

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

**ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFİK EFENDİ VE TÜRKÇE ŞİİRLERİ
İNCELEME - KARŞILAŞTIRMALI METİN**

Nazmi Özerol

Danışman

Doç. Dr. Kâzım Yoldaş

Doktora Tezi

Malatya, 2010

ONUR SÖZÜ

“Doç. Dr. Kâzım YOLDAŞ’ın danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFİK EFENDİ VE TÜRKÇE ŞİİRLERİ İNCELEME-KARŞILAŞTIRMALI METİN başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de Kaynakça’da yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.”

Nazmi ÖZEROL

ÖN SÖZ

18. yüzyıl, Osmanlı toplumu için siyâsî ve sosyal yönden sıkıntılı olmasına rağmen edebî ve kültürel yönden oldukça verimli bir dönem olmuştur. Klasik Türk edebiyatı alışlagelmiş düzenini korumuş, şâirlerin çoğu eski ustaların izinden gitmiştir.

Bu yüzyılda padişahların çoğu, sanatkârları ve şâirleri korumuş, sanatlarını icrâ etmede onları teşvik etmişlerdir. III. Ahmed şâirdir ve Necîb mahlasıyla şiirler söylemiştir. I. Mahmud Sebkatî, III. Mustafa Cihângîr, III. Selim İlhamî mahlasıyla şiirler söylemiştir.

Bu dönem, şâir sayısı bakımından klasik edebiyatın en zengin dönemidir. Bu sebeple 18. yüzyıl, şiir ve şâir asrı olarak kabul edilmiştir. İstanbul kütüphanelerinde 18. yüzyılda dîvân sahibi olan 168 şâirden bahsedilmektedir. (TYDK 1968: 901-934). Bu tablo, klasik şiirin bu yüzyılda gücünden fazla bir şey kaybetmediğini göstermektedir.

Şâir sayısındaki artışa rağmen şiir kalitesinde, edebî zevkte belirgin bir değişiklik olmamıştır. Klasik şiir, büyük bir geleneğin tekrarına dönüştüğü için bu asır, daha çok bir nazire edebiyatı görünümü arz etmektedir. Bu asırda en çok tanzir edilen şâirlerin başında gazelde Nâbî (ö.1712), kasîdede ise Nef'i (ö.1635) gelmektedir. Bu dönemde yalnızca Nedîm ve Şeyh Gâlib eski şiire derin bir nefes aldırarak sayılı ustalar arasındaki yerlerini almışlardır.

Klasik Türk edebiyatı alanındaki çalışmalarda, ancak birinci derecede tanınmış şahsiyetlere ait eserlerin okuyucuların istifadesine sunulmasında özel bir gayret gösterildiği görülmektedir. Geri kalan büyük bir kısım ise genellikle ihmâl edilmiştir. Bir edebiyatın tam olarak anlaşılması, ona ait eserlerin bütün yönleriyle ortaya konulmasına bağlıdır. Çalışmalar bu doğrultuda yapılmazsa klasik Türk şiirinin derin yapısı anlaşılabilir ve kültür tarihimiz yeterince aydınlatılamaz.

İşte klasik Türk edebiyatını bütünüyle kavramak, onun çeşitli özelliklerini doğru okuyabilmek için, tezkirelerde ikinci ve üçüncü derecede diye sınıflandırılan şâir ve onlara ait edebî eserlerin tenkitli metninin ortaya konması, ayrıca bu ürünlerin çeşitli yönlerden incelenmesi gerekir.

Bilindiği gibi Osmanlı toplumunda özellikle sanat ve kültür hayatı açısından tezkirelerin önemli bir yeri vardır. Günümüzde klasik Türk edebiyatına yönelik araştırmalarda, tezkireler araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlamakta, kendi kaderlerine terk edilmiş gibi duran eserlere ulaşmada ışık tutmaktadır.

Bu tezkirelerde zikredilen şâirlerden biri de 18. yüzyılda yaşamış, şeyhülişlâmîliğe kadar yükselmiş olan Şeyhülişlâm Yahyâ Tefvîk Efendi'dir. Kaynaklarda şâirin hayatı ve edebî kişiliği hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Şeyhülişlâm şâirlerin dîvânlarına yönelik çalışmaların olduğu bilinmektedir; ancak Yahyâ Tefvîk Efendi hakkında bugüne kadar böyle bir çalışma yapılmamıştır. Bir edebiyatın belli bir döneminin bütünüyle aydınlığa kavuşturulmasında dönemine tanıklık etmiş, şeyhülişlâm olmuş bir şâirin de hayatının, eserlerinin ve edebî kişiliğinin bilinmesi gerekir.

Bu düşüncelerle doktora çalışmasının konusu “Şeyhülişlâm Yahyâ Tefvîk Efendi ve Türkçe Şiirleri (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)” olarak belirlendi. Dîvânda bulunan Arapça ve Farsça şiirler hem sayı bakımından fazla olduğu için hem de yanlış okumaya ve yorumlamaya yol açmamak için çalışmaya dâhil edilmedi. Şâirin dîvânında bulunan Türkçe şiirlerin tenkitli metnini ortaya koymayı amaç edinen bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır:

Giriş kısmında 18. yüzyılın edebî hayatı hakkında bilgi verilmiş ve bu dönemde özellikle şiirde görülen yenilikler ortaya konmuştur.

Birinci bölümde şâirin hayatı, edebî şahsiyeti ve eseri hakkında bilgi verilmiştir. Şâirin hayatı hakkında tezkirelerde etraflıca bilgi bulunmamaktadır. Bilgiler daha çok kalıplaşmış sitâyîşkâr sözlerden öteye gitmemektedir. Ulaşılabilen kaynaklardaki bilgiler ve dîvânının incelenmesi sonucunda ortaya çıkan bilgiler

ışığında, şâirin hayatı aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Yahyâ Tevfik'in edebî kişiliğinde tezkirelerdeki bilgiler ve şâirin kendi sanatıyla ilgili düşüncelerini dile getirdiği beyitler dikkate alınmış, ayrıca şiirleri üslûp ve muhteva bakımından incelenerek şâirin şiir telakkisi ortaya konmuştur.

İkinci bölüm ise Yahyâ Tevfik Efendi dîvânındaki Türkçe şiirlerin incelenme kısmıdır. Bu bölümde şiirlerin nazım şekilleri, vezin ve kafiyelerin dökümü yapılarak tablolar hâlinde gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde yani muhteva özellikleri kısmında din ve tasavvuf, toplum ve kültür, insan, tabiat ve eşya unsurlarına yer verilmiştir. Çalışma sırasında bu unsurlarla ilgili beyitler tespit edilmiş, en önemli sayılanlar örnek olarak sunulmuştur.

Dördüncü bölümde metnin kuruluşunda karşılaştırılan yazmalar tanıtılmış, karşılaştırmalı metnin oluşturulmasında takip edilen yol belirtilmiş ve esas metin sunulmuştur. İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu'nda beş nüshasından bahsedilen dîvânın bir nüshasının Tevfik adında başka bir şâire ait olduğu tespit edilmiş, çalışma dört nüsha üzerinden yapılmıştır. Bu nüshalar şu kısaltmalarla verilmiştir: İstanbul Üniversitesi nüshası için İ, Bayezid Kütüphanesi'ndeki nüsha için B, Ragıp Paşa (Süleymaniye Ktb.) nüshası için R ve Es'ad Efendi (Süleymaniye Ktb.) nüshası için E.

Bu çalışmanın ortaya konmasında benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Kâzım Yoldaş'a ve bu süreçte emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

ÖZEROL, Nazmi. Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi Divânı Türkçe Şiirleri

İnceleme - Karşılaştırmalı Metin, Doktora Tezi, Malatya, 2010.

Yüzyıllar boyunca sürmüş olan klasik Türk Edebiyatı geleneğinde birçok şâir yetişmiştir. Bunlardan bazıları şâirlik kudretini en üst düzeyde kullanarak hafızalardan silinmeyecek izler bırakmıştır. Bu tip şairler, tezkirecilerin birinci sınıf olarak nitelendirdiği şâirlerdir. Bir de bunların yanında fazla tanınmamış şairler vardır. Türk toplumunun edebiyat tarihinde bu tip şâirler büyük bir yer tutar. Klasik Türk edebiyatının bütün yönlerinin anlaşılması ve değerlendirmelerin bu yönde yapılabilmesi için üzerinde çalışma yapılmamış şahsiyetleri de edebiyat ve kültür dünyamıza tanıtmak gerekir.

Bu düşünceden hareketle doktora çalışması XVIII. yüzyılda yaşamış ve şeyhülislâmlığa kadar yükselmiş olan Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi divânındaki Türkçe şiirler üzerine yapılmıştır.

Eser dört bölümden oluşur: *Birinci bölümde* şairin hayatı edebî şahsiyeti ve eseri hakkında bilgi verilmiştir. Yahyâ Tevfik Efendi'nin şiirleri incelenerek yapılan tespitlerde; onun orijinal düşünceler ve kendisine has hayallere sahip, yaratıcı bir şair olmadığı görülmüştür. Şâir, öncelikle 17. yüzyılda hikemî tarzın ustası kabul edilen Nâbî'nin izinden gitmiştir; ancak söyleyiş bakımından Nâbî'nin şiirlerindeki ahengi yakalayamamıştır. Şâirin divânında tarih manzumelerine fazlaca ağırlık vermesi, onun yaşadığı döneme tanıklık etmesi bakımından önemlidir.

İkinci bölümde şiirlerin şekil özellikleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise dîvândaki şiirlerin tahlili yapılmıştır. Bu inceleme tahlile dayalı çalışmalardaki usule uyularak “Din ve Tasavvuf, Toplum ve Kültür, İnsan, Tabiat ve Eşya” olmak üzere dört ana başlıkta verilmiştir.

Dördüncü bölümde dîvânın nüshaları tanıtılmış daha sonra karşılaştırmalı metnin oluşturulmasında takip edilen yol belirtilmiş ve dîvân metni sunulmuştur. Dîvân mürettep (düzenli) olmadığı için klasik divân tertibine uyularak düzenleme yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Dîvân, Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik, 18. yy., hikemi, tahlil.

ABSTRACT

Turkish poems (poetry) of Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi review and comparative text, doctorate(postgraduate) paper, Malatya 2010.

With the tradition of classical Turkish literature which continues throughout the centuries, many poets were brought up. Some of these, by using poetry talent at maximum rate, left traces which can not be erased from memories. This kind of poets are the first class poets called by collector of biographies. Also besides these, there are many unknown poets. This kind of poets occupy a big place in the literary history of Turkish society. We must introduce this kind of poets to our literary and cultural world to understand and evaluate all the aspects of *classical turkish literature*.

From this point of view this dissertation was prepared on the poems written by Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi who lived in 18th century and promoted to shaykh al-İslam degree.

The work consists of four parts: In the first part some information is given about the life, literary aspects and work of the poet. It is seen that Yahyâ Tevfik Efendi is not a creative poet who has original views and dreams unique to him in detections by handling his poems. The Poet, at first, followed Nabi who is considered as the master of hikemi style in 17th century, but in terms of way of speaking he couldn't catch the harmony in the poems of Nabi. The poet gave importance to historical poems, this is very important in terms of witnessing his own era.

In the second part the form features of the poems were handled.

In the third part, the analysis of the poems in "divan" was done. This analysis includes four main titles as "religion and tasavvuf (islamic philosophy)", "society and culture", "human", "nature and object" .

In the fourth part copies of divan were told, and then the way of forming process of comparative texts is indicated and divan text is presented. As divan is not regular, according to classical divan some arrangements were done.

Keywords:

Divan- shaykh al-islam Yahyâ Tefvik- 18th century- hikemi-analysis

**ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFİK EFENDİ VE TÜRKÇE ŞİİRLERİ
İNCELEME-KARŞILAŞTIRMALI METİN**

NAZMÎ ÖZEROL

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÇİZELGELER DİZELGESİ.....	xxi
KISALTMALAR.....	xxii
GİRİŞ.....	1
1. 18. YÜZYILDA EDEBÎ HAYAT.....	1
I. BÖLÜM.....	7
1. ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFİK EFENDİ HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERİ.....	7
1.1. HAYATI.....	7
1.2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ.....	8
1.3. ESERİ.....	17
II. BÖLÜM.....	18
ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFİK EFENDİ DÎVÂNINDAKİ TÜRKÇE ŞİİRLERİN İNCELENMESİ.....	19
1. NAZİM ŞEKİLLERİ.....	19
1.1. KASİDELER.....	19
1.2. TARİHLER.....	24
1.3. MUSAMMATLAR.....	37
1.4. GAZELLER.....	39

1.5. KIT'ALAR	40
1.6. RUBÂİLER	41
1.7. MU'AMMALAR	41
1.8. LUGAZ.....	41
2. VEZİN.....	41
3. KAFİYE VE REDİF.....	44
Sonuç ve Değerlendirme.....	46
III. BÖLÜM.....	48
ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFİK EFENDİ DÎVÂNINDAKİ TÜRKÇE ŞİİRLERİN TAHLİLİ.....	48
1. DİN VE TASAVVUF	48
1.1. DİN	48
1.1.1. Allah:	48
1.1.2. Kutsal Kitaplar:	49
1.1.3. Âyetler:	49
1.1.4. Hadisler:	51
1.1.5. Melekler:	51
1.1.6. Peygamberler:.....	52
1.1.6.1. Hz. Hızır:.....	52
1.1.6.2. Hz. Süleyman:.....	53
1.1.6.3. Hz. İbrahim:.....	53
1.1.6.4. Hz. Ya'kub:	54
1.1.6.5. Hz. Yûsuf:.....	54
1.1.6.6. Hz. İsa (Mesih):.....	55
1.1.6.7. Hz. Muhammed :	55
1.1.7. Dört Hâlife (Çâr-Yâr):.....	56

1.1.8. Diğer Dinî Unsurlar :.....	57
1.1.8.1. İslâm (Büldân-ı İslâm):.....	57
1.1.8.2. İmân:.....	57
1.1.8.3. Namaz:.....	58
1.1.8.4. Hacc:.....	58
1.1.8.5. Oruç (Siyâm):.....	58
1.1.8.6. Ka'be:.....	58
1.1.8.7. Mescid-i Aksa:.....	59
1.1.8.8. Mi'râc:.....	59
1.1.8.9. Mahşer:.....	59
1.1.8.10. Cennet (Cennetü'l-me'vâ, 'Adn, Behişt, Cinân):.....	60
1.1.8.11. Cehennem (Sakar) :.....	60
1.1.8.12. Şeytan (Azazil):.....	61
1.1.8.13. Kazâ ve Kader:.....	61
Sonuç ve Değerlendirme.....	61
1.2. TASAVVUF.....	63
1.2.1. Dünyâ (Dehr, Kevn, Gerdun, Heft Kişver, Çarh, Cihân) :.....	64
1.2.2. Rind:.....	64
1.2.3. Zâhid:.....	65
1.2.4. Zühd, Takvâ:.....	66
1.2.5. Ârif (Ehl-i irfân, Rûşen-dilân):.....	66
1.2.6. Kanâ'at, İstiğna:.....	67
1.2.7. Nefis:.....	67
1.2.8. Gönül (Dil):.....	68
1.2.9. Meyhâne, Câm, Şarâb:.....	68

1.2.10. Aşk, Âşık:	69
1.2.11. Şeyh:	69
Sonuç ve Değerlendirme.....	70
2. TOPLUM VE KÜLTÜR.....	71
2.1. KİŞİLER	71
2.1.1. Tarîhî Şahsiyetler:.....	71
2.1.1.1. Hükümdarlar:	71
2.1.1.1.1. Sultan III.Mustafa (1717-1774):	71
2.1.1.1.2. Sultan I.Abdülhamit (1725-1789):.....	72
2.1.1.1.3. Sultan III.Selim (1762-1808):.....	73
2.1.1.2. Şehzâdeler:	74
2.1.1.2.1. Şehzâde Mehmet: (III. Mustafa'nın oğlu).....	74
2.1.1.2.2. Şehzâde Mehmet: (I. Abdulhamid'in oğlu).....	74
2.1.1.2.3. Şehzâde III. Mehmet:	74
2.1.1.2.4. Şehzâde III. Mahmut:	75
2.1.1.2.5. Şehzâde IV.Ahmet:	75
2.1.1.2.6. Şehzâde Hamit:.....	75
2.1.1.3. Kadın Sultanlar:.....	75
2.1.1.3.1. Hibetu'llah Sultan:.....	75
2.1.1.3.2. Hadice Sultan:	76
2.1.1.3.3. Ayîşe Sultan:.....	76
2.1.1.3.4. Şâh Sultan:.....	76
2.1.1.3.5. Mihrmâh Sultan.....	76
2.1.1.3.6. Mihrşâh Sultan:	77
2.1.1.3.7. Fatma Sultan:	77
2.1.1.4. Vezirler:	77
2.1.1.4.1. Muhsinzâde Mehmet Paşa:.....	77
2.1.1.4.2. Hamza Paşa:.....	78

2.1.1.4.3. Ali Paşa:	78
2.1.1.5. Şeyhülislâmlar:.....	79
2.1.1.5.1. Dürrizâde Mustafa Efendi:	79
2.1.1.5.2. Mirzâzâde Seyyid Muhammed:.....	79
2.1.1.5.3. Veliyüddin Efendi:.....	79
2.1.1.5.4. İbrahim Efendi:	80
2.1.1.5.5. Arapzâde Ata Efendi:	80
2.1.1.6. Tarihî ve Efsanevî Kişiler:	81
2.1.1.6.1. Cem:	81
2.1.1.6.2. İskender (Sikender):.....	81
2.1.1.6.3. Rüstem , Gîv:	82
2.1.1.6.4. Dârâ:	82
2.1.1.6.5 . Hatem, Bermeki :.....	82
2.1.1.6.6. Mâni, Behzâd:	83
2.1.1.6.7. İbni Sînâ (Bu Ali):	83
2.1.1.6.8. Ebû-Hanîfe (Bû- Hanîfe):.....	83
2.1.1.6.9. Nemrûd:	83
2.1.1.6.10. Feridun(Efridun):.....	84
2.1.1.6.11. Hüsrev:.....	84
2.1.1.6.12. Hacı Bektâş Velî:.....	84
2.1.1.6.13. Muhteşem:	84
2.1.1.6.14. İbni Neccâr:.....	85
2.1.1.6.15. Eflâtun (Felâtun), Aristo (Risto):.....	85
2.1.1.6.16. İbni Mukle, İbni Abbâd:.....	85
2.1.1.6.17. Âsâf:	85
2.1.1.6.18. Sinimmâr:	86
2.1.1.6.19. Dahhak:	86
2.1.1.6.20. Şeddâd:.....	86
2.1.1.6.21. Necmeddin-i Kübrâ, Ubeydullah-ı Ahrar:.....	86
2.1.1.6.22. Efrâsiyâb:	87

2.1.1.7 Masallaşmış Aşk Kahramanları:.....	87
2.1.1.7.1. Leylâ ile Mecnûn:.....	87
2.1.1.7.2. Ferhat ile Şîrîn:.....	87
2.1.1.7.3 Yûsuf u Züleyhâ:.....	88
Sonuç ve Değerlendirme.....	88
2.2. KAVİMLER.....	89
2.2.1. Moskov,Gürci (Nemçe):.....	89
2.2.2. Tatar:.....	89
2.3. ÜLKELER, ŞEHİRLER.....	90
2.3.1. Anadolu (Anadolu), Rumeli (Rum):.....	90
2.3.2. Mısır (Mısır) , Halep:.....	90
2.3.3. Şam:.....	90
2.3.4. Selanik:.....	90
2.3.5. Mora:.....	91
2.3.6. Mekke,Medine:.....	91
2.3.7. Hicaz:.....	91
2.3.8. Habeş, Yemen:.....	91
2.3.9. Irak, Sıfahan:.....	91
2.3.10. Bursa:.....	92
2.3.11. İstanbul (İslâmbol):.....	92
2.3.12. Konya:.....	92
2.3.13. Yûrûs, Purûs:.....	92
2.4. DAĞLAR VE NEHİRLER.....	93
2.4.1. Bîsütûn:.....	93
2.4.2. Tûr:.....	93
2.4.3. Nil, Ceyhûn:.....	93

2.5. SOSYAL HAYAT.....	94
2.5.1. Sosyal Tabakalanma:.....	94
2.5.1.1. Padişah ve Çevresi :	94
2.5.1.2. Vezir :	95
2.5.1.3. Kul, Çâker, Bende:.....	95
2.5.1.4. Tabîb (İlâc, Devâ, Dermân):.....	96
2.5.1.5. Büyü ve Büyücü (Sîhr, Efsûn, Füsûn, Câdû):	96
2.5.2 . Muhtelif Sosyal Hâllere Ait Bazı Tipler:	96
2.5.2.1. Pîr, Civân:.....	96
2.5.2.2. Mest (Mey-h ^v âre):	97
2.5.2.3. Sâki:.....	97
2.5.3. Eğlence Hayatı:	98
2.5.3.1 Meclis,Bezm:	98
2.5.3.2. Mey-hâne:.....	98
Sonuç ve Değerlendirme.....	99
3. İNSAN.....	100
3.1. SEVGİLİ.....	100
3.2. SEVGİLİ ÜZERİNE TEŞBİH VE MECAZLAR.....	100
3.2.1. Âyîne:.....	100
3.2.2. Gonca, Serv,Gülşen,Gülistan,Gülzar:	100
3.3. SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI.....	101
3.3.1. Saç:	101
3.3.2. Göz :	102
3.3.3. Gamze:	102
3.3.4. Kirpik(Müje, Müjgan):	103

3.3.5. Yüz (Çehre, Rû):.....	103
3.3.6. Yanak (Ârız, Had, İzâr, Ruh, Ruhsâr):.....	104
3.3.7. Kaş (Ebrû):.....	104
3.3.8. Çene (Gabgab, Zekan):	105
3.3.9. Boy (Kadd):	105
3.3.10. Ben (Hâl):	106
3.3.11. Hatt (Ayva Tüyleri):	106
3.3.12. Ağız (Dehen, Dehân, Fem):.....	107
3.3.13. Dudak (Leb):	107
3.4. ÂŞIK.....	108
3.5. ÂŞIK ÜZERİNE TEŞBİH VE MECAZLAR	108
3.5.1. Bülbül:.....	108
3.5.2. Pervâne:.....	108
3.5.3. Hümâ:.....	109
3.6. ÂŞIK İLE İLGİLİ DİĞER UNSURLAR	109
3.6.1. Gönül:	109
3.6.2. Ten:.....	110
3.6.3. Cân:.....	110
3.6.4. Gözyaşı:.....	111
3.6.5. Sîne:.....	111
3.7. RAKÎP	111
Sonuç ve Değerlendirme.....	112
4. TABİAT VE EŞYA	113
4.1. KOZMİK ÂLEM.....	113
4.1.1. Felek:	113
4.1.2. Seyyâreler:	114

4.2. ZAMAN.....	115
4.2.1. Mevsimler:.....	115
4.2.2. Aylar:	116
4.2.3. Günler:	116
4.3. DÖRT UNSUR (ANÂSİR-I ERBA’A).....	116
4.3.1. Su: le İlgili Unsurlar.....	116
4.3.2. Toprak: le İlgili Unsurlar.....	117
4.3.3. Hava ile İlgili Unsurlar:	118
4.3.4. Ateş ile ilgili Unsurlar:.....	119
4.3.4.1. Ateş (Nâr):	119
4.3.4.2. Duman (Dûd-ı Âh):	120
4.4. HAYVANLAR.....	120
4.4.1. KUŞLAR VE ÇEŞİTLERİ.....	129
4.4.1.1. Bülbül:	120
4.4.1.2. Tûtî (Papâğan):.....	121
4.4.1.3. Şeh-bâz(Doğan):.....	121
4.4.1.4. Zag(Karga), Zagan(Çaylak):.....	121
4.4.1.5. Hüdühüd:.....	122
4.4.1.6. Anka:	122
4.4.1.7. Hümâ:	122
4.4.1.8. Hamâme (Güvercin):.....	123
4.4.1.9. Kebg (Keklik):.....	123
4.4.2. Dört Ayaklılar:.....	123
4.4.2.1. At (Esb,Semend):.....	123
4.4.2.2. Ahû (Ceylan,Gazal):.....	123

4.4.2.3. Aslan (Şîr):	124
4.4.2.4 . Tilki (Rûbeh):.....	124
4.4.3. Sürüngenler ve Böcekler:	124
4.4.3.1. Pervâne:.....	124
4.4.3.2. Karınca (Mûr):	125
4.4.3.3. Yılan (Mâr):	125
4.4.3.4. Ejder:	125
4.4.3.5. Örümcek (Ankebût):.....	125
4.4.3.6. Dabb (Kertenkele).....	126
4.5. BAHÇE.....	126
4.5.1. Bağ:	126
4.5.2. Çemen (Çemenzar, Sebzezar):.....	126
4.5.3. Gülzâr (Gülistân, Gülsitan, Gülşen):	127
4.6. AĞAÇ VE ÇEŞİTLERİ.....	127
4.6.1. Eşcâr (Ağaçlar):	127
4.6.2. Servi (Serv):.....	128
4.6.3. Çenâr,Sîb:.....	128
4.6.4. Tûbâ:	128
4.7. ÇİÇEKLER VE ÇEŞİTLERİ	129
4.7.1. Gül:.....	129
4.7.2. Gonca (Gonce):.....	129
4.7.3. Diken (Hâr):.....	130
4.7.4. Lâle:	130
4.7.5. Sünbül:.....	131
4.7.6. Nergis:	131

4.7.7. Yasemin (Semen):	131
4.7.8. Ergûvân:	132
4.7.9. Şeb-bûy, Reyhân:.....	132
4.8. EŞYA.....	132
4.8.1. Gevher (Güher, Cevher, Mücevher):	132
4.8.2. La'1:.....	133
4.8.3. İnci (Dürr , SadeF):.....	133
4.8.4. Altın (Zer) Gümüş (Sim):	133
4.8.5. Âyîne:.....	134
4.8.6. Şâne (Tarak):	134
4.8.7. Anber:.....	134
4.8.8. Misk (Müşg):	135
4.8.9. Sürme:	135
Sonuç ve Değerlendirme.....	135
SONUÇ.....	137
KAYNAKÇA.....	141
IV. BÖLÜM.....	143
4.1. ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFİK EFENDİ DÎVÂNI'NİN NÜSHALARI.....	143
4.2. KARŞILAŞTIRMALI METNİN OLUŞTURULMASINDA TAKİP EDİLEN YOL	146
4.3. KARŞILAŞTIRMALI METİN.....	148
KASİDELER	148
TARİHLER	179
MUSAMMATLAR.....	328
GAZELLER.....	341
KIT'ALAR	434

RUBÂİLER	441
MU'AMMALAR.....	443
LUGAZ.....	444

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Çizelge.1: Nazım Şekilleri.....	18
Çizelge.2: Tarihi Olaylar.....	25
Çizelge.3: Gazellerin beyit sayısına göre dağılımı.....	40
Çizelge.4: Şiirlerin vezinlere göre dağılımı.....	42
Çizelge.5: Gazel ve Rubailerin kafiye harflerine göre dağılımı.....	45
Çizelge.6: Gazellerin rediflerine göre dağılımı.....	46

KISALTMALAR

AKM: Atatürk Kültür Merkezi

B : Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânının Bayezid Devlet Kütüphanesi No.5797’de kayıtlı nüshası.

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

Dü. : Düzenleyen

E : Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânının Es’ad Efendi (Süleymaniye Ktp.) 3403’te kayıtlı nüshası.

Fak. : Fakülte

G : Gazel

H. : Hicrî

Hz. : Hazret-i

İ : Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânının İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 5479 numaralı nüshası.

K : Kasîde

Ktp. : Kütüphanesi

KTB : Kültür ve Turizm Bakanlığı

M. : Milâdi

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

ö. : Ölümü

R : Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânının (Süleymaniye- Ragıp Paşa Kütüphanesi) Eski No : 296 Yeni No : 1596’da kayıtlı nüshası.

R : Rubâi

S. : Sayı

s. : Sayfa

T : Tarih Manzumesi

TDK : Türk Dil Kurumu

Ünv. : Üniversitesi

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

Yay. : Yayınları.

yk. : Yaprak

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

1. 18. YÜZYILDA EDEBÎ HAYAT

18. yüzyılda Osmanlı Devleti siyâsî ve askerî bakımdan sıkıntılı bir döneme girmiş, mâlî yapıdaki bozulmalar bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bu olumsuz tabloya rağmen edebî hayat, siyâsî atmosferden fazla etkilenmemiş ve büyük bir sarsıntı geçirmemiştir. 18. yüzyıl edebiyatı genel olarak 17. yüzyılın devamı niteliğinde gelişmesini sürdürmüştür. Özellikle yüzyılın başında III. Ahmed ve sonunda III. Selim zamanında sanatçı ve şâirler korunmuş, buna bağlı olarak da edebiyat ve kültür alanında gelişmeler devam etmiştir. Klasik Türk edebiyatının iki büyük şâiri; Lale Devri'nde Nedîm, yüzyılın sonunda da Şeyh Gâlib yetişmiştir (İpekten-İsen-Karabey-Akkuş, 198: 195).

18. yüzyılda, özellikle gazelde, Nâbî etkisi sürmektedir. Onun gibi olmaya çalışan pek çok şâir, onun şiir anlayışında birleşmişlerdir. Sâbit, Dürrî, Kâmî, Sâmî, Râşîd, İzzet Ali Paşa, Seyyid Vehbî, Nâbîyâne yani hikemî tarzda şiir yazmışlardır. Bu etki Çelebizâde Asım, Koca Râgıb Paşa, Fıtnat Hanım ve Haşmet'te de görülmüştür (İpekten-İsen-Karabey-Akkuş, 1987: 196). Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânında hikmet dolu şiirlerin önemli bir yer tutması onun Nâbî ekolünden etkilendiğini gösterir. Yahyâ Tevfik, bu hikmetli üslûpla dünyanın çeşitli hâllerine itibar edilmemesi gerektiğini güzel bir şekilde ifade etmiştir:

Felegün eyleme evzâ'ına rağbet gör geç
Nîk ü bed hâşıl idüp mâye-i 'ibret gör geç

18. yüzyılda Nâbîyâne tarzda şiir yazan şairlerin çoğu, daha sonraları neşeli ve coşkun söyleyişle şiir yazan Nedîm'den etkilenmişlerdir. Yüzyılın sonunda Şeyh Gâlib bambaşka bir şiir yeteneği ile ortaya çıkmış ve klasik Türk edebiyatının özgün şâiri olarak son büyük halkası olmuştur (İpekten-İsen-Karabey-Akkuş, 1987: 196).

Klasik Türk edebiyatı bu yüzyılda, önceki dönemlerde oluşan zevk anlayışları doğrultusunda bir gelişme göstermekle birlikte daha renkli ve zengin bir görünüme kavuşmuştur. Anlamı geri plânda bırakan, sese önem veren, tabîî bir söyleyişe dayanan klasik üslûp; ses yerine anlamı ön plâna çıkaran tebliğî (hikemî) üslûp; anlamın öne çıktığı, yeni mazmunların kullanıldığı, sanatlı söyleyişe dayanan bedîî (Sebk-i Hindî) üslûp bu dönemde etkili olmuştur. Dönemin en etkili üslûbu ise konuşma diline ait deyişlerle dolu, açık bir söyleyişe dayanan mahallî üslûptur. Bu yüzyılda şâirler, daha çok Sebk-i Hindî ile ortaya çıkan külfetli, sanatkârane söyleyişe tepki olarak sanattan uzak, açık, külfetsiz söyleyişi tercih etmişlerdir (Horata, 2004: 458).

“Nedîm’de zarif bir senteze ulaşan bu üslûp, daha çok Sebk-i Hindî öncesi, yani Bakî (ö. 1600), Şeyhülislâm Yahya (ö. 1643) gibi şâirlerin elinde ifadesini bulan, şâirlerin “ kudemâ tarzı ” dediği klâsik üslûptur. Bu, mevcut estetik anlayışı içinde bütün imkânları zorlayan bir edebiyatın yeniden geriye dönüşüdür. Fars edebiyatında da, benzer bir şekilde Şiraz, İsfahan ve Horasan gibi merkezlerde oluşan kısmî refah ve huzur ortamında eski klâsik şâirler yeniden rağbet kazanmış, 18. asrın başlarından 20. asra kadar Fars şâirini Hint üslûbunun yol açtığı süslü, kapalı ve karmaşık mazmunlardan temizlemek amacıyla Sebk-i Irakî ve Sebk-i Horasanî şâirleri örnek alınmaya başlanmıştır. Bu, bir geriye dönüş hareketi olması sebebiyle Bazgeşt-i Edebî olarak anılmıştır. Bu üslûbun en önemli temsilcileri Mir Seyyid Ali Müştak-ı İsfahanî (ö. 1758), Mirza Nasıruddîn-i İsfahanî (ö. H. 1192) ve Seyyid Muhammed Şu’le-i İsfahanî(ö. H.1160) ‘Bunlardan bazıları sosyal tenkit ve hicivleriyle ön plâna çıkmışlardır (bk. Mîr Sadıkî 1376:30-31; Şemîysa 1378: 305- 339). Bu dönemde yetişen Türk şâirlerinin eserlerinde, bu şâirlerin isimlerine rastlanmaması iki edebiyatın aynı saiklerle benzer bir yöne yöneldiklerini düşündürmektedir. Türk şâirleri, bu asırda kendi klâsiklerinin yanında Fars edebiyatından Örfî-yi Şirazî (ö. 1590), Saib-i Tebrizî (ö. 1669), Kelîm-i Kaşanî (ö. 1650), Talib-i Amulî (ö. 1626) ve Şevket-i Buharî (ö. 1699) gibi Hint üslûbunun önemli temsilcilerini

örnek almaya, kendilerini onlarla karşılaştırmaya devam etmişlerdir. 16. asırdan itibaren ifade edilmeye başlanan Fars şâirlerine üstünlük iddiası daha yüksek bir tonla söylenmiş, bu küçümseyici eda ikinci sınıf şâirlerde bile hâkim olmuştur. Fars (ö. 1807) etkisi, Arpaeminzâde samî(ö. 1773) ve Hoca Neş'et (ö. 1807)'le birlikte yeniden canlanmış, klâsik imge sisteminden Sebki Hindi'nin imge sistemine geçiş en yüksek ve yoğun bir şekilde asrın sonunda Şeyh Galib (ö. 1799)'le gerçekleşmiştir" (Horata, 2004: 458).

Sebki Hindî, Şeyh Gâlip'ten sonra önemli bir temsilci çıkaramamış ve klasik Türk şiiri ile aşağı yukarı aynı zamanda edebiyat tarihindeki ömrünü tamamlamıştır (Mum, 2006: 381).

Bu yüzyılın şiirinde görülen diğer özellikler de; şarkı, manzum tarih ve nazirenin belirgin şekilde artmasıdır. Eskiden beri murabba adıyla anılan ve bestelenen nazım şekli, kafiye düzeninin değişmesi, Halk şiirindeki koşma ve türkünün de etkisiyle şarkı adını almış ve özellikle Lale Devri'nden sonra büyük bir gelişme göstermiştir. Yalnız klasik Türk şiirinde görülen ve geniş halk kitlelerine seslenen şarkının en büyük temsilcisi Nedîm olmuştur. Şarkı, dönemin hemen hemen bütün şâirleri tarafından benimsenmiştir (İpekten-İsen-Karabey-Akkuş, 1987: 196).

18. yüzyılda manzum tarihte de büyük bir gelişme görülmüştür. Özellikle Lale Devri'nde yeni binaların yapımı ve eskilerin onarılmasına, ramazan, bayram, nevruz, sadaret, vezaret kutlamalarına, şehzâdelerin ve kadın sultanların doğumlarına, şehzâdelerin sünnet törenlerine, sultan düğünlerine, savaşta kazanılmış başarılarla, anlaşmalara, büyük ve küçük her olaya tarih düşürülmüştür (İpekten-İsen-Karabey-Akkuş, 1987: 196). Bu yüzyılda yaşamış olan Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânında 113 tarih manzumesinin bulunması onun da bu geleneğe

uyduğunun göstergesidir. Dîvânda sırasıyla III. Mustafa, I. Abdülhamid ve III. Selim için tarih manzumeleri yazılmıştır.

Yahyâ Tevfîk Efendi, III. Mustafa'nın tahta çıkışına bir tarih manzumesi yazarak tarih düşürmüştür:

Didi Tevfîk-i beķâ-ķvâhı aña târiķ-i tām
Devlet ü mecd ile Sulţân Mustafa kıldı cülûs

Başka bir tarih manzumesinde şâir, I. Abdülhamit Han'ın üstün vasıflarından bahseder:

Yegâne ķuţb-ı  alem ğavs-ı azam merkez-i devrân
Cenâb-ı Ğazret-i  Abdu'l- ħamîd Ğân ma arifdân

Yine, devrinde şâir ve sanatçıları koruyan, şiir ve musiki ile uğraşan III. Selim'in tahta çıkışına şâir, tarih düşürmüştür:

Eyleye mesrûr Ğaķ Sulţân Selîm ķıldı cülûs
Oldı zîb-i tâc-ı şâhî  izz ile Sulţân Selîm

Nazirecilik geleneği de bu yüzyılda büyük gelişme göstermiştir. Kasidede en çok Nef'i, gazelde de Nâbî'nin şiirlerine nazireler yazılmıştır. Bu dönemde Nedim de kendisine en çok nazire yazılan şâir sıfatını almıştır (Banarlı, 1987: 753).

“Bu asır, şâir kadrosu bakımından klasik Türk edebiyatının en zengin dönemidir. Bu sebeple 18.yüzyıl, kaynaklarda şiir ve şâir asrı olarak kabul edilmiş; Sabit’ten itibaren“ her kaldırım taşının altından bir şair”in çıkması sık sık eleştiri konusu edilmiştir. Sünbülzâde Vehbî’nin, şiirin ayaklar altına alındığı bir dönemde kendisine şâir demekten utandığını söylemesi, nicelikçe artışa karşılık nitelikçe yozlaşmanın ulaştığı boyutu göstermesi bakımından ilginçtir. Bu tür şikâyetlere önceki asırlarda da rastlanmaktadır. Fakat bu konuda bu asırda görülen artış, büyük bir geleneğin tekrarlarına tekrarlarına boş bir şablona dönüşmeye başladığını göstermektedir. İstanbul kütüphanelerinde, 18. asra ait divanı olan şâirlerin sayısı 168’dir. (TYDK 1968:901-934). Safayî (ö. 1725), Salim (ö. 1743), Belîğ (ö. 1729), Ramiz (ö. 1788), Silahdarzâde Mehmed Emin (ö. ?), Safvet (ö. ?) Es’adzâde (ö. 1796), Enderunlu Akif (ö. 1796) tezkirelerine göre ise, bu asırda yetişen şâirlerin sayısı 1322’dir (Çeltik 1998,49-85). Bunlar, klâsik şiiri besleyen kaynakların bu asırda eski gücünden fazla bir şey kaybetmediğini göstermektedir” (Horata, 2004:459).

Bu dönemin şâir kadrosu bakımından dikkati çeken bir özelliği de klâsik edebiyatın en meşhur kadın şâiri Fıtnat Hanım’ın bu asırda yetişmesidir (Çeçen, 2008: 27).

Devletin başkenti İstanbul 18. yüzyılda da sanat ve edebiyatın merkezi olmuştur. Başta Lale Devri’nin padişahı III. Ahmed olmak üzere I. Mahmut, III. Mustafa, III. Selim gibi padişahlar şâir ve sanatkârları koruyup gözetmişlerdir. Padişahların kendileri de şiir, musiki, hat gibi çeşitli sanatlarla ilgilenmişlerdir. III. Ahmed “Necib” mahlasıyla şiirler yazan, celî ve sülûs yazıda usta bir hattattır. Yine I. Mahmud “ Sebkatî” ve III. Mustafa da “Cihângîr” mahlasıyla şiirler yazmıştır. III. Selim “ İlhâmî” mahlasıyla şiir söylemesinin yanında klâsik Türk musîkisinin önemli bestekârlarındandır. Sadrazamlar arasında ise devrinde bir ilim heyeti kurarak Arapça, Farsça tarihleri tercüme ettiren İbrahim Paşa ile kendisi de divan sahibi bir şâir olan Râgıb Paşa, devrin şâirlerine ilgi göstermişlerdir (Öztekin, 2006: 55).

18. yüzyıl klasik Türk edebiyatının dikkat çeken başka bir özelliği de katı kuralların yavaş yavaş değişime uğramasıdır. Yüzyılın başında görülmeye başlanan bu

değişim düşüncesi Nedim'in de katılmasıyla hız kazanmış ve yüzyıllardır kullanılan mazmunlar yenilik kazanmaya başlamıştır. Tekrar edile edile usanılmış belli benzetmeler dışına çıkmış, güzelin saçının, gözünün rengi değişmiş, aşğın niyazı azalmış, sevgililerin nazı hafiflemiştir. Hatta bu değişim, âşıkların başka bir sevgiliden bahsetmelerine kadar varmıştır. Bu yüzyılda birkaç şeyh şâir dışında tasavvufî aşk fazla işlenmemiştir. Yaşanılan hayatın, beşerî aşk arzularının edebî eserlerde ele alınması, bir bakıma şâirlerin de paylaştığı Lale Devri'nde yaşanan rahat, zengin ve coşkun bir hayatın doğal sonucudur (İpekten-İsen-Karabey-Akkuş, 1987: 196).

Nazım gibi nesir de bu asırda verimli bir dönem geçirmiştir. Biyografi, tarih ve bilhassa sefaretnâme türünde önemli eserler verilmiştir. Önceki asrın ağır, bedîî söyleyişi rağbetten düşmeye; nazımda olduğu gibi mahallî üslûp yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu dönemde nesir vadisinin önemli isimleri, münşeât ve hezl türünde Kânî; tezkire türünde Safayî ve Sâlim, tarih türünde Nâimâ (ö. 1716), biyografik eserlerde Belîğ (ö. 1729), sefaretnâme türünde Yirmisekiz Mehmed Çelebi(ö. 1732)'dir (Horata, 2003: 147).

I. BÖLÜM

1. ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFİK EFENDİ HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERİ

1.1. HAYATI¹

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi, Uşşakîzâde kethüdâsı Ebû Eyyûb Receb Efendi'nin torunudur. Babası 1774'te (H.1157) ölen Ebû Tevfik Eyyûb Efendi'dir. Şâir, 1716'da (H.1128) İstanbul'da doğmuştur. Eğitimi babasından ve medrese muhitinden almıştır. 1736'da (H.1149) müderris olup Ağustos 1766'da (H.1180) Selânik, 1773'te (H.1186) Şam kadısı ve 1778'de (H.1192) Mekke kadısı olmuştur.

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi 1785'te (H.1199) İstanbul kadısı olmuş, 1786'da (H.1200) Anadolu pâyesini almış, 1787'de (H.1201) Rumeli kazaskerliğine yükselmişse de görevinden alınmıştır. 1789'da (H.1203) yeniden Rumeli kazaskerliği makamına getirilmiştir. Görev süresini bitirmeden Şeyhülislâm Hâmidizâde Mustafa Efendi'nin meşihatı sırasında diğer ulema ile birlikte görevinden alınmıştır.

Kısa bir süre sonra Sultan III. Selim'in sevgisini kazanan Yahyâ Tevfik Efendi III. Selim'in isteği üzerine 1790'da (H. 1204) Nakibü'l-Eşrâf olmuştur.

III. Selim'in ıslahat düşüncelerini yeteri kadar anlamayan Şeyhülislâm Hâmidizâde Mustafa Efendi, sert mizacından dolayı da sevmediği yönetici ve bilginleri sürgüne göndermesi üzerine, Sultan III. Selim tarafından şeyhülislâmlık görevinden azledildi. Hâmidizâde Mustafa Efendi'nin yerine 13 Mart 1791'de (H.1205) Yahyâ

¹ Bazı tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi ile ilgili sınırlı bilgi bulunmaktadır. Bu eserler kaynakçada gösterilmiştir.

Tevfik Efendi şeyhülislâmlık makamına getirildi. Böylece şeyhülislâmlık için büyük hırs taşıyan Yahyâ Tevfik Efendi emeline ulaşmıştır.

Şeyhülislâm olunca kendinden önceki şeyhülislâmların hata ve kusurlarını düzeltmeye yönelmediği gibi, onları araştırma noktasında bir gayret sarf etmemiştir. Zaten meşihat makamında fazla kalamamış, 13 günlük meşihat süresi sonunda 27 Mart 1791’de (H.1205) İstanbul’da vefat etmiştir. Vefatından sonra Fatih’te Küçükkaraman’da yaptırdığı medresesine defnedilmiştir.

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi’nin ölümüne birçok tarih düşürülmüştür:

“Câh-ı iftâdan geçüp Yahyâ Efendi gitti vâh” (1791) mısra’ı vefatına tarihtir.

1.2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Yahyâ Tevfik Efendi şeyhülislâmlık mertebesine kadar yükselmiş âlimliği ön plânda gelen bir şâirdir. Arapça, Farsça ve Osmanlıcaya son derece vakıf olan şâir, üç dilde şiir yazma kudretine sahiptir. Tezkirelerde şâirin hayatı ve edebî kişiliği hakkında sınırlı bilgiler yer almaktadır.

Tezkireci Râmiz, şâirin Arap ilimlerine ve diğer ilimlere vakıf, şiir ve nesir alanında başarılı, ahenkli söyleyiş özelliğiyle maharetli bir şahsiyet olduğunu belirtir. Yahyâ Tevfik’in derin mânâlı şiirler yazdığını, aynı zamanda hattat olduğunu ve devrinde parmakla gösterilen bir zat olduğunu söyler (Erdem,1995: 53).

Her ne kadar ilmî mânâda kendini yetiştirmiş, Arapça ve Farsça’yı şiir yazacak seviyede öğrenmiş bir şâir olsa da Yahyâ Tevfik Efendi, çağdaşlarıyla kıyaslandığında şiirlerinde ses getirecek bir farklılık gösterememiştir. Şâir, eskilerin ve devrin üstat şâirlerinin izinden gitmekle kalmıştır.

Yahyâ Tevfik Efendi divânında klasik Türk şiiri geleneğine uygun nazım şekilleri kullanmıştır. Şâir, divânında Sultan III. Mustafa, Sultan I. Abdulhamit Han ve III. Selîm'e kasîde ve diğer manzumelerinde önemli bir yer ayırmıştır.

“Tarih” manzumelerinde devrinde tanık olduğu çeşitli olayları, padişahların cülusunu, şehzâdelerin ve sultanların doğumunu, şeyhülislâmların ve sadrazamların göreve gelmesini, devrinde yapılan câmi, çeşme, han, hamam, köşk, saray gibi imârethâneleri konu etmiştir. Kasîdelerinde ağır olan dili, tarih ve gazellerinde kısmen sadedir. Yüzyılın en belirgin özelliği olan “ mahallileşme akımı “ dikkate alındığında, şâirin bu akımdan fazla etkilenmediği görülür.

Yahyâ Tevfik Efendi'nin şiirleri incelendiğinde genel olarak okuyucuyu zorlayan, alışkanlığı kesen kelime ve terkiplere sıkça rastlanır:

Hâl-i dili âsân idi taqrîr o şâha
Şermî-i gelû-gîr eger olmasa hâdiş (T 37 / 11)

(O şaha gönlün halini anlatmak kolay idi, boğaza düğümlenen utanç meydana gelmeseydi.)

Şâirin belki de farklılık olsun diye çoğu şiirinde mısra sonlarındaki kelimelerle ondan bir önceki kelimeyi kafiyeli söyleme çabası şiirin ahengini bozmuştur:

Nutq-ı lisân-ı hâlîle şöhret- şî'ar olur
Olmaz nihân-ı zîri kilîm-i hafâ cefâ (G 8/2)

(Cefa gizlilik kiliminin altında saklanamaz; çünkü beden diliyle konuşmak da meşhûrdur.)

Ümmîdidür kişiyi esîr-i niyâz iden
 Âzâdegâna olmada vaz' -ı kibâr bâr (G 58/3)

(İnsanı yalvarmaya esir eden ümididir, hür olanlara uluların vaziyeti yükündür.)

Nüktedânân meclisinde eyler istişkâl kâl
 Maḥlaba eyler işâret ile istidlâl lâl (G 89/1)

(Nasıl ki dilsiz meramını işâret ile söylerse, zarifler meclisinde söze pek iltifat edilmez.)

Yahyâ Tevfik Efendi'nin şiirlerinde,

Dâ'imâ Tevfîk o şâh-ı şîr-ı tavrı fikr ider
 Bu meşeldür herkesin ḳalbinde bir arslan yatur (G 36/5)

(Herkesin gönlünde bir arslan yatar, diye bir söz vardır. Tevfik de daima o arslan tavrılı padişahı (sevgiliyi) düşünür.)

Ne bilsün şöhret âfetdür demek ma' nâsını her-kes
 Anı ' Anḳa gibi güm-gerde-i teşhir olandan sor (G 44/3)

(Şöhretin bir bela anlamına geldiğini herkes bilmez, onu ancak şöhretten dolayı kaybolan Anka kuşundan sor.) gibi atasözü ve deyimlerin,

Çekilür derd-i ser degildür ' aşḳ
 Kûşe-i ' acz ü i' tizâre çekül (G 95/2)

(Aşk çekilecek bir dert değildir, acz ve bağışlanma (özür) köşesine çekil.)

Leb ü miyānuñ içün güft ü gūya bā'ış olur
Açılma her kişiye sevdigüm kitāb gibi (G 138/3)

(Ey sevgilim! Dudağın ve belin dedikoduya sebep oluyor, herkese kitap gibi açılma.)
tarzında halk ifadelerinin yer aldığı beyitlere az rastlanır.

Yahyâ Tevfik Efendi âlim bir şâirdir; şiirlerinde mânâ derinliği vardır. O, şiiri estetik kaygıdan ziyâde okuyanı uyarma, okuyucuya yol gösterme amacıyla yazmıştır. Aslında şâirlik yönü, hikmet yönünün arkasında kalmış, bu durum üslûba da yansıtılmıştır. Şiirde anlam, akıcı üslûba tercih edilmiş, şiirsellik, anlamsal boyutun gölgesinde kalmıştır. Şüphesiz bu durum sanatçı kabiliyetiyle de alâkalıdır; çünkü anlamın yanında güçlü söyleyişin de sanatkârda, sanat gücünün bulunmasıyla mümkün olacağı açıktır.

Yahyâ Tevfik Efendi'nin şiirlerinde Nâbîyâne tarz, yani hikmet ve felsefe, sosyal hayatın iz düşümleri açıkça görülür:

Felegün eyleme evzâ'ına rağbet gör geç
Nîk ü bed hâşıl idüp mâye-i 'ibret gör geç (G 24/1)

(Feleğin hâllerine rağbet etme gör geç, ibret mayası güzellik ve kötülüğü ortaya çıkarır gör geç.)

İ'tirâf-ı 'aciz iken Tevfîk fahr-i 'âliyân
Bir sebep bulur da 'aczin ketm ider mağlûblar (G 35/6)

(Uluların övücü acizyetlerini itiraf etmek iken, güçsüzler bir bahane bularak zayıflıklarını saklamaya çalışırlar.)

Tevfîk bu güzergâh-ı 'âlemde 'aczi gör
Kim vâdi-i refâha 'aceb bir girivedür (G 54/5)

(Bu dünya yolculuğunda zayıflığı, acziyeti gör ki; (bu hâl) rahatlık vadisine garip bir geçittir.)

Felekden ni' met-i kâma zafer dānāya güçdür lîk
Deniden bār-ı minnet çekmede haylice eş' abdür (G 60/4)

(Arif için insanın emeline ulaşması zordur; ancak alçaklardan minnet yükü çekmek daha zordur.)

Özellikle 18. yüzyıl şâirlerinin şiire bakışlarında bir çeşitlilik söz konusudur. Her ne kadar şiir telakkilerinde, sanatı algılayışlarında mutlaka ağır basan yönler olsa da bu dönem şairleri farklı şiir tarzlarında ürün ortaya koymakta bir sakınca görmemişlerdir. Bu durum, klasik Türk şiirini temsil eden şâirlerin duygu ve düşünce dünyalarındaki zenginliğin bir ifadesidir. Yahyâ Tevfik Efendi de yeri geldiğinde hikmetli şiirlerin yanında, rindâne şiirler de kalem almıştır:

Ne ʔarîk-i mescid ü ne ʔod- reh-i meyḥâne ʔut
Eyleyüp ʔarḥ-ı tekellûf vâdî-i rindâne ʔut (G 17/1)

(Ne mescit yolunu ne de meyhane yolunu tut, zahmet çekmeyi bırak da rintlik vadisine gir.)

Rıtl-ı girân yâ ʔatre-i gül-âb virseler
Rindânda yok temeyyüz kem ü bişe rüzeden (G 111/7)

(Dolu kadeh ya da gül suyu damlası verseler rintler rızıktan dolayı azlığı ve çokluğu fark edemez.)

Yahyâ Tevfik Efendi dîvânında din ve tasavvufla ilgili şiirler de söylenmiştir. Şâirin tasavvufla ilgisinden söz edilebilir; ancak o, mutasavvıf bir şâir değildir. Şâirin dine bakışı aşağıdaki beyitlerde görüleceği gibi mistik tarzdan ziyâde gerçekçidir. Şâirin ayakları yere basan bir din anlayışı vardır:

‘ Arş-ı azîm-i kalbini gafletle terk idüp
Zâhir- peresti gör reh-i deyr ü harem tutar (G 40/2)

(Dış görünüşe önem veren insanlar, kalbinin yüce arşını gafletle terk edip kilise ve Ka‘be’nin yolunu tutar.)

Tevfîk ehl-i âhiretüñ kām-ı dünyevî
‘ Ayninde mu‘ teber degül ednâ kıazar kıadar (63/7)

(Tevfik! Ahiret ehlinin nazarında dünyevî amaçların aşağılık pislik kadar kıymeti yoktur.)

Dâmeni gerd-i riyâdan pâk ise Tevfîk eger
Atlâs u dîbâ müreccah hırka-i peşmînedan (G 107/7)

(Tevfik! Eteği riya tozundan arınmış atlas ve diba, yün hırkadan üstündür.)

Yahyâ Tevfik dîvânında na’lar önemli yer tutar. Şâir, gerek kasîdelerinde gerek rubaîlerinde Hz. Muhammed sevgisini bazı mucizelerini de anlatarak dile getirir:

Benâniyla mehi şakķ eyleyelden zât-ı pür-nûruñ
Nebîlerde müşârün bi’l- benândur yâ Resûla’llâh (K 3/2)

(Nurlu parmağıyla ayı ikiye böldüğünden beri Hz. Muhammed, peygamberler içinde parmakla gösterilmektedir.)

Ey faḥr-i rûsul neyyir-i eflāk-i hüdā
 Oldı bedenüñ sirişte-i nūr-ı Ḥudā
 Ğālip olıcaḡ nūr-ı vücūdun şemse
 Mümkin mi zemīn üzre ola sāye saña (R/3)

(Ey resullerin övüncü! Hidâyet göklerinin nuru, bedeninin Allah'ın nuruyla yoğruldu. Senin nurlu bedeninin güneşe galip gelecek, yeryüzünde senin gölgenin olması mümkün mü?)

Şâirin özellikle gazellerinde aşıkâne söyleyiş tarzına da rastlamak mümkündür. Şâir, sevgiliye olan ilgisini, onun cazibesini klasik edebiyatın ortak mazmunlarını kullanarak dile getirir:

Seyr-i meh-tâba gelür diyü bu şeb cānānı
 Döşemiş rāhına bir meveli mihmel deryā (G 5/2)

(Bu gece sevgili ay ışığını seyretmeye gelir diye deniz, onun yolunu dalgalarıyla halı yapmış.)

O şāh-ı ḥüsn-i ānda gāhī luḡ ü geh sitem vardur
 Elinde ḡamze vü ebrū ile seyf ü ḡalem vardur (G 29/1)

(O cazibe güzelliğinin sultanında bazen iyilik bazen sitem vardır. Yan bakışı kalem, kaşı ise kılıçtır.)

‘ Arz-ı ḡāmet idüp ‘uşşāḡını ihlāka o şūḡ
 Gösterür sağ olana şūr-ı ḡıyāmet ne imiş (G 76/2)

(O sevgili uzun boyunu göstererek âşıklarını helak edermiş. Hayatta olana şimdiden kıyamet kargaşasının ne olduğunu gösterirmiş.)

Klasik Türk edebiyatı şâirleri genellikle kendilerini övmeyi severler. Yahyâ Tevfik Efendi'nin yer yer Nef'îyâne övünmeleri de göze çarpar. Şâir, yeni yıl kutlamasına tarih düşürdüğü bir şiirinde, kendisini şöyle över:

Senûñ kim pādşehlükde nazîrûñ gelmemiş aşlâ
Benüm de şâ' iriyette 'adilüm görmemiş eyyâm (T 25/13)

(Senin padişahlıkta asla bir benzerin gelmemiştir, benim de şairlikte dengim görülmemiştir.)

Yine bir gazelinde kendi şiirinin belâgatından bahsederek övünür:

Nazmuñda görüp ma'ni-i rengîni Tevfîk
Yarân şeb-i Qadr içre nihân nûr şanurlar (G 31/6)

(Tevfik! Şiirinde renkli derin manaları gören dostlar bu manaları Kadir Gecesi'nde saklanmış nur zannederler.)

Başka bir gazelinde ilim ve irfan sahasında şiirinin öncü olduğunu belirir:

Her kişi mişvâr-ı esb-i tab'ın idrâk eylesün
Öñdül it Tevfîk nazmuñ arşa-i 'irfâna aş (G 79/5)

(Tevfik! Şiirini ödül yap irfan sahasına as da her kişi şairlik yeteneğinin atının kıymetini anlasın.)

Bütün bu bilgiler ışığında 18. yüzyıl klasik Türk edebiyatında tezkirecilerin orijinal düşünceler ve kendilerine has hayâllere sahip, yaratıcı şâirler olarak vasıflandırıldığı üslûp sahibi şâirler arasında Yahyâ Tevfik Efendi'nin zikredilmediği görülüyor. Şâir, özellikle 17. yüzyılda hikemî tarzın üstadı kabul edilen Nâbî'nin izinden gitmiştir; ancak söyleyiş bakımından Nâbî'nin şiirlerindeki ahengi yakalayamamıştır.

Şâirin dîvânında tarih manzumelerine fazlaca ağırlık vermesi, yaşadığı döneme tanıklık etmesi bakımından önemlidir. Her ne kadar tarih manzumeleri, şâirlik kudretini ortaya koymada uygun bir şiir tarzı olmasa da şâirin kaleme aldığı tarih manzumeleri, işledikleri konu itibariyle Osmanlı toplumsal tarihinin belli kesitlerinin okunmasında, kültürel yaşam çözümlemelerinde oldukça faydalı olacaktır.

Üslûp bakımından ise şâirin özellikle gazellerinde sıkça görülen dize sonlarındaki son kelimeyle bir önceki kelimeyi kafiyeli söyleme çabası ahengi bozmuş, şiiri, okuyanı zorlayan bir hâle getirmiştir.

“Kafiye aynı zamanda müziktir; his ve düşüncenin algılama yetisine sahip olduğu bir müzik! Kulağı olduğu kadar zihni de tatmin edecek kadar dürüst olduğunda, düşüncedir; ulaştığı ses kendinden daha büyük bir yapıya katılımını onayladığında duygudur (Boyukara, 1993: 123-124). Kafiye, şiirde yer alan diğer kelimelerin ses ve anlam değerleriyle uyum içinde olduğu zaman etkileyici ve bütünlük taşıyan bir nitelik kazanır. Yahyâ Tevfik Efendi ise bu ahenk ve etkileyciliği şiirlerinde yakalayamamıştır.

1.3. ESERİ

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi'nin (1716-1791) tek eseri dîvânıdır. Kaynaklarda özellikle de “Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu”nda şairin dîvânının beş nüshasından bahsedilmektedir; ancak yapılan inceleme sonunda Ali Emiri Efendi Manzum Eserler (Millet Ktb.) 70 numaralı nüshanın Tevfik adına başka bir şaire ait olduğu anlaşılmıştır. Çalışma dört nüsha üzerinden yapılmıştır.

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânındaki Türkçe şiir sayısı şu şekilde tespit edilmiştir: 14 kasîde, 113 tarih, 10 musammat, 138 gazel, 26 kıt'a, 10 rubâi, 6 muamma ve 1 lugaz. Bunun dışında 2 Farsça tarih, 1 Farsça mesnevi, 4 Arapça tarih, 3 Farsça tahmis, 41 Farsça gazel, 1 Farsça kıt'a, 5 Farsça muamma dîvânda yer almaktadır. Çalışmaya konu olan bu eserin ayrıntılı incelemesi ileride yapıldığından bu bilgilerle iktifa edilmiştir.

II. BÖLÜM
ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFİK EFENDİ DÎVÂNINDAKİ TÜRKÇE ŞİİRLERİN
İNCELENMESİ

1. NAZİM ŞEKİLLERİ

Çizelge.1:Nazım Şekilleri

Nazım Şekilleri	Toplam Sayı
Kasîde	14
Tarîh	113
Musammat	10
Gazel	138
Kıt'a	26
Rubâi	10
Mu'amma	6
Lugaz	1

1.1. KASİDELER

Dîvânda toplam 14 kasîde bulunmaktadır. Bu kasîdelerden 6'sı na't tarzında yazılmıştır. Kasîdelerde beyit sayısı 33 ile 99 arasında değişir; ancak dîvanda beyit sayısı 5, 6, 8, 10 olan kasîdeler de bulunmaktadır.

1.1.1. Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânı “Sebeb-i Tertîb-i Dîvân Be-nâm-ı Sulţân Selîm” başlıklı kasîdeyle başlar.

Bi-ḥamdil'lâh ḥubûb idüp nesîm-i 'avn-i Yezdânî
Virür gül-gönçe-i âmâla reng ü büy-ı ḥandânî

matla'lı bu kasîde, Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün vezniyle yazılmıştır ve 31 beyittir.

Bu kasîdede Gürcü ve Rusların ittifak edip Osmanlı Devleti'ne saldırmaları esnasında tahta çıkan III. Selim'in başarısı için dua edilir. III. Selim'in tahta çıkışı şâir tarafından Allah'ın kullarına rahmeti ve şefkati olarak değerlendirilir.

1.1.2. “Ḳasîde-i Teşekkür-i Esb 'An- Cānib-i 'Oşmān Paşa” başlıklı kasîde, Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün vezniyle yazılmış olup 36 beyittir.

Bāreka'llāh zîhi eşheb-i Refref - refţār
Nermdür cünbişi çün esb-i nesîm-i eşḥār

matla'ıyla başlayan kasîdede şâir Osman Paşa tarafından kendisine hediye edilen atı ve onun özelliklerini karşısında bir sevgili varmış gibi tasvir eder. Daha sonra üstün vasıflarını tek tek sayarak Osman Paşa'yı över ve başarılarının devamı için dua eder.

1.1.3. “Münâcât-ı Nebeviyye ‘Aleyhi’s-selâm” başlıklı kasîde, Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün vezniyle yazılmış olup 5 beyittir. Bu kasîde normal kasîde beyit sayısına uyulmadan 5 beyit olarak tertip edilmiştir.

Sa‘ âdetlü saña yahşi şanandur yâ Resûla’llâh
Eyü şanmazsa aḥvâlî yamandur yâ Resûla’llâh

matla’ıyla başlayan kasîdede her ne kadar münâcât başlığı kullanılsa da bu şiir na‘t tarzında yazılmıştır. Şiirde Peygamberimizin parmağıyla ayı ikiye bölme mucizesinden bahsedilir ve ondan şefaata istenir.

1.1.4. “ İstid‘â-yı Şefâ‘at Be-Şüret-i Diger “Ez-Cenâb-ı Peyğamber” başlıklı kasîde, Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün vezniyle yazılmış olup bu kasîde de 5 beyit olarak tertip edilmiştir.

Olursa kilik-i luḥfuñ nîk-ḥ‘âhum yâ Resûla’llâh
Olur ḥâl-i rûḥ-ı raḥmet günâhum yâ Resûla’llâh

matla’ıyla başlayan kasîdede şâir bu dünyada günahlara battığından, gaflete daldığından ve acziyetinden bahsederek Hz. Peygamber’den uyanış ve şefaata için yardım dilemektedir.

1.1.5. “ Der- Na‘t-ı Hazret-i Sultân-ı Ser- Efrâz-ı ‘Alem – Efrâz-ı ‘Arşa-i İ‘caz Güfte - Şud Der-Eşnâ-yı Sefer-i Hicâz” başlıklı kasîde, Mefâ‘îlün Fe‘ ilâtün Mefâ‘îlün Fe‘ ilün vezniyle yazılmış olup 99 beyittir.

Amân amân ğam-ı firḫat derûna kâr itdi
Belâ-yı aşḫ u maḥabbet tenüm nizâr itdi

matla'ıyla başlayan na'tında şâir kendi nefsiyle olan mücadelesini anlatır. Masiyetin yani insanı Allah'tan uzaklaştıran her şeyin ve mecâzi aşkların kendisini perişan ettiğinden bahseder. Bu kasîde Hicaz yolculuğu esnasında yazılmıştır. Şâir günahlarla siyahlaşmış yüzünü Hz. Muhammed'in kabrini (Ravza-i Mutahhara) ziyaret ederek nurlandıracaktır. Her mümin gibi şefaata arzulanmaktadır. Daha sonra Hz. Peygamber'in dünyaya gelişi, Allah'ın kâinatı onun nurundan yarattığı, mucizeleri ve Mirac hadisesi anlatılır.

1.1.6. “ Kaşîde-i Ramazâniye Müzeyyel Be- Na' t-ı Şerîf-i Nebeviyye “ başlıklı altıncı kasîde Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün vezniyle yazılmış olup 59 beyittir.

Qademet hayr-ı kudüm ey hüceste şehri-şiyâm
Ki oldı dil şeref-i maqdemüñle nâ'il-i kâm

matla'ıyla başlayan kasîdede önce Ramazan ayının gelişinden duyulan sevinç dile getirilir. Bu mübarek ayın faziletinden, Allah'ın kullarına rahmetinden ve oruç tutmanın manevî kazanımlarından bahsedilir. Daha sonra Hz. Peygamber'e övgü başlar ve Mirac hadisesi anlatılır.

1.1.7. “ Nazîre Be-na' t-ı Merhûm Şeyh Sezâyi Der- Medh-i Maḥbûb-ı Hazret-i Hüdâyi ” başlıklı kasîde, Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün vezniyle yazılmış olup 6 beyittir.

Şehen-şâha vücūdun tâc-ı mi' râc ile ber-terdür
Ayağın zirve-i 'arşı berine baş berâberdür

matla'ıyla başlayan na'tında şâir Mirac hadisesinden başlayarak Hz. Peygamber'i över.

1.1.8. “ Cilve-sāzī-i Şāhid-i Na‘ t-ı Maḥbūb-ı Hūdā Der- Libās-ı Ta‘ bīr-i Teğazzül- Gūne Edā” başlıklı kasīde, Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün vezniyle yazılmış olup 8 beyittir.

Kāmumı itdi mu‘ aṭṭar yine bād-ı seḫerī
Ġālibā ravza-i maḥbūbuma itmiş güzeri

matla’ıyla başlayan kasīdede Hz. Muhammed gösterdiği bazı mucizeler de zikredilerek övülür.

1.1.9.“ Kasīde-i Ramazāniye-i Nā-Tamam” başlıklı dokuzuncu kasīde, Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün vezniyle yazılmış olup 10 beyittir.

İki günlü felegūñ sā‘ atı idüp devrān
Ġurre-i rūze zuhūr itdi çü-rā-i ramazān

matla’ıyla başlayan kasīde de şâir yeni bir Ramazan ayının gelmesiyle duyulan sevinci dile getirmiş. Ramazan ayının Allah’ın kulları için bir hidayet kapısı olduğu, bu ayın gecenin zifri karanlığını gündüze çevirdiği belirtilir.

1.1.10. Onuncu kasīdenin bulunduğu iki nüshada da başlık bulunmamaktadır. Bu kasīde zamanın padişahına övgü niteliğinde yazılmıştır. Şiir, Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün vezniyle yazılmış olup 51 beyittir.

Sepīde-dem ki fūrūğ-ı ṭalī‘ a-i dümdār
Revāk-ı bāşıra mı kıldı maşrıku’l-envār

matla’ıyla başlayan kasīde de şâir bütün söz hünelerine göstererek zamanın padişahını över.

1.1.11. On birinci kasîdenin bulunduğu iki nüshada da başlık bulunmamaktadır. Kasîde, Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün vezniyle yazılmış olup 22 beyittir.

Merhabâ ey kuṭb-ı edvâr-ı vilâyet merhabâ
Gevher-i yektâ-yı eşdâf-ı necâbet merhabâ

matla'ıyla başlayan kasîdede devrin padişahı şâir tarafından övülür. Klasik Türk şiirinde kasîdelerde dikkat çeken mübalağa (abartma) sanatı bu kasîde de fazlasıyla kullanılmıştır.

1.1.12. Dîvânın sadece bir nüshasında bulunan bu kasîdenin de başlığı yoktur. Kasîde Fâ' ilâtün, Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün vezniyle yazılmış olup sadece 5 beyittir.

Ḥayr maḳdem ey yegâne şeyḫ-i memdûhu'ş - şifât
Virdi feyz-i maḳdemüñ dil mürdeye tâze ḥayât

matla'ıyla başlayan kasîdede şâir şeyhini övmektedir. Onun gelişinin şükrünü eda etmenin mümkün olmayacağını söyleyerek Allah'a dua eder.

1.1.13. Dîvânın sadece bir nüshasında bulunan bu kasîdenin de başlığı yoktur. Kasîde Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün vezniyle yazılmış olup 37 beyittir.

Ḥuceste - dem ufuḳ -ı çarḫda bu vefk-i murâd
Göründi ḡurre-i 'îd - i ferâḫ mübârek -bâd

matla'ıyla başlayan kasidede devrin padişahı övülür. Kasîdelerin genel özellikleri bu şiirde de kendini gösterir.

1.1.14. Dîvânın sadece bir nüshasında bulunan bu kasîdenin de başlığı yoktur. Kasîde Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün vezniyle yazılmış olup 10 beyittir.

Şafâ virür dile vüs' at-serâ-yı İslâmbol
Tenük-dilâna degildür bu cây-ı İslâmbol

matla'ıyla başlayan kasîdede İstanbul övülür.

1.2. TARİHLER

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânında “târîh”ler önemli yer tutar. Şâir, padişahların tahta çıkmasına, şehzâdelerin ve sultanların doğumuna, şeyhülislâmlık ve sadrazamlık makamının el değiştirmesine, Anadolu ve Rumeli kazaskerlerin göreve getirilmesine, padişahların ve devlet büyüklerinin bazı ülkelerle yaptıkları savaşlara, çeşitli isyanların bastırılmasına kaleme aldığı şiirlerle tarih düşürmüştür. Ayrıca zamanında yapılan imar faaliyetlerine, câmi onarımlarına, saray, köşk, hamam, çeşme, şadırvan yapımlarına açılan kütüphanelere, bazı önemli şahsiyetlerinin sakal bırakmalarına, vefatlarına, yeni yıl kutlamalarına tarih düşürmek için şiirler kaleme almıştır.

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi'nin dîvânında bulunan 113 Türkçe “ tarih ” manzumesi şâirin içinde yaşadığı topluma karşı ne kadar duyarlı olduğunun bir göstergesidir. Bu durum, hem tarihî açıdan hem de edebiyat tarihi açısından önemli olduğu gibi dönemine tanıklık etmesi bakımından eserin önemini artırıcı bir niteliktir.

Aşağıdaki tabloda tarihî olaylar “dîvân” daki sıralamaya sadık kalınarak gösterilmiştir:

Çizelge. 2: Tarihi Olaylar

BAŞLIK	OLAY	TARİH
1. Tārīḥ-i Sāl-ı Cedīd	Yeni yıl kutlaması.	H.1190/M.1776
2. Tārīḥ-i Diger Sāl-ı Cedīd	Yeni yıl kutlaması.	H.1182/M.1768
3. Tārīḥ-i Müftī Şuden-i Dürri-zâde Mustafa Efendi	Dürri-zâde Efendi'nin şeyhülislâmlık makamına getirilmesi.	
4. Tārīḥ-i Müftī Şuden-i Mirzâ-zâde Efendi	Mirzâ-zâde Efendi'nin şeyhülislâmlık makamına getirilmesi.	H.1183/M.176
5. Tārīḥ-i Şadr-ı Rûm Şuden-i ' Osman Efendi Der- Defa' -i Şâlişe	Osman Efendi'nin üçüncü kez Rumeli kazaskeri olması.	H.1179/M.1765
6. Tārīḥ-i Şadr-ı Rum Şuden-i Es' âd Efendi-zâde	Muhammed Şerif Efendi'nin Rumeli kazaskeri olması.	H.1189/M.1775
7. Tārīḥ-i Binâ Kerden-i Şeyhü'l- islâm Mirzâ-zâde Çeşme Der-Üsküdâr	Şeyhülislâm Mirzâ-zâde'nin çeşme yaptırması.	H.1186/M.1772
8. Tārīḥ-i Tecdid-i Tekye	Sultan Mustafa Han'ın Kadirî tekkesini onarması.	H.1179/ M. 1765
9. Tārīḥ-i Cülûs-ı Sulţân Muşafa Hân ' Aleyhi'r - Raḥmeti Ve'l- Ğufrân	Sultan Mustafa Han'ın tahta çıkması	H.1171 / M. 1757
10. Tārīḥ-i Velâdet-i Hibetu'llâh Sulţân	Hibetullah Sultan'ın doğumu.	H.1172 /M. 1758
11. Tārīḥ-i Diger Be- Velâdet-i Şâh Sulţân	Şah Sultan'ın doğumu.	H.1174/M. 1760

BAŞLIK	OLAY	TARİH
12. Tārīḥ-i Velādet-i Mihr-māh Sulṭān	Mihr-māh Sultan'ın doğumu.	H.1176/M. 1762
13. Tārīḥ-i Velādet-i Mihr-şāh Sulṭān	Mihr-şāh Sultan'ın doğumu.	H. 1176/M. 1762
14. Tārīḥ-i Velādet-i Şeh-zāde Sulṭān Selīm ‘ Ammera’llāhu Bi’l- fevzi’l- ‘ Aẓīm	Şeh-zāde Sultan Selim'in doğumu.	H.1175/M.1761
15. Tārīḥ-i Velādet-i Ḥadīce Sulṭān	Hadīce Sultan'ın doğumu.	H.1182/M. 1768
16. Tārīḥ-i Velādet-i Şeh-zāde Sulṭān Muḥammed	Şeh-zāde Sultan Mehmet'in doğumu.	H.1180/M. 1766
17. Tārīḥ-i Gazi Şuden-i Sulṭān Muşṭafa Ḥān Aleyhü’r-Raḥmeti Ve’l Ğufrān	Sultan Mustafa Han'ın Rus'larla savaşı.	H.1183/M. 1769
18. Tārīḥ-i Muti’ Şuden-i Ṭāhir ‘Ömer Be-Fermān Sulṭān Muşṭafa Ḥān	Tahir Ömer'in isyan etmesi ve sonunda Sultan Mustafa'ya tâbi olması.	H.1180/M. 1766
19. Tārīḥ-i Şadāret-i Şāniye-i Muḥsin-zāde Muḥammed Paşa	Muhsin-zāde Mehmet Paşa'nın sadrazam oluşu.	H.1183/M. 1769
20. Tārīḥ-i Mücedded Şuden-i Cāmi ‘ Fātiḥ Sulṭān Muḥammed Ḥān Aleyhi’r-Raḥmeti ve’l- Ğufrān	Fatih Cāmi’i'nin onarılması..	H.1187/M. 1773

BAŞLIK	OLAY	TARİH
21. Tārīḥ-i Kütüphāne-i Rağīb Paşa	Rağīb Paşa Kütüphanesi'nin Tamamlanması.	H.1175/M. 1761
22. Tārīḥ-i Cülüs-ı Meymenet- Me'nus Sulṭān Selīm Ḥān Eyyedehü'l- Melikü'l- Mennān	Sultan Selim'in tahta çıkışı.	H. 1203/M. 1788
23.	Fatma Sultan'ın doğumu.	
24. Tārīḥ-i Velādet-i Sulṭān Muḥammed	Sultan Mehmet'in doğumu.	
25.		H.1180/M.1766
26. Tārīḥ-i Nev-sāl	Yeni yıl kutlaması.	
27.	Yeni yıl kutlaması.	
28. Tārīḥ-i Velādet-i Şeh-zāde Sulṭān Muhammed-i Şānī	Sultan Mehmet'in doğumu.	
29.	Şeh-zāde Üçüncü Sultan Mehmet'in doğumu. Sultan Hamid'in şehzāde oluşu	H.1192/ M.1778
30.	Hadice Sultan'ın doğumu.	
31.	Doğumla ilgili kutlama.	
32. Tariḥ-i Velādet-i ' Ayiše Sulṭān	Ayişe Sultan'ın doğumu.	

BAŞLIK	OLAY	TARİH
33. Tārīh-İ Velādet-i Şehzāde Sulṭān Maḥmūd	Sultan Mahmud'un doğumu.	
34.	Sultan Mehmet'in doğumu.	H.1199/M.1784
35.	Sultan Dördüncü Ahmed'in doğumu.	
36.	Sultan Mehmet'in ilme başlaması.	
37.	Fatih Cāmi' i'nin onarılması.	
38.	Fatma Sultan'ın yeni bir cāmi' yaptırması.	H.1185/M.1771
39.	Abdulhamit Han'ın cāmi' minarelerini yaptırması.	
40.	Abdulhamit Han'ın yaptırdığı cāmi' in tamamlanması.	
41.	Abdulhamit Han'ın yaptırdığı iki köşk için tarih düşürülmüş.	
42.	Sultan Selim'in kazandığı deniz zaferine tarih düşürülmüş.	H.1198/M.1784
43. Tārīḥ-i Nev-sāl	Yeni yıl kutlaması.	
44.	Mehmet Paşa'nın sadrazam olması.	
45.	Hamza Paşa'nın sadrazam olması.	H. 1191/M.1777
46.	Mehmet Paşa'nın sadrazam olması.	H.1189/M.1774

BAŞLIK	OLAY	TARİH
47.Tarih-i Şadâret-nigîn Muhammed Paşa	Mehmet Paşa'nın sadrazam oluşu.	H.1192/M. 1778
48.Tarih-i Şaniyâ Müftî Şuden-i Hazret-i Veliyü'd-dîn Efendi	Veliyüddin Efendi'nin Şeyhülişlâmlık makamına getirilmesi.	H.1185/M.1771
49.Müftî Şuden-i İbrâhim Efendi	İbrahim Efendi'nin şeyhülişlâmlık makamına getirilmesi.	H.1196/M.1782
50	İbrahim Efendi'nin şeyhülişlâmlık makamına getirilmesi.	
51.	İbrahim Efendi'nin şeyhülişlâmlık makamına getirilmesi.	
52.	Es'ad Efendi-zâde'nin Rumeli kazaskeri olması.	H.1185/M.1771
53.Tarih-i Kağı-ı İslâmbol Şuden-i Halil Efendi	Halil Efendi soyundan gelen Abdurrahim Efendi'nin İstanbul kadısı olması.	H.1197/M.1783
54.	Nili-zâde Efendi'nin kadılık görevine tarih düşürülmüş.	H.1179/M.1765
55.	Es'ad Efendi'nin yaptırdığı büyük köşke tarih düşürülmüş.	H.1190/M.1776

BAŞLIK	OLAY	TARİH
56.	Nakib Efendi'nin yeni bir mekânda ikâmet etmesine tarih d�r�r�lm�ş.	
57.	Mehmet Bey'in vezir olması.	
58.	Hadice Sultan'ın doğumu.	
59.	İbrahim Efendi'nin Őeyh�lisl�m oluşu.	
60.	Hasan Paşa'nın yaptırdığı çeŐmeye tarih düşürülmüş.	H.1190/M.1775
61.	Şeyhü's- Seyyid Ali'nin yaptırdığı Őadırvana tarih düşürülmüş.	H.1180/ M.1766
62. T�riŐ-i Vef�t-ı Bekt�Ői Şeyh MaŐm�d	Bekt�Ői Şeyhi Dervif Mahmud'un ölümüne tarih düşürülmüş.	
63.	Muhammed Hafid Efendi'nin hattatlığına tarih düşürülmüş.	H.1184/M.1770

BAŞLIK	OLAY	TARİH
64.	Hafid Efendi'nin sakal bırakmasına tarih düşürülmüş.	
65.	Sarım İbrahim Paşa'nın oğlu Ahmed Beg'in sakal bırakmasına tarih düşürülmüş.	
66. Tārīh-i Menzil-i Ser-Tahtih-i Seyyid Muştafa Çelebi Der-Konya	Seyyid Mustafa Çelebi'nin Konya'da yaptırdığı konağa tarih düşürülmüş.	
67.	Tahir Efendi'nin vefatına tarih düşürülmüş.	
68.	Bir kütüphanenin yaptırılmasına tarih düşürülmüş.	
69. Tārīh-i Menzil-i Muhammed Şālih Efendi	Muhammed Sālih Efendi'nin yaptırdığı yeni binaya tarih düşürülmüş.	H.1166/M.1752
70.	Sultan Abdulhamit Han'ın tahta çıkması.	
71.	Hazma Paşa'nın sadrazam olması.	H 1198/M.1784
72.	Seyyid İbrahim Efendi'nin bir medreseyi onarmasına tarih düşürülmüş.	

BAŞLIK	OLAY	TARİH
73.	Bir kütüphanenin yaptırılmasına tarih düşülmüştür.	H.1179/M.1765
74.	Sadullah ve Hamdullah Efendiler'in doğumu.	
75.	Osman Paşa'nın gazasına tarih düşürülmüş.	
76.Tariḫ-i Müftî Şuden-i 'Arab-zāde	'Atā Efendi'nin şeyhülişlām olmasına tarih düşürülmüş.	
77.	Muhammed Refik'in doğumuna tarih düşürülmüş.	H.1199/M.1784
78.Tariḫ-i Niyābet-i Yürüs	Tevfik Efendi'nin Yurus nahiyesinin kadılıḡına getirilmesi.	
79.	Yeni yıl kutlaması.	
80.Tariḫ-i Şadārat-i Şāhı 'Ali Paşa	Ali Paşa'nın sadrazam olması.	
81.	Bir hamamın yaptırılmasına tarih düşürülmüş.	
82.Şeyhü'l-islām Şuden-i İbrāḫīm Efendi	İbrahim Efendi'nin şeyhülişlām olması.	
83.	Yeni bir köşk yaptırılmasına tarih düşürülmüş.	

BAŞLIK	OLAY	TARİH
84.	Osman Paşa'nın gazasına tarih düşürülmüş.	
85.	Abdullah Efendi'nin Rumeli kazaskeri olmasına tarih düşürülmüş.	
86.	Behçet Efendi aldığı görev vesilesiyle tebrik edilmiş.	
87.Tarih-i Vefât-ı Mūsulî ‘Ali Efendi	Ali Behçet Efendi'nin vefatına tarih düşürülmüş.	H.1197/M.1783
88.Tarih-i Câmî‘ -i ‘Ali Beg Der-Şuden	Ali Beg'in yaptırdığı câmî‘ i'ye tarih düşürülmüş.	H.1180/M.1766
89.	Şâh Sultan'ın doğumuna tarih düşürülmüş.	
90.	Muhammed Said Efendi'nin yaptırdığı köşke tarih düşürülmüş.	
91.Tarih-i Vâli-i Konya Şuden-i Ebübekir Paşa	Ebubekir Paşa'nın Konya valisi olmasına tarih düşürülmüştür.	H.1153/M.1740

BAŞLIK	OLAY	TARİH
92.	Abdurrahim Efendi'nin yaptırdığı binaya tarih düşürülmüş.	
93. Tārīḥ-i Menzil-i Binā Şuden-i ' Osman Beg Efendi	Osman Beg Efendi'nin yaptırdığı binaya tarih düşürülmüş.	H.1164/M.1751
94. Tārīḥ-i Menzil-i Vālid Merḥūm	Eyyūb Efendi'nin Rumeli kazaskeri olması.	H.1153/M.1740
95.	Sa' id Efendi'nin bir yalıyı onarmasına tarih düşürülmüş.	
96. Tārīḥ-i Velādet-i Maḥdūm Vāli-i Konya Ebūbekir Paşa	Ebubekir Paşa'nın oğlu Mustafa Sa'id'in doğumu.	H.1153/M.1740
97. Tārīḥ-i Velādet-i Maḥdūm ' Abdu'rrahīm Efendi-zāde Emīn Efendi	Muhammed Munīb'in doğumuna tarih düşürülmüş.	H.1188/M.1774
98. Tārīḥ-i Vefāt-ı Vālid Faḫīr Rahmetu'llāhi'l-Melikū'l-Ḳadīr	Eyyub Efendi'nin vefatına tarih düşürülmüş.	H.1157/M.1744
99. Tārīḥ-i Vefāt-ı Ḥurrem ' Atā Efendi	Hurrem ' Atā Efendi'nin vefatına tarih düşürülmüş.	H.1157/M.1744

BAŞLIK	OLAY	TARİH
100.	Hacer Saliha Hanım'ın vefatına tarih düşürülmüş.	H. 1162/M.1749
101. Tārīḥ-i Vefāt-ı Hemşire –i Abd-ı Faḳīr	Eyyub Efendi'nin kızının vefatına tarih düşürülmüş.	H. 1158/M.1745
102. Tārīḥ-i Vefāt-ı Maḥdūm Necīb Efendi	Seyyid Ali Molla'nın vefatına tarih düşürülmüş.	H.1164/M.1751
103. Tārīḥ-i Vefāt	Saliha Hanım'ın vefatına tarih düşürülmüş.	H.1159/M.1746
104. Tārīḥ-i Vefāt-ı Kerīme-i Şeyḥ Molla Efendi	Şeyh Molla Efendi'nin kızının vefatına tarih düşürülmüş.	H.1172/M.1758
105. Tārīḥ-i Menzil-i Vālid Merḥūm	Eyyub Efendi'nin yaptırdığı konağa tarih düşürülmüş.	H.1151/M.1738
106. Tārīḥ-i Velādet-i Maḥdūm 'Abdu'r-raḥim Efendi-zāde Emīn Efendi	Emin Efendi'nin doğumuna tarih düşürülmüş.	H.1165/M.1752
107. Tārīḥ-i Velādet-i Birāder-i Faḳīr	Muhammed Refik'in doğumuna tarih düşürülmüş.	H.1166/M.1751

BAŞLIK	OLAY	TARİH
108. Tārīḥ-i Nā'ib Şuden-i Faḫīr Be-Nahiye-i Pūrūs	Tevfik Efendi'nin Purus nahiyesine kadı olarak atanması.	H.1166/M. 1751
109.	Dürrizāde Efendi'nin oğlunun vefatına tarih düşürülmüş.	H.1179/M.1765
110.	Es'ad Efendi'nin yaptırdığı köşke tarih düşürülmüş.	H.1180/M.1766
111.	Seyyid Efendi'nin kızı Hadice'nin doğumu.	H.1181/M.1767
112.	Abdullah'ın Selanik şehrine müftü olması.	H.1180/M.1766
113.	Yeni yıl kutlaması.	

1.3. MUSAMMATLAR

Dîvânda 10 Türkçe “tahmis” bulunmaktadır:

1.3.1. Tahmîs-i Ğazel-i Râġıb Paşa: Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün
vezninde 6 bentlik bir tahmistir. Şâir, Koca Râġıb Paşa’nın:

Nigâhum gül be-çeşm-i ĥasret-i dîdârdur sensüz
Ser-i müjġanlarum ĥâr-ı ser-i dîvârdur sensüz

matla’lı gazelini tahmis etmiştir.

1.3.2. Tahmîs-i Ğazel-i Nâbî: Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün vezninde 5 bentlik
bir tahmistir. Şâir, 17.yüzyılda yaşamış “ hikemî” tarzın en büyük temsilcisi Nâbî’nin:

Ne tehâvün-i taleb - kâre ne tedkîk gerek
O da bir dâd-ı Ĥudâ’dur aña tevfiġ gerek

matla’lı gazelini tahmis etmiştir.

1.3.3. Tahmîs-i Ğazel-i ‘Atıf: Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün vezninde 5 bentlik
bir tahmistir. Şâir, Atıf’ın:

İdemez ‘ arz-ı beyân bir merd-i mu‘ ciz-dem baña
Rûĥ-ı Ĥassân olsa şâyân idi müstaĥdem baña

matla’lı gazelini tahmis etmiştir.

1.3.4. Tahmîs-i Ğazel-i Vecdî: Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün vezninde 5
bentlik bir tahmistir. Şâir, 17.yüzyıl şâirlerinden Vecdî’nin

Şebistân-ı ġamum bezmümde şem‘ -i enverüm yoġdur
Fenâ dünyâda ya‘ ni bir müselleml dil-berüm yoġdur

matla’lı gazelini tahmis etmiştir.

1.3.5. Taḥmīs-i Ġazel-i Vehbī: MeḞ ũlü Fā' ilätü Mefā' ilü Fā' ilün vezninde 7 bentlik bir tahmistir. Şâir, 17. yüzyılın önemli şâirlerinden Sünbülzâde Vehbî'nin:

Ol ben-nişin-i baḥr-i maḥabbet şadef gibi
Ümmid-i sâḥil eyleme seng ü ḥazef gibi

matla'lı gazelini tahmis etmiştir.

1.3.6. Taḥmīs-i Ġazel-i Râmiz Beg: MeḞ ũlü Fā' ilätü Mefā' ilü Fā' ilün vezninde 6 bentlik bir tahmisidir. Şâir Râmiz Beg'in:

Dilden nevâ-yı nâle-i nây-ı niyâz ile
Çoçdum o mû-miyânı bu şeb ince sâz ile

matla'lı gazelini tahmis etmiştir.

1.3.7. Taḥmīs-i Ġazel-i 'Arif Efendi: Mefā' ilün Fe' ilätün Mefā' ilün Fe' ilün vezninde 5 bentlik tahmistir. Şâir, 17. yüzyılın meşhur bilgin ve şâiri Arif Efendi'nin:

Lisân-ı ḥâl gibi nutḡ-ı pür-beyân olmaz
Rumûz u nükteveş insana bir zebân olmaz

matla'lı gazelini tahmis etmiştir.

1.3.8. Taḥmīs-i Ġazel-i 'Aşım Efendi: Fā' ilätün Fā' ilätün Fā' ilätün Fā' ilün vezninde 5 bentlik bir tahmistir. Şâir, 17. yüzyılda yaşamış; şiir, hat, musiki gibi üç güzel sanatla uğraşmış olan Çelebizâde Asım Efendi'nin:

Nev- bahāruñ gerçi seyr-i gülşen ü şahrâsı var
Zevḡ-i sermānuñ velî andan daḡı â' lāsı var

matla'lı gazelini tahmis etmiştir.

1.3.9. Taḥmīs-i Ğazel-i Yūsri: Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün vezninde 4 bentlik bir tahmistir. Şâir, Yūsri'nin:

Her müje çeşmüne bir süzen-i ya' süb gelür
Kendi gözündeki mızrâk kişiye çöb gelür

matla'lı gazelini tahmis etmiştir.

1.3.10. Taḥmīs-i Ğazel-i Nâ'ili: Mef' ulü Fâ' ilätü Mefâ' ilü Fâ' ilün vezninde 7 bentlik bir tahmistir. Şâir, Nâ'ili'nin

Cûlar o deñlü şâf ki rûḥ revânlanır
Feyz-i nesim-i şubḥ ile ezhâr cânlanır

matla'lı gazelini tahmis etmiştir.

1.4. GAZELLER

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânında toplam 138 Türkçe gazel bulunmaktadır. Gazellerin beyit sayısına göre dağılımı şöyledir:

Çizelge. 3: Gazellerin Beyit Sayına Göre Dağılımı

Beyit Sayısı	Gazel Sayısı
4	1
5	34
6	18
7	34
8	11
9	20
10	4
11	8
12	3
13	3
18	1
21	1

Görüldüğü gibi divândaki gazellerin çoğu 5 ve 7 beyitlidir. Daha sonra 9 ve 6 beyitlik gazeller çoğunluktadır. 28.gazelde mahlas, makta beytinden önce söylenmiştir. 42.gazel 9 beyittir ve mahlas 7. beyitte söylenmiştir. 46 ve 70. gazelerde mahlas, makta beytinden önce söylenmiştir. 77. gazel 4 beyit olup makta beyti yoktur. 88,92,93 numaralı gazelerde mahlas beyti yoktur. 107.gazel 8 beyit olup mahlas 6.beyittir. 113. gazel 21 beyit olup mahlas 15. beyitte söylenmiştir. 118.gazelde üç matla beyti kullanıldığından “zü’l-metâlî” bir gazeldir.

1.5. KİT’ALAR

Şâir, kıt’a nazım şeklinde ortaya konan düşünce, hikmet, nükte, hayat görüşü gibi konuları dile getirmiştir. İnsanın çoğu özelliğinin yaratılıştan geldiği, dünyanın işlerinin

bitmeyeceği, özellikle nefis mücadelesinin ne kadar büyük bir sınav olduğu kıt'alarda dile getirilir. Bunların yanında yine sevgiliyi öven, onun merhametini bekleyen, aşğa gösterilecek bir teveccühün onu ne kadar mutlu edeceğini dile getiren kıt'alar da yazılmıştır.

Şeyhülislâm Yahyâ Tefkîk Efendi dîvânında 26 Türkçe "kıt'a" bulunmaktadır. Bunların 25'i 2 beyitlik kıt'alardır. 1 kıt'a ise üç beyitten oluşmuştur. Şâir, kıt'alarında mahlâs kullanmamıştır. Dîvânda bulunan 113 tarih manzumesinin 62'si kıt'a-i kebîre şeklinde yazılmıştır.

1.6. RUBÂİLER

Şeyhülislâm Yahyâ Tefkîk Efendi dîvânında 10 rubâi bulunmaktadır. Rubâiler de gazeller gibi müretteptir. Ancak kafiye harfleri başlıkla ayrılmamıştır. Rubâilerin hepsi de Hz.Muhammed'i övmek için yazılmıştır. Rubâilerde mahlas kullanılmamıştır. Rubâilerin 9'u ahreb kalıbıyla yazılmış 1 rubâide Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün vezni kullanılmıştır.

1.7. MU'AMMALAR

Dîvân'da 6 Türkçe mu'amma bulunmaktadır. Mu'ammaların 5'i Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün vezninde 1'i de Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün vezninde yazılmıştır.

1.8. LUGAZ

Şeyhülislâm Yahyâ Tefkîk Efendi dîvânında sadece 1 adet lugaz bulunmaktadır. Bu lugaz Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün vezniyle yazılmış olup 12 beyittir.

2. VEZİN

Şeyhülislâm Yahyâ Tefkîk Efendi dîvânında hece vezni kullanılmamıştır. Şiirlerinden şâirin aruz veznine hâkim olduğu gözlenir. Aruz kusurlarına pek rastlanmaz.

Rubaîlerinde Ahreb kalıpları kullanmış; ancak 2.sırada yer alan rubaâde Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün vezni kullanılmıştır. Şâir 12.kıt'ada rubaî vezni (Ahreb) kullanmıştır. Dîvândaki Türkçe şiirlerin vezinlere göre dağılımı şöyledir:

Çizelge. 4: Şiirlerin Vezinlerine Göre Dağılımı

BAHİR	VEZİN	Kasîde	Tarih	Musam mat	Gazel	Kıt'a	Rubaî	Mu'am	Lugaz
Hezec	1.Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün	4	45	2	43			5	
	2.Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fa' ülün		1						
	3.Mef' ülü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fa' ülün				7	1			
	4.Mef' ülü Mefâ' ilün Fa' ülün				1	1			
Recez	5.Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün	1							
	6.Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün	2	27	2	23	3			

BAHİR	VEZİN	Kasıde	Tarih	Musammat	Gazel	Kıt'a	Rubai	Mu'ammâ	Lugaz
Remel	7.Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün		1			1			1
	8.Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün	3	15	2	18	11	1		
	9.Müfte' ilün Fâ' ilün Müfte' ilün Fâ' ilün		1				1		
	10.Mefülü Fâ' ilâtün Mef' ü Fâ' ilâtün		4						
Münserih	11.Mef' ülü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fğ' ilün		4	3	33	1			
Muzarî	12.Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün	5	8	1	13	3			
Müctes	13.Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün		6			4	1		
Cedîd						1			
Ahreb							9		
	TOPLAM	14	113	10	138	26	10	6	1

3. KAFİYE VE REDİF

Kafiye, şiirde ölçüden sonra onun musikisini, ahengini sağlayan en önemli unsur olarak kabul edilir (Saraç, 2007:257).

Şeyhüislâm Yahyâ Tefkîk Efendi'nin şiirlerinde özellikle de gazellerinde “zü'l-kafiyeteyn” denilen yani mısra sonlarındaki son kelime ile bir önceki kelimenin kafiyeli söylenmesine sıkça rastlanır. Ancak bu tarz kullanımlar ahengi güçlendirmesi gereken bir unsur olmaktan çıkmış, tam tersine şiirde ahenk bozulmuştur.

Virmezse cins-i kâma nükûd-ı ricâ reha
Nâ-çâr olur huşûluna dest-i rişâ resâ (G 8/1)

ve

Keşf eyleyüp 'uyûn-ı cihâna mehâsinin
Eylr 'uyûb-ı muhsine vaz'-ı ğıta 'aâtâ (G 8/3)

Yine bazı gazellerinde redife uygun kafiye bulma çabası şiirdeki ahengi bozmuş. Şiir, okuyucuyu zorlayan bir şekle bürünmüştür.

Ger rûy-ı bahtımızdan alınsa niğâb-ı h'âb
Bir lahza belki çeşmüm olur hisse-yâb-ı h'âb (G 10/1)

ve

Oldı bu şeb o leyli-i fettâna cilvegâh
Şahrâ-yı dilde hayme-i müşkin tınâb-ı h'âb (G 10/2)

Şeyhüislâm Yahyâ Tefkîk Efendi dîvânındaki gazellere bakıldığında kafiyede tekrarlanan harflere göre 84 mürdef, 49 mücerred, 4 müesses, 1 mukayyed kafiye çeşidi kullanılmıştır.

Şeyhüislâm Yahyâ Tefkîk Efendi dîvânındaki gazeller ve rubailer redifin son harfine göre alfabetik olarak dizilmiş, gezelerde bu harfler ana başlıklarla belirtilmiştir. Gazel ve rubailerin kafiye harflerine göre dağılımı şöyledir:

Çizelge. 5: Gazel ve Rubailerin Kafiye Harflerine Göre Dağılımı

Kafiye harfi	Gazel	Rubaî
ا	8	3
ب	5	2
ت	6	1
ث	3	
ج	4	1
ح		
خ		
د	2	1
ذ		
ر	35	
ز	10	
س		
ش	4	
ص	2	
ض		
ط		
ظ		
ع		
غ		
ف		
ق	3	
ك	6	
ل	7	
م	6	
ن	13	2
و		
ه	12	
ى	12	

Dîvânda bulunan 138 Türkçe gazelin kullanılan rediflerine göre dağılımı şöyledir:

Çizelge. 6: Gazellerin Rediflere Göre Dağılımı

Türkçe fiil	Türkçe isim	Türkçe takı	Arapça isim	Farsça isim	Redifsiz	İki kelimeli redif	Üç kelimeli redif	Dört kelimeli redif
24	16	26	14	16	21	15	2	4

Rubâilerin 9'u redifsiz, 1'i Türkçe takılı redifle yazılmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Dîvânda Türkçe yazılmış 14 kasîde, 113 târih, 10 musammat, 138 gazel, 26kıt'a, 10rubâî, 6 muamma, 1 lugaz bulunmaktadır. 14 kasîdenin 6'sı na't tarzında yazılmıştır. Kasîdelerin beyit sayısı 5, 6, 8, 10 olan kasîdeler de bulunmaktadır. Dîvânda tarih manzumeleri önemli yer tutar. Şeyhülislam Yahyâ Tevfik Efendi'nin içinde yaşadığı topluma karşı ne kadar duyarlı olduğunun bir göstergesidir. Bu durum, hem tarihî açıdan hem de edebiyat tarihî açısından önemli olduğu kadar şairin, dönemine tanıklık etmesi bakımından da eserin önemini artırıcı bir niteliktedir. Dîvânda bulunan 10 Türkçe musammat "tahmis" şeklinde yazılmıştır. Bu tahmislerdeki bent sayısı 4 ile 7 arasında değişir.

Şâirin asıl edebî şahsiyetini yansıtan şiirleri gazelleridir. Dîvânda 138 Türkçe gazel bulunmaktadır. Gazellerin çoğu 5 ve 7 beyitlidir. Daha sonra 9 ve 6 beyitlik gazeller çoğunluktadır. 28.gazelde mahlas, makta beytinden önce söylenmiştir. 42.gazel 5 beyittir ve mahlas 7.beyitte söylenmiştir. 46. ve 70. gazelerde mahlas, makta beytinden önce söylenmiştir. 77.gazel 4 beyit olup makta beyti yoktur. 107.gazel 8 beyit

olup mahlas 6. beyittedir. 113.gazel 21beyir olup mahlas 15.beyitte söylenmiştir. 118.gazel, üç matla beyti kullanıldığından “zü’l-metâli” bir gazeldir.

Şeyhülişlâm Yahyâ Tefvîk Efendi dîvânında 26 Türkçe “kıta” bulunmaktadır. Bunların 25’i 2 beyitlik kıt’aladır. 1 kıt’a ise 3 beyitten oluşmuştur. Şâirin kıt’alarında mahlas kullanmamıştır. Dîvânda bulunan 113 tarih manzumesinin 62’si “kıt’a-i kebire” şeklinde yazılmıştır. Dîvândaki 10 rubâinin hepsi de Hz. Muhammed’i övmek için yazılmıştır. Rubâilerde mahlas kullanılmamıştır. Rubâilerin 9’u ahreb kalıbıyla yazılmış 1 rubâide farklı bir vezin kullanılmıştır. Dîvânda 6 Türkçe mu’amma, 1 de lugaz bulunmaktadır.

Dîvânda hece vezni kullanılmamıştır. Şâirin aruz veznine hâkim olduğu gözlenir, şiirlerde aruz kusurlarına pek rastlanmaz. Dîvândaki Türkçe şiirlerin vezinlerine göre dağılımı “vezin” başlığında tablo şeklinde verilmiştir. Dîvândaki gazellere bakıldığında kafiye de tekrarlanma harflere göre 84 mürdef, 49 mücerred, 4 müesses, 1 mukayyed kafiye çeşidi kullanılmıştır. Ayrıca dîvândaki gazeller ve rubâiler redifin son harfine göre alfabetik olarak dizilmiş ve bunlar tablolar halinde gösterilmiştir

III. BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFİK EFENDİ DÎVÂNINDAKİ TÜRKÇE ŞİİRLERİN TAHLİLİ

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânı incelenirken tahlile dayalı çalışmalardaki usule uyularak sırasıyla Din ve Tasavvuf, Toplum ve Kültür, İnsan, Tabiat ve Eşya olmak üzere dört ana başlık ortaya çıkarılmıştır.

1. DİN VE TASAVVUF

Bilindiği gibi klasik Türk edebiyatı Kur'ân, Hadîs, Peygamber kıssaları, Evliyâ menkıbeleri, Tasavvuf, Şehnâme ve yerli malzemeye dayanır (İz,1967:30). Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânında da bu kaynaklar önemli bir yer tutar.

1.1. DİN

1.1.1. Allah:

Şâirin divânında tevhîd ve münâcât yoktur. Bu bakımdan müstakil olarak Allah'ı konu alan herhangi bir manzûmeye rastlanmaz. Allah mefhûmu çeşitli beyitler içinde, çok defa da bir vesileyle anılır:

Hamd ve şükür:

Bi-ḥamdi'llâh ḥubûb idüp nesîm-i 'avn-i Yezdânî
Virür gül-gönçe-i âmâle reng ü bûy-ı ḥandânî (K 1/1)

'İbâdu'llâha raḥm ü şefkât idüp Ḥazret - i Mevlâ
Ḥızır gibi meded- res eyledi sulṭân Selîm Ḥân'ı (K 1/8)

Hezârân şükr ü minnet ol cenâb-ı Ḥâlîk-i Şânî'
Şümûs-ı kâmi kıldı târem-i ümmîde ṭâlî' (T 35/1)

niyâz ve duâ:

İlâhî sen mu‘ammer eyle Sultân Muştafa Hân’ı
Ki oldur ğavş-ı â‘zam ıtuḅ-ı ‘âlem merkez-i devrân (T 23/1)

Hudâ hem-vâre idüp müstazıll-ı zıll-ı Yezdânî
Ayırmasun rikâb-ı muştatabından hezârân sâl (T 26/32)

Sevgilinin yüz güzelliğinden bahsedilirken kullanılır:

Keder virmez sevâd-ı ḥaṭṭı ḥüsn ü ân-ı cânâna
Belî ayîne-i nûr-ı Hudâ jengâr-püş olmaz (G 65/3)

Allah ile ilgili isimler dîvânda, sıfatları ve bu sıfatlar üzerine beyân edilen düşünceler içerisinde zikredilmiştir: Allah, Hak, Hudâ, İlâh, Hallâk, Yezdân, Kirdgâr, Bâri, İzid, Mevlâ, Rab, Mecîd.

1.1.2. Kutsal Kitaplar:

Dîvândaki birkaç beyitte, dört kitaptan sadece Kur’ân’dan söz edilmektedir. Bir tarih manzumesinde Şehzâde Sultan Mehmet’in ilim tahsiline başlaması vesilesiyle;

Ḳaldırup sî-pâresin bed’ine târîḥin didüm
Başladı Sultân Muhammed ‘ilme ḥaḳḳ-ı Ḳur’ân gibi (T 36/21)

başka bir tarih manzumesinde yeni açılan bir kütüphaneye tarih düşürülürken yapılan bu hizmetin dine uygunluğu vesilesiyle anılmaktadır:

Kitâb u sünnete evfaḳ rızâ-yı Haḳḳ’a müsteclib
Bu ğüne ḥayra maḫzar oldu şadr-ı mekremet-pîrâ (T 21/6)

1.1.3. Âyetler:

Yahya Tevfik Efendi dîvânında on üç âyet iktibas yoluyla, üç sûre de isim olarak geçmektedir.

Bir tarih manzumesinde Osman Efendi'nin üçüncü kez Rumeli kazaskeri olması anlatılırken:

Bağılsa gūyiyā ' unvān-ı emr-i şadr-ı sālîsde
Fe-^ç azzeznā bi-sālîs ayetüñ tefsîrîdür merķūm¹ (T 5/16)

Başka bir tarih manzumesinde Muhsinzāde Mehmet Paşa'nın üçüncü kez sadrazam olması anlatılırken:

Ricālu'llāh didi Tevfîķ fāl-ı ĥayr idüp târîĥ
Yine mühr aldı Muĥsin-zāde kul ķad cā 'e naşru'llāh (T 19/23)

Bir kasîdede Hz.Peygamber'in mehdi yapılırken:

Güzār idince maķāmāt-ı ķābe kavseyni
Firāz-ı sadr-ı ev ednāda ber- ķarār itdi (K 5/52)

Cenāb-ı sāniye işneyñ iz-hümā fi'l-gār
Ĥalîfe-i ber-haķ Ebi Bekr'i yār-ı gār itdi (K 5/74)

Başka bir kasîdede Hz.Peygamber'in mucizeleri anlatılırken:

Ĥayāt virmese lā-taķneķu beşāreti ger
Helāk iderdi beni derd-i ye's-i bî-hengām (K 6/52)

Şâir tarafından, konuyla ilgili bulunan veya bahsedilen konuya açıklık getirecek bazı âyetler iktibas yoluyla kullanılmıştır.

Bunların yanında Ramazan ayından bahseden bir kasîdede bazı sûreler isim olarak geçer:

Oķunur meclis-i yārānda vaķt-i ifţār
Sûre-i Mā'ide vü Kevşer ü âyāt-ı Duĥān (K 9/5)

¹ Beyitlerdeki âyet ve hadislerin manaları divan metni bölümünde verilmiştir.

1.1.4. Hadîsler:

Dîvânda mânâ olarak birçok hadîs geçse de doğrudan doğruya zikredilen iki hadîs tespit edilmiştir. Bu hadislerden biri tarih manzumesinde geçmektedir. şâir, Hadice Sultan'ın dñnyaya gelişini anlatırken babası Sultan Abdulhamît Han'ı hadisi referans göstererek, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi kabul etmektedir:

Resûlu'llâh didi hađđkuñda *zillu'l-lâhi fi'l-arz*
Dağı kırđ evliyânuñ kuvveti var sende bî-noğsân (T 32/23)

Diğer hadîs ise İstanbul'un methedildiği bir kasîdede geçmektedir. şâir, İstanbul sevgisini anlatırken vatan sevgisinin imandan olduğu anlamını veren hadisi kullanılır:

Eşer idüp dile *hubbü'l-vağan mine'l-îmân*
Çeküp getürdi beni keh-rübâ-yı İslâmbol (K 14/6)

1.1.5. Melekler:

Dîvânda Hz.Muhammed'i öven şirlerde meleklerden bahsedilir. şâir Peygamber'in ümmete şefaatchi olması ümidiyle;

Teşebbüs eylemişem dâmen-i şefâ' atüñe
Ėazâbla kesme elim ey şeh-i melek-ĥuddâm (K 6/49)

mezarda sorgu meleklerine kolayca hesap vermek vesilesiyle;

Mesâ'il-i melekeyne cevâbum âsân it
O dem kesân beni tendâde-i mezâr itdi (K 5/92)

memduhun günahsız ve temiz yaratılışı olduğunu ifade ederken meleklerle ilgi kurmaktadır:

O melek -hilkat için hizmete dâmen be-miyân
 Hür-ı  ın olsa sezâ dâye vü lâlâ gilmân (T30/24)

başka bir beyitte şâir memduhun sakal bırakmasını Cibrîl'in siyah kalemle aya yazı yazmasına benzetir.

Âlât-ı rezm olur bedel esbâb-ı bezme gâh
 Gül ile lâle yerine tîğ ü teber beter (G 63/6)

1.1.6. Peygamberler:

Şeyhülislâm Yahya Tevfik Efendi divânında adı geçen peygamberler: Hz. Hızır, Hz. Süleyman, Hz. İbrahim, Hz. Yakub, Hz. Yusuf, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'dir. Bunlar Kur'ân'da anılan peygamberlerdir.

1.1.6.1. Hz. Hızır:

Kur'ânda bir sûrede adı geçen ve dinî eserlerde de kendisinden çokça bahsedilen Hızır peygamber, divânda Allah yolunda mücadele verenlere yetişip yardım etmesi münasebetiyle;

Olup Hızır-ı meded-res sâlikân-ı râh-ı taḥḳîḳe
 Çeker gümrâh-ı inkârı reh-i taḫḫîḳ ü ikrâra (G 116/14)

memduhu överken;

Hızırveş  amir-i dîvâr-ı yetîmân olduñ
 Hâriḳ-i  ade meded-res olup itdüñ ber-pâ (T 47/6)

ve

Ya oldı çarḫda gül-berg-i za  ferân reste
 Ki ide  alemi leb-rîz-i ḫande vü dil-şâd (K 13/5)

Hızır'ın ebedî hayata kavuşması münasebetiyle memduha uzun ömürler dilenirken zikredilir:

Pādşāh-ı ʿālemün ŧeh-zādegānıyla Hūdā
Ömrin efvn eylesün Hızr-ı beķā-ʿ unvān gibi (T 36/20)

1.1.6.2. Hz. Süleyman:

Dîvānda birçok beyitte geçen Süleyman öncelikle memduhun gücünü, ihtişamını ortaya koymakla kendisine benzetilen olur:

Ḥamidü'l- menķabe düstür-ı ʿālî-ŧān Ḥalîl Paŧa
Ki oldır ol Süleymān-ı zamāne Āŧaf-ı ŧāni (T 41/8)

ŧâir, memduhuna Süleymanlık yakıŧtırdığı zaman onun ihtiŧamından bahsetmektedir. Karınca aczin, Süleyman ise iktidar ve gücün timsâli olarak tezat içinde verilir:

Rikāb-ı müsteŧāba ʿarz-ı taķdîm eyleyüp anı
Miŧāl-i mūr-ı nā-çiz itdüm ihdā-yı Süleymān'ı (K 1/28)

1.1.6.3. Hz. İbrahim:

Beyitlerde adı geçen bir peygamber de Hz. İbrâhim'dir. ŧâir, memduhun onardığı medreseye tarih düşürürken bu mekânı Hz.İbrâhim'in yaptığı Ka'be'yle kıyaslar:

Maŧbah-ı ʿāmiresi ḥān-ı Ḥalîlü'r- Raḥman
Sāha-i mai'de-i luŧfi keŧirü'l- ezyāf (T 72/11)

Ayrıca memduh övülürken onun yüzündeki nur İbrâhim'i yakmayan, serin su olan ateşe benzetilir:

Fürûzân nârı yek-ser gülşen-i *berd ü selâm* itdi
O nûruñ kim cebîn-ârâ-yı İbrâhim-i âzerdür (K 7/2)

1.1.6.4. Hz. Ya'kub:

Dîvânda sadece bir beyitte Ya'kub peygamberden bahsedilir. Hz. Yusuf'u kuyuya atmalarından sonra onun hasretiyle yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yıllar sonra oğlu Yusuf ona gömleğini göndermiş ve gözleri açılmıştır.

Şâir Ya'kub'un gözlerini açan sadece gömleğin kokusu değil, ona kavuşma ümididir, diyerek bu olaya telmihte bulunur:

Çarîrû'l -' ayn iden Ya'kûb'ı nûr-ı mihr ü vuşlatdur
Anuñ çeşm-i sefîdin sâde bûy-ı pîrechen açmaz (G 67/5)

1.1.6.5. Hz. Yûsuf:

Dîvânda sadece birkaç beyitte adı geçen Yûsuf, en belirgin özelliği olan güzelliği sebebiyle zikredilir:

Cemâl-ı şâhid-i devlet tarâvet-yâb-ı nâz olup
Güzel bir çâr ebrû dil-ber-i Yûsuf-nijâd oldı (T 29/14)

Başka bir beyitte memduhun vefatı ve kuyu gibi tasavvur edilen mezara girmesi Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılmasına telmih yapılarak verilir:

Hezâr âgâz ile maşsûd-ı ihvân eyleyüp âhîr
Mişâl-i Yûsuf itdüñ ol garîbi mübtelâ-yı çâh (T 87/3)

1.1.6.6. Hz. İ̇sâ (Mesîh):

Klasîk Türk edebiyatında dîvânların çoğunda birinci derecede sözü edilen peygamber İ̇sâ'dır. Beyitlerde hayat verme mucizesi bakımından söz konusu edilir:

Çü Mesîh eyleyüp ihya dem-i eshâr-ı hulus
Gülşen-i dilde açıldı gül-i bi-hâr-ı hulus (G 78/1)

Dem-i 'İsâ gibi cân-perveri nuṭṭ-ı şâ'irden
Göründi kâlib-ı lafz içre rûḥ-ı şâhid-i ma'nâ (T43/8)

1.1.6.7. Hz. Muhammed:

Dîvân'da bulunan 14 kasîdenin 6'sı Hz. Muhammed için yazılmıştır. Ayrıca rubâilerin tamamı da na' t tarzında yazılmıştır.

Hz. Peygamber ayın ikiye ayrılma mucizesi;

Benâniyla mehi şakḳ eyleyelden zât-ı pür-nuruñ
Nebîlerde müşârün bi'l- benândur yâ Resûla'llâh (K 3/2)

ümmetine şefaati olması;

Eger baḥr-ı şefâ' atden olursa nem rübâ-yı kâm
Olur rîzân-ı ihşân-ı İbrâhim yâ Resûla'llâh (K 4/2)
"Mi'rac" hadisesi sebebiyle anılmaktadır:

O şeb ki da' vet-i Mi' rac-ı kurb-ı Hazret idüp
Gehi Burâḳ'a gehi Refref'e süvâr itdi (K5/48)

ve

O şeb be-emr-i Hudâ Mekke-i Mükerrime'den
Medîne beldesine hicret ihtiyâr itdi (K 5/73)

1.1.7. Dört Halife (Çâr-Yâr):

İslâm'ın ilk dört halifesi olan ve Hz. Peygamber'e yakınlıkları sebebiyle çâr-yâr olarak isimlendirilen bu dört halife, memduhlar övülürken müşebbehünbih olarak kullanılır:

Mișâl-i çâr yâr-ı mahfel-i peygâmberi bunlar
Kıvâm-ı kaşr-ı dîn ü devlete muhkem ' imâd oldı (T 29/19)

Başka bir beyitte memduhun adaleti Hz. Ömer'e, heybeti Hz. Ali'ye benzetilir:

' Alem-efrâz-ı nuşret esb-i rân-ı ' arsa-i saşvet
' Ömer-dâd u ' Alî-heybet Aristo-rây u Āşaf-câh (T 19/8)

Hz. Ebubekir, dört büyük halifenin birincisidir. Peygamber'imizin İslâm'dan önceki ve sonraki dönemde en yakın dostudur. Kur'an'da kendisinden övgüyle bahsedilir, Hz.Muhammed'in mağara arkadaşıdır:

Cenâb-ı *sâniye isneyn iz-hümâ fi'l-ğar*
Halîfe-i ber-hağ Ebi Bekr'i yâr-ı gâr itdi (K 5/74)

ve

Bülend-mesned-i hicret-serây-ı ğarında
Yegâne şâhibi Şiddîkî itdi istiğdâm (K 6/24)

Hz.Osman, yumuşaklık ve edebiyetle bilinen, Peygamber'imizin iki kızıyla evlendiği için zu'n-nureyn (iki nur sahibi) unvanıyla anılan bir halifedir. Şâir, memduhu överken onun bazı yönlerini Hz. Osman'a benzetir:

Semiyy-i ma' den-i hilm ü hayâ ' Oşmân-ı zi'n-nüreyn
Ser-efrâzân olur zir-i nigîn-i hükümüne mağkûm (G 67/5)

1.1.8. Diğer Dinî Unsurlar:

1.1.8.1. İslâm (Büldân-ı İslâm):

Şâir, İslâm topraklarının mel'un dediği düşman tarafından kirletildiğini söyleyerek bu kirin temizlenmesini ister:

Şu mel' unuñ mülevves itdigi beldân-ı İslâm
Çü ıqlım-i Mora seyfüñle tahtır itmedür dil-h'âh (T 19/19)

İslâm askerlerinin düşmana karşı bir sel gibi aktığını ve düşmanın bununla başa çıkmasının mümkün olmadığını belirtir:

İdüp cüş u huruş aqdıqda seyl-i ' asker-i İslâm
Ne mümkün tûde-i hâşâk-ı düşmen olsa seng-i râh (T 19/16)

Şâir, başka bir beyitte düşmanı köpeğe benzeterek İslâm askerlerine diş bileceğini söyler:

Hemân kelb-i ' aqurāsâ şarıldı dâmen-i mülke
Gezend-i ' asker-i İslâm'a qaşd ile biler dendân (T 23/6)

1.1.8.2. İmân:

Birkaç beyitte rastlanan imân İslâm'ın bir âkidesi olarak geçmektedir. İmân düşmana karşı korunması gereken bir değer olarak görülmektedir:

Himâyet it yed-i keyd-i ' adüdan imānum
O dem ki Hâk taleb-i rûh-ı müste'âr itdi (K 5/89)

Bir başka beyitte yüksek bir manevî değer olan iman memduhun alnında parlayan bir nur olarak telakki edilir:

Žamīr-i tābnāki mehbit-i ilhām-ı Rabbānī
Cebīni nūr-ı ĩmān ile mir'āt-ı cilā-dāde (T 7/9)

1.1.8.3. Namaz:

Mirāc hadīsesi anlatılırken, Peygamber'imizin beş vakit namaz emriyle döndüğü belirtilir:

İdince 'atf-ı 'inān maṭiyye-i ric'at
Şalāt-ı ĥumsi 'ibādina yādgār itdi (K 5/55)

1.1.8.4. Hacc:

İslâmiyet'in beş şartından biri olan hacc birkaç beyitte zikredilir.

Gešt-i emšār-ı bilād eyleyerek dünyāda
Eyledi ĥacc ü ṭavāf ĥarem-i Rabb-i Vedūd (T 62/3)

1.1.8.5. Oruç (Siyām):

Şâirin Ramazan ayını anlattığı tamamlanmamış bir kasîdesi vardır. Bu kasîdede oruç ayının gelmesinden duyulan memnuniyet dile getirilir:

Ķademet ĥayr-ı ĳudūm ey ĳuceste Őehr-i Őiyām
Ki oldı dil Őeref-i maĳdemūñle nā'ıl-i kām (K6/1)

1.1.8.6. Ka'be:

Dîvânda Ka'be, memduhun yaptırdığı câmiyi bu kutsal mekâna benzeterek müşebbehünbih olarak kullanılmıştır:

Öyle câmi' kim ĳulūs-ı ĳalb ile bünyād ola
Ka'betu'llāh gibi onda müstecāb olur du'ā (T 38/6)

Ayrıca memduhun nurlu yüzü aşkların Ka‘be’si olarak değerlendirilir:

Ka‘betü’l- uşşâkdur çün kim cemâl-i enveri
Hâṭ n’ola ger siyâh olsa ‘aceb mi ḥil‘ati (T 65/5)

Ka‘be aynı zamanda aşk ile sevgilinin bulunduğu yer için bir teşbih unsurudur:

Perestişgâh-ı ‘uşşâka o mihr ü çâr ebrûsın
Civâr-ı Ka‘be-i ḥüsniinde dört mihrâb göstermiş (G 75/8)

1.1.8.7. Mescid-i Aksa:

Bu kutsal mekân Hz.Muhammed’in Mi‘rac hadisesi anlatılırken söz konusu edilmiştir:

Varınca Mescid-i Aḳsâ’ya enbiya vü rûsûl
İmâmete anı takdîm ü ihtiyâr itdi (K 5/49)

1.1.8.8. Mi‘râc:

Peygamberimizin Mescid-i Aksa’dan Sidre-i müntehâ’ya dek olan yolculuğuna Mi‘râc adı verilir. Bu hadîse birkaç beyitte zikredilir:

Ser-â-ser eyledi rûşen basîṭ-i ḡabrâyı
Çerâğ-ı dîni kenâr-ı ‘ale’l- menâr itdi (K 5/60)

1.1.8.9. Mahşer:

Divânda mahşer şu düşüncelerle dile getirilmektedir: Mahşerde herkesin iyilik ve kötülükleri ortaya çıkacaktır:

Kerem kıl ismimi it zeyl-i defter-i sü‘ada
Şaḳî diyü beni mahşerde eyleme bed-nâm (K6/53)

Bazı beyitlerde mahşer, zaman mefhumunun biteceği gün olarak zikredilir:

Hağ cülūs-ı meymenet-me'nūsını mes'ūd idüp
Tā-be mahşer eyleye taht-ı hilāfetde muķīm (T 22/9)

ve

Tā-be mahşer ide ekdār-ı elmeden mahfūz
Olalar ķātibe-i müctemā'-ı emn ü şafa (T 73/20)

1.1.8.10. Cennet (Cennetü'l-me'vâ, 'Adn, Behişt, Cinân):

Divânda cennet daha çok memduhun öldükten sonraki hayatı kastedilerek girmesi istenen mekân olarak geçer:

Dünyâda şâh-ı cihân 'uķbâda cedd-i emcedüñ
Diye hoş geldüñ saña ey ehl-i cennet merhabâ (K 11/22)

Cennet ayrıca bazı mekânlar ve bahçeler için benzetilen olmaktadır:

Nāzır olmağda ri'yâz-ı cennete her revzeni
Cām-ı feyz-encāmı sidret-bağş-ı mir'ât-ı şafa (T 39/6)

ve

Ne cāmi' ki musalliler olup mustağriķ-i envār
İderler revzeninden gülsitān-ı cenneti seyrān (T 40/10)

1.1.8.11. Cehennem (Sakar) :

Dîvânda sadece bir beyitte “ sakar ” adıyla geçen cehennem, ateş özelliği dolayısıyla âşığın gönlü için benzetilen olarak kullanılmıştır:

'Azm-i derüñle na'l-i der-âteş olur dilüm
Dinmiş meşelde kıt'a-i nār-ı saķar sefer (G 63/4)

1.1.8.12. Şeytan (Azazil):

Birkaç beyitte adı geçen Şeytan'dan kötülük cihetiyle bahsedilmektedir:

Girüp â' şâbuma şeytân gibi kıasd-ı helâk için
Kesüp biçmekdedür nefsi-i habîşüm gibi gaddâre (G 116/6)

Bir beyitte Mi'râc hadîsesi anlatılırken Şeytan'ın hadiseleri duymasının engellendiğinden bahsedilir:

İdüp 'Azâzil'i men 'istirâk-ı sem'inden
Zemîne hâbit ü kaşrîn nigûnsâr itdi (K5/45)

1.1.8.13. Kazâ ve Kader:

Dîvânda az rastlanan kaza ve kâderden İslâm akidesi gereği söz edilmektedir.

Halîm - i şâ' ibü'l-ârâ-yı 'âlem-ârâsın
Ki oldı hüccet ü tedbîr lücce-i kazâ münkâd (K 13/40)

ve

Olup berq-i kâderden bir şerâr-ı şûr u şerr-ceste
Tutuşdı harman-ı ârâm-ı dil çün hayme vü hargâh (T 19/2)

Sonuç ve Değerlendirme

Şeyhülislâm Yahyâ Tefvîk Efendi, Şeyhülislâm olması münasebetiyle şiirlerinde dinî unsurlara yer vermiştir. Dîvânda müstakil olarak tevhîd ve münâcât yoktur; ancak özellikle kasîde ve tarihlerde Allah mefhumuna sıkça rastlanır. Şâir, kutsal kitaplar içinde özellikle Kur'an'dan bahseder. Tarih manzumelerinde iktibas yoluyla veya ismen âyetler kullanılmıştır. Dîvânda mânâ olarak birçok hadîs geçse de doğrudan doğruya zikredilen hadîsler de tespit edilmiştir. Peygamberlerden bahsedilirken onların mucizeleri ve kendilerine has özellikleri belirtilmiştir. Dîvânda en çok Hz.

Muhammed'den bahsedilir. Dîvân'da bulunan 14 kasîdenin 6'sı Hz. Muhammed için yazılmıştır. Rubâilerin tamamı da na't tarzında yazılmıştır. Bu durum şâirin peygamber sevgisini ortaya koyması açısından önemlidir. Hz. Peygamber'e yakınlıkları sebebiyle çâr-yâr olarak isimlendirilen dört halife ismen ve çeşitli özellikleriyle bahis konusu edilmiştir.

Şâir, bunların dışında imân, namaz, hacc, oruç gibi dinin temel unsurlarından da bahseder. İman, İslâm'ın temel bir âkidesi olarak görülür. Mirâc hadisesi anlatılırken beş vakit namazdan bahsedilir. İslâmiyet'in beş şartından biri olan hacc, birkaç beyitte zikredilir. Ramazan ayını anlatan bir kasîdede orucun faziletleri dile getirilir. Müslümanlar için kutsal sayılan Ka'be, özellikle tarih manzumelerinde padişahların bizzat yaptırdığı veya onardığı câmiler için kendisine benzetilen olarak kullanılmıştır. Mescid-i Aksa, Hz. Muhammed'in Mi'rac hadisesi anlatılırken zikredilmiş ve Peygamber'imizin bu kutsal mekânda bütün peygamberlere imamlık yaptığından bahsedilmiştir. Mahşer, İslam inancında bütün insanların hesaba çekileceği bir mekândır. Şâir, mahşerde herkesin iyilik ve kötülüklerinin ortaya çıkacağını belirtir. Aynı zamanda mahşerde, zaman olgusunun biteceğini söyler. Cennet, daha çok dini inanç çerçevesinde memduhların ebediyyen kalması istenen mekân olarak zikredilir. Şâir, bazı beyitlerde bahis konusu yaptığı mekânları, bahçeleri cennete benzetir. Cehennem, dîvânda fazla yer almayan bir unsurdur. Sadece bir beyitte ateş özelliği dolayısıyla âşığın gönlü için benzetilen olarak kullanılmıştır. Şeytan ise bazı beyitlerde kötülük cihetiyle bahis konusu yapılmıştır.

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi'nin şiirlerinde dinî unsurlar ya doğrudan doğruya inanç ekseninde dile getirilmiş ya da memduhtan, sevgiliden bahsedilirken kıyaslama ve benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

1.2. TASAVVUF

Yahyâ Tefvîk Efendi mutasavvıf değildir. Dîvânda tasavvuf felsefesi de görülmez; ancak Şâir tasavvufi unsurlardan faydalanmayı da ihmâl etmemiştir.

Yahyâ Tefvîk'te tasavvuf; birtakım tasavvufi tabirler, mefhmlar ve telakkiler Şeklinde görülür. O, tasavvufun derin ve anlaşılmayan düşünce sahalarına girmez. Ancak, tasavvufi unsurlarla süslenmiŐ Şiirlerinde dünyanın geçiciliği, alçaklığı ve inatçılığını dile getirerek ona değer verilmemesi tasviyesinde bulunur:

Umma vefâ bu günbed-i arĥ-ı ‘anîdden
mmîd-i bâr bî-hdedr naĥl-i bîdden (G 113/1)

Şâir, bazı beyitlerde gönlünün hakikat yoluna girmek istediğini ancak nefsinin buna engel olduğunu belirtir:

Ṭarîĥ-i mstaĥîme sâlik olmak isterüm ammâ
eker maṭmre-i idlâle durmaz nefsi emmâre (G 116/2)

Bazı beyitlerde İsâ nefesli mürŐidinden çaresiz gnl için medet beklemektedir:

Kerem-kârâ dem-i ‘İsâ-i can-baĥŐuñ dirîğ itme
Yapılsun bir nefesle bu dil-i Tefvîĥ-i bî-çâre (G 116/15)

Dünyada kahırdan ve zilletten başka bir Şey yoktur, Şâir bu düŐkünlükten kurtulmak için mürŐide yalvarır:

Cihânuñ Şadme-i ĥahrıyla eftân-ı mezelletdr
Elm ol dŐmŐem ĥaldur meded-kâr ol bu nâ-çâre (G 116/19)

1.2.1. Dünyâ (Dehr, Kevn, Gerdun, Heft Kişver, Çarh, Cihân) :

Dünya, dîvânda bahsi çok geçen unsurların başında gelir. Şâire göre dünya keder ve sıkıntı yeridir:

Zinde eyler mürdegân-ı guşşa-i dehri müdâm
 Kâlib-ı fersûdeye rûh-ı mücessemdür şarâb (G 11/9)

Fitne ve fesat yeridir ve âşığın gönlüne de zarar vermektedir:

Tezelzül itdi dehrûñ şadme-i kevn ü fesâdından
 Saray-ı dil yıkılmışdur olur muhtâc mi' märe (G 116/8)

Allah'ın bolluk ve genişliğiyle tanzim ettiği bir mekândır:

Geh feyz ü gâh-ı baş ile Hâllâk-ı bî-zevâl
 Virmiş niżâm ' âlem-i kevn ü mekânına (G 125/2)

İnsan, Allah'a minnet duygusu içinde olmalıdır, dünya nimetleri gelip geçicidir:

Minnet Allah'a ki yok dilde nevâ-yı minnet
 Eyledim ni' met-i gerdûnı fedâ-yı minnet (G 15/1)

1.2.2. Rind:

Genellikle şarap ve harabat ile birlikte zikredilen rind, çeşitli şekillerde telakki edilir. Rindâne bakışta şarap ve gül suyunun bir farkı yoktur:

Rıtl-ı girân ya kaçre-i gül-âb virseler
 Rindânda yok temeyyüz kem ü bişe rûzeden (G 111/7)

Rindlik bambaşka bir vadîdir şâirin ifadesiyle ne mescid yolu ne de meyhâne yoludur:

Ne ʔariḳ-i mescid ü ne ḥod-reh-i meyhâne ʔut
Eyleyüp ʔarḥ-ı tekellüf vâdî-i rindâne ʔut (G 17/1)

Şâirin şarap kadehini el üstünde tutması tamamıyla rindâne bakış açısının tezâhürüdür:

Hep itibâr-ı bûse-i la' lûñ idüp müdâm
Rindân el üzre cām-ı Cem'i muḥterem tutar (G 40/5)

1.2.3. Zâhid:

Zâhid daima rindin karşısındadır. Zâhid tipi, gerçek âşığın yanında bir tezat unsuru olarak yer alır. Bundan dolayı istedikleri farklıdır:

Biri darü'l - 'adni ister biri şâhib - ḥâneyi
Muhtelifdür zâhid ü 'âşıkda anuñ çün saded (G 27/6)

Şâir, affedilmenin günâhkarlara münhasır olup bundan dolayı zâhidin bu fırsatı kaçırmamasından dolayı utanmaması gerektiğini söyler:

Ferdâ görince 'afvı günehkâra münḥaşır
Zâhid bu fevt fırsata şanma ḥacil degül (G 93/5)

Zâhid makam sahiplerini avlamak için hırka ve tesbihi aldatıcı bir unsur olarak kullanmaktadır:

Ehl-i cāhı şayd için ey zâhid eyle firīb
Zîr-i dām-ı ḥırḳada tesbîhâsâ dâne ʔut (G 17/8)

Âşığa göre, zâhidin akli başından gitmiş âşıkları şarap içmelerinden dolayı azarlaması haramdır:

Birün - şudan - ı dâ'ire-i 'aql olanlara
Zâhid ço ta' n-ı nûş-ı şarâbı harâmdur (G 38/4)

1.2.4. Zühhd, Takvâ:

Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibâdete vermek anlamına gelen zühhd ile Allah'tan korkma, dinin yasak ettiği şeylerden sakınma anlamına gelen takva, şâirin memduhu övmek için kullandığı unsurlardır:

Zühhd ü taq̄vâda fâ'ikü'l- aqrân
'Akl ü rüşd ü zekâda meşeli qadîm (T 49/8)

ve

İrci ' i emrin idince gûş-ı hûşı istimâ'
Elvedâ ' idüp riyâz-ı 'adne oldı rû-be-râh (T 100/3)

1.2.5. Ârif (Ehl-i irfân, Rûşen-dilân):

İrfân sahibi, Allah'ı tanıyan kişi anlamına gelen ârif beyitlerde memduhu övmek için kullanılan sıfatlardan biridir:

Âşaf-ı şâf-ı güher 'ârif-i bârîk-i nazar
Vâkıf-ı sırr-ı 'iber nükte-i dürr-i bî-hemtâ (T 46/11)

ve

Cenâb-ı Hudâ-yı keremdâriz mumdûh dâñâ dil
Kerimü'l - hulq u maḥbûbü'l- kulûb ü mefhârü'l - eşbâh (T 112/1)

Dünya geçici olsa da âriflerin bıraktıkları eserler kalıcıdır, ârifler güneş ışığına benzetilir:

Zevâl eylerse de rûşen-dilân âşarı bâkîdür
Şebângeh pertev-i meh muhtesebdür mihr-i enverden (G 109/3)

1.2.6. Kanâ' at, İstiğna:

Kanâ' at, istiğna köşkünün tacı ve gökyüzün son noktası olarak görülür:

Revâk-ı sidre tāk-ı kaçır-ı istiğnâ kanâ' atdür
Esâs-ı şâh-beyt-i himmet-i bâlâ kanâ' atdür (G 51/1)

Şâir hilâl şeklindeki ayı dolunay hâline getiren unsurun da kanâ' at olduğunu söyler:

Olur kâmil o kim hursend-i rûzi-i muqadderdür
Hilâl-ı nâkışı bedr eyleyen zirâ kanâ' atdür (G 51/3)

İstiğna bir taçtır, onu baş eğerek (minnet ederek) alçaltmamak gerekir:

Yakışmaz ser-firâzâne şikenc-i tâc-ı istiğnâ
Serinde berg-i dervîş iledür pirâye-i devlet (G 14/3)

1.2.7. Nefis:

Nefis, daima kötülüğe meyyâldir, âşığı Hak yolundan alıkoymak ister:

Ṭarîk-i müstaķîme sâlik olmak isterüm amma
Çeker maṭmure-i idlâle durmaz nefis-i emmâre (G 116/2)

Nefis, Allah kelamının konuşulmasını bile istemez:

Kelām-ı Hakk'ı nuṭṭ itmek dilersem men' ider nefsum
Beni meshūr u ma' kudü'l-lisān eyler bu mekkāre (G 116/7)

1.2.8. Gönül (Dil):

Gönül, daima hadiselerden rahatsız olmakta ve inlemektedir:

Enin eyler olup pür-niṣ āzār-ı havādiṣden
Dil-i nālān-ı 'āşık ḥāne-i zenbūrdur gūyā (G 3/6)

Gönül, İlāhî aşkın tecelli ettiği mekândır:

Dil olup cilvegeh-i 'aşk -i İlāhi Tefvīk
Oldı bir ḳatre-i nā-çizde miḥmel deryā (G 5/7)

Bazı beyitlerde masivāya meylettiği için gönül, şikâyet edilen bir unsurdur:

Şābit olamazsın var iken şevḳ-i ma' āsī
Ey dil eṣer-i tevbe ḳanı sende nedāmet (G 16/7)

1.2.9. Meyhâne, Cām, Şarāb:

Şâir, meyhane konusunda rindâne tarzı tam anlamıyla kullanır. Rintlik vadisinde yürümeği, mescit ve meyhâne yoluna tercih eder:

Ne ṭarīḳ-i mescid ü ne ḥod-reh-i meyhâne ṭut
Eyleyüp ṭarḥ-ı tekellūf vādī-i rindâne ṭut (G 17/1)

Başka bir beyitte sevgili olmadan şarabın neşe vermeyeceğinden bahseder:

Yārsız nūş eylesem bī-neş'edür cām-ı şarāb
Çün şadā-yı peşşedür gūşumda aheng-i rebāb (G 9/2)

Şarap, şâir için en etkili ilaç olarak görülmektedir:

Küşten-i ekdâra hem-hâşiyet-i semdür şarâb
Tab‘ı ma‘ mür itmede iksîr-i a‘ zâmdur şarâb (G 11/1)

1.2.10. Aşk, Âşık:

Tasavvufî unsurlarla işlenen şiirlerde aşk, beşeri aşkın üzerindedir:

Olsağ n’ola her demde devâ-cüy-ı şefâ‘ at
Dil- hâstelerüz ‘aşk ile muhtâc-ı tabîbüz (G 70/2)

Mecâzi aşk şarabının keyfi, gerçek aşk şarabına göre azdır:

Hemîşe neş’e-i cām-ı haķîkî germ ü himmetdür
Mey-i ‘aşk- ı mecâzuñ renci bîş ü keyfi kemdür hep (G 12/3)

1.2.11. Şeyh:

Dîvândaki bazı beyitlerde “şeyh” sözcüğünü şâir, bizzat feyz alınan, nurlanma vesîlesi olan kişi olarak kullanmıştır:

Berķ ura n’ola nūr-ı tecellî yüzümüzde
Ruhsûde-i hâk-i kadem-i şeyh-i necîbüz (G 70/11)

Başka bir beyitte doğrudan doğruya tarikat ismi verilerek şeyh övülür:

Cenâb-ı hâzret-i şeyhü’ ş-şüyüh şâhibü’l - irşâd
Ki olmuş naķş-bend-i levh-i hâtır - keşf-i esrâra (G 116/10)

Şâir, yıkık gönlünü tamir etmesi için şeyhin himmetini beklemektedir:

Keşf eyleyüp endâze-i himmet ile Tevfîķ
Şeyhüm dil-i virânemi ta‘ mire gelür mi (G 134/7)

Sonuç ve Değerlendirme

Şiirlerinin tamamı incelendiğinde Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi'nin mutasavvıf bir şâir olmadığı görülür. Dîvânda doğrudan doğruya tasavvuf felsefesi de görülmez; ancak şâir, tasavvufî unsurlardan yararlanmayı da ihmâl etmemiştir.

Yahyâ Tevfik'te tasavvuf, birtakım tasavvufî tabirler, mefhumlar ve telakkiler şeklinde görülür. O, tasavvufun derin ve anlaşılmayan düşünce sahalarına girmemiştir. Şiirlerinde tasavvufî unsurları kullanmış, dünyanın geçiciliğini ve alçaklığını dile getirerek ona değer verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Şâirin dine bakışı mutasavvıflarda olduğu gibi mistik tarzda değildir. Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi'nin gerçekçi bir din algılayışı vardır.

Aslında şâir, bu gerçekçi din anlayışını bazı beyitlerde rintlik mefhumuyla idealize etmiştir. Rind, dürüstlüğü ve samimiyeti ifade eder. Onun dine bakışında riya yoktur. Dini bazı emellerine âlet eden zâhid ise daima rindin karşısındadır. Şâire göre zâhid, makam sahiplerini avlamak için hırka ve tesbihi aldatıcı bir unsur olarak kullanır.

Şâir, bazı beyitlerde doğrudan doğruya nefis mücadelesini, nefsin, âşığı Allah yolundan alıkoymak istediğini dile getirmiştir. Kanaat ve istiğna, inanan bir insanda bulunması gereken hasletlerdir. Tasavvufta yoğun duyguların mekânı olarak geçen gönül, ilâhî aşkın tecelli ettiği mekândır. Gönül bazen masivaya meylettiği için şikâyet edilen bir unsurdur. Gönül daima hadiselerden rahatsız olmakta ve inlemektedir, onu teskin edecek ise Allah aşkıdır. Tasavvufî unsurlarla işlenen şiirlerde aşk, beşeri aşkın üzerindedir. Mecâzi aşk şarabının keyfi, gerçek aşk şarabına göre azdır.

Şâirin, şiirleri incelendiğinde birkaç beyitte tarikat ismi de zikredilerek şeyhin övüldüğü görülür. “Şeyh” sözcüğünü şâir, bizzat feyz alınan, nurlanma vesilesi olan kişi olarak kullanmıştır. Şâir, yıkık gönlünü tamir etmesi için şeyhinin yardımını beklemektedir.

2. TOPLUM VE KÜLTÜR

2.1. KİŞİLER

Dîvânda, padişahlardan Sultan III. Mustafa, I. Abdülhamit Han ve III. Selim; şehzâdelerden Şehzâde Mehmet, Şehzâde Mahmud, Şehzâde Hamid; kadın sultanlardan Hibetullah Sultan, Hadice Sultan, Ayişe Sultan, Mihrmâh Sultan, Mihrşâh Sultan; vezirlerden Muhammed Paşa, Hamza Paşa, Mehmed Es’ad Efendi, Ali Paşa, Eyyüb Efendi; şeyhüislâmlardan Dürrizâde Efendi, Veliyüddin Efendi, İbrahim Efendi, Atâ Efendi; şâirlerden Nâşid, Hayri ve Reşid’in ismi geçmektedir.

2.1.1. Tarîhî Şahsiyetler:

2.1.1.1. Hükümdarlar:

2.1.1.1.1. Sultan III. Mustafa (1717-1774):

Mustafa Han, dîvânda şu isim ve sıfatlarla zikredilmektedir: “Süleymân-ı zâmân, şâh-ı nîk-baht, yemîn-i feth ü nusret, şehen-şâh-ı gazâ-endîşe, seyf-i meslûl-ı yed-i kudret, amân-ı mülk ü millet, zill-ı Hudâ, gavz-ı âzâm, kutb-ı âlem, merkez-i devrân.”

Şâir, III. Mustafa’dan bahsederken adaletli, merhametli ve hamiyetli sıfatlarını kullanır:

‘ Adâlet merhamet gayret hamiyet şıdğ-ı niyetde
Selâîn-i cihân içinde oldur fâ’ikü’l-akrân (T 23/2)

Sultan Mustafa devri zevk ve safanın, huzurun bol olduğu bir devir olarak zikredilir. Onun cömetliği sayesinde bütün halk bolluk ve ferah içindedir:

Zaman āsāyiş-i emn ü emān-ı ‘ adl ü dād üzre
Cihān āsūde-ḥāl ü ḥalk-ı ‘ ālem müsterīḥü’l-bāl (T 26/9)

Şâir, memduhu övmek için onu Hz. Süleyman ve Kısra’yla kıyaslar:

Süleymān-cāh ü Kısra-dād Sulṭan Muşṭafā Ḥān kim
Rikābında revāndür fetḥ ü nuşret-i devlet ü ikbāl (T 26/13)

Ayrıca imar faaliyetleri sebebiyle de III. Mustafa övülür.

2.1.1.1.2. Sultan I. Abdülhamit (1725-1789):

“Şehenşah-ı âlem, zıll-ı Hak, şeh-r-yâr-ı azâmet-güster, matla-ı şems-i adâlet, sâye-i Rabbü’l- Hâkim, Şehenşâh-ı muazzam” gibi terkipler içinde geçen Sultan III. Ahmed’in oğlu I. Abdülhamid, devrinden dîvânda çokça bahsedilir.

Şâir, onu aşırı sözlerle överek Cemşid ve Kûbâd’ı kapısında kul yapmıştır:

Ġubār-ı asitānı kimyā-yı devlet-i cāvīd
Der-i vālāsınũ rū-mālî Cemşid ü Kûbād oldı (T 29/7)

I. Abdulhamit devrinin bolluk ve bereketten dolayı baştanbaşa sevinçle dolduğunu söyler:

Zamān-ı devletinde Ḥāzret-i ‘ Abdü’l-ḥamīd Ḥān’uñ
Cihān pey-der-pey āşār-ı meserret ile şād oldı (T 29/4)

2.1.1.1.3. Sultan III. Selim (1762-1808):

“Hüsrev-i Dârâ-vakar, Şâh-ı Cemşîd-iktidar, Daver-i devrân, hakân-ı cihân, kurretü'l-‘ayn-ı kirâm.” gibi terkipler içinde geçen Sultan III. Mustafa’nın oğlu III. Selim’in doğumu vesilesiyle tarih manzumesi yazılmıştır.

Şehzâde dünyayı aydınlatan bir güneş gibi doğmuştur:

Gülsiřân-ı salşanatda oldu anuñla güşâd
Gonçe-i kâm-ı hıdîv-i şâhib-i fehmi Selîm (T 14/3)

Sultan III. Selîm pâdîşâh olmasıyla birlikte zulüm ve rüşvetle mücadele etmeye başlamıştır:

Ricâl-ı devletinden eyleyüp hâ’inleri i‘lâm
Şadâkatkâr olanlar nâ’il-i ‘izz ü ‘alâ oldu (T 42/5)

ve

Huşûl-ı maşlab rüşvet ‘ubûdiyyet olup maşrûd
Zamanında emânet istikâmet mu‘tenâ oldu (T 42/8)

Başka bir beyitte kazandığı deniz zaferinin III. Selim’e Allah vergisi olduğundan bahsedilir:

Bu nev-baħr-ı zafer Sultân Selîm’e oldu dâd-ı Hâķ
İnüp baħr-ı zafer haķķa ki manşûru’l-livâ oldu (T 42/27)

2.1.1.2. Şehzâdeler:

2.1.1.2.1. Şehzâde Mehmet (III. Mustafa'nın oğlu):

Sultan III. Mustafa'nın oğlu olan Şehzâde Mehmet 1180/1767 yılında doğmuştur. Yahyâ Tevfik Efendi, şehzâdenin doğumu münasebetiyle bir tarih manzumesi yazmış ve doğumuna tarih düşürmüştür:

Didüm hatm-i du' a ile añun târîhîni Tevfîk
Gelüp sultân Muhammed mâye-i şevk ü neşâ oldu (T 24/9)

Çeşitli sıfatlarla tavsif ettiği şehzâdenin dünyaya gelmesini gonca gülün açılmasına benzetir:

Sa' âdet ile ol sultân-ı kerîmüñ şulb-ı pâküñde
Yine bir şâh-zâde zîver-i mehd ü kımât oldu (T 24/5)

2.1.1.2.2. Şehzâde Mehmet (I. Abdülhamit'in oğlu):

Şâirin adına manzume yazdığı bir başka Mehmet de Sultan I. Abdülhamit'in oğlu Şehzâde Mehmet'tir. Devrin sultanı olan babasını övdükten sonra, doğumu gökyüzünde seher vaktinde çıkan nura benzetilir ve bir mısra ile doğumuna (1190 / 1777) tarih düşürülür:

Didüm Tevfîk ben de bir mücevher mışra' -ı târîh
Sheherde nürdur Sultân Muhammed toğdı eflâke (T 27/9)

2.1.1.2.3. Şehzâde III. Mehmet:

Sultan I. Abdülhamit Han'ın oğlu III. Mehmet'in doğumuna da tarih düşürülmüştür. Onun dünya gelmesiyle (1192/ 1779) gönüller açılmıştır:

Didi târih-i milâdın kemine bendesi Tevfîk
Gelüp Sulţân Muḥammed dehri kıldı maḳdemi dil-şâd (T 28/25)

2.1.1.2.4. Şehzâde III. Mahmut:

Sultan I. Abdulhamit Han'ın oğlu III. Mahmut'un doğumuna da tarih düşürülmüştür. Onun dünyaya gelmesi (1199/1786) dünyaya bir genişlik vermiştir.

Virdi kevne mevlid-i Sulţân Maḥmûd-inşirâh
Geldi müjde şâni-i Sulţân-ı Maḥmûd kerim (T 33/15)

2.1.1.2.5. Şehzâde IV. Ahmet:

Şâirin adına manzume yazdığı sultan I. Abdulhamit'in bir diğer oğlu da Şehzâde IV. Ahmet'tir. Ahmet de kardeşi Mehmet gibi 1777 tarihinde doğmuştur:

Didi dâ' i-i devlet bendesi Tevfîk târihin
Bi-ḥamdi'llâh tevellüd kıldı Sulţân Aḥmed-i Râbi' (T 35/15)

2.1.1.2.6. Şehzâde Hamit:

I. Abdulhamit Han'ın oğludur. Şâir bir tarih manzumesinde onun doğumuna tarih düşürmüştür:

Gelüp şeh-zâdesi Sulţân Ḥamîd irdi murâd yine
Ḳudum idüp o nev- şeh-zâde 'âlem ber-murâd oldı (T 29/25)

2.1.1.3. Kadın Sultanlar:

2.1.1.3.1. Hibetu'llah Sultan:

Sultan III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın doğumu münasebetiyle tarih manzumesi (1172 / 1758) yazılmıştır:

Oldı tebşîr ile târih-i velâdet Tevfîk
Ömrü iqbâlle geldi Hibetul'l-lâh Sulţân (T 10/23)

2.1.1.3.2. Hadice Sultan:

Sultan I. Abdulhamit'in kızı Hatice Sultan'ın doğumu münasebetiyle tarih manzumesi(1182/ 1768) yazılmıştır:

Dâ' i-i kemteri Tevfîk aña didi târih
Geldi zîb-âver-i kevn oldı Hâdîce Sulţân (T 30/40)

2.1.1.3.3. Ayîşe Sultan:

Sultan I. Abdulhamit'in övgüsü yapıldıktan sonra kızı Ayîşe Sultan'ın doğumuna tarih düşürülmüştür:

Sezâ Tevfîk aña mümtâz bir târih-i bi-hemtâ
Cihâna geldi müjde şulb-ı şehden ' Ayîşe Sulţân (T 32/27)

2.1.1.3.4. Şâh Sultan:

Sultan III. Mustafa'nın kızı Şâh Sultan'ın doğumuna (1174/1760) tarih düşürülmüştür:

Didi Tevfîkâ beşâret birle târih-i tamam
Şâh-ı Sulţân tîli' oldı müjde nesl-i şâhdan (T 11/9)

2.1.1.3.5. Mihrmâh Sultan

Sultan III. Mustafa'nın kızı Mihrmâh Sultan'ın doğumuna (1176 / 1762) tarih düşürülmüş:

Didi Tevfîk ' âlem-dîdeler rüşen diyü târih
Fürüzân kıldı kevnî tîli' oldı Mihr-mâh Sulţân (T 12/9)

2.1.1.3.6. Mihrşâh Sultan:

Sultan III. Mustafa övüldükten sonra kızı Mihrşâh Sultan'ın doğumuna (1176/1762) tarih düşürülmüş:

Didi Tevfîk-i beķā-h'âhi anuñ târihîni
Mihr-şâh Sulţân kevne yümnile kıldı tulû' (T 13/9)

2.1.1.3.7. Fatma Sultan:

Sultan III. Mustafa'nın diğerkızı da Fatma Sultan'dır. Şâir, tarafından onun için de bir tarih manzumesi yazılmış ve doğumuna tarih düşürülmüştür:

Vücûda Fâtıma Sulţân gelüp oldu handân
Medâr-ı fetğ olup geldi Cenâb-ı Fâtıma Sulţân (T 23/19)

2.1.1.4. Vezirler:

2.1.1.4.1. Muhsinzâde Mehmet Paşa:

Muhsinzâde Mehmet Paşa üç kez sadrazamlığa getirilmiştir. Dîvânda, bu zâtın sadrazamlık görevine getirilmesiyle ilgili tarih manzumeleri yazılmıştır.

Şâir, Mehmet Paşa'nın güzel yaratılışı sebebiyle halkın gönlünü cebzettiğini söyler:

Meşâm-ı câmı bûy-ı hüsn-i hulkıyla idüp ta'îr
Kulüb-ı halkı cezb itmekte hem-çün kehr-bâ vü kâh (T 19/14)

Manzumenin sonunda da H.1177 tarihinde üçüncü kez sadrazam olduğunu gösteren beyit mevcuttur:

Ricâlu'llâh didi Tevfîk fâl-ı hayr idüp târiğ
Yine mühr aldı Muhsin-zâde *kul kad ca'e naşru'llâh* (T 19/23)

2.1.1.4.2. Hamza Paşa:

Şâir, Hamza Paşa'yı Âsaf ve Hâtem'le kıyaslayarak onun üstün vasıfları olduğunu söyler:

Âşafâ Hâtem - kefâ feyz-i kudūmuñdan senüñ
Geldi mir'ât-ı dile şafvet gîdüp jeng-i keder (T 45/28)

Manzumenin sonunda H.1189'da sadrazamlık makamına çıkmasına tarih düşürmüştür:

Pādşāh-ı dādger buldı emānet ehlini
Hamza Paşa sa' d ile mühr aldı nāmver (T 45/30)

2.1.1.4.3. Ali Paşa:

Şâir bir tarih manzumesinde Ali Paşa'nın sadrazamlığa getirilişini anlatırken onu dindar, istikametli ve son derece akıllı olarak tavsif eder:

Diyānetle 'alemdür istiķāmetde müsellemdür
Umūr-ı mülke a'lemdür o şadr-ı 'āķil ü dānā (T 80/10)

Manzumenin sonunda H.1199'da sadrazam olduğunu belirten bir beyit mevcuttur:

Didi Tevfīķ-i dā' i cāhına bir mısra' -ı tārīķ
Muvaffaq bād luţf-ı Hāķ'la mühr aldı Ali Paşa (T 80/19)

2.1.1.5. Şeyhülislâmlar:

2.1.1.5.1. Dürrizâde Mustafa Efendi:

Şâir, şeyhülislâm olması dolayısıyla Dürrizâde için yazdığı tarih manzumesinde çeşitli yönlerini anlatır. İlim, hikmet, zühd ve takva gibi faziletlerini sayarak onu övmektedir. Aşağıdaki beyitte onun 1178'de şeyhülislâm olmasına tarih düşürmüştür:

Dürri-zâde Efendi yine gelüp
Şadr-ı fetvâya oldu 'îd-i sa'îd (T 3/21)

2.1.1.5.2. Mirzâzâde Seyyid Muhammed:

Şâir, şeyhülislâm olması münasebetiyle Mirzâzâde Seyyid Muhammed için yazdığı tarih manzumesinde onun içi, dışı bir; sözüyle fiillerinin uygun bir zat olduğunu belirtir:

Dîdeler rûşen ayâ şeb-zindedâr-ı ârzû
Tali' oldu mihr-i devlet evc-i isti' lāsına (T 4/2)

Manzumenin son beytinde H. 1183'te fetvâ makamının başına gelmesine tarih düşürür:

Didi târihin kemîne bendesi Tevfîk anuñ
Geldi fetvâ Mirzâ-zâde der-i vâlāsına (T 4/17)

2.1.1.5.3. Veliyüddin Efendi:

Dîvânda yer alan tarih manzumesi Veliyüddin Efendi'nin üçüncü kez fetvâ makamının başına getirilmesi münasebetiyle yazılmıştır.

Şâir, Veliyüddin Efendi'yi Hatem yaratılışlı ve Bermeki karakterli olarak tavsif eder:

Veliyyül-menķabet Hâtem-ķabi‘at Bermeki-ķaşlet
Kerîm-i yem himem ebr-i seķāvet-i āsumān-pāye (T 48/6)

Manzumenin sonunda H.1185’te üçüncü kez şeyhülişlâm olmasına tarih düşürülmüştür:

Gelüp bir müjde Tevfîķ’e didi mışra‘-ı târiķ
Yine seķdi Veliyü’d-dîn Efendi şadr-ı fetvāya (T 48/15)

2.1.1.5.4. İbrahim Efendi:

Bu tarih manzumesinde de şâir, İbrahim Efendi’yi çeşitli hasletlerini sayarak över ve manzumenin sonunda H.1196’da fetvâ makamının başına getirilmesine tarih düşer:

Meed ile oldı müjde bād ey dil
Cāh-ı fetvâ maķām-ı İbrāhîm (T 49/25)

2.1.1.5.5. Arapzâde Ata Efendi:

Ata Efendi, dîvândaki tarih manzumesinde birçok meziyetleri sayılarak övülür. İffetinden, ihlas ve takvasından bahsedilir:

Merkûz-ı fıtratında ‘iffetle istikâmet
Vechinde zâhir olmuş nûr-ı şalâķ-ı takvâ (T 76/6)

Manzumenin sonunda Ata Efendi’nin H.1199’da Şeyhülişlâm olmasına tarih düşürülmüştür.

Tevfîķ-i ķayr-ķı‘āh cāhına didi târiķ
Kıldı ‘Aķā Efendi iķyâ-yı şadr-ı fetvâ (T 76/15)

2.1.1.6. Tarihî ve Efsanevî Kişiler:

Cem (Cemşîd), İskender (Sikender), Rüstem, Gîv, Dârâ, Hatem, Bermeki, Mâni, Behzâd, İbni Sinâ (Bu Ali), Bu Hanife, Nemrûd, Feridun (Efridun), Hüsrev, Hacı Bektaş-ı Velî, Muhteşem, İbni Neccâr, Eflâtun (Felâtun), Aristo (Risto), İbni Mukle, İbni Abbâd, Âsaf, Sinimmâr, Dahhak, Şeddâd, Necmeddin-i Kübrâ, Ubeydullah-ı Ahrar, Efrâsiyâb.

2.1.1.6.1. Cem:

Adı geçen kişilerden Cem'in şarabı bulunduğu söylenir. Ayrıca kadehi de meşhurdur. Bu özellikleriyle içki, sâki, meclis gibi motifler içerisinde sıkça söz edilir:

Koymayup âyağda hürmetle el üzre tutdılar
Ehl-i tab' a yâdigâr-ı meclis-i Cem'dür şarâb (G 11/5)

ve

Degüldür zîb-ı şûret mücib-i tağyîr-i hâşiyet
Sifâl-ı köhne ser-şâr-ı safâ-yı câm-ı Cem'dür hep (G 12/4)

2.1.1.6.2. İskender (Sikender):

Şâirin dîvânında birçok beyitte geçen İskender daha çok ayna münâsebetiyle ya da ihtişâm ve güç sembolü olarak kullanılmaktadır:

Nümâyân her nazarda 'âlem-i zevk ü şafâ her-giz
Sezâ mir'ât-ı İskender dinürse câmına hâlâ (T 105/6)

ve

Def' - i Ye'cüc-i ğumûma Sedd-i İskender gibi
Kûh-ı kâf-ı sînede bir sedd-i muhkemdür şarâb (G 11/3)

2.1.1.6.3. Rüstem, Gîv:

Yukarıda adı geçen şahsiyetlerden Rüstem, meşhurluk ve güçlülük vasfıyla memduhu övmek için kendisine benzetilen olmaktadır:

Rezmi hayret-figen-i ma' reke-i Rüstem-i Zâl
Bezmi gayret-şiken-i encümen-i Bâýkarâ (T 47/17)

Rüstem'in üvey oğlu olan Gîv bir masal kahramanıdır ve sevgilinin yan bakışının mızrağı Rüstem'i perişan ettikten sonra Gîv'e yönelmiştir:

Ebrûsı kav̄s-ı Rüstem'i işkeste eyleyüp
Şimdi sinân-ı gamzesinüñ kaçdı Gîv'edür (G 54/4)

2.1.1.6.4. Dârâ:

Memduhu yüceltmek maksadıyla Fars hükümdarlarından Dârâ benzetme ögesi içinde yer alır:

Hüsrev-i Dârâ vaqâr ü Şâh-ı Cemşid iktidâr
Hâmi-i dîn-i mübîn ü hâdim-i şer' -i kavim (T 14/4)

2.1.1.6.5. Hatem, Bermeki:

Hatem-i Tay lakabıyla meşhur Arap şâir ve reislerindendir. Cömertliği darb-ı mesel hükmüne geçmiştir. Bermeki de Harun Reşit'in veziridir ve cömertliğiyle ün yapmıştır. Bu şahıslar beyitlerde, övülen kişilerin cömertlikleri için mukayese unsuru olarak ele alınmaktadır:

Veliyyül-menqabet Hâtem-ı tabi' at Bermeki-ı haşlet
Kerim-i yem himem ebr-i şehâvet-i âsumân-pâye (T 48/6)

2.1.1.6.6. Mâni, Behzâd:

Tarihi ve efsanevi kahramanlardan sayılan bu kişiler de ressamlıkları bakımından sevgilinin güzelliği anlatılırken zikredilir:

Mâni tatalum şûret-i hüsünin güzel eyler
Güftâr-ı şafâ - gösteri taşvîre gelür mi (G 134/3)

ve

Eger naqş-ı nigâr dil-keşin görse olup hayrân
İder engüşt-i hayretveş güzîde- hâmesin Behzâd (T 69/5)

2.1.1.6.7. İbni Sînâ (Bu Ali):

Buhara’da doğmuş İslâm âleminin en büyük düşünürlerinden olan İbni Sina, şâirin övdüğü kişilerle mukayese unsuru olarak zikredilir:

Cûdda Hâtem-ı Tay ‘adide ‘adl-ı Kârûn
Rezmde şîr-i Hudâ fazlda İbni Sînâ (T 44/19)

2.1.1.6.8. Ebû-Hanîfe (Bû- Hanîfe):

Asıl adı Nu’man bin Sabit olup, kendi adıyla anılan mezhebinin kurucusudur. Derin bir takvası olan Ebu Hanife, fıkhıta ilham sahibidir. Dîvânda takvası ve fıkhıtaki bilgisiyle ele alınmaktadır. Memduhunu fıkıh ve takvasındaki üstünlükleriyle öven şâir, Ebû Hanîfe’yi kendisine benzetilen olarak zikreder:

Şeyhü’l-islâm-ı Bû Hanîfe- maqâm
Evhadü’ d -dehr-i nükte - pirâyı (T 82/3)

2.1.1.6.9. Nemrûd:

Bâbil ülkesinin kurucusu sayılan ve Babil Kulesi’ni yaptıran kral olup Hz.İbrahim’i ateşe attırmasıyla ünlüdür. Şâir, sevgilinin yokluğunda gül bahçesinin ateşe döneceğini belirtirken Nemrûd’un yaktırdığı büyük ateşi zikreder:

Hevā-yı germ-i mihrūn şöyle olmuşdur lehīb-endūd
 Ki ednā aḥkeri sāmān-ı sūz-ı âteş-i Nemrūd
 Olur tennūr-ı âteş ḥayz-ı ‘aşq oldıḳça tāb-efzūd
 Şerer şeb-nem gül âteş serv-i ser-keş şu‘le sūnbül dūd
 Ser-ā-pāy-ı gülistān ‘ayn-ı âteş- zārdur sensüz (Musammat 1/III)

2.1.1.6.10. Feridun(Efridun):

Cemşid’in sülalesinden olan Feridun adaletiyle meşhurdur. Şâir, memduhu ona benzetererek yüceltmek ister:

Bulsalar der-bāni-i dergāhın eylerler niyāz
 Hüsrev ü İskender’ā Ferīdūn u Dārā ‘an-şamīm (T 14/7)

2.1.1.6.11. Hüsrev:

Dîvânda en çok sözü edilen kahramanlardan biri de Hüsrev’dir. Geçtiği beyitlerde kahramanlık ve güçlülüğü yönünden memduhun teşbih unsuru olarak bahsedilir:

Şehr-yār-ı heft-kişver Hüsrev-i fermān-revā
 Pādşāh-ı dādger sultān-ı manşūru’l-livā (T 16/1)

2.1.1.6.12. Hacı Bektâş Velî:

Şâir, tarih manzumesinin bir beytinde Bektaşî şeyhi Şeyh Mahmud’un vefatına tarih düşürürken bu tarikatın kurucusunun ismini zikreder:

Mefḥar-ı ehl-i tārīḳ-i Hacı Bektâş Velî
 ‘Ārif-i sırr-ı ledūn şeyḫ-i vilāyet-ālūd (T 62/1)

2.1.1.6.13. Muhteşem:

Şair, sevgiliyi överken onun iki kaşının güzelliğini İranlıların meşhur şairi Muhteşem-i Kâşâni’nin şiirlerine benzetmektedir.

Dü beyt-i ebruvânım maṭla^ç -ı dîvân-ı şevketdür
Anı ne Muḥteşem ne Ḥüsrev-i pür-güda gördüm ben (G 105/10)

2.1.1.6.14. İbni Neccâr:

İslâm alimlerindedir. Kimsesi yoktur. Hiç evlenmemiştir. İstiğna sahibi bir zat olup kimseden bir şey istememiştir. Şâir, memduhu bu veli zatla kıyaslayarak över.

Çıķup bir mülhim-i ğaybi didi ta^ç yîn idüp târîḥ
Ḥudâ-yı âsitânın İbni Neccâr eyler âbâdan (T 70/6)

2.1.1.6.15. Eflâtun (Felâtun), Aristo (Risto):

Dîvânda birçok beyitte Yunan filozoflarından Eflatun ve Aristonun adı geçer. Bunlar akıl, hikmet ve doğru görüş timsali olarak zikredilirler:

‘ Aceb ḥam-der-ḥam-ı aĝlâķ olur bu ķufl-ı endîşeme
Felâtun olsa da ḥayretde kalur bilmeyen açmaz (G 67/3)

ve

Vekîl-i salṭanat Ruşto-dirâyet Bermeki-ḥaşlet
Ḥamîdü’l- menķabe şadr-ı kerem-pîrâ Ḥalîl Paşa (T 43/13)

2.1.1.6.16. İbni Mukle, İbni Abbâd:

Araplarda güzel yazı yazma sanatında meşhur olan İbni Mukle ve fasih konuşmasıyla ünlü İbni Abbâd, övülen kişiler için birer mukayese unsuru olarak anılırlar:

Hemân hem-çeşm-i İbni Muķle’dür ḥüsn-i kitâbetde
Feşâhetde sezâ olsa muşâḥib-i İbni Abbâd’a

2.1.1.6.17. Âsaf:

Süleyman Peygamber’in veziridir. Fazilet ve tedbir timsali olarak görülür ve şâir ismi zikrederken övdüğü padişahı Süleyman’a, veziri de Âsâf’a benzeter.

Āşafâ Hâtem - kefâ feyz-i kudûmuñdan senüñ
Geldi mir'ât-ı dile şafvet gidüp jeng-i keder (T 45/28)

2.1.1.6.18. Sinimmâr:

Eşsiz güzellikteki Havernak sarayını yapan mimardır. Şâir bazı imar faaliyetlerini anlatırken Sinimmâr'ın bile bunlara hayran kalacağını ifade eder:

Resm-i maṭbū'ını görseydi Sinimmâr eger
Ola taḥsîn ile ser-dâde-i 'acz-i inşâf (T72/2)

2.1.1.6.19. Dahhâk:

Meşhur bir İran padişahıdır. Şâir memduhu överken bu padişahla kıyaslama yapar:

Şehen - şâh-ı mu'azzam Hâzret-i 'Abdü'l-ḥamid Hân kim
Müreccaḥdur şükûh-ı şevketi Cemşid ü Dahhâk'a (T 27/1)

2.1.1.6.20. Şeddâd:

Yemen'deki Âd kavminin hükümdarıdır. Zamanında birçok yapılar, bentler inşa ettirmiş ve kendisine kibir gelip tanrılık iddiasında bulunmuştur. Bunu ispat için de Bağ-ı İrem denilen bir bahçe ve içine saray yaptırmıştır. Halkına buranın cennetten daha güzel olduğunu söylemiştir. Şâir methettiği yapının yanında Şeddâd'ın sahte cennetinin nakıs kalacağını belirtir:

Ḳuşûr-ı 'adni bilmem lebüñ aña reşk-i hicâbından
Kem olmuş gündün ḳaşr-ı Havernâḳ Cennet-i Şeddâd (T 69/9)

2.1.1.6.21. Necmeddin-i Kübrâ, Ubeydullah-ı Ahrar:

Asıl adı Ahmed olan Necmeddin-i Kübrâ 13. asırda yaşamış âlim ve veli zatlardan biridir. Mevlananın babası Bahaeddin Veled onun talebisidir. Türkistan'ın büyük velilerinden olan Ubeydu'llah-ı Ahrar 15. asırda yaşamıştır. Daha çocuk iken

üstün hallere kavuşmuş kerametleri görülmüştür. Şair, memduhu bu zatlarla kıyaslayarak över.

Göñül reh-yâb-ı gülzâr-ı haķîkat olmak ister lik
İdar hâr-ı ta' alluķ dâmen-i teslîmi şad pâre (G 116/3)

2.1.1.6.22. Efrâsiyâb:

Alp Er Tunga'nın Şehnâme'deki adıdır. İran topraklarının tamamını Pişdadiyân sülâlesinin elinden alması ve İran ile yaptığı savaşlar Şeh-nâme'de geniş şekilde ele alınmıştır. Savaşçı kişiliğiyle adı zikredilir:

Mişâl-i daħme-i Efrâsiyâb ey 'uķde-i ümmîd
Ne deñlü nâhun-ı endîşe şarf itsem açılmazsuñ (G 87/5)

2.1.1.7 Masallaşmış Aşk Kahramanları:

Türk ve İran edebiyatında birçok mesnevîye konu olmuş Leylâ ile Mecnûn, Ferhâd ile Şîrîn Yahya Tevfik dîvânında çokça rastlanan aşk kahramanlarıdır. Bunun dışında Züleyhâ da yer yer sözü edilenlerdendir.

2.1.1.7.1. Leylâ ile Mecnûn:

Aşk, âşık ve mâşûk için sembol kahramanlardır. Mecnûn sevgilisine düşkünlüğü, ıztırâbı, perişânlığı ve cinnet hâliyle âşık; Leylâ da nâz, cevr ü cefâ etme özelliğiyle mâşuk için teşbih unsuru olmaktadır. Şâir, Mecnûn gibi bir tavır sergileyerek aşk yolunda istikamet bulduğunu belirtir:

'Akl u teklîf ile güm-râh ü dütâ-kâmet iken
Tavr-ı Mecnûn'da reh-i 'aşkı tütup toğrukdum (G 101/4)

2.1.1.7.2. Ferhat ile Şîrîn:

Şâir kendisini Ferhâd'a benzetmektedir:

Tevfîk olup çü Kays ü Ferhâd
Erbâbına ber-güzâr-ı ' aşkuz (G 69/9)

2.1.1.7.3. Yûsuf u Züleyhâ:

H.z.Yûsuf'a âşık olan Züleyha, şâirin memduhu överken ilgi kurduğu bir isimdir:

Züleyha-ñil' at ü Zehra - ÷abi' at Râbi' a-ñaslet
Harem- zîb-ı ' Atâ Molla Efendi Meryem-i şânî (T 99/3)

Sonuç ve Değerlendirme

Klasik Türk edebiyatında şâirlerin birçoğu, yaşadıkları devirlerde tanık oldukları olayları, sosyal hadiseleri şiirlerinde, özellikle kasîde ve tarih manzumelerinde bahis konusu yapmışlardır. Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi de 18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin yönetici tabakasında cereyan etmiş olaylarla ilgili birçok tarih manzumesi yazmıştır. Bu tarih manzumelerinde padişahların tahta çıkışından, şehzadelerin ve kadın sultanların doğumundan, sadrazamlık ve şeyhülislâmlık makamına getirilen kişilerden bahsedilmiştir.

Dîvânda, padişahlardan Sultan III. Mustafa, I. Abdülhamit Han ve III.Selim; şehzâdelerden Şehzâde Mehmet, Şehzâde Mahmud, Şehzâde Hamid; kadın sultanlardan Hibetullah Sultan, Hadice Sultan, Ayişe Sultan, Mihrmâh Sultan, Mihrşâh Sultan; vezirlerden Muhammed Paşa, Hamza Paşa, Mehmed Es'ad Efendi, Ali Paşa, Eyyüb Efendi; şeyhülislâmlardan Dürrizâde Efendi, Veliyüddin Efendi, İbrahim Efendi, Atâ Efendi; şâirlerden Nâşid, Hayri ve Reşîd'in ismi geçmektedir.

Şâirin kaside ve tarihlerinde devrinde yaşanan siyasi ve sosyal olayları dile getirmesi, dönemine tanıklık etmesi açısından son derece önemlidir. Ayrıca bu durum, şâirin içinde yaşadığı topluma karşı duyarlılığının yansımasıdır.

Bilindiği gibi klasik şiirde istifade edilen en büyük kaynaklardan biri de tarihî ve efsanevi şahsiyetlerdir. Yahyâ Tevfik Efendi dîvânında adı geçen birçok ünlü şahsiyet, Cem (Cemşîd), İskender (Sikender), Rüstem, Gîv, Dârâ, Hatem, Bermeki, Mâni, Behzâd, İbni Sinâ (Bu Ali), Bu Hanife, Nemrûd, Feridun (Efridun), Hüsrev, Hacı Bektaş-ı Velî, Muhteşem, İbni Neccâr, Eflâtun (Felâtun), Aristo (Risto), İbni Mukle, İbni Abbâd, Âsaf, Sinimmâr, Dahhak, Şeddâd, Necmeddin-i Kübrâ, Ubeydullah-ı Ahrar, Efrâsiyâb, özellikleri verilerek benzetme unsuru içinde ya da sembolize edilerek kullanılmıştır. Böylece şâir, klasik şiir geleneğine uyarak şiiri, içerik bakımından kuvvetli kılacak unsurları ustaca kullandığını göstermiştir.

2.2. KAVİMLER

2.2.1. Moskov, Gürci (Nemçe):

Bu milletler ittifak edip Osmanlı'ya saldırmışlardır.

Şâir, bu vesileyle bahis konusu etmiştir:

Qâvi iki 'adû-yı bed-nihâd Moskov u Nemçe
Olup yek-dil nümüdâr itdiler bağı-yı firāvânî (K 1/5)

2.2.2. Tatar:

Beytin birinde geçen “gamze-i Tatâr” terkibinden de anlaşılacağı üzere yan bakış sebebiyle geçmektedir:

Tîr-i sitemüñ çâk dil-i ağıyâra tokundu
Ey gamze-i Tâtâr 'aceb kılduñ işâbet (G 16/4)

2.3. ÜLKELER, ŞEHİRLER

2.3.1. Anadolu (Anadolu), Rumeli (Rum):

Şâir, Anadolu ve Rumeli'yi; övdüğü kişilerin bu yerlerde sadrazam, vezir, kazasker gibi makamlara getirilmeleri dolayısıyla zikreder:

Zâten zâmânen el-Ḥaḡ ikrâma olup elyaḡ
Şadr-ı Anaṡolı'ya oldı ḡadem nihâda (T 52/4)

ve

Hezârân müjde yine şadr-ı Rûmi eyledi teşrîf
O yektâ şadr-ı kâmil kim 'adîli faẓlda ma' düm (T 5/2)

2.3.2. Mısır (Mısır), Halep:

Yine bir tarih manzumesinde sadrazamlıḡa getirilen zata teveccüh göstermesi gereken yerlerin ismi içinde zikredilir:

Ba' d ez-în Mışr u Halep gibi nice manşıbları
Eyleyüp tevcih itdi sâñ-ı 'alîsin zeber (T 45/13)

2.3.3. Şam:

Bir tarih manzumesinde olayın gerçekteştiḡi yer olarak ismi zikredilir:

Şâm-ı şerîfün ḡâdimü'ş- şer' i kemîne bendesi
Tevfîḡ olup bunuñ gibi hiğmetle dâmen u der-miyân (T 18/31)

2.3.4. Selanik:

Şâirin bizzat görev yaptıḡı yer olarak ismi geçer.

Ḥâdimü'ş-şer' -i Selânik bendesi Tevfîḡ anuñ
Dere idüp bir beyte târiḡin ider ḡüsn-i edâ (T 16/22)

2.3.5. Mora:

Bir tarih manzumesinde işgâl edilen yerler içinde ismi geçer ve memduhun burayı düşmandan temizlemesi istenir:

Şu mel' unuñ mülevves itdiği beldân-ı İslâm
Çü ıqlım-i Mora seyfüñle tahtir itmedür dil-h'âh (T 19/19)

2.3.6. Mekke, Medine:

Mirâc hadisesi anlatılırken bu kutsal mekânların ismi geçer:

O şeb be-emr-i Hudâ Mekke-i Mükerrreme'den
Medîne beldesine hicret ihtiyâr itdi (K 5/73)

2.3.7. Hicaz:

Mekke ve Medine bölgesine verilen addır. Şâir gezdiği yerler içinde zikreder:

Geşt eyleyüp ' Irâk u Şıfahân'ı Şam'a dek
Çâk perde-i Hicâz'da buldum qarârımı (G 130/8)

2.3.8. Habeş, Yemen:

Bir gazelde sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri Habeş askerlerine benzetilmiş ve Yemen sahillerine baskın yapmasından söz edilmiştir:

Nümûde haţţ-ı leb ceşş-i Habeş'dür qaradan gūyâ
Yemen sâhillerin idüp şebihün u şitâb almış (G 74/5)

2.3.9. Irak, Sıfahan:

Bu yerler, şâirin gezdiği yerler olarak zikredilir:

Geşt eyleyüp ‘ Irāk u Şıfahān’ ı Şam’ a dek
Çāk perde-i Hicāz’ da buldum kararımı (G 130/8)

2.3.10. Bursa:

Bu Şehir bir beyitte kaplıcalarıyla anılır:

Havz-ı didemde ki germi-i sirişküm seyr it
Kaplıca zevķi hemān Őehr-i Būrūsā’ da midür (G 61/7)

2.3.11. İstanbul (İslāmbol):

Şâirin İstanbul’ u öven müstakil bir kasidesi vardır. İstanbul gönle sefa veren bir yer olarak görülür.

Şafā virür dile vüs’ at-serā-yı İslāmbol
Tenük-dilāna degildür bu cāy-ı İslāmbol (K 14/1)

2.3.12. Konya:

Ebubekir Paşa’ nın Konya’ ya vali olması münasebetiyle adı geçer:

Didi tebşir idüp teşrifini ‘ ālem bunı tārīh
Hezār ‘ izz ile oldı hākim-i Konya Bekir Paşa (T 91/20)

2.3.13. Yūrūs, Purūs:

Şâirin bizzat göreve getirildiği yerler olarak isimleri geçer:

Tārīh-güne oldu bu mısra’ la leb-güşā
Tevfīk Efendi hākim-i nāhiye- Yūrūs (T 78/2)

ve

Tārīh güne oldu bu mısra’ la leb-güşā
Tevfīk Efendi hākim-i nāhiye-i Purūs (T 108/2)

2.4. DAĞLAR VE NEHİRLER

2.4.1. Bîsütûn:

Geçtiği birkaç beyitte daha çok zorluğu, aşılması güç engelleri ifade etmek için kullanılmıştır:

Dil-i yâre eşer - baħş eyleyüp ser-tîşe-i ahuñ
Dilâ bu Bîsütûn-ı ğamda kâr-ı küh-ken göster (G 56/5)

2.4.2. Tûr:

İnanışına göre Hz. Musa Allah'ı görmek isteğinde bulunur ve Allah dağa tecelli edince dağ paramparça olur. Sadece bir beyitte geçen bu dağ, sevgilinin güzelliğinin cazibesi anlatılırken kıyaslama unsuru olarak kullanılmıştır:

Dü dîde muktebesken tâb-ı mihr-i rûy-ı âlûñle
Fezâ-yı sîne reşk-i Tûr idi nûr-ı cemâlûñle
Lebüñ kim len terâñi-güy ola men^c -i vişâlûñle
Şeb-i firqat tecellî- zâr-ı ħasretdür ħayâlûñle
Nihâl-i medd-i âhum naħl-i âteş-bârdur sensüz (Musammat 1/II)

2.4.3. Nil, Ceyhûn:

Bu iki akarsu kullandığı beyitlerde bolluk ve bereketi ifade eder.

Bir beyitte bu akarsular için renk ve parlaklık ilgisiyle gümüş(sîmîn) benzetmesi yapılmıştır:

Dem-â- dem cedvel-i sîmîn-i enhâr
Ħurûşân oldu hem- çün Nîl ü Ceyhûn (T 1/9)

Bunların dışında tarih manzumelerinde Hotin, Akka ve Limni kalelerinin ismi, ayrıca bir çeşme yapımı münasebetiyle Üsküdar, yine sahilde inşa ettirilen bir kasr münasebetiyle Bebek ismi geçmektedir.

2.5. SOSYAL HAYAT

Klasik edebiyat, daha çok saray çevresini aksettiren özelliklere sahiptir. Bu nedenle dîvânlarda yer alan tipler, genellikle bu çevreye ait tiplerdir. Sosyal olaylar da çoğunlukla bu çevreye ait olan meclis atmosferi içinde geçmektedir. Ancak, şâirlerin bunun dışındaki tipler ve olaylarla ilgilenmedikleri söylenemez.

2.5.1. Sosyal Tabakalanma:

2.5.1.1. Padişah ve Çevresi:

Padişah beyitlerde; han, hakan, sultan, şeh, şâh, şehensâh, şehriyâr, hüsrev gibi isimlerle anılır. Padişah dîvânda en çok sözü edilen unsurlardandır. Özellikle padişah kasîde ve tarihlerde konu edildiği zaman, genelde somut olarak ele alınır ve vasıfları bildirilir. Bu durumda, çokça zikredilen ve üzerinde durulan sevgili, âşık, zâhid gibi şahıs ve tiplerden ayrılır.

Padişah gazellerde sevgilinin benzetilene olarak ele alınır:

Sünbül-i zülfüñ ile şanma şehâ hem-bûdur
Bâğ-ı hüsnünde haţuñ bir giyeh-i hod-rûdur (G 52/1)

Klasik padişah anlayışına uygun olarak dîvânda padişahın devleti, tahtı, gücü vardır. Padişah devlet ve milletin tek hâkimi ve idarecisidir:

Yemîn-i fetḥ ü nuşret seyf-i meslûl-ı yed-i kudret
Emân-ı mülk ü millet sâye- baḡş-ı madâ' let-sâzı (T 17/1)

Padişahların başta gelen özelliklerinden biri de onların yeryüzünde Allah'ın vekilleri, gölgeleri olmalarıdır:

Muştafa Hân İbni Sultân Aḥmed-i şâlis k'odur
Cânişin-i mesned-i peygâmbere ü zıll-ı Hûdâ (T 16/2)

2.5.1.2. Vezir:

Dîvânda çokça zikredilen unsurlardan biri de vezirdir. Vezirler, özellikle tarih manzumelerinde söz konusu edilir ve bunlar bir şahsı ve onun sıfatını teşkil eder. Onlar da tıpkı pâdişâhlar gibi birçok üstün sıfatlarıyla tavsif edilirler:

‘Alem-efrâz-ı nuşret esb-i rân-ı ‘arsa-i saṭvet
‘Ömer-dâd u ‘Alî-heybet Aristo-rây u Āşaf-câh (T 19/8)

2.5.1.3. Kul, Çâker, Bende:

Mücerred mânâda tasavvurlarda yer alan kul unsuru, dâima pâdişâh unsuru ile birlikte, fakat onun karşıtı olarak kullanılmaktadır. Dâima pâdişâhın hizmetinde, kendisine bağı ve ona itaat eden bir tiptir. Şâir kendini de kul, bende olarak görmektedir:

Didi târiḥ-i itmâmın kemîne bendesi Tefvîḳ
Bu dârü'l-kütbi ebne kıldı li'llâh Āşaf -ı dâne (T 21/15)

Sevgili anlatılırken o pâdişâhtır, âşık ise onun fermânına köle olmuştur:

Perende Ḳays'a ser-gerdân çerende bende-i fermân
Şehân-ı mülk-i sevdâ mâlik-i ḥayl ü ḥademdür hep (G 12/2)

2.5.1.4. Tabîb (İlâc, Devâ, Dermân):

Dîvânda tıpla ilgili tedavi ilaç terimlerine rastlanmaz. İlacın söz konusu olduğu beyitlerde, aşk yüzünden gönül hastadır ve tabîbe yani sevgiliye ihtiyaç vardır:

Olsağ n'ola her demde devâ-cüy-ı şefâ' at
Dil- hastelerüz 'aşk ile muhtâc-ı tabîbüz (G 70/2)

Bazen doğrudan doğruya tabîb, sevgili için kendisine benzetilen olur:

Ne gösterdüñ bize sıhhat yüzün ne eyledüñ ihlâk
Devâ-yı derd-i dil bildüm tabîbüm senden olmazmış (G 77/2)

2.5.1.5. Büyü ve Büyücü (Sihir, Efsûn, Füsûn, Câdû):

Olağanüstü hâller meydana getirebilme kabiliyeti olarak bilinen sihir, beyitlerde toplumdaki telakkisine uygun olarak kullanılmıştır. Genellikle büyü ile güzellik, özellikle göz ve saç ile bir arada ele alınır:

Câdû-yı çeşmi tıfl-ı dile meşğ-i sihr idüp
Müjgânlarıyla çübek-i tahzîr gösterür (G 33/6)

ve

Kâkülüñ hāmûşi-i âgyâra bir efsûn idüp
Oldı şan tiryâğdan dembeste-i bîmâr mâr (G 32/4)

2.5.2. Muhtelif Sosyal Hâllere Ait Bazı Tipler:

2.5.2.1. Pîr, Civân:

Dîvânda bazı beyitlerde pîr, kemâle ermiş sözüne itibâr edilen kişi için kullanılır:

Hükm-i pîri ham ider şanma kad-i insânı
Çarğ ide haml-ı şakîliyle dü-tâ-yı minnet (G 15/4)

Birkaç beyitte de mecliste içki dağıtan kişi olarak (pîr-i muğan) ismi geçer:

Ḥali mi ḳalur pîr-i muğan olsa ḥārābat
Bintü'l- 'ineb ü muḡpeçedür çün ana vāriṣ (G 22/2)

Bazen de pîrlik şikâyet konusu edilir:

Virse fütür şevḳimize pîrlik n'ola
Oldı seḫer-resīde fetīl-i sirācımız (G 71/2)

Civân sözcüğü beyitlerde gençliği, tâzeliği ifade etmek için kullanılır:

Eger olmazsa ḥār-ı ḥatṭı damen-gîr-i istiḳrār
Geçer ḥüsn-i civân-mānend-i 'ömr elbet şitāb üzre (G 118/4)

2.5.2.2. Mest (Mey-ḡ'âre):

Âşığı mest eden bazen aşkın neş'esidir; sevgili de sâki olur:

Geh idüp ḥande-i bengi vü gehi girye-i mest
Sâḳiyā neş'e-i 'aşḳuñ ile bilmem n'oldum (G 101/2)

Sevgilinin bakışları bazen sarhoştur ve âşığı dertlere giriftâr eder:

Mücāzāt olup cins-i 'amelle çeşm-i mest-i yār
Beni pür-derd idüp ḳurtulmıyor her bār derdinden (G 104/6)

2.5.2.3. Sâki:

Saki, içki meclisinin vazgeçilmez unsurudur. Genelde sevgili yerine kullanılan sâkinin asıl görevi içki dağıtmaktır:

Alınca dūr-bīn-i cāmı deste sākī-i fettān
Şafā-yı ʿālem-i ābı digər-gūn gördi gösterdi (G 129/3)

Sâkinin kadehinde şarap mı afyon mu olduğu bazen bilinmez; çünkü aşıklar ağlarken sevgili gülmektedir:

Ne var cāmuñda sākī beng mi sahbā midur bilmem
Ki ser-mestān-ı ʿaşkı ağladup dil-dārı güldürdi (G 127/4)

2.5.3. Eğlence Hayatı:

2.5.3.1 Meclis, Bezm:

Meclis, toplanıp sohbet edilen, sevgili ile görüşülen yerdir:

Koymayup āyağda hürmetle el üzre tutdılar
Ehl-i ṭabʿ a yādīgār-ı meclis-i Cem'dür şarāb (G 11/5)

Şâir, şarabın mucidi olan Cem'i bezm münasebetiyle hatırlatır:

Ger cihāt-ı sitti isterseñ ola zīr-i nigīn
Cem gibi geç sağr-ı bezme sāğar-ı şeş-hāne ṭut (G 17/4)

2.5.3.2. Mey-hâne:

Mey-hâne sevgilinin içinde bulunduğu bir mekân olarak geçer:

Hun-āb-ı çeşm ü laht-ı cigerden o ser-keşüñ
Meyhāne-i derūnda şarāb ü kebābı var (G 57/2)

Sevgilinin tavır ve davranışlarının değişmesine sebep olan bir yerdir:

Hançer - keş olup gamzeñ ile olmada kanzil
Çeşmānuñ idelden berü mey-hāne nigāhuñ (G 86/3)

Sonuç ve Değerlendirme

Dîvânda geçen kavim isimlerinden Moskov ve Gürciler Osmanlı ile savaş münasebetiyle zikredilir. Tatar ismi sevgilinin yan bakışı ilgisiyle “gamze-i Tatar” olarak geçer. Ülke ve şehir isimleri genellikle tarih manzumelerinde şâirin övdüğü kişilerin bu yerlerde sadrazam, vezir, kazasker gibi makamları getirilmeleri dolayısıyla zikredilir. Ayrıca şâir, bizzat Yûrûs, Purûs, Şam ve Mekke’de görev yapmıştır. Şâirin İstanbul’u öven müstakil bir kasîdesinin olması onun İstanbul’a duyduğu hayranlığının bir ifadesidir.

Klasik edebiyat, daha çok saray çevresini aksettiren özelliklere sahip olduğu için dîvânlarda yer alan tipler genellikle bu çevreye ait tiplerdir. Sosyal hadiseler de çoğunlukla bu çevrede geçmektedir. Bunun yanında şâirlerin başkâtip ve olaylara kayıtsız kaldığı söylenemez. Yahyâ Tevfik Efendi dîvânında padişah en çok sözü edilen unsurlardandır. Kasîde ve tarihlerde genellikle somut olarak ele alınır ve vasıfları bildirilir. Gazellerde ise daha çok sevgilinin benzetileni olarak ele alınmıştır. Vezirler de özellikle tarih manzumelerinde söz konusu edilir. Onlar da tıpkı padişahlar gibi birçok üstün sıfatlarıyla tavsif edilir. Şâir, kendisini bu büyük insanların yanında kul, bende olarak görmektedir.

Aşk yüzünden gönül hastadır ve tabibe yani sevgiliye ihtiyaç vardır. Sevgili, derde derman olacak tabip olarak görülür. Olağanüstü hâller meydana getirebilme kabiliyeti olarak bilinen sihir, beyitlerde toplumdaki telakkisine uygun olarak kullanılmıştır. Genellikle büyü ile güzellik özellikle göz ve saç ile bir arada kullanılır. Pîr, genellikle kemâle ermiş, sözüne güvenilir kişi için kullanılır. Civân ise geçtiği beyitlerde gençliği ve tazeliği ifade eder. Aşığı mest eden bazen aşkın neşesidir, sevgili de sâki olur. Sevgilinin bakışları bazen sarhoştur ve âşığı dertlere giriftâr eder. Meclis, toplanıp sohbet edilen, sevgili ile görüşülen yerdir. Meyhâne sevgilinin içinde bulunduğu mekândır. Bunlar klasik şiirin vazgeçilmez imgeleridir ve şâir tarafından çeşitli vesilelerle kullanılmıştır.

3. İNSAN

3.1. SEVGİLİ

Dîvânda sevgili için doğrudan doğruya ad olarak ya da teşbih ve mecaz kullanılarak birçok kelime ve terkibe yer verilmiştir. Başlıcaları şunlardır: “dil-ber, dil-rübâ, dil-dâr, dil-ârâ, meh, şeh, şâh, yâr, fettân, cân, cânân, serv-i nâz, şuh.”

Sevgili ile ilgili beyitlerin büyük bir kısmında, onun vasıfları işlenir: Sevgili acımasızdır, vefasızdır, cilvelidir, güzellik ülkesinin şahıdır, merhamet umulandır:

Dil-berâ ib' âd-ı vaşluñ ıztırâbumdan mıdur
İltifât-ı kalb-i a' dâ ictinâbumdan mıdur (G 45/1)

Raķībâ yüz çevirmez dest-i reddüñden senüñ Tevfîķ
Der-i dil-berden almaduķça kâm ol nâ-tüvân gitmez (G 68/5)

O şâh-ı hüsn ü ânda gâhî luķ ü geh sitem vardur
Elinde ğamze vü ebrü ile seyf ü kalem vardur (G 29/1)

3.2. SEVGİLİ ÜZERİNE TEŞBİH VE MECAZLAR

3.2.1. Âyîne:

Sevgilinin aynaya benzetilmesi parlaklığı ve kendini göstermesidir:

Keder virmez sevâd-ı haķtı hüsn ü ân-ı cânâna
Belî ayîne-i nür-ı Hudâ jengâr-püş olmaz (G 65/3)

3.2.2. Gonca, Serv, Gülşen, Gülistan, Gülzar:

Sevgilinin goncaya benzetilmesi yanaklarının şarap kıvrıklığını andırması sebebiyledir:

Hûy - gerde kıldı germi-i mey-ruķların yine
Gül-ğonçe-i ümidimüzüñ âb u tâbı var (G 57/6)

Sevgilinin serve benzetilmesi boyu ve salına salına yürüyüşü ilgisindedir:

Zülfüñle dil bulur serv-i sāmāna dest-res
Farq-ı emelde zıll-ı hümāmuz budur bizüm (G 99/8)

Sevgilinin genel itibariyle bu unsurlara benzetilmesi, onun her uzvunun bu unsurlarda bulunan bir bitkiye, çiçeğe veya ağaca benzetilmesi münasebetiyledir:

Gör sırr-ı ‘aşkı hicr ile olmuş hezār zār
Gülşende vaşl-ı gülle ider iftiḥār ḥār (G 58/1)

3.3. SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI

3.3.1. Saç:

Dîvânda en çok sözü edilen saç koku, şekil ve renk itibariyle çeşitli unsurlara benzetilerek ele alınır: “Zülf-i mu‘anber, zülf-i anber” gibi terkiplerle kullanılan anber ile saç münasebeti koku ve siyah renge dayanmaktadır. Saça koku sürüldüğü de bilinmelidir:

Zülf-i mu‘anberüñle dü çeşmüñ gören didi
Ahûdur ol ki sünbül-i cennet ğıdâsıdur (G 42/3)

Dağınık, büklüm büklüm, top top şekliyle saç sünbüle benzetilmektedir. Koku da bu tasavvurlarda rol oynamaktadır:

Pîç ü táb eyledi vaşf itdigüme zülfi meger
Ġalaṭ itmiş dimişüm sünbüli reyḥāna bedel (G/90/3)

Saç ile renk bakımından siyahlık, yüzün aya saçın da karanlığa teşbihi bakımından olup tezat ortaya konur:

Ġarrālanurdu pertev-i mihre o māh-rū
Ammā sevād-ı zūlf-i siyehden hiçābı var (G 57/3)

3.3.2. Göz:

Dîvânda göz birçok beyitte söz konusu edilmektedir. Beyitlerde göz “mest, meygûn, fettân, i' mân, nim-h'âb” gibi kelimelerle tavsif olunmaktadır. Göz için tesbit edilen teşbih unsurlarının başında gazâl (âhû) gelir. Böyle olmasının sebebi ceylan gözünün güzelliğidir:

Bulmadı h'âb-ı girân-ı nâzdan bir dem rehâ
Reng-i bahtum sürme-i çeşm-i gazâlûndür senûñ (G 88/6)

Sihir büyüdür, sevgilinin gözü de âşığı en çok etkileyen bir unsur sayılır. Bu açıdan göz ile sihir arasında ilgi kurulur:

Cādū-yı çeşmi tıfl-ı dile meşq-i sihr idüp
Müjgânlarıyla çübek-i tahzir gösterür (G 33/6)

3.3.3. Gamze:

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından birisi de gamzedir. Gamze manalıbakıştır. Bu bakımdan acı ve ızdıraba dayandırılır. Dîvânda gamze için kullanılan teşbih unsurları da daha çok ok, mızrak, kılıç ve hançerdir.

Sevgilinin gamzesi oka benzer ve âşığın canına işler, acı verir:

Ĥadeng-i gamzesi ol deñlü cāna işler kim
Eşer- nümā ola tîr-i қаза meger o қadar (G 49/4)

Kılıç(tiğ) ve mızrak (sinân) teşbihi yine acı verici olması sebebiyledir:

Tevfîk baḡ zebân-ı ser-i tîḡ-i ğamzeye
Ser-rişte-i ümid ki ḡat' i cevâbı var (G 57/9)

3.3.4. Kirpik (Müje, Müjgan):

Gözün tamamlayıcı unsurlarından biri de kirpiktir. Dîvânda kirpik ok, cirit gibi unsurlara benzetilmektedir:

Ok ince ve sivriliğiyle yaralayıcı ve batıcı bir özelliğe sahiptir. Bu vasfıyla sevgilinin kirpiği için benzetilen olmaktadır:

Olsa hedef-resîde-i cânım ' aceb degül
Tîr-i nigâhı bâl-ı müjeyle yeleklenür (G 53/5)

Başka bir beyitte sevgilinin karşılığı olarak “şhlevend” geçmektedir. Bu tasavvur içinde yârin kirpiği de cirite benzetilmektedir:

Şhlevendâne olup esb-i süvâr-ı naḡvet
Oynadur her müje vü ğamzesi merdâne cirîd (G 28/4)

3.3.5. Yüz (Çehre, Rû):

Umumi olarak sevgilinin yüzü güzelliği, parlaklığı, aydınlığı ile tasavvur edilmektedir. Bu tasavvurlar içinde yüz ile şu unsurlar arasında ilgi kurulmaktadır: peri, mihr(güneş), meh(ay).

Perinin güzel olarak bilinmesi ve görünmesi yönünden dilberin yüzüyle münâsebet kurulur:

Sâḡi idince da' vet-i bezm ol perîveşi
Aña habâb şîşe-i teşhîr gösterür (G 33/7)

Yüzün güneşe benzetilmesi parlaklık ilgisiyledir:

Tevfîk ehl-i âhîretüñ kām-ı dünyevî
 ‘Ayninde mu‘teber degül ednâ kıazar kıadar (G 63/7)

Sevgilinin yüzü ile ay ilgisi ayın geceyi aydınlatması özelliği bakımındadır:

Keder virmez sevād-ı haṭṭı ḥüsn ü ân-ı cānāna
 Belî ayîne-i nūr-ı Ḥudā jengār-püş olmaz (G 65/3)

3.3.6. Yanak (Ârız, Had, İzâr, Ruh, Ruhsâr):

Yanak güzellik unsurlarından olan yüzün belli bir yeridir. Yüz ise birçok unsuru bünyesinde toplayandır. Yanak ile ilgili teşbih unsurlarının büyük bir kısmı parlaklık, renk ve şekil esasına dayanır.

Sevgilinin yanağı parlaklık yönünden nura benzetilir:

Bed- nigāhān n’ola inkār itseler nūr-ı ruḥuñ
 Çeşm-i ḥuffaşa olur mu mihr-i tābān āşinā (G 2/4)

Yanağın gül ile ilgisi esasında renge dayanır. Aynı zamanda âşık kendisini gül dalındaki dikene benzetir:

Vişāle kıurb ile ağıyāra dāğ-ı dil idigüm
 O gül-‘izārıma ḥār oldıgum zamanlar idi (G 135/2)

3.3.7. Kaş (Ebrû):

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri de kaştır. Divânda geçen seyf, meh, hilâl sevgilinin kaşı için benzetilen olmaktadır.

Kaş şekil itibariyle kılıca (seyf) benzetilir:

O şāh-ı ḥüsn ü ānda gāhî luṭf ü geh sitem vardur
 Elinde ğamze vü ebrû ile seyf ü kıalem vardur (G 29/1)

Bazı beyitlerde de yârin kaşı ile yeni ay mukayese edilmektedir.

Meh-i nevle ol ebrû-yı bütānuñ farkı var yokdur
Zemīn ile dinürse āsumānuñ farkı var yokdur (G 37/1)

Yine kaş şekil itibariyle hilâle benzetilir:

Rakībe ʿid ü baña rûze-i hicrân ider imā
Bu vazʿ -1 nā-becāyı ol hilâl-eburda gördüm ben (G 105/8)

3.3.8. Çene (Gabgab, Zekân):

Birkaç beyitte yer alan sevgilinin çenesi bir beyitte doğrudan doğruya güzellik kavramıyla kıyaslanarak kullanılmıştır:

Çāh-ı zeķan-ı yâr olup ʿayn-ı leṭāfet
Olmış ruḥ-ı ḥūy-gerdesi gül-berg-i ṭaravet (G 16/1)

3.3.9. Boy (Kadd):

Üzerinde en çok durulan ve önem verilen güzellik unsurlarından biri de sevgilinin boyudur. Mekân itibariyle gülistân, sebze-zâr, bağ, çemen, bostan ve su kenarlarında bulunan servi yârin boyu için en çok kullanılan teşbih unsurudur.

Birçok beyitte servi, istiâre yoluyla sevgilinin boyu yerine geçer. Âşığın sevgiliye kavuşmasıyla, suların serviye ulaşması arasında ilgi kurulur:

ʿAceb ḥam-der - ḥam-ı aġlāk olur bu ḫufl-ı endişem
Felâtun olsa da ḥayretde ḫalur bilmeyen açmaz (G 67/3)

Servi birçok beyitte sevgiliye has hâller ve mefhumlarla birlikte tasavvur edilir. Bağm diğer unsurlarıyla da kullanıldığı olur:

Servi hırām-ı nazuña taklīd ider şanup
Cûlar çemende beste-i zencîr gösterür (G 33/3)

3.3.10. Ben (Hâl):

Yüzün çeşitli yerlerinde bulunabilen ben bazı beyitlerde yer almaktadır. Tek başına olmayıp genellikle saç, yanak, hat ve dudak gibi unsurlarla birlikte geçmektedir.

“Ben” in yıldıza benzetilmesi insanlar üzerindeki etkisine inanıldığı içindir:

Görüp hâl-i ruḥun pūşīde zîr-i ḥaṭṭa Tevfīkâ
Siyehkâri-i baḥtum añladum aḥkâm-ı aḥterden (G 109/7)

Lâlenin kırmızı rengi ve ortasındaki siyah benek vasfı bakımından ben ile lâle arasında benzerlik kurulmaktadır:

Gönce ḥāmuş idüp la‘l-i güher-bārından
Lâle pür-dâğ-ı ḥased hâl-i siyehkârından (G 112/1)

3.3.11. Hatt (Ayva Tüyleri):

Tek başına bir unsur olmayan hatt beyitlerde dudak, yüz ile birlikte düşünülür. Geçtiği beyitlerin çoğunda yüze güzellik veren bir unsur olarak kabul edilir. Sebz, sebze-zâr, mu‘ anber ayva tüyleri için benzetilen olarak kullanılır.

Ayva tüyelerinin yüzde ve dudak kenarında çıkmaya başlaması gençlik belirtisi sayılır. İşte bu gençlik ve tazelik bakımından ayva tüyleri ile sebz, sebze-zâr arasında ilgi kurulmaktadır:

Görelüm keyf-i ğubār-ı haṭṭ-ı sebzīn mestūr
Ġayre keşf olınacaĝ neş'e-i esrār degül (G 94/6)

Viridi nesīm-i ħüsn ile ḥaṭṭ-ı niĝār mevc
Hengām-ı nev-bahār virür sebzezār mevc (G 26/1)

Sevgilinin ayva tüyleri ile mu' anber bir araya getirilebilmektedir:

N'ola dil-teşne olsaĝ būs-ı ḥāl-i gerden-i yāre
Geçilsün mi seḫerde neş'e-i ḥubb-ı mu' anberden (G 110/3)

3.3.12. Ağız (Dehen, Dehân, Fem):

Sevgilinin güzellik unsurlarından ağız, daha ziyâde büyüklük küçüklük bakımından birçok beyitte geçmektedir. Geçtiği beyitlerin çoğunda da ağız için kullanılan teşbih unsuru goncadır. Şâir, ağız, küçük ve kapalı olduğu için goncaya benzetir:

Kitâb-ı ḥüsni o ğonçe - dehân oĝur oĝudur
Hezâr ' aşîka san gülsitân oĝur oĝudur (G 59/1)

ve

Lebi ḥāmūş olan ḥandân olur encâm-ı kârında
Olur fehmîde bu ma' nâ dehân-ı ğonçe-i terden (G 109/2)

3.3.13. Dudak (Leb):

Güzellik unsuru olarak en çok üzerinde durulan dudak, rengi ve şekli cihetiyle benzetme unsurlarından en çok “la'l ” ile birlikte kullanılmaktadır:

Vücūd-ı cevher-i la' l-i leb-i dil-dârdan şorma
Saña ol nükte-i ser-besteden ey dil ḥaber yoĝdur (G 30/2)

Dudağın şekere(kand) teşbihi lezzeti münasebetiyledir:

Nedür bu gizli lezzet sende ey düšnâm-ı telh-i yâr
Sen ol kıand-i mükerrer gibi leblerden mi ayrıldıñ (G 83/6)

3.4. ÂŞIK

Dîvânda insan unsuru bakımından sevgiliden sonra âşık söz konusu edilmektedir. Âşık beyitlerde ya doğrudan doğruya genel adı ya da sevgili münâsebetiyle kullanılan kelimelerle söz konusu edilir:

Âşık tipi sabreden, gönül veren, dîvâne, perişân, inleyen vuslata eremeyen, gözyaşı döken gibi vasıflarıyla dîvânda yer alır:

Gâhi rakîb imiş sebab-i vuşlat ‘âşıkâ
Bir şeyi halk eylememiş nâ-becâ Hudâ (G 6/6)

3.5. ÂŞIK ÜZERİNE TEŞBİH VE MECAZLAR

3.5.1. Bülbül:

Âşığın bülbül oluşu genellikle sevgilinin gül ve gonca, bulunduğu yerin gülşen olduğu tasavvurlar sebebiyledir:

Gül - hand-ı nâz olur ider isem çü bülbül âh
Buldum o şühî gonçe-i bâğ ile hem-mizâc (G 25/4)

3.5.2. Pervâne:

Pervâne ışıık etrafında dolaşan, çarptığında yanan bir böcektir. Birkaç beyitte de sevgili şem’e benzetilmekte âşık da onun etrafında dönen pervâne olmaktadır:

Zîr-i zülfünde ruhuñdan eylemem kaç‘-ı ümîd
Oldı çün pervâneye şem‘-i şebistân âşinâ (G 2/5)

3.5.3. Hümâ:

Hümâ kuşunun yükseklerde uçması, yere inmemesi, dolayısıyla tuzağa yakalanmaması gibi sebeplerle bazı beyitlerde âşık ile Hümâ arasında ilgi kurulmaktadır:

Zülfünle dil bulur serv-i sāmāna dest-res
Farq-ı emelde zıll-ı Hümāmuz budur bizüm (G 99/8)

3.6. ÂŞIK İLE İLGİLİ DİĞER UNSURLAR

3.6.1. Gönül:

Âşık ile ilgili unsurların başında onun gönlü gelmektedir. Gönül insanın haz, zevk, elem duyduğu kaynaktır. Beyitlerin çoğunda âşığın karşılığı olarak kullanılır. Bazı beyitlerde de gönül ayrı bir şeymiş gibi ona seslenilir. Aşığın gönlünün vazgeçilmez gıdası ise gamdır.

Âşığın gönlü çeşitli unsurlara benzetilmekte, çeşitli tavsiflerde bulunmaktadır. Âşığın gönlü için kullanılan teşbih unsurlarının başında ayna gelmektedir. Karşısına gelen bir şeyi aksettirmesi, parlak ve cilâlı olması sebebiyle gönül ile ayna arasında ilgi kurulmaktadır:

Ġurūr-ı hüsñüne meyl-i dil-i bî-kînedür bā' is
Bu deñlü ħod-perest olmaña ol āyinedür bā' is (G 20/1)

Gönül, sevgilinin bakışlarına hedef olan bir ava benzetilir:

Çeşmüñ ki der-pey eyleye çengāl-i ğamzeyi
Murğ-ı dili şikāra ' aceb şāh-bāz olur (G 39/4)

Aşk ateşinin en fazla hissedildiği yer gönüldür:

Benzer ki dilde âteş-i ‘ aşk iltihâbı var
Zîra ki mûy-ı cismümüzün piç ü tâbı var (G 57/1)

Gönül aynı zamanda her şeyin saklandığı ve muhafaza edildiği “levh-i mahfuz”a benzetilir:

Dilüm bir levh-i maḥfûz-ı kemâlat iken ey Tevfîk
Düşüp eḫfâl-ı dūn destine şimdi levh-i mektebdür (G 60/8)

3.6.2. Ten:

Aşığın teni ve vücûdu dîvânda söz konusu edilen başka bir unsurdur. Beytin birinde fânûsâ;

Dil ki şâhâ meş‘ al-i şem‘ -i cemâlûndür senûñ
Bu ten-i ser-geşte fânûs-ı ḫayâlûndür senûñ (G 88/1)

diğerinde de saraya benzetilir:

Cân sarây-ı tende iken rızkı da âmâdedür
Oldı çün murğ-ı kafes bi-ḫayd âb ü çîneden (G 107/4)

3.6.3. Cân:

Dîvanda âşık ile ilgili unsurların başında gönül ve can gelir. Gönül manevî acı ve ıztırapların, can ise maddî acı ve ıztırapların duyulduğu noktadır:

Ḥadeng-i ğamzesi ol deñlü cāna işler kim
Eşer- nümâ ola tîr-i ḫaḫa meger o ḫadar (G 49/4)

Can ile kuş arasında da ilgi kurulmaktadır. Can kuşun kafesten ayrılması gibi bedenden çıkmadıkça onun rızkı verilir:

Cân sarây-ı tende iken rızkı da âmâdedür
Oldı cün murğ-ı kafes bî-ķayd âb ü çîneden (G 107/4)

3.6.4. Gözyaşı:

Gözyaşı âşğın en belirgin özelliğidir. Geçtiği beyitlerde genellikle güher ve inciyle birlikte kullanılır:

Merdüm-i dîde-i giryân gibi var mı itmiş
Beyt-i vâhidde iki baħr-ı güher-zâ mevzûn (G 103/3)

3.6.5. Sîne:

Sînenin can ve gönülle yakın bir ilgisi vardır. Çünkü sîne acı ve ızdırap duyulan bir yer sayılır.

Sine bazı beyitlerde aşk okunun nişân yeri olmaktadır:

Hedefveş sîne-mecrûh-ı firâk olmuşsuñ ey Tevfîķ
‘ Aceb tîr-i nigâh-ı çeşm-i dil-berden mi ayrıldıñ (G 83/7)

Sîne bazı beyitlerde muhkem olması yönünden dağa benzetilmiştir:

Def ‘ - i Ye ’cüc-i ğumûma Sedd-i İskender gibi
Ķûh-ı ķâf-ı sînede bir sedd-i muhkemdür şarâb (G 11/3)

3.7. RAKÎP

İnsan unsuru bakımından en çok sözü edilen sevgili ve âşıktır. Bunların arasında bir de rakîp söz konusu edilmektedir.

Sevgili rakibe karşı iyi davranır; ancak âşığa karşı kayıtsızdır:

Ağyāra nazarla baña itdükce teğāfūl
İşler geçer elbette reg-i cāna nigāhuñ (G 86/10)

Sevgili rakibe bayram coşkusundan; aşığa ayrılıktan bahseder, bu durum şâiri
üzer:

Raķībe ʿid ü baña rūze-i hicrān ider imā
Bu vazʿ -i nā-becāy ol hilāl-eb rūda gördüm ben (G 105/8)

Âşık rakibin şikâyetlerine rağmen sevgiliye kul olmak ister:

İtmem raķībveş sitemünden şikâyeti
Tevfīķ gibi ʿabd-i şenākāruñum senüñ (G 85/7)

Sonuç ve Değerlendirme

Dîvânda insan unsuru olarak adı en fazla geçen sevgilidir. Sevgili için doğrudan doğruya ad olarak ya da teşbih ve mecaz kullanılarak birçok kelime ve terkibe yer verilmiştir. Sevgili ile ilgili beyitlerin birçoğunda onun vasıfları işlenmiştir. Sevgili güzellik ülkesinin şahıdır, cilvelidir, merhamet umulandır; aynı zamanda acımasızdır, vefasızdır.

Dîvânda sevgili üzerine teşbih ve mecazlar, klasik şiirin kalıplarına uyularak ele alınmıştır. Sevgilinin aynaya benzetilmesi, parlaklığı ve kendini göstermesi vesilesiyledir. Sevgili, yanakları şarap kızılığında olduğu için goncaya, boyu ve salına salına yürüyüşü ilgisiyle de serve benzetilir. Sevgilinin gül bahçesine benzetilmesi, onun her uzvunun bu unsurlarda bulunan bir bitkiye, çiçeğe veya ağaca benzetilmesi münasebetiyledir.

Dîvânda insan unsuru bakımından sevgiliden sonra âşık söz konusu edilmiştir. Âşık, beyitlerde ya doğrudan doğruya genel adı ya da sevgili münasebetiyle kullanılan kelimelerle söz konusu edilmiştir. Âşık tipi sabreden, gönül veren, divâne, perişan, inleyen, vuslata eremeyen ve gözyaşı dökken gibi vasıflarıyla divanda yer almıştır.

Âşıkla ilgili unsurların başında onun gönlü gelmektedir. Gönül, aynaya benzetilir. Karşısına gelen bir şeyi aksettirmesi, parlak ve cilâlı olması sebebiyle gönül ile ayna arasında ilgili kurulur. Âşığın cânı ise maddi acı ve ıztırapların duyulduğu noktadır. Gözyaşı âşığın en belirgin özelliğidir. Geçtiği beyitlerde daha çok inciyle birlikte kullanılmıştır. Âşığın sînesi de acı ve ıztırap duyulan bir yerdir.

Klasik şiirde rakîp sıkça kullanılan bir tiptir. Dîvânda insan unsuru bakımından en çok sözü edilen sevgili ve âşıktan sonra rakîptir. Rakîp bilindiği gibi âşığın ezeli düşmanıdır. Sevgili rakîbe iyi davranır; ancak âşığa karşı kayıtsızdır. Bu durum âşığı çileden çıkarır. Sevgiliye kavuşmada rakîp daima bir engeldir. Adının geçtiği beyitlerde rakîp, bu özellikleriyle kullanılmış ve geleneksel âşık-rakîp çekişmesi şiirlere yansımıştır.

4. TABİAT VE EŞYA

4.1. KOZMİK ÂLEM

Kozmik unsurların başında felek gelmektedir. Ayrıca yıldızlar ve burçlar da dîvânda geçmektedir.

4.1.1. Felek:

Felek beyitlerde “âsmân, gerdûn, sipihr” gibi kelimeler “ atlas-1 çarh, atlas-1 gerdûn, arş-1 a‘lâ, nüh felek” gibi terkiplerle yer almaktadır. Bu tavsiflerle çeşitli tasavvurlara sebep olmaktadır.

Aşağıdaki beyitte felek yücelik ve genişliği ifade etmektedir:

Olursa zıll-e-i bāb-ı felek cenābı eger
Bulırdı ref' et-i zān bu sipihr-i süfle- şı'ār (K 10/24)

Yine memduhu övmek için yücelik telakkisiyle ele alınır:

‘Uluvv-i mertebe şadra felek-i mekān kadrā
Eyā keremver-i dehr ü kerīm-i pāk- tebār (K 10/35)

Şu beyitte de şâir, dokuz kat feleğin memduhun üstünlüğüne yetişemeyeceğini belirtir:

Kābirañ ‘an-kābir oldı nuḥbe-i mecd ü fiḥār
Nüh felek peyveste olmaz rif' at-i ābāsına (T 4/6)

4.1.2. Seyyâreler:

Dîvânda geçen yıldızlar “Bercis, Süreyyâ, Cevzâ ve Pervin”dir.

Şâir, bir tarih manzumesinde Hadice Sultan’ın dünyaya gelişinden duyduğu memnuniyeti anlatırken Süreyya yıldızının ona beşik olmasını arzular:

Kemterin mühre-i gehvâresi olsun dir idüm
Muntazam olsa eger ‘ıkd-ı Süreyyâ bir ān (T 30/27)

Başka bir beyitte memduhun (Şehzâde III. Sultan Mehmet) dünyaya gelişiyile yıldızlar sevinçten raks etmektedir:

Meh ü ḥürşid raḫsān oldı ifrâṭ-ı meserretten
Olup Cevzâsı ḥināger kenîzek zühresi avvād (T 28/21)

Yine başka bir beyitte memduhu övmek için Müşteri (Bercis) yıldızının altın kalemlerle gökyüzüne yazı yazdığı anlatılır:

O şadr-ı şâ'ibü'l-ârâ ki el-yaqîn yazar Bercîs
Nüh evrâk-ı sipihre zer kalemle böylece imlâ (T 43/10)

4.2. ZAMAN

Yahyâ Tevfik Efendi dîvânında zaman “eyyâm, gün, rûz, mevsim ve aylarla ifade edilmiş” ve bunların etrafında çeşitli tasavvurlar meydana getirilmiştir:

Tîre-rûz olmaz zevâl-i mihr-i ruhsâruñla dil
Hatt-ı sebzüñle tena'um 'ayş-ı aḫzardur baña (G 4/5)

ve

N'ola âzâde-ser mümtâz olursa bezm-i 'âlemde
Kıyâm u secdeden ihyâ olur rûz u şeb mînâ (G 7/6)

4.2.1. Mevsimler:

Beyitlerde “nev-bahâr, eyyâm-ı bahâr, nev-rûz, feyz-i bahâr, dem-i bahâr” gibi terkiplerle en çok sözü edilen mevsim bahardır.

Bahar daha çok eğlence, iştret, zevk, gam gideren, seyr ve temâşâ gibi hâller için kullanılmaktadır:

Günden güne kadrimüz füzün-ter
Nevrûz-ı dem-i bahâr-ı 'aşkuz (G 69/4)

Seyr it neşât - bahşi-i feyz-i bahârı kim
Eyler güşâde goncelerin derhem istemez (G 72/4)

Başka bir beyitte de bahar rüzgârı goncaları güldürmekte, bülbülleri ağlatmaktadır:

Gülşene bir tûrfe ḥâsiyyet virüp bād-ı bahâr
Gonçeler gül-ḫande nâz itmekde bülbül zârda (G 121/3)

4.2.2. Aylar:

Dîvânda Ramazan ayı ve Şevvâl ayı zikredilmektedir:

Hemîşe tâ ki be-her- sâl devr idüp eflāk
Teceddüd ide ufuğda hilâl-i şehr-i şiyâm (K 6/57)

ve

Ḥams u seb'în sal u yevm-i ḥamîs
Şehr-i şevvâl ü rûz hâmis-i 'îd (T 3/6)

4.2.3. Günler:

Dîvânda belli gün adı olarak şenbe(cumartesi) ve âzîne (cuma) geçmektedir:

Fevt-i fırsatdan kaçup temyîz-i evkât eylemez
Yek-nesağdur ibn-i vaqtûñ şenbe vü âzînesi (G 137/2)

4.3. DÖRT UNSUR (ANÂSİR-I ERBA'A)

Bu başlık altında kâinatın dört ana unsuru olan su, hava, toprak ve ateş ile ilgili tasavvurlar üzerinde durulacaktır.

4.3.1. Su ile İlgili Unsurlar:

Canlıların hayat kaynağı olan su, dört unsurdan biri ve en önemlisidir. Canlıların hayatlarını devam ettirebilmeleri suya bağlıdır.

Suyla ilgili unsurların başında deniz gelmektedir. Geçtiği beyitlerde enginlik, genişlik ve bağrında çeşitli cevherleri saklama bakımından benzetilen olmaktadır:

Var mı ta' mîk-i nazarla gevher-i 'irfân bulan
Gerçi vardur baħr-i 'aşkında hezârân âşinâ (G 2/3)

Beyitlerin bazılarında şâir, dünyayı denize benzetir:

N'ola âsûde olsağ bîm-i emvâc-ı havâdişden
Hâbâbâsa bu baħr-i bî-beķâda ħâne-ber-düşuz (G 66/2)

Su ile ilgili unsurlardan biri de buluttur. Bulut siyah olması minâsebetiyle âh ve feryâd unsuru için teşbih unsuru olmaktadır:

Eger baħr-i şefâ' atdan olursa nem-rübâ-yı kâm
Olur rizan-ı iħsan ebr-i âhum yâ Resula'llâh (G 115/4)

Şâir başka bir beyitte bulutun ağlamasıyla yağmurun yağmasını ifade eder:

Nigâh it cünbüş-i nâ-der-ber-â-ber-i vaz' -ı eflâke
Ki ebri ağladup berķ-i sebük-eṭvârı güldürdi (G 127/2)

Bir başka beyitte incinin meydana gelişine ait inanış yönüyle de bârân(yağmur) kullanılmaktadır:

Şımâh-ı güş-ı hüşı vârid olan her suħan açmaz
Şadef her ķatre-i bârâna bî-hûde dehen olmaz (G 67/1)

4.3.2. Toprak ile İlgili Unsurlar:

Toprak ile ilgili unsurlar “hâk, gerd, zerre, gubâr ” gibi tâbirlerle çeşitli beyitlerde geçmektedir.

Bazen âşık kendisini şeyhinin ayağının toprağı görerek aczini ortaya koyar:

Berķ ur̄sa n'ola nūr-ı tecellī yüzümüzde
Ruḥsūde-i ḥāk-i ḳadem-i ūeyḥ-i necībüz (G 70/11)

Bazı beyitlerde mecazi olarak kirliliği ifade eden bir unsurdur:

Dāmeni gerd-i riyādan pāk ise Tevfīķ eger
Aṭlās u dībā müreccaḥ ḥırķa-i peūmīneden (G 107/7)

Bazen tevazuyu ifade eden bir kavram olarak ele alınır:

Lāmi‘ Efendi Hazreti kim ḥulķ-ı zerre var
Pertev-gedā-yı neyyir-i fażl ü edāsıdur (G 42/8)

Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri içinde kendisine benzetilen olmaktadır:

Lā-yu‘ ḳal ider ‘āūıķı der-neū’e-i evvel
Esrār-ı ğubār-ı ḥaṭṭ-ı dil-berdeki ḥālet (G 16/5)

4.3.3. Hava ile İlgili Unsurlar:

Hava kavramı daha çok “rüzgâr, bād-ı seher, nesîm” kelimeleriyle ifade edilir.

Bazı beyitlerde rüzgâr etkisi bakımından aşk için kendisine benzetilen olur:

Çün berg-i ḥazān reh-i fenāda
Ser-dāde-i rüzgār-ı ‘aūķuz (G 69/7)

Bazı beyitlerde sevgilinin saçının dağınıklığı sebebidir ve bu durum sevgilinin kargaūa çıkarmasına da sebep olur:

Kākül ü zülfin periūān eyleyüp bād-ı seḥer
Ol ḳıyāmet - ḳad kopardı fitne vü āūublur (G 35/5)

Rüzgârın beyitlerde yer almasının önemli bir sebebi de taşıma özelliğiyledir. Sevgilinin saçının kokusunu aşığa taşıyan unsur olarak ele alınır;

Zülfünde pîç ü tâb-ı dili def' e sa' y ider
Var mı şabâ gibi bize hâtır-nevâz olur (G 39/2)

ve

Büy-ı ' abir-i zülf-i dil-âvîz-i yârdan
Gel ey nesim-i şubh-i haber-ber ne var ne yok (G 81/5)

4.3.4. Ateş ile ilgili Unsurlar:

4.3.4.1. Ateş (Nâr):

Dört ana unsurdan olan ateş, dîvânda rengi, parlaklığı, yakıcılığı gibi özellikleriyle ele alınır. Ateşin en önemli özelliği ısı vermesi ve yakmasıdır.

Ateş bir beyitte nifâk için kendisine benzetilen olmuştur:

Ḥulûş ihya - kün-i dîn ü düveldür ḥadd-i zâtında
Nifâk ateş-zen-i mülk ü mileldür ḥadd-i zâtında (G 120/1)

Bazı beyitlerde âşığın gönlündeki seveda hararetini ifade etmek için ateşle ilgi kurulur:

Sûz-ı dil oldı cevher-i ṭab' uñ mülâzımı
Añun çün oldı ekşer -i cüz' -i çinâr nâr (G 58/2)

Ateş sevgilinin yan bakışının (gamze) benzetilene olarak da önem taşır:

Ne dem ki gamzesin ol dîde-i âhûda gördüm ben
Pür-âteş ejderi gūyâ yed-i cādûda gördüm ben (G 105/1)

4.3.4.2. Duman (Dūd-ı Âh):

Birkaç beyitte geçen “dūd-ı âh” terkibi içinde geçen duman aşk ateşinin etkisiyle ortaya çıkan aşğın gönlündeki ahtır:

Serde sevdâ dilde ekdâr-ı hevâ eksik degül
Kâr u girdâruñda dūd-ı âhdur hem-dem saña (G 1/4)

4.4. HAYVANLAR

4.4.1. KUŞLAR VE ÇEŞİTLERİ

Kuş imgesi beyitlerde genel olarak memduh, sevgili veya âşığa ait özelliklerin kendisine benzetilene olarak kullanılır. Özel adlar dışında “murg” şeklinde zikredilen kuş, daha çok gönül ve âşıkla beraber ele alınır. Âşık, aşk için başını kuş yuvası yapmıştır ve bu durum onun için övünç kaynağıdır:

İtdük seri lānegāh-ı murğān
Şāhenşeh-i tācdār-ı ‘aşkuz (G 69/8)

4.4.1.1. Bülbül:

Bülbül aşğın sembolüdür. Gül ile olan münasebetinden dolayı baharda görülür. Bülbül ile gül birbirinden ayrı olmayan, biri zikredilince diğeri de zikredilen ve hatırlanan iki mazmundur:

Gül-ḥand-ı nāz olur ider isem çü bülbül âh
Buldum o şūḫı ḡonçe-i bāḡ ile hem-mizāc (G 25/4)

Bülbülün mekânı daha çok gül dalıdır. Ancak bazen dikenler onun güle kavuşmasına engel olur:

Çāk-sāz-ı ceyb-i şabr olmaz mı bülbül kim müdām
Dāmen-i gül oldı bir hem-beste dest-i hārda (G 121/2)

4.4.1.2. Tûtî (Papağan):

Tûtînin ele alınan en önemli özelliği konuşmasıdır. Bu özelliğinden dolayı “tûtî-i natıka” olarak nitelenmektedir:

Kıldı lebrîz-i şeker-ḥand-i naḡam Tevfîkâ
Tûtî-i nâtıka mı āyîne-i ṭab‘ -ı şedîd (G 28/5)

Tûtîyi konuşurmak için karşısına ayna tutarlar. Beyitlerde aşğın benzetileni olan tûtî, aynaya benzetilen sevgilinin yüzüne karşı dile gelmektedir:

Mişâl-i tûtî vü āyîne tab‘ a Tevfîkâ
Medâr-ı şevḡ-i sühân oldı sâde-rûlarımız (G 64/5)

4.4.1.3. Şeh-bâz (Doğan):

Av avlamadaki maharetiyle, genellikle sevgilinin sözlerinin benzetileni olan doğan, dîvânda bu yönüyle ele alınmaktadır:

Çeşmine ‘ arz idüp dil-i ‘ uşşâkı gūyâ
Şeh-bâz-ı şayd-efgene naḡcîr gösterür (G 33/4)

4.4.1.4. Zag (Karga), Zagan (Çaylak):

Karga ve çaylak daha çok olumsuz görülür ve rakip için kendisine benzetilen olarak kullanılır:

Bülbül de gül de bād-ı ḥazāndan olup nihân
Zâḡ u zaḡan tasalluḡ ider gülsitânına (G 125/4)

4.4.1.5. Hüdhd:

Süleyman peygambere hizmet eden bir kuş olan Hüdhd beyitlerde daha çok haber getirme özelliğiyle kullanılır:

Tāze haberle geldün ise ey berid-i yār
Hüdhd gibi seza serine vaz ' olunsa tād (G 25/3)

4.4.1.6. Anka:

Efsanevî bir kuş olan Anka dîvânda birçok beyitte geçmektedir. Bu beyitlerde genellikle şöhret ilgisiyle kullanılır:

Ne bilsün şöhret afetdür dimek ma' nāsını her-kes
Anı ' Anka gibi güm-kerde-i teşhîr olandan şor (G 44/3)

Bazen de şâir, memduhun atını Anka kuşuna benzetir:

Hümâdur lâne-gîr-i zille-i bâb-ı hümâyûnı
İder şeh-bâl-ı ' Anka bezm-i hâşında yek-rânî (T 58/6)

4.4.1.7. Hümâ:

Efsanevî bir kuş olan Hümâ'nın devlet ve saadet kuşu olduğuna inanılır. Yere inmeyip yükselerek uçar. Üzerine gölgesi düştüğü kimselere baht açıklığı ve ikbal getirir:

Sensiz esbâb-ı ğınâ-yı dil sitemgerdür baña
Sāye-i perr-i hümâ çün erre ber-serdür baña (G 4/1)

Bir beyitte sevgilinin saçı için müşebbehünbih olur:

Virmiş şehâ çü devlet-i hüsni saña Hudâ
İtmiş seründe zülfüni zıll-ı hümâ Hudâ (G 6/1)

4.4.1.8. Hamâme (Güvercin):

Dîvânda Hz. Muhammed'in müşriklerden korunmak için Hz. Ebubekir'le saklandıkları mağaranın girişine yuva yapan güvercinden bahsedilir:

Ḥamâme ile idüp ' ankebütü fermân-ber
Vikâyet-i der-i ğara dü perdedâr itdi (K 5/75)

4.4.1.9. Kebg (Keklik):

Dîvânda bir beyitte geçen kebg güzel yürüyüşüyle ele alınır:

Ḥırâm-ı nâziki taqlîd idince serv-i bî-endâm
İdüp ser-bâz-ı hayret kebg-i hoş-reftârı güldürdi (G 127/5)

4.4.2. Dört Ayaklılar:

4.4.2.1. (Esb, Semend):

Beyitlerde bahsi geçen hayvanlardan biri attır. Şâir, memduhu kuvvetinden dolayı bizzat ata benzetir:

' Alem-efrâz-ı nuşret esb-i rân-ı ' arşa-i saşvet
' Ömer-dâd u ' Alî-heybet Aristö-rây u Āşaf-câh (T 19/8)

Sevgilinin atının tırnağından ayrılmak bile âşık için toz toprağa bulanmaya sebeptir:

Bu rütbe ḥâk-sâr olmak neden ey gird-i râḥ-ı dost
Meger sümm-i semend-i nâz-ı dil-berden mi ayrıldıñ (G 83/5)

4.4.2.2. Ahû (Ceylan, Gazal):

Güzel gözlü, güzel kokulu ve ürkek olduğu için sevgili için birçok beyitte müşebbehünbih olur:

Şemîm-i nâfeye da'ir şabâda vardır eşer
 'Aceb o âhû-yı nâzende kâkûlün mi tarar (G 49/2)

ve

Ne dem ki gamzesin ol dîde-i âhûda gördüm ben
 Pür-âteş ejderi gūyâ yed-i cādūda gördüm ben (G 105/1)

4.4.2.3. Aslan (Şîr):

Şâir, memduhu kuvvet timsali olarak görülen aslanla kıyaslayarak över:

Bād-ı hıfzı ki hubûb eyleye sahraya olur
 Pister-i âhû-peçe pençe-i şîr-i ğarrân (T 30/17)

4.4.2.4 . Tilki (Rûbeh):

Kurnazlığı ifade etmek için kendisine benzetilen olarak kullanılır:

Hulûş ' arz itse de rûbeh-firîbân olma dil-beste
 Esâs-ı tıyneti mekr ü hiyeldür hadd-i zâtında (G 120/3)

4.4.3. Sürüngenler ve Böcekler:

4.4.3.1. Pervâne:

Pervâne mum, ışık ve ateşle beraber zikredilir. Geçtiği beyitlerde gerçek bir âşığın timsali olup sevgilinin mum, ışık, ateş olarak ifade edilen güzelliği etrafında dönmektedir:

İderse n'ola gül-i şem' i zîver-i destâr
 Çün oldı bezm-i şebistân bahâr-ı pervâne (G 124/2)

ve

Görüp güdahte-ten şem' -i bezmi Tevfîkâ
 Te' essüf ile qalur mı karâr-ı pervâne (G 124/5)

4.4.3.2. Karınca (Mûr):

Beyitlerde âşığın yerini tutan karınca zayıflık, küçüklük ve kudretsizlik timsalidir:

Haţ-ı nev itse şevket-i zülfün n'ola şikest
Bulur olunca mûra muşarin demâr mâr (G 58/6)

4.4.3.3. Yılan (Mâr):

Yılan şekil, renk ve öldürücü vasıflarıyla sevgilinin saçının benzetilene olarak ele alınır:

Zülfün ki pâsbânıdır ol la' l-i leblerün
Bir gencdür ki mâr-ı siyâh ile beklenür (G 53/2)

4.4.3.4. Ejder:

Sevgilinin yan bakışı(gamze) ağzından ateş çıkaran ejdere benzetilir:

Ne dem ki gamzesin ol dîde-i âhûda gördüm ben
Pür-âteş ejderi gūyâ yed-i cādûda gördüm ben (G 105/1)

4.4.3.5. Örümcek (Ankebût):

Dîvânda Hz. Muhammed'in müşriklerden korunmak için Hz.Ebubekir'le saklandıkları mağaranın girişini ağ örerek kapatan örümcekten bahsedilir:

Hamâme ile idüp ' ankebûtı fermân-ber
Vikâyet-i der-i ğara dü perdedâr itdi (K 5/75)

4.4.3.6. Dabb (Kertenkele)

Dîvânda sadece bir beyitte Hz. Muhammed'in mucizeleri anlatılırken adı geçer:

Ḥaşat ü dabb ü zübâ vü ta'âm ü eşcârı
Risâletine güvâh-ı sühân-güzâr itdi (K 5/66)

4.5. BAHÇE

4.5.1. Bâğ:

Bâğ genel anlamda zikredildiğinde her tarafı yeşil ve çimenlerle kaplıdır. Zemininden ırmaklar akar ve ırmağın kenarında serv, sîb gibi ağaçlar bulunur. Çiçeklerden nergis, yasemin, gül, sümbül, lâle, şeb-bûy zikredilir. Daha çok ilkbahar mevsimiyle beraber zikredilen, tabiat güzelliğinin vazgeçilmez unsuru olarak; bulut, rüzgâr ve başta bülbül olmak üzere kuşlar sayılabilir. Bâğ bu dekoruyla bir temâşâ yeridir.

Bâğdaki bu güzellikler sevgilinin güzelliği ve özellikle yüzü ve yanağı için birer mukayese unsuru olarak zikredilir ve sevgilideki güzellikler daha üstün tutulur:

Gül-ḥand-ı nâz olur ider isem çü bülbül âh
Buldum o şühî ḡonçe-i bâğ ile hem-mizâc (G 25/4)

ve

‘Abesdür vaqt-i hicrânda ümîd-i zindegî zîrâ
Beri de olsa bâğından nihâl-i ter nemâ almaz (G 73/4)

4.5.2. Çemen (Çemenzar, Sebzezar):

Çemen, yeşillik otluk yerlere denir. Seyir ve temâşâ yeridir. Çemen su ile neşv ü nemâ bulur, güzelleşir. Çemen ağaçların, çiçeklerin, kuşların bulunduğu bir mekândır:

Servi ḥırâm-ı nazuña taklîd ider şanup
Cûlar çemende beste-i zencîr gösterür (G 33/3)

Çemende bülbüller öter, güller güler:

Çemende şu' bede vü nağme eyledükçe hezâr
Gül itse hânde n'ola aña güşı var işidür (G 62/5)

4.5.3. Gülzâr (Gülistân, Gülsitan, Gülşen):

Genellikle bahar mevsiminde gül bahçesinde; gül, sünbül, lâle, reyhân, şeb-bûy, yasemen gibi çiçekler; servi, sîb gibi ağaçlar; bülbül, tûtî gibi kuşlar bulunur. Gülzârda esen rüzgâr saba rüzgârıdır.

Gülzâr, bu özellikleri sebebiyle sevgili veya sevgilinin bazı güzellik unsurlarıyla, bilhassa yüz ve yanağıyla münâsebet kurularak ele alınır:

Gülşene bir turfe hâsiyyet virüp bād-ı bahâr
Gönçeler gül-hânde nâz itmekde bülbül zârda (G 121/3)

Ayrıca memdûhun devleti, saltanatı ve kabiliyeti için de benzetme amacı olur:

Hezâr zâr olurdu mihr-i hâr-ı gülden âsûde
Gülistâna olundu hüküm-i 'adli dâmi' -i şâyi' (T 35/7)

4.6. AĞAÇ VE ÇEŞİTLERİ

4.6.1. Eşcâr (Ağaçlar):

Dîvânda genel anlamda ağaç mefhumuna birkaç beyitte rastlanır:

Bir beyitte Hz. Muhammed'in mucizelerinden ağacın konuşmasından bahsedilir:

Hâşat ü çabb ü zübâ vü ta'âm ü eşcârı
Risâletine güvâh-ı sühân-güzâr itdi (K 5/66)

Başka bir beyitte, baharın gelmesiyle ağaçların yeşillenmesinden bahsedilir:

Olup pür- ziynet eşcâr u ezhâr
Yeñilettdi libâsın kuh u hāmûn (T 1/4)

4.6.2. Servi (Serv):

Servi, sevgilinin boyunun benzetilene olarak dîvânda çokça sözü edilen ağaçtır. Beyitlerde yer alması ve tasavvurlara konu olması ince, uzun ve düz boyunun olması, akarsuların kenarında yetişmesi, rüzgârda sallanışı gibi sebeplere dayanır:

Servi hırâm-ı nazuña taklîd ider şanup
Cûlar çemende beste-i zencîr gösterür (G 33/3)

ve

‘ Aceb mi eylesek pâyine âb-rüyımız işâr
O serv-i nâzî cûlar gibi cüyâ-yı der-ağüşuz (G 66/3)

4.6.3. Çenâr, Sîb:

Dîvânda geçen bu ağaç isimleri sevgilinin boyu ile münasebetleri dolayısıyla zikredilir:

Çenâr u servveş âzâde ol seng-i ta‘ arruzdan
Şemer- baḥşâ-yı ümmîd itme dest ü dâmeni şimdi (G 136/3)

ve

Leb ü ğabğab deĝül sîb ü kirâse gerçi kim eb‘ ad
Velî şekl-i bihe nâf-ı bilürin ğâyet aḳrebdür (G 60/7)

4.6.4. Tûbâ:

Memduhun ebedî hayatında cennet ağacı olan Tûbâ'nın gölgesinde gölgelenmesi için dua edilir:

Olup zıll-i zalîl naḥl-i ṭübâ cây-ı ârâmî
Civâr-ı raḥmet-i darü'l - ḥużura ola hem- pāye (T 98/5)

4.7. ÇİÇEKLER VE ÇEŞİTLERİ

Bahar mevsimi içinde ele alınan çiçekler; çemen, gülzar, bağ, gülistan gibi unsurlarla beraber beyitlerde yer alır. Çiçek bir süs, zevk ve safa unsuru olarak ele alınır:

Olup pür- ziynet eşcâr u ezhâr
Yeñiletđi libâsın kuh u hāmûn (T 1/4)

ve

Neşr eyleyüp sirişk ü dem-i la' l-i bârumı
Reşk-i şükûfe-zâr iderüm reh-güzârumı (G 130/1)

4.7.1. Gül:

Dîvânda en çok sözü edilen çiçek güldür. Gül sevgilinin yüzü, yanağı ve dudağı ile teşbih hâlinedir:

Şafḥayı reşk-i gül ü mül ider elbet Tevfîk
Ḥâme vaşf eylese ḥadd ü leb-i âl-i yârî (G 131/6)

ve

Çâh-ı zeḳan-ı yâr olup ' ayn-ı letâfet
Olmış ruḥ-ı ḥûy-gerdesi gül-berg-i ṭaravet (G 16/1)

4.7.2. Gonca (Gonce):

Dîvânda çokça ele alınan unsurlardan biri olan goncanın ele alınışı, daha çok açılmamışlık ve küçüklük hâlleridir. Bu münasebetle sevgilinin ağzı ve dudağı goncaya teşbih edilir:

Kitâb-ı ḥüsni o ğonçe - dehân oḡur oḡudur
Hezâr ' aşıḳa san gülsitân oḡur oḡudur (G 59/1)

Şâir, gül unsurunda olduğu gibi bazı beyitlerde gonca tabirini, sevgili anlamında kullanır:

Saňa ey gönçe giribânını pek teng itmiş
Suğ-ı gülşende bu nev-câme-i gül-gûnı diken (G 114/2)

Şâir, memduhu överken de doğrudan doğruya onu goncaya benzeter:

Mürekkeb pertev-i şems ü kamerden ʿ unşur-ı pâki
Muhammer bû-yı gülden fiṭratı çün gonce-i ḥandân (T 12/4)

4.7.3. Diken (Hâr):

Rakip olarak tasavvurlarda yer alan diken, geçtiği beyitlerde genellikle gül ve goncayla birlikte zikredilir. Sevgilinin gül, âşığın bülbül olmasına karşılık rakip diken tasavvur edilir:

Çâk-sâz-ı ceyb-i şabr olmaz mı bülbül kim müdâm
Dâmen-i gül oldu bir hem-beste dest-i ḥârda (G 121/2)

4.7.4. Lale:

Lâlenin yetiştiği mevsim bahardır. Bahar-lâle ilişkisi çoğu beyitte göze çarpar:

Tek tehî dest eyleme imrâr-ı eyyâm-ı bahâr
Elde ger lâle bulunmazsa gül-i peymâne tüt (G 17/2)

Lâle geçtiği çoğu beyitte renk ve şekil bakımından dâğ(yara) münasebetiyle tasavvurlara girer:

Her kim añun çü lâle-fürüzân çerâğı var
Elbet fitîl-i şem ʿ gibi dilde dâğı var (G 34/1)

4.7.5. Sünbül:

Geçtiği beyitlerde sevgilinin saçı, zülfü için kendisine benzetilen olmaktadır. Bu teşbih sünbülün şekil ve koku özelliklerine dayanır:

Zülf-i mu' anberüñle dü çeşmüñ gören didi
Ahûdur ol ki sünbül-i cennet ğidâsıdur (G 42/3)

Âşık, sevgilinin sünbül gibi saçıyla, siyah hattının (ayva tüyleri) aynı kokuda olamayacağını ifade eder:

Sünbül-i zülfüñ ile şanma şehâ hem-bûdur
Bâğ-ı hüsnünde haţuñ bir giyeç-i ğod-rûdur (G 52/1)

4.7.6. Nergis:

Nergis, geçtiği beyitlerde memduhun gözünün müşebbehünbihi olarak zikredilir. Bazen o bakış şaşı bakıştır:

Nüvîd-i vaşla teķâzâ-yı intizâr-ı derûn
Mişâl-i nergis-i şehlâ dü çeşmi çâr itdi (K 5/35)

Bazen de doğrudan doğruya memduh için kullanılır:

Kemin nigâh ile şad keĝ-gû idüp dil-dâr
Zebânum eyledi maĝşûr o nergisi bimâr (K 10/31)

4.7.7. Yasemin (Semen):

Beyaz bir çiçek olan yasemin geçtiği beyitlerde daha çok rengi ve kokusu dolayısıyla sevgilinin teninin benzetilene olarak ele alınır:

İdince gerden-i şâfında naķş-ı bûse-i rengin
Semen-zâr-ı melâhatda gül-i ne'gşûde gördüm ben (G 105/7)

4.7.8. Ergûvân:

Dîvânda sadece bir beyitte geçen ergûvân serviyle birlikte zikredilir:

İdüp gül-bûselerle sâ'id-i sîmîni tezyîn
O serv-i nâz elinden şanki naĥl-i ergûvân gitmez (G 68/2)

4.7.9. Şeb-bûy, Reyhân:

Geçtiği beyitlerde sevgilinin saçı, zülfü veya ayva tüyleri için teşbih unsuru olarak kullanılan çiçeklerdir:

Hayâl-i zülf ü ĥattı kâmumı ta'tir ider der-ĥâb
Gice efzûn olurmuş şemmesi reyhân u şeb-bûyuñ (G 84/4)

4.8. EŞYA

4.8.1. Gevher (Güher, Cevher, Mücevher):

Beyitlerde geçen gevher kelimesiyle inci, la'l, zümrüt gibi kıymetli taşlar kastedilerek genel anlamda kullanılmıştır.

Değerli olması ve bolluğu ifade etmesi ilgisiyle kullanılır:

Rûzgâr itdürür izhâr aña da cîn-i cebîn
Vüs'at-ı ĥavşalasın itse mükemmel deryâ (G 5/4)

Sevgilinin hokka gibi la'l dudağı konuştuğu zaman gevher saçar:

Şimâĥ-ı cānâ her nuĥkı n'ola gevher-nişâr olsa
Dehâmı ĥoĥka-i la'lîndür dürle leb-â-lebdür (G 60/3)

4.8.2. La'1:

Geçtiği beyitlerde sevgilinin dudağı münasebetiyle zikredilir. Dudağın la'le teşbihi daha çok rengi ve kıymeti münasebetiyledir:

Vücūd-ı cevher-i la' l-i leb-i dil-dârdan şorma
Saña ol nükte-i ser-besteden ey dil haber yokdur (G 30/2)

Sevgilinin ağzı cevher kutusuna benzetilir ve la'1 ile mühürlenmiştir:

Tebhâl-i lebün olmasa gül-rîz-i tebessüm
Dürc-i dehenün la'1 ile memhür şanurlar (G 31/3)

4.8.3. İnci (Dürr, Sadef):

Sevgilinin dişinin benzetilene olarak ele alınır:

Nigehden şaklama dendānuñı bir nīm-ḥand it kim
O dürr-i şāh-vāre böyle bir tār-ı güher yokdur (G 30/3)

Bazı beyitlerde inci doğrudan doğruya memduh için kullanılır:

Ferv-i beyzāda zāt-ı pür-nūrı
Güiyā nev-şadefde dürr-i sefid (T 3/14)

4.8.4. Altın (Zer) Gümüş (Sim):

Sevgilinin ayva tüyleri üzerine dökülen sarı saçları, kitap üzerine altın kalemle yazılmış yazıya benzetilir:

Nigāh it zülf-i zerdine o ḥaṭṭ-ı müşg-nāb üzre
Nüvişte zer kalemle levhadur güyā kitāb üzre (G 118/2)

Sevgilinin elindeki kadeh altına benzetilir:

Olunca bādeye ruḥsār-ı yār ʿ aks-āvar
Elinde bir gül-i raʿ nāya döndi sāğar-ı zer (G 49/1)

Bir beyitte sevgilinin bedeni beyazlığı cihetiyle gümüşe benzetilir:

Açar biñ raḥne dīvār-ı ümīde rüzgār ammā
Niḳāb-ı çehre-i maḳşūdı Tevfīḳā neden açmaz (G 67/8)

Ayın aksinden dolayı su gümüş rengini almıştır:

Ḥayāl-i cism-i şāfi çeşmdür ya cūş-ı ḥasretde
Mümāşil ʿ aks-i nūr-ı mehle serv-i sīm-āb üzre (G 118/9)

4.8.5. Âyîne:

Beyitlerde âyîne sevgilinin güzelliğinin aksettirme özelliğiyle verilir:

Ġurūr-ı ḥüsnüñe meyl-i dil-i bî-kīnedür bāʿ iş
Bu deñlü ḥod - perest olmaña ol āyīnedür bāʿ iş (G 20/1)

4.8.6. Şâne (Tarak):

Bir beyitte şâne âşığın kirpikleri için müşebbehünbih olarak kullanılır:

Şâne-i müjgānum ülfet idelü zülfüñ ile
Olmadı çeşmānıma ḥvāb-ı perişān āşinā (G 2/2)

4.8.7. Anber:

Anber de misk gibi rengi ve kokusu ile teşbihlere girer:

Bir nesīm-i cān-fezā kim luḫf-ı Rabbāni'dür ol
Andan irmişdi dem-i 'İsā'ya imdād-ı Raḫīm (T 14/2)

4.8.8. Misk (Müşg):

Müşg koku veren maddelerin başında gelir. Özellikle sevgilinin saçı için önemli bir teşbih unsurudur:

Ġafletde çin-i zülfüne müşg-i Ḥoten didün
Ey ahū-yı remīde ḫaṭāmuz budur bizüm (G 99/6)

4.8.9. Sürme:

Şâir, ceylan gözlü sevgilinin gözündeki siyah sürmesi dolayısıyla kendinin de bahtının siyah olduğunu belirtir:

Bulmadı ḫ'āb-ı girān-ı nāzdan bir dem rehā
Reng-i baḫtum sürme-i çeşm-i gāzālündür senün (G 88/6)

Başka bir beyitte şâir sevgilinin ayağının tozu için sürmeyi benzetilen olarak kullanılır:

Ḥākveş pāy-māl-ı nigān ol
Sürmeveş dīde-i kibāra çekül (G 95/3)

Sonuç ve Değerlendirme

Dîvânda “Tabiat ve Eşya” başlığı altında birçok unsura yer verildiği görülmüştür. Kozmik âlemin en temel unsuru olan felek, yücelik ve genişlik vesilesiyle ele alınmıştır. Yıldızlar, memduhu övmek için mukayese unsuru olarak kullanılmıştır. Zaman

bakımından dîvânda daha çok eğlence, seyr ve gam gideren hâller için ilkbahar mevsiminden bahsedilmiştir.

Dört unsurdan su; geçtiği beyitlerde enginlik, toprak; acizyet ve kirlilik, hava; taşıyıcı özelliği ilgisiyle kullanılmıştır. Ateş ise genellikle âşğın gönlündeki harareti ifade eder. Kuş unsuru, beyitlerde genellikle sevgili veya âşğa ait özelliklerin kendisine benzetilene olarak kullanılmıştır. Bahçe bu kuşların mekânıdır ve bir temâşâ yeridir. Baharın gelmesiyle ağaçların yeşillenmesinden bahsedilir. Çiçek bir süs, zevk ve safa unsuru olarak ele alınmıştır. Değerli taşlar daha çok sevgili ile ilgili güzellik unsurlarını ifade etme münasebetiyle kullanılmıştır.

Beyitlerde geçen gevher kelimesiyle inci, la'l, zümrüt gibi kıymetli taşlar kastedilmiştir. Sevgilinin hokka gibi la'l dudağı konuştuğu zaman gevher saçar. Dudağın la'le benzetilmesi daha çok rengi ve kıymeti münasebetiyledir. İnci, genellikle sevgilinin dişinin benzetilene olarak ele alınır. Sevgilin sarı saçları, bazı beyitlerde kitap üzerine altın kalemle yazılmış yazıya benzetilir. Sevgilinin bedeni beyazlığı cihetiyle gümüşe benzetilir.

Sevgilinin kullandığı eşyalardan ayîne, sevgilinin güzelliğini aksettirme özelliğiyle verilir. Sevgilinin kullandığı tarak, âşğın kirpiklerine benzetilir. Anber, misk gibi koku özelliğiyle teşbihlere girer misk, koku veren maddelerin başında gelir ve özellikle sevgilinin saçı için önemli bir teşbih unsurdur. Sevgilinin gözündeki siyah sürme, âşğın bahtının da siyah olmasına sebep olarak görülür.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere şâirin, dîvânı oluştururken klasik Türk şiirinde görülen hemen hemen bütün unsurları, teşhis ve teşbih sanatıyla kullanarak insan tipini çeşitli vasıflarıyla ortaya koyduğu görülür. Tabiat tasvirlerinde de klasik tasavvurlar işlenmiştir.

SONUÇ

“Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi ve Türkçe Şiirleri (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)” adlı bu çalışmadan elden edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

Günümüze kadar hakkında derin bir araştırma yapılmamış olan Yahyâ Tevfik Efendi'nin hayatı, edebî kişiliği, kaynaklar ve dîvânının incelenmesi sonucu elde edilen bilgiler ışığında aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Tezkirelerde şâirin İstanbul'da 1716'da doğduğu, eğitimi babasından ve medrese muhitinden aldığı, müderris olduktan sonra sırasıyla Selânik, Şam ve Mekke kadılığı yaptığı anlatılır. Daha sonra İstanbul kadısı olmuş, Rumeli kazaskerliği görevine getirilmiş ve 1790'da III. Selim'in isteği üzerine Nakibü'l-Eşrâf olmuştur. Yahyâ Tevfik Efendi 13 Mart 1791'de Şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Bu makamda fazla kalamamış ve 13 gün sonra 27 Mart 1791'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Şâirin edebî kişiliği incelenirken dîvânında bulunan bütün şiirler titizlikle incelenmiştir. Tespit edilen dört nüshanın karşılaştırılması sonucunda Yahyâ Tevfik Efendi dîvânında Türkçe yazılmış 14 kasîde, 113 tarih, 10 musammat, 138 gazel, 26 kıt'a, 10 rubâi, 6 mu'amma, 1 lugaz; bunların dışında 2 Farsça tarih, 1 Farsça mesnevi, 4 Arapça tarih, 3 Farsça tahmis, 41 Farsça gazel, 1 Farsça kıt'a, 5 Farsça mu'amma tespit edilmiştir.

Dîvân 31 beyitlik bir kasîdeyle başlar. Bu kasîdede Gürcü ve Rusların ittifak edip Osmanlı Devleti'ne saldırımları esnasında tahta çıkan III. Selim'in başarısı için dua edilir. İkinci kasîdede şâir, Osman Paşa tarafından kendisine hediye edilen atı över, Osman Paşa'ya minnet duygusunu dile getirir. Beş beyitlik üçüncü ve dördüncü kasîde “na't” tarzında yazılmıştır. Beşinci kasîde 99 beyit olup na't tarzındadır. Altıncı kasîde 59 beyit olup Ramazan ayının gelişinden duyulan sevinç, Hz. Muhammed'e övgü ve

Mi'rac hadisesi anlatılır. Yedinci kasîde 6 beyit, sekizinci kasîde 8 beyit olup yine Hz.Muhammed övülür. Dokuzuncu kasîde 10 beyitlik, Ramazan ayını anlatan tamamlanmamış bir kasîdedir. Onuncu kasîde 51 beyittir, devrin padişahı övülür. On birinci kasîde 22 beyit olup şâir, devrin padişahını över. On ikinci kasîde 5 beyit olup şâir, şeyhini över. On üçüncü kasîde 37 beyittir ve devrin padişahı övülür. On dördüncü kasîde 10 beyittir ve İstanbul övülür.

Dîvânda kasîdelerden sonra 113 Türkçe tarih manzumesi yer alır. Devrin sosyal olaylarını yansıtan bu manzumelerde, padişahların tahta çıkmasına, şehzâdelerin ve sultanların doğumuna ve vefatına, şeyhülislâmlık, sadrazamlık ve kadılık makamının el değiştirmesine, Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin göreve getirilmesine, padişahların ve devlet büyüklerinin bazı ülkelerle yaptıkları savaflara, çeşitli isyanların bastırılmasına, zamanında yapılan imar faaliyetlerine, câmi, tekke onarımlarına, saray, köşk, hamam, çeşme, şadırvan yapımlarına, kütüphane açılıflarına, yeni yıl kutlamalarına, bazı önemli zatların sakal bırakmalarına tarih düşürülmüştür.

Tarihlerden sonra gelen musammatlar bölümünde şâirin sırasıyla Ragıp Paşa, Nâbî, Atıf, Vecdî, Seyyid Vehbî, Ramiz Bey, Ârif Efendi, Asım Efendi, Yüsrî ve Nâ'îlî'nin gazellerine yazdığı 10 tahmis yer almaktadır. Bu tahmisler, şâirin özellikle hikemî tarzda yazan şâirlerden etkilendiğinin bir göstergesidir.

Yahyâ Tevfik Efendi'nin asıl edebî şahsiyetini yansıtan manzumeleri gazelleridir. Dîvân'da 138 Türkçe gazel bulunmaktadır. Gazellerin çoğu 5 ve 7 beyitlidir. Bu gazelerde Nâbîyâne tarz, yani hikmet ve felsefe, sosyal hayatın iz düşümleri açıkça görülür. Şâir âşıkâne ve rindâne tarzda da şiirler söylemiştir.

Dîvânda gazellerden sonra 26 Türkçe kıt'a ve 10 Türkçe rubâi bulunur. Rubâiler de gazeller gibi müretteptir ve 1 rubâi hariç diğerlerinde "ahreb" kalıpları kullanılmıştır. Dîvânda 6 Türkçe mu'amma ve 1 de lugaz yer alır.

Şâirin dîvânı, din ve tasavvuf, toplum ve kültür, insan, tabiat ve eşya bakımlarından incelenip teşbih ve mecazlar dünyası sergilenmiştir.

Din-tasavvuf konusunda şairin gerçekçi bir din anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Şeyhülislâmlığa kadar yükselmiş bir şair olması münasebetiyle onun düşünce dünyasındaki İslâmî telakkiler, inanışlar şiirlerine de yansımıştır. Tasavvuf ile ilgili terimlerden, geleneklerden bahsetse de Yahyâ Tevfik'in mutasavvıf bir şair olduğu söylenemez. Şiirlerindeki inanç yansımaları son derece gerçekçidir, dünyaya bakışı şeriat çerçevesindedir. Dünya ve ahireti dengeleyen bir inanca sahiptir.

Toplum ve kültür, dîvânda daha çok tarih manzumelerinde karşılaşılan unsurlardır. Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi sırasıyla III. Mustafa, I. Abdülhamit ve III. Selim dönemlerine tanıklık etmiş, bu padişahların tahta çıkışlarına tarih düşürmüştür. Bunların yanında şehzâdeler, kadın sultanlar, vezirler, şeyhülislâmlar, kazaskerler ve bazı valilerle ilgili yazılan tarih manzumeleri şâirin dönemine tanıklık etmesi bakımından önemlidir. Ayrıca toplumun günlük hayatını etkileyecek bazı imar faaliyetlerine, restorasyonlara şiirlerde yer verilmiştir. Şair anlatmak istediğini daha etkili kılmak için İslâm ve Batı dünyasında çeşitli hususiyetleriyle tanınmış; tarihî, menkabevî, efsanevi kişilerden bahsetmiştir. Dîvânda günlük hayatta karşılaşılabilecek bazı tiplere de yer verilmiştir.

Dîvân tahlilinin en geniş kısmını teşkil eden insan; sevgili, âşık ve bunların dışında olanlar (rakîp, ağyâr vb.) etrafında döner ve gelişir. Sevgili bütün görünüşüyle olduğundan daha çok güzel olarak kabul edilen belirli unsurlarıyla ele alınmıştır. Bu unsurlar genellikle baş kısmında toplanır. Sevgili âşığa nisbetle hâkimdir, âmirdir, bir sultan gibidir. Çoğu zaman gönül ve can itibarıyla zikredilen âşık ise sevgiliye nisbetle mahkûmdur, itaat edendir, sultan karşısında kul gibidir.

Tabiat ve eşya, dîvânın en geniş kısımlarından birini teşkil eder. Felek, güneş, ay ve diğer kozmik unsurların kullanılışı genellikle memduh veya sevgili ile ilgilidir. Mevsimlerden en çok adı geçen ilkbahardır. Tabiat unsurlarının ve eşyanın insan için kendisine benzetilen olarak ele alınışları oldukça yaygındır.

Bir edebiyat kültürünün anlaşılması, onu oluşturan unsurların bütün yönleriyle bilinmesine bağlıdır. Yapılan bu çalışmayla klasik Türk edebiyatının 18. yüzyılda yaşamış şeyhülislâm şâirlerinden Yahyâ Tevfik Efendi ve onun dîvânı edebiyat dünyasına kazandırılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- ACLÛNÎ, İsmail B. Muhammed (1351) , **Keşfü'l - Hafâ ve Müzîlü'l - İlbâs**, Beyrut. AK, Coşkun (2001) , **Şâir Padişahlar**, Ankara.
- ALTUNSU, Abdulkadir (1972) , **Osmanlı Şeyhülişlâmları**, Ankara.
- AYNUR, Hatice (2005) , **Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, İstanbul.**
- BANARLI, Nihad Sami (1987), “Nedim”, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB Yayınları, İstanbul, C.2, s.753.
- ÇALDAK , Süleyman (2004) , **Rûz-Nâmecî-Zâde Şinasi Dîvânı**, Aktüel -Alfa Yay., İstanbul.
- ÇEÇEN , Halil (2008) , **Fıtnat Hanım Hayatı, Sanatı , Dîvânı**, Bizim Büro Yay., Ankara.
- ÇİFTÇİ, Ömer (1996) , **Fatin, Hatimetül-Eş'âr**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1990) , **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 4.Baskı, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1995) , **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, 3.Baskı, TDK Yay. , Ankara.
- DİLÇİN, Cem (Dü) , (1983) , **Yeni Tarama Sözlüğü** , TDK Yay., Ankara.
- DOĞAN , M.(2005) , **Büyük Türkçe Sözlük** , Pınar Yay., İstanbul.
- ERDEM, Sadık (1995) , **Râmîz, Adâb-ı Zurâfâ**, AKM Yayınları, Ankara.
- HORATA , Osman (2003), “Tarihî gelişim(XVIII.yüzyıl).”, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara, s.147.
- HORATA , Osman (2004) , “Son Klâsik Dönem” , **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi** , AKM Başkanlığı Yay., Ankara,C.5, s.450-467.
- İPEKTEN, H.-M.İsen - T.Karabey - M.Akkuş (1987) , “XVIII. Yüzyıl Divan Nazımı” , **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken- Söğüt Yay. , İstanbul, C.6, s.196.
- İPEKTEN, Halûk (2007) , **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay. , İstanbul.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu** (1967) , Komisyon, İstanbul.
- İZ, Fahir(1966) , **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul.
- KAVRUK, Hasan (2001) , **Şeyhülişlâm Yahyâ Dîvânı**, MEB, Ankara.
- Kur'ân-ı Kerim Meâli** (2008) , Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.
- KÖSOĞLU, Nevzat (1987) , “Onsekizinci Yüzyılda Türk Dünyası” , **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken- Söğüt Yay. , İstanbul, C.6, s.193-194.

- LEVEND, Agâh Sırrı (1984) , **Divan Edebiyatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- MEHMED, SÜREYYA , (1996) , **Sicill-i Osmânî**, (Haz. Nuri Akbayır) , Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul,C.5, s.1676.
- MENGİ , Mine (1987) , **Hikemi Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbi**, AKDITYK AKM Yay., Ankara.
- MERMER, Ahmet (1991) , **Mezâkî, Hayatı , Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni**, AKM Yay., Ankara.
- MUM , Cafer (2006) , “ Sebki Hindî” , **Türk Edebiyatı Tarihi** , KTB Yay., İstanbul, C.1, s.381.
- OĞRAŞ, Rıza (2001) , **Es'ad Efendi ve Bağçe-i Safa-Endûz'u**, Burdur.
- ONAY, Ahmet Talat (2004) , **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı** (C.Kurnaz, Dü.) MEB Yay., İstanbul.
- ÖZTEKİN , Özge (2006) , **XVIII.Yüzyılda Dîvân Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri: Dîvânlardan Yansıyan Görüntüler**, Ürün Yay., Ankara.
- PALA , İskender (1989) , **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü** , Akçağ Yay., Ankara.
- PARLATIR , İsmail (2006), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü** , Yargı Yay., Ankara.
- REDHOUSE, S.J (2006) , **Turkish And English Lexion** , Çağrı Yay.,İstanbul.
- SARAÇ , Yekta M.A. (2007) , **Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye** , Gökkuşbu Yay., İstanbul.
- STEINGASS , F.(2005) , **A Comprehensive Persian - English Dictionary**, Çağrı Yay., İstanbul.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, (1996) , **Kâmûsu'l-A'lâm**(Tıpkı Basım), Kaşgar Neşriyat, Ankara, C.3,s.1626.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, (2008) , **Kâmûs-ı Türkî**, Bayrak Yay., İstanbul.
- TOLASA , Harun (2001) , **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası** , Akçağ Yay., Ankara.
- TUMAN , Mehmet Nail (2001) , **Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri** , Bizim Büro Yay., Ankara.
- ULUDAĞ, Süleyman (1981) , **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- ÜNVER, İsmail (1993) , “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” , **Türkoloji Dergisi**, Ankara, C.XI. S.1, s.51-89.
- YOLDAŞ, Kâzım (2005) , **Sâbîr Pârsâ Dîvânı**, Kitabevi Yay., İstanbul.
- YOLDAŞ, Kâzım (2004) , “Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı'nda Sosyal Hayatın Mekân Boyutu” , **Ekev Akademi Dergisi**, S.8, Ankara.

IV. BÖLÜM

4.1. ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ TEVFKİ EFENDİ DÎVÂNI'NİN NÜSHALARI

Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi dîvânının “İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu”nda beş nüshasından söz edilmektedir; ancak yapılan incelemede “Ali Emiri Efendi, Manzum Eserler (Millet Ktb) 70” numaralı nüshanın Şeyhülislâm Yahyâ Tevfik Efendi’ye değil de Tevfik adlı başka bir şâire ait olduğu tespit edilmiştir. Böylece çalışma dört nüsha üzerinden yapılmıştır. Bu dört dîvân nüshasının özellikleri ve dîvânlardaki şiir sayısı “İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu”nda şu şekilde verilmiştir:

1. Es’ ad Efendi (Süleymaniye Ktb.) 3403

Bir kısmı sayfa kenarlarında ve metinde mâilen yazılı olan gazel ve sairenin sonlarında söylendiği tarihler kayıtlıdır. Gazeliyat kısmı bir sıraya, diğer kısımlar gelişigüzel sayfa kenarlarına yazılmıştır. Nüshada 2 na’t, dördü Arapça ve biri Farsça olarak 60 tarih, biri natomom 4 kasîde, kırk biri Farsça 190 gazel, bazıları Farsça 15 tahmîs, 5 rubâi, biri Farsça 6 kıt’a, mesnevi tarzında Farsça 15 tahmîs, 5 rubâi, biri Farsça 6 kıt’a, mesnevi tarzında Farsça 1 manzume, İstanbul hakkında bir methiye, 1 lûgaz, 2 murabba yazılıdır.

Baş: Zîhi nev-sâl-ı ferruḥ-fâl u meymûn
Be şehen-şâh-ı dîn-i bâdâ hümâyûn

Son: Geşt-i emşâr u bilâd eyleyerek dünyâda
Eyledi ḥac u ṭavâf Ḥarem-i Rabb-i Vedûd

Yzn: Müellif hattı.

Md. ta: 83 yk, 211x141 ölç, talik yz, muhtelif st, abadî taklidi kt, arkası ve kenarları kırmızı meşin ortası kadife kaplı, zencirekli ct.

Başta “Mecmu‘a-ı Eş‘âr Şeyhü’lislâm Tevfik Efendimiz Aleyhi’r- Rahmeti Ve’l-Ğufrân Bâ-ħağ Ğod” ibaresi ve Sâib ve Naim’in Farsça üç kıt’ası ile Hekimbaşı Mehmed Mes’ud ve Mustafa Sâlim imzalı iki temellük kaydı yazılıdır.

2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 5479

Bu nüshada 1 kasîde, 30 tarih, 13 na‘t, 172 gazel, 11 tahmîs yazılıdır.

Baş: Bi-ħamdi’llâh hubûb idüp nesîm-i ‘avn-i Yezdânî
Virir gül-ğonce-i âmâla reng ü bûy-ı Ğandânî

Son: Duyamaz zevķini Tevfîķ anîñ bî-gâne
Ğaṭṭ-ı la‘l-i leb-i dil-ber gibi mergûb gelür

Md. ta:99 yk, 250 X156- 185X106 ölç, talik yz, 17 st, abâdi kt, 1,23 ve 34’üncü yapraklar nakışlı ve tezhipli bk, kırmızı szb, yaldız el, yeşil ve kırmızı renkte, meşin, şemseli, selbekli, kenar sulu, miklepli ct.

3. Yahyâ Tevfik Efendi (Süleymaniye- Ragıp Paşa Kütüphanesi) Eski No:296 Yeni No:1596

Bu nüshada münâcât tarzında 1 kasîde, 11 muamma, muhtelif mevzularda 30 kıt’a, 3 na‘t, bir kısmı sayfa kenarlarında yazılı ve bazıları Arapça ve Farsça 110 tarih, 150 gazel, 1 lûgaz yazılıdır

Baş: Bi-ħamdi’llâh hubûb idüp nesîm-i ‘avn-i Yezdânî
Virüp gül-ğonce-i âmâla reng ü bûy-ı Ğandânî

Son: ‘Âlem âb içre olur rev-nümâ
Bir tolum bâde görürseñ bî-riyâ

Md. ta: 99 yk, 220x 140-159x85 öç, talik yz, 17st, abâdi
taklidi kt, kırmızı szb ve cl, kahverengi meşin zencirekli ct.

Başta Nakibüleşraf Mehmed Sıddik Efendi'nin vakıf mührüyle Yahya Tevfik Efendi'nin bir rubâisi vardır. Sonunda 16 yazısız ve numarasız yapraktan sonra iki yaprakta Âli'nin sekiz beyitli bir gazeli ve bir sakal tarihi, Sultan III. Selim ve Sultan IV. Mustafa'nın doğum ve ölüm tarihleriyle Sultan III. Selim'in hallini intaç eden Yeniçeri isyanına ve bu arada birçok devlet adamının öldürüldüklerine dair bir fıkra yazılıdır.

4. Bayezîd Devlet Kütüphanesi No:5797

Bu nüshada 1 kasîde, 7 na't, natamam 1 Ramazaniye, bazıları Arapça ve Farsça 170 tarih, 25 kıt'a, 146 gazel, bazıları Farsça 10 tahmıs, 17 müfred, Farsça mürettep 39 gazel yazılıdır.

Baş: Bi-ḥamdi'llāh hubūb idüp nesīm-i 'avn-i Yezdānī
Virüp gül-gönce-i āmāla reng ü bŷ-ı ḥandānī

Son: Farisî beyit var.

Md. ta: 109 yk, 237x 132- 171x82 öç, talik yz,

23 st, abâdi taklidi kt, yıldız bk, kırmızı szb,

ilk çift sayfa yıldız, diğerleri kırmızı cl arkası ve kenarları meşin, üstü ebri kâğıt kaplı ct.

Başta ve bazı sayfalarda kütüphanenin resmî mührüyle Mehmed Esadü'l- Mevlevî mührü basılıdır.

4.2. KARŞILAŞTIRMALI METNİN OLUŞTURULMASINDA TAKİP EDİLEN YOL

1. Karşılaştırmalı metnin hazırlanmasında şimdiye kadar bu tarz çalışmalarda uygulanan transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Arap alfabesinde olup yeni yazıda bulunmayan işaretler aşağıdaki şeki'1de gösterilmiştir:

‘	’
ث	Ṣ, ṣ
ح	Ḥ, ḥ
خ	Ḫ, ḫ
ذ	Ḍ, ḏ
ص	Ṣ, ṣ
ض	Ḍ, ḏ, Ḍ, ḏ
ط	Ṭ
ظ	Ḍ, ḏ
ع	‘
غ	Ġ, ġ
ق	Ḳ, ḳ
ك	K, k, G, g, ñ

Arapça ve Farsçadaki med harfleri de şöyle gösterilmiştir.

ā	Ā, ā
ū	Ū, ū
ī	Ī, ī

Farsça vav-ı ma'duleler satır hizasının üstünde v harfi ile (v) gösterilmiştir: “ḥ^vāb, “ḥ^vāh” gibi.

2. Karşılaştırmalı metnin oluşturulmasında, şiirlere numara verilmiş, bu numaralara göre şiirlerinin nüshalarda yer aldıkları sayfa numaraları ve nüsha farkları dipnotta gösterilmiştir.

3. Türkçe şiirlerdeki Arapça ve Farsça ibarelerinin, ayet ve hadislerin anlamları ve referansları dipnotta verilmiştir.

4. Metinde Arapça ve Farsça eklerin yazımında Prof. Dr. İsmail Ünver'in (Ünver, 1993: 51-89) önerilerine uyularak, birleşik kelime ve ön ekler çizgi (-) ile ayrılmış, son ekler birleştirilmiş, " pādşāh", "aftāb" vb. kalıplaşmış kelimeler bitişik yazılmıştır.

5."Ki" ve "ne" ile yapılan birleşmelerde düşen vokal kesme işaret ile "k' eyler, n'oldı" şeklinde gösterilmiştir.

6. Nüshalarda silinme nedeniyle okunamayan veya eksik olan yerler metinde noktalarla gösterilmiştir.

7. Dîvândaki "tarih" manzumelerinde Hicrî verilen yılların Milâdî hesaplaması da yapılmış ve tabloda gösterilmiştir.

4.3. KARŞILAŞTIRMALI METİN

DİVÂN-I ŞEYHÜ'L-İSLÂM TEVFİK EFENDİ *

KASİDELER

1

SEBEB-İ TERTİB-İ DİVÂN BE-NÂM-I SULTÂN SELİM HÂN**

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Bi-ḥamdi'llāh ḥubūb idüp nesīm-i 'avn-i Yezdānī
Virür gül-gonçe-i âmāle reng ü bûy-ı ḥandānī
- 2 Tebāşir-i şabāḥu'l-ḥayr-i nuşret āşikār olup
Ṭulū' -ı mihr-i ṭālī' eyledi āfākı nurānī
- 3 Bu eşnāda egerçi sū' -i tedbīr iktizāsıyla
Nizām-ı mülke gelmiş idi fi'l-cümle perişānī
- 4 'Amā ṭāri olup çeşm-i başiret 'atıl olmuşdı
Zalām-ı zūlm ü 'udvān kıldı ser-tā-ser-i ekvānı
- 5 Ḳavī iki 'adū-yı bed-nihād Moskov u Nemçe
Olup yek-dil nümūdār itdiler bağı-yı firāvānī
- 6 Netice naḳz-ı 'ahd ü fesh-i şulḥa ictisār idüp
İki cānibden itdiler ḡulüvvi bağı ü tuḡyānī
- 7 Bu vech ile kemāl-ī izṭirāb üzre iken 'ālem
Esās efgen idi mülk-i derūna 'acz ü ḥayrānī
- 8 'İbādu'llāha raḥm ü şefkāt idüp Ḥazret - i Mevlā
Hızır gibi meded-res eyledi sultān Selīm Hân'ı

* Başlık B;Dīvān-ı Tevfik İ, R ; Mecmū'a-ı Eş'âr Şeyhü'l-İslām Tevfik Efendi E
1 İ 2a , B 2b, R 33a , E 4b

** Başlık İ
3b R'de 4b'dir.
4b R'de 3b'dir.

- 9 İdince taht-ı ‘ālīye cülūs- ı meymenet-me’nūs
Tulū‘ -ı mihr-i t̄ālī‘ rüşen itdi dīde-i cānı
- 10 Şeh-i ‘iffet-penāh u hālīşü’n- niyye selīmü’t-ṭāb‘
Zahīr-i hūkm-i k̄ānūnī mu‘īn-i şer‘ -i subhānī
- 11 Yed-i luṭfiyle kaşr- ı ‘adli ta‘mīre idüp himmet
İdüp taḥrīb esāsından binā-yı zūlm ü ‘udvānı
- 12 Gören nazm-ı selīs-i pādşāhı eyleyüp taḥsīn
Didiler kuvvet-i ḳudsiyyedür inṭāk iden anı
- 13 Çün İlḥāmī taḥallüş eylemiş eş‘ār-ı pākinde
Kelām- ı mu‘cizi olmaḳdadur ilḥām-ı Rabbānī
- 14 Berāy-ı tehniyet ol şāh-ı zī-şānuñ cülūsunda
Getürdi şevḳ-i tāriḫe gürūh-ı nükte-sencānı
- 15 Gürūh-ı şā‘irān fehm eyledükde raḡbetin şi‘re
Lisāna aldılar bu beyt-i bāḳī-i süḫandānı
- 16 Metā‘ -ı ma‘rifet geldi revācın buldıḡı demler
Zer- eḫşān eylesün nergisler evrāḳ-ı gülüstānı
- 17 Taḳaddüm eyleyüp sinn ü ḳıdemde kesb-i dānişde
Çü sebḳat eyledüm zāt ü zāmanda cümle aḳrānı
- 18 Kerem eyle şehā taḥsīn idüp dīvān-ı eş‘ārüm
Re’īs-i şā‘irān naşb eyle Tevfīḳ-i şenā- ḫvānı
- 19 Taḳayyüd eyleyüp ‘arz-ı tevārīḫe süḫān- sencān
Der-i devlet-medāra eylediler vaz‘ -ı pişānī
- 20 Ḳalemnden çıḳdı çün bir beyt-i tāriḫ-i cülūs çün
Huzūr-ı pādşāha eyledüm taḳdīme erzānī
- 21 Faḳīr-i nā-tüvānda leng ü lūk idüp sülūk āḫir
Kümeyt-i ṭab‘ a virdüm ‘acz ile pīrāne cevḫānı

- 22 Bi- 'avni'llāh o beytüm hoş gelüp ṭab^ç -1 hümāyūna
Buyurdi tā ki ḥaddinden füzūn taḥsīn ü iḥsānı
- 23 Görünce rağbet-i şāh-1 cihānı nazm-1 eş^ç āra
Derūna geldi bir şevḳ eyleyem tertīb-i dīvānı
- 24 Hülāşa ḥāsıl-1 'ömrüm olan eş^ç ār ü güftārum
Gerek na^t ü ḳaşā^ç id ger ḡazel ger medḥ-i sulṭānı
- 25 Güzel taḳdīm ü te^ḥīr eyleyüp ḥarf-i tehecciyle
Beyāza naḳl idüp tesvīd-i evrāk-1 perişānı
- 26 Şehen-şāh-1 cihānuñ nām-1 nāmīsin idüp ser-tāc
Müzeyyel eyledüm medḥ eyleyüp şāh-1 cihānbānı
- 27 Ser-efrāz eyledüm eş^ç ār-1 nā-hencārumı yek-ser
Virüp dīvānıma vaşf-1 hümāyūn ile 'unvānı
- 28 Rikāb-1 müsteṭāba 'arz-1 taḳdīm eyleyüp anı
Mişāl-i mūr-1 nā-çiz itdüm ihdā-yı Süleymān'ı
- 29 Du^ç ā-yı devlet-i şāhen-şeh-i devrāna āḡāz it
Yeter Tevfīḳ taṭvīl-i kelāmuñ oldu pāyānı
- 30 İlähī pādşāhı ber-devām it taḥt-1 'ālīde
Hemişe Hızır u tevfiḳ-i Hudā olsun nıgehbanı
- 31 Hudāyā 'askerin mansūr u a^ç dāsın idüp maḳhūr
Mu^ç in ü dest-giri ola te^çyidāt-1 Subḥānı

2

**ḲASĪDE-İ TEŞEKKÜR-İ ESB 'AN -
CĀNĪB-İ 'OŞMĀN PAŞA***

Fe^çilātün Fe^çilātün Fe^çilātün Fe^çilün

- 1 Bāreka'llāh zihī eşheb-i Refref-reftār
Nermdür cünbişi çün esb-i nesīm-i eşḥār

2 İ 9a, B 30b, R 33a, E 5a

* Başlık İ

- 2 Hābbezā oldı nā-dīde nazīr ü dil-cū
Kı ider ādemi hayretde o hūsn-i eṭvār
- 3 Zülfi çün kākül-i hūr oldı lāṭif ü hoş-bū
Dem-i müşkin-demi çün perçem-i yār ‘anber-i yār
- 4 Cismünñ berg-i teri gonçe gibi cildi na‘im
Sümi pulād gibi şa‘b ü metin ü düşvār
- 5 Cebhesinde görünüp nūr-ı şabāhu’l-ḥayrı
Maḳdemünde eṣer-i yümn-i sa‘adet der-kār
- 6 Gūşı manend-i ḳalem demi nümūdār-ı ‘alem
Perçemi tūğ-ı beşāret kefeli ṭabl-ı vaḳār
- 7 Çün Burāḳ eylese ger berḳ mişāli cevelān
Şarḳdan ṭarfetü’l-‘ayn içre ider ḡarba güzār
- 8 Ebrīşīm olsa ‘iḳāl-i ḳademi şāyeste
Pāy-bend olsa sezādur aña tār-ı enzār
- 9 Olsa hūrşīd rikāb ü meh-i nev sīmīn-na‘l
Yaḳısur ḡaşıyesi aṭlas-ı çarḡ-ı devvār
- 10 Rākibi kendüyi āb üzre sebāhatda şanur
Nermi- i seyri anuñ ta o ḳadardur hem-vār
- 11 Ser-i yek miḥda raḳ -āver olup sür‘at ile
Eylemez berg-i güli zīr- i ḳademde āzār
- 12 Cereyān eylemede cedvel-i sīm-āb gibi
Aña yek-sān görünür ‘arşa-i deşt ü kühsār
- 13 Baña işṭabl-ı keremden anı iḥsān itdi
O velī-menḳabe düstūr-ı mekārīm-āşār
- 14 Fārisü’l- ḥayl-i kerem Ḥāzret-i ‘Oşmān Paşa
Hāmi-i nūk-ı ‘āṭā sābıḳ-ı fürsān-ı kibār
- 15 O keremver ki vefā eyleyemez bī-şübhe
Yek-deme bahşışine mā-ḡaşal-ı kār ü biḡār

- 16 Merd olan böyle eñ a' lāsını ihsān eyler
Tā ki halk eylemeye hezl iderek istiḥkār
- 17 Dāverā Cem-menişā ḥaḫ bu ki maḥşūş olmuş
Lūtf u ihsān u kerem zātuña zībende-şi' ār
- 18 Zīr-i rān oldu baña eşheb-i kāmum çünkim
Nice meydān alınur seyrimi itsün aḡyār
- 19 Gerçi kim Mısr oyunun bilmem o başka fendür
Līk Türkmānce silāḫşorluḡa mişvārum var
- 20 Ḥākdan ref ile ben kulun ayaklandurdı
Ayaḡum yer mi başar eyleyemem şabr u karār
- 21 Ṭab' uña cūd u kerem şöyle tekāzā eyler
Ki kerem eylemege cüz 'ī sebep var mı arar
- 22 Bi'l-bedāhe bu ḫaḫīde pençe-i muḫtaşarı
Saña ' arz eyler isem cāy-ı teşekkürde ne var
- 23 Keremün gibi benüm de ḫalemüm çāpükdür
Az zamānda bu ḫadar itdi teşekkür izḫār
- 24 Şevḫ-i dīdāruñ ile n'ola olursam pür-gū
Görse āyīneyi ṭūṭī ider elbet güftār
- 25 Keyd-i a' dādan idüp ḫıfz u ḫirāset Şām'ı
Oldı sāyeñde hep āsūde-nişin ehl-i diyār
- 26 'Alī Beg gibi ser-efrāz-ı buḡāt-ı dīnün
Re'y ü tedbīrün ile ḫatli olundı iḫbār
- 27 Ḥaḫ bu kim sa'y-i beligün eşeri zāhir olup
Devlet ü dīne ' aceb ḫıdmetün oldu der-kār
- 28 Maḫzar-ı ḫayr-ı du' ā-yı şeh-i devrān olduñ
Dü cihānda bu sa' ādet yetişür saña medār
- 29 Bu ḫadar celb-i kulüb itme kerāmetle olur
Sende var kuvvet-i ḫudsiyyeden elbet āşār

- 30 ‘ Afv kııl ‘ arsa-i medhũnde ¼uluñ Tefvĩk’i
Eyledi esb-i ¼alem bĩ-edebāne refťār
- 31 Hıabť-ı ‘ işve ile ger ¼ayy-ı ¼arĩk eyler isem
Eşheb-i ¼ab’ı yarandurdı sipihr-i ¼addār
- 32 ¼aşabu’s- sabķ-ı űenāñı n’ola itsem ihřāz
Baña rām oldu bunuñ gibi semender hem-vār
- 33 Ba’ de hezā olarak germ-‘ inān-ı sür’ at
Gezerüm ‘ arşa-i medhũnde virüp ata kıyar
- 34 Dā’im āsũde olup renc ü kederden zātũñ
İdesün devlet ü iķbāl ile űadruñda ¼arār
- 35 Yüz sürüp pāyuña iķbāl ü sa’ ādet dā’im
¼onmaya kũşe-i dāmānuña gerd-i ekdār
- 36 Dā’imā böyle keremlerle ser-efřāz olup
‘ Aded-i mũyı ¼adar Hıaķ vire hıayr-ı bisyār

3

MÜNĀCĀT-I NEBEVĪYYE ‘ ALEYHĪ’S-SELĀM*

Mefa’ ĩlũn Mefa’ ĩlũn Mefa’ ĩlũn Mefa’ ĩlũn

- 1 Sa’ ādetlü saña yaķşı űanandur yā Resũla’llāh
Eyü űanmazsa aķvālĩ yamandur yā Resũla’llāh
- 2 Benānıyla mehi űaķķ eyleyelden zāt-ı pür-nũruñ
Nebĩlerde müűārũn bi’l-benāndur yā Resũla’llāh
- 3 Gũnāhum olsa da ¼ağlar ¼adar mĩzān-ı maķşerde
Senũñ bir zerrece luťfuñ girāndur yā Resũla’llāh
- 4 Ciger yanmaķtadur tāb-ı teb-i hicrũñle sulťānum
Zulāl-ı bār ü vaşluñla ¼andur yā Resũla’llāh

3 İ 24b, B 3a, R 4a, E 9b

* Başlık İ ; Niyāz-nāme-i űefā’ at Ez- H’āce-i Dü Cihān ‘ Aleyhi űalavātũ’r -Raħman B

- 5 Saña Tevfîk ider na‘ t-1 şerîfünle ‘ubūdiyyet
Şefā‘ at kı1 bu hizmetle kazandır yâ Resûla’llâh

4

**İSTİD‘ Â-Yİ ŞEFĀ‘ AT BE-ŞÜRET-
İ DİĞER EZ- CENĀB-I PEYGĀMBER***

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Olursa kil-k-i luṭfuñ nîk-ḥ‘āhum yâ Resûla’llâh
Olur ḥāl-i ruḥ-1 raḥmet günāhum yâ Resûla’llâh
- 2 Eger baḥr-1 şefā‘ atden olursa nem-rübā-yı kām
Olur rîzān-1 iḥsān-1 İbrāhim yâ Resûla’llâh
- 3 Hücūm-1 ḥ‘āb-1 ḡafletden ḡam-1 luṭfuñla bîdār it
Güşād olsun dü çeşm-i intibāhum yâ Resûla’llâh
- 4 N’ola küḥl-i cevāhirveş çekilsem çeşm-i ḥürşide
Ser-i kūyuñda kemter gözdür ahum yâ Resûla’llâh
- 5 Ḥurūş-1 seyl-i ‘ayān hiç güzend eyler mi Tevfîkā
Der-i luṭfuñ iken püşt ü penāhum yâ Resûla’llâh

5

Bu faḳîr Mekke-i mükerreremeye ‘azîmet ü Şām-1 şerîfden
nehzâtımızda eşnā-i tariḳde inşād olunan na‘ t-1 şerîfdür ki
muvacehe-i sa‘adetde ‘alenen ve kā’imen kıra‘at olınmışdur.*

**DER-NA‘ T-I HAZRET-İ SULTĀN-I SER-EFRĀZ-I ‘ALEM-
EFRĀZ-I ‘ARŞA-İ İ‘CĀZ GÜFTE-ŞUD DER- EŞNĀ-YI
SEFER-İ HİCĀZ**

Mefā‘ ilün Fe‘ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ilün

- 1 Amān amān ḡam-1 firḳat derūna kār itdi
Belā-yı ‘aşḳ u maḥabbet tenüm niz

4 B 3a

* Başlık B

5 İ 25a, B 4a, R 4b

* Başlık İ

- 2 Olup hezār süveydā dilümde cilve-nümā
Mişāl-i lāle-i pür-ḥūn-ı dağdār itdi
- 3 Şükufte dāğ-ı nevā n'ola bāğbān kadar
Fezā-yı sīnede tarḥ-ı şükūfezār itdi
- 4 Letāfet-i gül olup ḥadd-i yāri yād-āver
Fiğan u nāle mi gülşende şad hezār itdi
- 5 İdince menba' -ı ḥūn-ı cigerle ālāyış
'Uyūn-ı ā' yunı cūşān-ı ḥūn-bār itdi
- 6 Olunca dāne-i āl-i sirişke peyveste
Dü mülk-i çeşmi çü pīrāhen-i enār itdi
- 7 Akıtdı seyl-i revān-ı sirişki her suya
Ne āramide ne ḥod vāşıl-ı biḥār itdi
- 8 Tulū' -ı şubḥ-ı vaṭanda ḥulūl-ı ebr-i firāk
Mişāl-i şām-ı ğarībān cihānı tār itdi
- 9 Hevā-yı 'aşkile ĩmā-yı dest-i da' vet idüp
Nihāl-i sā' idimi şüret-i çenār itdi
- 10 Sirişk-i dīde-i ḥasretle āh-ı ālem-gīr
Nühüfte rāz-ı derūnum hep āşikār itdi
- 11 Ne şabr u ṭāqata kudret ne keşf-i rāza mecāl
Esīr-i keşmekeş-i derd-i ıztırār itdi
- 12 Hubūb-ı bād-ı ğam evrāk-ı 'ayş-ı ergādümi
Mişāl-i berg-i ḥazān cümle tār-ū-mār itdi
- 13 Bu şük-ı 'aşkda dād u siṭād-ı bī-sūdum
Bıdā' a-i 'ameli müntec-i ḥasār itdi
- 14 Mey-i maḥabbet idüp ser-girān-ı istiğrāk
Ne mest-i neş'e-i maḥv ü ne ḥūşyār itdi
- 15 Tenezzül eylemeyüp rāh-ı Qays ü Ferhād'a
Ne geşt-i vādi ne ḥod-meyl-i kūhsār i

- 16 Cefā-yı firqate şabr itmeyüp vaṭanda gönül
Ümīd-i vaşla düşüp ğurbet ihtiyār itdi
- 17 Siyāh rû vü ser ü pâ bürehne vü medhûş
Cünün-ı ʿaşq beni suhre-i diyār itdi
- 18 Degül muʿāmele-i baht ber-ķarār üzre
Ne meyl-i āşti ne terk-i kār-zār itdi
- 19 Vücūdumı hedef-i seng-i ṭaʿn idüp her bār
Şikest-i şīşe-i nāmūs u terk-i ʿār itdi
- 20 Seher reside idüp şemʿ-i baht-ı bî-tābum
Ten-i nizārumı hem şüret-i fenār i
- 21 Yazık yazık bu telef-gerde naķd-ı ʿömrüme kim
Revācgāh-ı fenāda ne kesb ü kār itdi
- 22 Gehi ʿalāʾiķ-i ʿaşq-ı mecāza dil-beste
Gehi taḥassür-i vaʿd-i vefā-yı yār itdi
- 23 Gehi sitāyiş-i keyf-i müdām-ı bāde idüp
Gehi şikāyet-i derd-i ser-i humār itdi
- 24 Geh oldı bāde vü maḥbûb ile ğazel- perdāz
Gehi ķaşāʾid ile midḥat-i kibār itdi
- 25 Hezār pādşeh-i dehre ʿarz-ı ḥāl şunup
Ne bir mücellā didirdi ne der-kenār itdi
- 26 Ne irtikāb-ı maʿāşiden ictināb itdi
Ne dār-ı āhirete nesne iddiḥār itdi
- 27 İdüp ḥamīde çü çeng ü rübāb ķāmetini
Maķam-ı evc-i Ḥicāzīʾde sāzkār itdi
- 28 Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaķķʾa hezār ḥamd olsun
Faķīri mażhar-ı iḥsān-ı bî-şümār itdi
- 29 Huşul-ı kāmımın āmāde idüp esbābın
Bu demde der-ḥür-ı tevfiķ-i Kirdgār itdi

- 30 İdüp muvâfık-ı taqdîr-i re'î ü tedbîrüm
Resîde-i şeref-i 'izz ü i'tibâr itdi
- 31 Resûl-ı muhteremin ravza-i muṭahharasın
Ziyâret eylemeye feyz-i iktidâr itdi
- 32 Hücûm-ı hüzni ü firâkı dü çeşm-i ümîdim
Be-sân-ı dîde-i Ken'ân sefidkâr itdi
- 33 Târîḳ-i vuşlatunuñ her ḥaşât u aḥcârı
Mişâl-i seng-i yede çeşmi ḳaṭre-bâr itdi
- 34 Ḳadem ḳadem reh-i vuşlat teḳarrüb itdükce
Hücûm-ı şevḳ dil-i zârı bî-ḳarâr itdi
- 35 Nüvid-i vaşla teḳâzâ-yı intizâr-ı derûn
Mişâl-i nergis-i şehlâ dü çeşmi çâr itdi
- 36 Ümidkârî-i taḳbîl-i âsitân-ı deri
Ser-i rehinde ten-i zârımı ğubâr itdi
- 37 Şeref- resîden-i ferş-i reh-i muvâşalatı
Çü sâye cismümi ḳuyında ḥaksâr itdi
- 38 Gözime ḥâr-ı muğaylân mîl-i sürme idüp
Füsürde rîḡ-i rehün kuhl-i iftiḥâr itdi
- 39 Cenâb-ı faḥr-i Rûsül hâdi-i sevâ'e sebîl
Ki ba'ş Hâlik-i Küll ânı ihtiyâr itdi
- 40 Vücûdın 'illet-i ğâ'iyye-i ḥalâ'ik idüp
Maḥabbetüne anuñ Ḥaḳ cihânı var itdi
- 41 Vücûd-ı enverini efser-i şefâ'at ile
'Uşât-ı ümmete bir şâh-ı tâcdâr itdi
- 42 Şeb-i velâdeti âşârı ḳasr-i Kisrâ'nuñ
Düvâzde küngüresin şarf-ı inkisâr itdi
- 43 Hezâr sâle fûrûzân olan Mecûsî'nin
Nem-i me'âşir iṭfâ-i beyt-i nâr itdi

- 44 Diyār-ı Sāve āhālisi nehr-i cārīsin
Fürū-güzeşte-i hāk-i ‘adem dīşar itdi
- 45 İdüp ‘Azāzīl’i men ‘istirāk-ı sem‘inden
Zemīne hābit ü şaşrīn nigūnsār itdi
- 46 Habībe da‘vet ü ikrām için şeb-i Mi‘rāc
Sükūf-ı çarhı kevākible zer-nigār itdi
- 47 Tırāz-ı hil‘at-ı Mi‘rāc ile idüp teşrīf
Rehin-i şad şeref-i ‘izz ü i‘tibār itdi
- 48 O şeb ki da‘vet-i Mi‘rāc-ı kurb-ı Hāzret idüp
Gehi Burāk’a gehi Refref’e süvār itdi
- 49 Varınca Mescid-i Aşşā’ya enbiya vü rüsūl
İmāmete anı taqdīm ü ihtiyār itdi
- 50 İdüp güşāde der-i nüh tībāk-ı eflāki
Emīn-i vahy yanınca rikābdār itdi
- 51 Verā-yı sidrede āzāde-i zamān ü mekān
Sürādīkāt-ı hezārān hücüb-güzār itdi
- 52 Güzār idince maķāmāt-ı *kābe kavseyni*
Firāz-ı sadr-ı *ev ednāda* ber-ķarār itdi
- 53 İdüp müķaleme bī-ķarf ü şavt bī-kem ü keyf
Miyānede nice sırr-ı nihān güzār itdi
- 54 Hezār nāz ü niyāz ile kurb-ı Hāzret’de
Ne istedi ise is‘āf u kāmķār itdi
- 55 İdince ‘atf-ı ‘inān maṭiyye-i ric‘at
Şalāt-ı hūmsi ‘ibādina yādgār itdi

52 a kābe kavseyn : “(İşte o zaman)aradaki mesafe iki yay arası ya da daha yakın oldu.”
Anlamındaki âyetin bir kısmı (Necm 53/9).

52 b ev ednā : Aynı âyetin bir kısmı (Necm 53/9).

- 56 Zuhūr-ı ebr-i güherbār-i şer‘ -i Muştafavî
Hızān-ı ‘ālemi mağbūṭ-ı nev-bahār itdi
- 57 İfāze-i keremi nev-nihāl-i İslām’ı
Nemā-pezir-i ‘aṭāyā-yı berg ü bār itdi
- 58 Virüp yedine mefātīh-i ‘ālem-i ğaybı
Künüz-ı ‘ilmine Bārī ḫazinedār itdi
- 59 İdüp revāk-ı kerāmāt ile serir-ārā
‘Arūs-ı ḫaclegeh-i mülk-i Kirdgār itdü
- 60 Ser-ā-ser eyledi rüşen basit-i ğabrāyı
Çerāğ-ı dīni kenār-ı ‘ale’l-menār itdi
- 61 Livā-yı nuşret-i İslām olup cihān-ārā
‘Adūyı pā-zede-i leşker-i şığar itdi
- 62 Şikeste gevher-i dendānını Hūdā-yı ğayūr
Firāz-ı ‘arşa sezā dürr-i şāhvār itdi
- 63 Dü pāre olalı engüşt-i mu‘ cizūñle kamer
Ġam-ı firākuñ ile çehresün figār itdi
- 64 Zālām-ı küfr ü füsūkı idüp cihāndan ref‘
Şu‘ā-ı dīnini ḫurşīd-i iştiḫār itdi
- 65 Der-i kılā‘ -ı muḫaffel buḫā‘ -i küffārı
Güşād-kerde-i miftāḫ ü zü’l-fiḫār itdi
- 66 Ḥaşāt ü ḫabb ü zubbā vü ṭa‘ām ü eşcārı
Risāletine güvāh-ı süḫan-güzār itdi
- 67 İdüp baḫiyye-i ma’ -i vüzüsını icrā
Hezār naḫl-i kuhen-sāli pür-şimār itdi
- 68 Hūdā zeminden idüp sāye-i vücūdını ḫıfz
Rü’us-ı ümmete ḫaşr için iddiḫār itdi
- 69 Esās-ı ḫayr-ı ḫitāma olup metānet-sāz
Fürü-figende-i şūr u şerr-i şirār

- 70 Ğazāda māl-ı ğanāyimle şad gedāyānı
Reh̄in-i ʿizz ü ğınā şahib-i yesār itdi
- 71 İdince şaqq-ı ʿaşā-yı mecāmiʿ-ārā
Bütī şınup heme küffārı sūgvār itdi
- 72 Ser-i eşābiʿi māʾ-i nemir idüp icrā
ʿAṭāş-ı ümmetine defʿ-ı ıztırār itdi
- 73 O şeb be-emr-i Ğudā Mekke-i Mükerremeʾden
Medīne beldesine hicret ihtiyār itdi
- 74 Cenāb-ı şāniye isneyn iz-hümā fiʾl-ġār
Ğalīfe-i ber-haḫ Ebi Bekrʾi yār-ı ġār itdi
- 75 Ğamāme ile idüp ʿankebütı fermān-ber
Viḫāyet-i der-i ġara dü perdedār itdi
- 76 Eyā ḫabīb-i Ğudā ey şefiʿ-ı rüz-ı cezā
Uşāt-ı ümmete Haḫ dergehün medār itdi
- 77 Cenāb-ı Haḫ iki ʿālemde zāt-ı enveriñi
Be-hem-kün şeref sūdur u faḫḫār itdi
- 78 Yüzün süren kişi ol ḫāk-i kīmyā-eşere
Mis-i ḫaḫīr ise hem-çü her-i nużār itdi
- 79 Zihī saʿādet-i ʿuzmā ki ṭālīʿ-ı mesʿūd
Beni daḫīl-i civār-ı ʿaṭa-medār itdi
- 80 Nezīl-i ḫüm-ı ḫumā-yı hamiyetün Tevfīḫ
Deründe ḫatt-ı ricāl-ı girānbār itdi
- 81 Sefīd-rīş ü siyeh-rū vü āşim ü ʿāsi
Devām-ı fişkile imrār-ı rüzġār itdi

74 a şāniyesneyni iz hümā fiʾl-ġār : “Eğer siz ona yardım etmezseniz , biliyorsunuz ki Allah ona, o inkâr edenler onu çıkardığı sıra yardım etti. O ikinin biri iken ikisi mağarada iken ki o an arkadaşına : “Üzülme çünkü Allah bizimle beraberdir” diyordu....”şeklinde devam eden ayetin bir kısmı (Tevbe 9/40).

- 82 Olup mütābi‘ iblīs-i bāhirü’t-teblīs
Firīb-ḥürde-i nefis-i ziyānkār itdi
- 83 Ne nehy-i münkere meyl ü ne emr-i ma‘ rūfa
Ne ḥod evāmīr-i Bārī’yle i’timār itdi
- 84 Ne bir ḳabūle sezā ḥayra maḫhar olmışdur
Ne bir vesīle-i ḡufrān olur medār itdi
- 85 Ne öyle mücrim ü ‘āsī cihāna gelmişdür
Ne onuñ itdigini bir günāhkār itdi
- 86 Günāhuna göre me’yūs olurdı ammā kim
Anı semāḥat-ı ṭa‘buñ ümīdvār itdi
- 87 Ne ihtimāl ki tecvīz-i nehr-i sā’il ide
Ki daḳḳ-ı bāb-ı Nebiyy-i kerem- ṣi‘ār itdi
- 88 Ne mümkün ide tehī dest-i red gedāsını kim
Kerīme medd-i yed-i‘ ‘acz ü iftiḳār itdi
- 89 Ḥimāyet it yed-i keyd-i ‘adūdan imānum
O dem ki Ḥaḳ ṭaleb-i rūḥ-ı müste‘ār itdi
- 90 Faḳīri zıll-ı zalīl-i livā-yı ḥamdīñe al
O gün ki mihri Ḥaḳ ifrāt-ı tābdār itdi
- 91 Faḳīrūñ ismini ḳıl zeyl-i defter-i sü‘edā
Beni bu ḥāl ile nefsum ṣaḳi-ṣi‘ār itdi
- 92 Mesā’il-i melekeyne cevābum āsān it
O dem kesān beni tendāde-i mezār itdi
- 93 Zebāniyān eline girmesün girībānum
O dem ki herkese Mevlā cezā-yı kār itdi
- 94 Edā-yı na‘t-ı şerifūñ benüm ne ḥaddimdür
Ki medḥ-i zātıñı bi’z-zāt Kirdgār itdi
- 95 Berā-yı cā’ize naḳd-i şefā‘atūñ ister
Şikeste- beste ḳasīdeyle i’tizār itdi

- 96 Hemîşe tâ ki Hudâ şubh-ı rûz-ı maḥşere dek
Maḥabbetüñ dil-i ‘uşşâka ğam-güsâr itdi
- 97 Şadefçe-i bün-i deryâ-yı dilde perverde
Le’âlî-i şalavâtı saña nisâr itdi
- 98 Gül-i taḥiyyet ü ‘ıtr-ı selâm ü ta’zîmi
Çü berg-i sebz-i reh-âverd ü ber-güzâr itdi
- 99 Daḥı ma’âşir-i âl ü gürûh-ı eşḥâba
Ki emr-i dînde anları müsteşâr itdi

6

**KAŞİDE-İ RAMAZÂNİYE MÜZEYYEL
BE-NA‘T-I ŞERİF-İ NEBEVİYYE ***

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

- 1 Kâdemet ḥayr-ı kudûm ey ḥuceste şehr-i şiyâm
Ki oldı dil şeref-i maḥdemüñle nâ’il-i kâm
- 2 Degül hilâl-i cemâl ‘arz idince pîr-i felek
Ḥamîde ḳadd ile ḥasret- keşâne virdi selâm
- 3 Yaḥûd ki ebrû-yı dil-cûy-ı şâhid-i ümmîd
İder işâret-i ifâ-yı va‘d-i vaşl-ı merâm
- 4 Yaḥûd ki nâḥun-ı engüşt-i dil-güşâyîdür
Ki silk-i dilden ide ḥall-i ‘uḳde-i âlâm
- 5 Yaḥûd irâ’et-i sebbâbe-i ‘itâbıdur
İdür ğarîm-i ğamı ḥard ile ihâfe-i tam
- 6 Yaḥûd ki gizlik-i tîz-i muḥâsib-i a‘mâl
İder tırâş-ı ruḳûm-ı defâtir-i âşâm

6 İ 29 a, B 6a, R 7b, E 2b

*Başlık İ ; Kaşide-i Ramazaniye Müzeyyel Be-Na‘t-ı Şerif-i Nebeviyye ‘Aleyhi Efdalü’t-taḥiyyat B

- 7 Yaḥūd ki şafḥa-i menşūr-ı āsmān üzre
Göründi zülfe-i tuğrā-yı mağfıret-i aḥkām
- 8 Yaḥūd ki cām-ı rahīk-i ḥaḳīḳat- ārādur
Ki ḳalb-i şāfi ider zevḳ-yāb-ı keyf-i müdām
- 9 Yaḥūd ki cūy-ı sipihr üzre nūrdan bir cisr
Yapıldı ‘adne mūrūr itmegiçün ehl-i şiyām
- 10 Yaḥūd ki keştī-i zer-lenger-i ‘ināyetdür
Ki oldı bād-ı muvāfiḳ müsā‘ id-i eyyām
- 11 Yaḥūd kilīd-i zer-ḳufl-ı kāmranīdür
Olup güşād ide neşr-i cevāhir-i ikrām
- 12 Yaḥūd temīme-i bāzū-yı kām- baḥşīdür
Ki oldu şāhid-i kāme viḳāye-i endām
- 13 Yaḥūd ki keffe-i mīzān-ı sūḳ-ı raḥmetdür
İder muvāzene-i ecr-i rüzedār-ı enām
- 14 Yaḥūd alup ele bir mum- pāre-i sürḥī
Dehān-ı şā‘imi temhīrin eylemiş i‘lām
- 15 Yaḥūd ki oldı çü zer-nāvdān-i Ka‘be-i cūd
Ki teşnegān ola reyyān-ı dīme-i in‘ām
- 16 Yaḥūd ki oldı fūrūzan semāda zer- ḳandīl
Berāy-ı ravza-i ‘arş asitān-ı faḥr-ı enām
- 17 Cenāb-ı faḥr-i rüsül mebdā-ı mezāhir-i küll
Delīl-i ḥayr-ı sübül ber-güzīde maḫhar-ı tām
- 18 Mekīn-i şümm-i denā kām-bīn-i ev ednā
Rehīn-i vahy-i Ḥudā reh-neverd-i heft ecrām
- 19 Muḫammed-i ‘Arabī ḥāne-zīb-i Muḫḫalībī
Zāhīr-i şeyḫ ü şabī faḥr-i enbiyā-i kirām

18a ev ednā : “(İşte o zaman)aradaki mesafe iki yay arası ya da daha yakın oldu.”
Anlamındaki âyetin bir kısmı (Necm 53/9).

- 20 Melek h̄adem o ūehen-ūāh-ı ‘arū-ı peymānuñ
Derinde pādūahān-ı cihān kemīne gūlām
- 21 Ter itnese leb-i ūmmīdi baħr-ı luṫfundan
Olurdu rīg-i revān gibi ħuūk kaṫr-i gāmām
- 22 Olunca ħūkmi revān ħātem-i nübūvvetūñ
Cemād u cānver oldu nigīn-i re’yine rām
- 23 Cihāna ‘izz-i ħudūmūn teūekkūrine felek
Ġazāl-ı mihri zebīh eylemekde her aħūūm
- 24 Būlend-mesned-i hicret-serāy-ı gārında
Yegāne ūāħibi ūiddīkī itdi istiħdām
- 25 Teṫāvūl-i yed-i ‘özü-i ‘adū-yı ūarf iĉūn
Viķāye-i der-i gār itdi ‘ankebūt u ħumām
- 26 Varınca Mescīd-i Aķūā’ya leyle-i Mi’rāc
Vūcūd-ı pāki ūaf-ı enbiyāya oldu imām
- 27 Olunca nağme-serā-yı nevā-yı uūūāķī
Reh-i Ġicāz’dan evc-i būlendi tutdu maķām
- 28 Olunca reh-beri pes-mānde le’ħtaraķtū diyūp
Bī-gayr-ı vāsīṫa ķıldı ħuzūr-ı Ġaķ’da kelām
- 29 O mīzbān-ı ziyāfet-serā-yı levlākuñ
ṫufeyl - ħ’ān-i nevāl-i ‘ātāsıdur ded ū dām
- 30 Miūal- i zāt-ı niṫāķayn edā-yı ħizmetde
Kenizegānı ĉū ĉārūb iderdi ūedd-i ħurām
- 31 Eūabi’-i kereminden zūlāl idūp icrā
‘Aṫāū-ı ūmmeti saķy ile itdi def’-i idām
- 32 İdince recm-i ūeyāṫīn-i inse remy-i ħasāṫ
Unūf-ı feṫs-i e’ādīyi eyledi irgām

- 33 Dü şāhid oldu şubūt- ı risālete bī - şekk
Dü nīm olunca ser- engüştü ile bedr-i tamām
- 34 Olunca sili-ḥār-ı dest-i ḳahr ü tedmīri
Fenā da oldu ḥazīz-i mezellele ešnām
- 35 Göründi şuret-i rūy-ı şalāh ‘ālemde
Ḥüsām-ı şer‘ ile itdükce ḳaṭ‘ ı ‘ırḳ-ı ḥuşām
- 36 Eyā nebiyy-i mükerrem resūl-ı ḥayr-ı ümem
Veliyü’n-ni‘ met-i ‘ālem mürebbi-i eytām
- 37 Sen ol şehen-şeh-i evreng-i lī- ma‘ allāhsuñ
Ḍegül resīde ‘ulūvv-i maḳāmıña evhām
- 38 Şumār-ı fazlınuñ i‘ şārına degül vāfi
ücüm olursa da şıfr-ı tezāyüd-i erḳām
- 39 Faḳīre izn-i hümāyun olursa erzāni
Ḥuzūra eyleyeyüm ‘arz-ı ḥāl-i istirḥām
- 40 Kemīne bende-i şermende pür-güneh Tevfīḳ
Sefīd-rīş ü siyeh-rū muḡfel ü ser-sām
- 41 Ḥuzūr-ı devlete ref‘-i ser-i niyāz idemez
Ḥamīde itmişiken ḳāmetini bār-ı ḥiṭām
- 42 Mukibb olup şehvāta na‘īm-i dünyāya
Hevā-yı nefsinı icrā añā ehem-i mehām
- 43 Mu‘āmelemde ḥasāret çeküp ‘abeş itdüm
Nuḳūd-ı ‘ömrımı şarf-ı metā‘ib ü ālām
- 44 Ne meyl-i ṭā‘at-i Mevlā ne terk-i nefsi hevā
Ne fikr-i rüz-ı cezā ne taşavvūr-ı encām
- 45 O deñlü sekre-i ḡafletle ser-girānum kim
Mezāk-ı ṭab‘ıma yeksān gelür ḥelāl ü ḥarām

- 46 Şemîm-i tayyib ü rîh-i kerîhi fark idemem
Dimâg-ı cânımı itmiş füsürde renc-i zükâm
- 47 Ğubâr-ı pâyıña düşdüm elüm alup kaldur
Ayağ baş olmaya tâ pây-mâl-ı rûz-ı kıyâm
- 48 Muvaffağ it beni kaç^ç -ı^ç alâ^ç ik-i kevne
İdem huzurıña bî-ğill u gışş teveccüh-i tām
- 49 Teşebbüs eylemişem dâmen-i şefâ^ç atüñe
Ġazabla kesme elüm ey şeh-i melek-ħuddām
- 50 Tulû^ç -ı mihr-i hidâyetle kıl kararü'l-^ç ayn
Ki çekdi dîde-i bahta ğitâ^ç amâ-yı zālām
- 51 Reh-i selâmete luğf it delâlet eyle baña
Ki oldı ħâr-ı dalâlet ħalîde-i aqdam
- 52 Ġayât virmese *lâ tağnetu* beşâreti ger
Helâk iderdi beni derd-i ye^ç s-i bî-hengām
- 53 Kerem kıl ismimi it zeyl-i defter-i sü^ç edâ
Şaķî diyü beni mağşerde eyleme bed-nām
- 54 Olunca ümmete baħr-ı şefâ^ç atüñ pür-cüş
Yeterdi âteşim itfâya nîm kaçtre tamam
- 55 Kerîme keff-i su^ç 'âl ü niyâzı bâz itdüm
Ya nehr-i sâ^ç 'il ider mi o ser-firâz-ı kirām
- 56 Emânet eyledüm imânumı saña ħıfz it
Ġıyânet eylesün ol la^ç in-i bed-cām
- 57 Hemîşe tâ ki be-her- sâl devr idüp eflâk
Teceddüd ide ufuğda hilâl-i şeh-i şiyâm
- 58 Turâb-ı dergeh-i vâlâ- cenâb-ı ravzañda
Şükûfe-rîz ola naħl-i gül-i şalât u selām

52 a *lâ tağnetu*: “De ki: ‘Ey kendi nefisleri aleyhine israf etmiş kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidi kesmeyin ; çünkü Allah bütün günahları mağfret buyurur.Şüphesiz ki O, çok bağışlayan ,çok merhamet edendir. ” anlamındaki âyetin bir kısmı (Zümer 39/53).

- 59 Dağı merâkîd-i âl ü mekâbir-i eşhâb
Ola defîne-i rıdvân-ı Hazret-i ‘Allâm

7

**NAZİRE BE-NA‘T-I MERHÛM ŞEYH SEZÂYİ
DER-MEDH-İ MAHBÛB-I HAZRET-İ HÛDÂYİ***

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Şhen-şâha vücûduñ tâc-ı Mi‘ râc ile ber-terdür
Ayağın zirve-i ‘arşı berine baş berâberdür
- 2 Fûrûzân nârı yek-ser gülşen-i *berd ü selâm* itdi
O nûruñ kim cebîn-ârâ-yı İbrâhim-i âzerdür
- 3 Metâ‘ ı kâsid-i â‘ mâlîmi biñ kez kesüp saçdum
Senüñ endâze-i lütfuñ ümîdümden füzûn terdür
- 4 Zemîne sâye-endâz olmasuñ şâhâ ba‘îd olmaz
Ki zâtuñ tâb-ı mihri maḥv ider nûr-ı muşavverdür
- 5 Ne ḥâr-ı cevri ü ne ḥazâni der-peyi olmışdur
Senüñ ḥulḳ-ı ‘azîmüñ nev-şükufte ḡonce-i terdür
- 6 Kerîmâ n’ola da‘vâ-yı taḥaşşus eylese Tefvîḳ
Degül bigâne dergâhuñda ‘abd-i ḥâne-perverdür

8

**CİLVE-SÂZİ-İ ŞÂHİD NA‘T-I MAHBÛB-I HÛDÂ
DER-LİBÂS-I TA‘BİR-İ TEĞAZZÛL-GÛNE-EDÂ***

Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün

- 1 Kāmumı itdi mu‘aḫḫar yine bād-ı seḫeri
Ġâlîba ravza-i maḥbûbuma itmiş

7 B 3b

* Başlık B

2b berden ve selâmen:”Ey (ateş)! Serin ve selâmet ol İbrahim’e ! “ dedik.” Anlamındaki âyetin bir kısmı (Enbiya 21 /69).

8 B 3 b

* Başlık B

- 2 İdeli nā 'il-i engüşt-i işâret kâmeri
 Qaldı vechinde anuñ dâğ-ı firâkuñ eşeri
- 3 Gerçi kim murğ-ı dili yâre uçurdum ammâ
 Ser-i kûyında qalup oldu o da kebg-i deri
- 4 Kehkeşan şanma felek tevsen-i teşrîfi için
 Döşedi zir-i kâdem-i râhına dürr ü güheri
- 5 Târem-i çarhda encüm degül ancak görinen
 Çıkdı evc-i felege meş'al-i âhum şereri
- 6 Şaklasun gâze-i hürân-ı behište Cibrîl
 Dem ü dendânına çün meskaş ola bâl ü peri
- 7 İtdi çün micmere tebhîr-i dimâgum Tevfîk
 Yazıcaş mihbere den midhat-ı hayrû'l- beşeri
- 8 Şad hedâyâ-yı şalât eyle tefâriq-i selâm
 Asitânına ola pişkeş-i muhtaşarı

9

KASİDE-İ RAMAZANİYE-İ NÂ-TAMÂM**Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün*

- 1 İki günli felegün sâ'ati idüp devrân
 Ğurre-i rûze zuhûr itdi çü-râ-i ramazân
- 2 Pertev-i mihr-i hidâyetden idüp kesb-i şu'â'
 Maşriq-ı nûr-ı sürûr oldu dil-i 'âlemiyân
- 3 Rûz-ı rûşen gibi âyîne-i dil-i pertev-zâd
 Zülmet-i şeb gibi reng-i kederi itdi nihân
- 4 Zâ'file rûze-keşân mülhak-ı emvât alıcaş
 Dem-i 'İsâ gibi cân-bağş olur şavt-ı ezân
- 5 Oşunur meclis-i yârânda vaqt-i iftâr
 Süre-i Mâ'ide vü Kevşer ü âyât-ı Duḥân

9 B 7b

* Başlık B

- 6 Her kanādīl-i fūrüzān ile arz-ı ğayra
Tāk-i ber-kevkeb-i eflāke olur ta' ne zamān
- 7 Gıceyi gūndūze tebdīl idüp vaz' -ı cihān
Hūn dü h'āb eyledi yek digere taḥvīl-i zamān
- 8 Rūz-ı rūşenden olup şeb.... veş bī-behre
Buldı eṭrāf-ı leyālīde ma' āşa imkān
- 9 Şaḥn-ı iftāra hücūm eyleyerek her yaḳadan
Şığınup girdi boğaz cengine hep ğurisnegān
- 10 Çeng-i ḥarbi çalınup tağta'a-i mil' aḳadan
Zed ü bürd itmege başladı şaf-ı dendān

10

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Sepīde-dem ki fūrūğ-ı ṭalī' a-i dümdār
Revāk-ı başıra mı kıldı maşrıku'l-envār
- 2 İderdi kimini pirāye- baḥş-ı genc-i nihān
Kimini rüy-ı dükkān-ı meḥāsin ü āşār
- 3 Teraḳḳub eyleyüp ikbāl-i rüz-ı bāzāra
Ne sūd- dād ü sitād ne fā'iz-i girdār
- 4 Vüfūr-ı zınnet-i simsār-ı fikr-i şūmumdan
Bu ḥāl üzre nice māh u sāl kıldı ğüzār
- 5 Rehīn-i gird-i ḥumūl-āver-i kesād olup
Der-i dükkān-ı dil oldı çü raḥne-i dīvār
- 6 Ol ana dek ki serā-perde-i taḥayyülden
Berīd-i mülhim-i ğaybi idüp vücūd-ı izḥār
- 7 Olunca luṭufla teşrīf-sāz-ı feyz-i ḳudūm
Derūn-ı sineye kıldı ifāze-i envār

8 a Noktalı kısımdaki harfler belirgin olmadığı için okunamadı .

- 8 Hemān faḳīri idüp cāy-gīr-i luṭf-i ḥitāb
Bu gūne eyledi tevcīh-i veche-i āzār
- 9 Ki ey nühüfte-i tārik-cāy-ı günc-i ḥumūl
Bu vaż^ç-ı nā-ber-reste-i teğaffül it zinhār
- 10 Neden bu rütbe ḥumūd-ı nevā'ir-i fiṭnat
Nedür bu deñlü cumūd-ı fer lücce-i efkār
- 11 Taḳayyüd eyleye gör başt-ı inḳıbāz-ı dile
Derūnuñ eyleme ālūde-i raġm u ekdār
- 12 Degül mi mişḳale-i ḥāme-i süḥan der-dest
Bu rütbe-i āyine-i ḳalbūñ pür- jengār
- 13 Ḥazīne-ḥāne-i ḥaṭırdan eyleyüp iḥrāc
Bir iki kāle-i eṭrafa naḳş-ı zerrin-tār
- 14 ' Arūs-ı midḥat-ı pākine eyle pāy-endāz
Ol ekremūñ ki odur mefḥār-ı ūli'l-ebşār
- 15 O zāt-ı şāf-güher kim debīr-i levḥ-i ezel
Bu gūne vaşfına oldu ḳalem-keş-i eş^çār
- 16 Yegāne-i füzelā faḥr-ı cümle-i ' ulemā
Ḥudā yegāne-i cihān mu^çtenā-yı ehl-i diyār
- 17 Şerīf-i sa^çd-meniş-i zata Bu ' Alī vezireş
İmām-ı faḥr-reviş mir-i şadr-ı istiḥzār
- 18 Emān-ı dīn-i mübīn ḥırz-ı cān ü devlet-i dīn
Penāh-ı ehl-i yakīn müsteşār-ı nikū-kār
- 19 Cenāb-ı maḫhar-ı feyz-i tecelli-i Raḥmān
Güzide şadr-ı şüdūr u sūtūda ḥayr-ı kibār
- 20 Edib ü fāzıl ü taḥrīr-i eşma^ç-ı taḥrīr
Lebīb ü kāmīl-i ' arifü'l-ma^çı āşār
- 21 Berīd-ı himmeti Ḥıżr-ı ṭarīḳ-i fevz-i necāt
Fürüg-ı fikreti necm-i hüdā-yı her gi

- 22 Ğamām-ı ‘ālem efdāline olunsa kıyās
Mişāl-ı reşke-i bî-sūd olur sehāb-ı bahār
- 23 Kenār-ı lücce-i tūfān-ı ħîz-i himmetinüñ
Kemîne kıatre-i nāçizi kıulzum-ı zehĥār
- 24 Olursa zılle-i bāb-ı felek cenābı eger
Bulırdı ref‘et-i şān bu sipihr-i süfle- şı‘ār
- 25 Cihānı rüşen ider miydi mihr-i ‘ālem-tāb
Derinde nāşıye-sāy olmasaydı leyl ü nehār
- 26 İdince ‘atf-ı ‘inān semt-i şı‘r ü inşāya
Vüşül-ı gerd-i nuĥustin-i ĥatvesi düşvār
- 27 Nesīm-i nerm-i hayāt-āver-i mekārımı ger
İderse luĥfile bir şürzār-ı ĥuşka güzār
- 28 Olup çü baĝ-ı cinān berg ü bārı her dem res
Olurdu ĥāki ‘abır ü gül ü teri bî-ĥār
- 29 Zamānı geldi ki ĥürşid-i ‘ālem medĥi
Firāz-ı maĥla‘-ı digerden ola şu‘le-nişār
- 30 Degül ‘izār-ı dil-ārāda ĥatı-ı mişkin-tār
Yem-i melāĥat ider ‘anberin rehīn kenār
- 31 Kemin nigāh ile şad kef-gū idüp dil-dār
Zebānum eyledi maĥşūr o nergisi bīmār
- 32 Derūnum eyledi pür-piç-i şad sevdā
Ĥayāl-i ĥam-be-ĥam ĝisūvān-ı ‘anber-tār
- 33 Me‘al-i ‘aşka nigāh itse ne yansa pervāne
İder vücūdunı ma‘şūkı añā şem‘ mezār
- 34 Çü zerre sen daĥı Tevfik it vücūd-ı ezhār
Tulū ‘ idince o ĥürşid-i ‘ālem-i envār

- 35 ‘Uluvv-i mertebe-şadrâ felek mekân-ğadrâ
Eyâ keremver-i dehr ü kerim-i pâk- tebâr
- 36 Sen ol vaḥîd-i zaman ü ferîd ü devrânın
Ki ḥâş oldu saña ḥulğ-ı Ḥâliğ-i Settâr
- 37 O yekte-tâz-ı feyâfey-i fazl ü dânişsin
Ki oldu kûh u fezâ esb-i ṭab‘ uña hem-vâr
- 38 O ḥâ’iz-i қаşabü’s-sabağ-ı ma‘ rifetsin kim
Müsaḥḥar oldu saña mülk-i dâniş ü güftâr
- 39 Vücûd-ı pâküñ o mecmû‘ a-ı mekârimdür
Ki vaşfi olmadı güncîde-i leb-i tezkâr
- 40 Ḥaşâis-i kerem-i ḥulğküñ idüp istirkâğ
Derûnda ḥalka be-güş oldu cümle-i aḥrâr
- 41 Kerem- vâra güher-i vaşf-ı pâküni nazmın
Kemâl-i ‘aczum idi seng-i râh-ı tâb‘ -ı nizâr
- 42 Ya vaşf-ı cevher-i zât-ı şerîf-i paküñde
Sezâ mı böyle perâkende nazm-ı nâ-hencâr
- 43 Ne mümkün eylemek îfâ-yı ḥağğ-ı tavşîfüñ
Bu kem-bizâ‘ a tehi-mâye bende-i bî-kâr
- 44 Murâdum ‘arz-ı ‘ubûdiyyet itmedür yoḥsa
Fağır ḡande vü ḡande o vaşf-ı mu‘ cizkâr
- 45 Du‘ â-yı devletüñe iştiğâl ile benden
Zuhûr-ı va‘ diñe eyler terağğub-ı bisyâr
- 46 Bu ‘abd-i ḥâliş-i dîrîne bende-zâdeñe ḡıl
Kemîne laḡza-i çeşm-i ‘inâyetün der-kâr
- 47 Yeter ḡubâr-ı fütür aldı ṭab‘ ımız Tevfîk
Semend-i ḡâme-i muğşîrden itme ḡal‘ -i‘ izâr
- 48 Dem-i icabet-i da‘ vâtdur ki te‘mine
Melâ’ik oldılar ey güşâ-yı istibşâr

- 49 Hemîşe tâ ki ola revzen-i harîm-i derûn
Mehebb-i feyz-i nesîm-i 'inâyet-i Ğaffâr
- 50 Ola vücûdı rehîn-i vikâye-i Bâri
Ola muvâfıķ-ı dil-ķ'âhı gerdiş-i edvâr
- 51 İde vücûdını maħdum u ħâdimiyle Ğudâ
Mekîn-i mesned-i nüzhet- serâr-ı istiķrâr

11

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Merĥabâ ey kûṭb-ı edvâr-ı vilâyet merĥabâ
Gevher-i yektâ-yı eşdâf-ı necâbet merĥabâ
- 2 Ğayr-ı maķdem ey güzide mehbiṭ-i ilhâm-ı Ğaķ
Vey mu' allâ maṭla' -ı Şems-i hidâyet merĥabâ
- 3 Sensin ol müşgâtü'l- envâr-ı maṣṭabâ-i 'ulûm
Nûr- bahş-ı â'yun-ı â'yân-ı ümmet merĥabâ
- 4 Lem' a-i nûr-ı nigâhuñ meş' al-i râh-ı Őavâb
Nûr-ı re'yi şâ'ibüñ hıẓr-ı tariķat merĥabâ
- 5 Bir nazarda eyledüñ keşf-i zamîr-i sâlikân
Rûşenâ çeşmüñdeki nûr-ı ferâset merĥabâ
- 6 Señi urup başına şâĥib-' ayâr-ı gerdûna
Eşrefi çün zer bulduñ 'izzet merĥabâ
- 7 İşüñ altun eyler elbet pâyuña rû-mâl olan
Ğâk-i pâyuñ olmuş aña sa'âdet merĥabâ
- 8 Feyz-i teşrifüñle oldı rûze-dâr- hicrûñe
Her gün 'id u her gice ķadr-i sa'âdet merĥabâ
- 9 Sende böyle cezbe-i 'aşķ u maĥabbet var iken
Her gören dir maķdem-i pâkile elbet merĥabâ

- 10 Hax bu kim ber-mucib-i fetva-yı mufti-i zeman
Vacic oldi sana ikrām u ri'āyet merhabā
- 11 Nükte-i lā ya'rifü illā zevuhu oldi 'ayān
Ol kerimü 'ş-şān saña raġbet merhabā
- 12 Biriñüz şeyh ü şerī'at biriñüz şeyh ü tarīk
İtdünüz cism ile cānveş hüsni ülfet merhabā
- 13 Müjde-i teşrifin itdi hem-çü büy-ı pīrahen
Külbe-i aḫzānıma feyz-i meserret merhabā
- 14 Tīb-i enfāsuñ meşām-ı cānı ta'ṭir eyleyüp
Bezme neşr oldi ser-ā-pā büy-ı cennet merhabā
- 15 Çün kadem rencide kıldı hāne-i virāneme
Mürdegānı eyledüñ ihyāya himmet merhabā
- 16 Bendeñi müstağrak-ı luṭf eyledüñ ser-tā-pā
Bende yok ni 'metüñ şükriñe kudret merhabā
- 17 Vire Hax her haṭvene hacc-ı piyāde ecrini
Çün tevāzu ' ile itdüñ kesb-i rif'at merhabā
- 18 Saña pāy-endāz olur bir nesne yok çü sendedür
Eyledüm bu nazmile dergāha ḥidmet merhabā
- 19 Cür'et itdüm midhatger-i vaz' -ı küştāhānesi
Eyle taḫşirātımı 'afv ü ināyet merhabā
- 20 Hāksār-ı dergehüñ Tevfīk'e olup dest-gīr
Bī-dirīġ it hüsni enzārı ḥimāyet merhabā
- 21 Bendegānuñ defterine kayd idüp bu bī-kesi
Eyle teşrif-i kabüle hüsni himmet merhabā
- 22 Dünyāda şāh-ı cihān 'uḫbāda cedd-i emcedüñ
Diye hoş geldüñ saña ey ehl-i cennet merhabā

11 a lā ya'rifü illā zevuhu: "Ehlinden başkası bilmez." anlamında Arapça bir ifadedir.

12

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Hıyr-ı maqdem ey yegāne şeyh-i memdūhu's-şıfāt
Virdi feyz-i maqdemün dil mürdeye tāze hayāt
- 2 İncilā bulup 'ukūs-ı nūr-ı Hıağ'dan dā'imā
Münkesif āyine-i qalbiñde esrār ü nikāt
- 3 Mihr-i iqbālünden idüp iqtibās-ı incilā
Eyledün çeşm-i şuhūdum maşrıqu'l - envār-ı zāt
- 4 Ni'met-i teşrifinün şükri degül imkân
Eyledün Tevfik'ini şâyân-ı luğf-ı iltifāt
- 5 Hıağ Te'alā zāt-ı pākün mehbit-i te'yid idüp
Olasın seccāde-zib-i tekye-i rüşd-i sedād

13

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

- 1 Hıuceste - dem ufuk -ı çarğda bu vefk-i murād
Göründi ğurre-i 'id-i ferāğ mübārek bād
- 2 Ne ğurre ebrū-yı zibā 'arūs-ı hacle-i nās
K'ider işāret 'arż-ı vışāl-i kām-ı fū'ād
- 3 Degül hilāl ser-engüşt-i rahmet oldı dü-tā
Ki ide mühr-i leb-i rüzedarı fetğ-i ğüşād
- 4 Cihānı eyledi hulvu'l-mezākı şādāni
Nümüde oldı misāl-i tabaqçe-i kıannād
- 5 Ya oldı çarğda ğülberg-i za'ferān reste
Ki ide 'ālemi leb-riz-i ğande vü dil-şād

- 6 Bu demde ‘āşıkā dil-ber-i ‘akide-pāre mişāl
İder dehānını mühr-i hamūşı feryād
- 7 İdüp binā-yı ğamı lāne zār-ı büm-ı fennād
Derūn-ı kaşr-ı dili eyledi neşāt-ābād
- 8 Kūlūbı eyledi yek -reng-i germi-i ülfet
Kudūm-ı feyz-i eşer rüz-ı ‘id-i ferāh zād
- 9 Ne rüz-ı mevsim-i dād u sitād-ı kāle-i kām
Metā‘ -ı kesmeħar ğuşşaya zamān -ı kesād
- 10 Şeb-i mümāsıl-i nūr-ı siyāh-ı raħmet-i Hāķ
Şabāħ hem-çü fūrū‘ -ı cemāl baħt-ġüşād
- 11 Avān-ı mehbiť-ı feyz-i nev-i Hāķ’dur
Degül haşāyisiş ġüncide-i leb-i ta’dād
- 12 ‘Ale’l-huşūş ola ol rüz-ı meymenet-efrüz
Medār-ı buse-i zeyl-i kerim-i pāk-nijād
- 13 O nīk menķabe kim kilik-i hoş-būyeş ħadar
Bugüne vaz‘ına oldı cülū-dih-i irād
- 14 Şerif-i şa‘d- meniş zāt-ı Bū Āli- verziş
İmam-ı Faħr- reviş Mīr-i Şadr-ı şefķat ü dād
- 15 İmām-ı dīn-i mübīn ħırz-ı cān-ı devlet ü dīn
Hūdā-yı ehl-i yaķın feyz-yāb-ı rüşd-i reşād
- 16 Hesāb-ı ħazret-i şeyh-i meşāyihü’l- İslām
Semiyy-i faħr-ı risālet ġüzide-i emcād
- 17 Kerīm-i ‘uķde-ġüşā Hātem-i kerem - baħşa
Melāz- ı bāy u gedā melce‘-i kerem - mu‘tād
- 18 Berid-i fikrini Hıżr-ı refīķ-i rāh-ı şevāb
Fūrūġ-ı re’y-i behiyyen meş‘al-i tariķ-i sedād
- 19 Hāķīm-i rāyı idüp halkā sevķ-i semt-i şalāħ
Cihānda eyledi ‘adliyle ref‘ ü şer ü sūtād

- 20 O deñlü cevher-i tîğ-i zebânı kâṭı^ç kim
Cevâbı itmede ḥasm-ı ḥüşâm-ı ehl-i ^çinâd
- 21 Olaydı behrever- i feyz-i nermî-i ḥulḳı
İderdi kesb-i nu^ç ümet tabî^ç at-ı fülâd
- 22 Olursa kuvvet ü idrâki terbiyet- baḥşâ
Olurdu ḳâbil-i fehm-i nikât ṭab^ç-ı cemâd
- 23 Eger meded ber-i rây-ı ḥekîm- i ma^ç deleti
Olaydı ta^çbiye-sâz-ı miyâne-i ezdâd
- 24 Olurdu taḫta çâk kü^çnân - ı ḳurs- ı ḳamer
Medârisi ḥuffâş- ı şa^ç şa^ç a zâd
- 25 Olaydı mażhar - ı nîm-nigâh- ı luṭfi eger
Olup çü şahn- ı gülistân küre-i ḥaddâd
- 26 Olup şerâresi şeb-nem gehî gül-i ğonce
Deḫânı sümbül-bû yâd-ı ḥâk-ı pâkî ziyâd
- 27 Olaydı zille-yâb felek cinânı eger
Bulurdu rif ^çat ü şân bu sipîhr-i şugle-nihâd
- 28 Cihanı rûşen ider miydi mihr olmasa ger
Derinde şubḫ ü mesâ çehre-sây-ı sitem-dâd
- 29 Zamân geldi ki ḥurşîd-ı ^çâlemi mediḫi
Ḳarâr-ı maṭla^ç-ı dîğerden ola pertev- dâd
- 30 Teveffuḳ etdi bu dem anda zenzeme-i zühhâd
^çAceb mi şîşe-i rûḫuñ senüñ eylerse ref^ç-i ezdâd
- 31 İdince kâdeş-i ser- tîşe- sâzı ziyâd
O deñlü pertev-şerer oldu dilüñ çü seng-i pulâd
- 32 Nigâh-ı ḥüsnüñi taşvîr iderdi ger Behzâd
Sevâd-ı gerdiş-i çeşm-i ^çirâḳı kılsa remâd

24 a Mısra eksiktir.

24 b Mısra eksiktir.

- 33 Hezār dāğ olup Bīsütün-ı sīnemde
Dal itdi cūyı hūn icrā çü sâ‘b-ı Ferhād
- 34 Olur mı kayd-ı meremmet menzîl -i bāb-ı hicāb
Şikest-i jeng-i secencel kabûl ider mi kebād
- 35 İdince hier hāk ile meyler hāme-i cevāb olur
Tenimde her ser-i müyum halīde şevket-i fütād
- 36 Resīde oldı demi hoşā çinī-i âmāl
Ki kişt-i cismimüz oldı zemīn-i reng-i haşād
- 37 Devām-ı fahr-ı ‘ubūdiyyetüñ görüp oldum
Efendi ben de şu Tevfīk-i düşmen-i āzād
- 38 ‘Uluvv-ı mertebe-ğadrā felek - mekân - şadrā
Eyā ki mür-i şabāhat tabi‘āt - i vaqqād
- 39 Sen ol yegāne-i ‘aşr-ı ferīd -i devrānsın
Ki hāş oldı saña hulğ-ı Rabb-i bī -endād
- 40 Halīm-i şā’ibü’l-ārā- yı ‘ālem-ārāsın
Ki oldı hüccet ü tedbīr lücce -i kazā münğā

14

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Şafā virür dile vüs‘at-serā-yı İslāmbol
Tenük - dilāna degildür bu cāy-ı İslāmbol
- 2 Hıta - āverāna ta‘aşşuğ kadar ‘acīb gelür
Bebekde mekş ile iden fedā-yı İslāmbol
- 3 Mişāl-i dāye bebek alup hizānesine
Kenārı itmede ihyā gıdā-yı İslāmbol

- 4 Çü şıfr-ı nâ-be- maḥall hâric ez-hişâb ḳalur
Dem-i ḥarîf ḳılanlar verâ-yı İslâmbol
- 5 Görüp şadef gibi dürr-i hünerle mâl-â-mâl
Leb-i yem itmede taḳbîl pâ-yı İslâmbol
- 6 Eşer idüp dile *ḥubbü'l-vaṭan mine'l-îmân*
Çeküp getürdi beni keh-rübâ-yı İslâmbol
- 7 Beni şalâḥ-ı zarûriyye eyledi ilcâ
Ḥulûsiyet-i..... ' işret galâ-yı İslâmbol
- 8 İdüp serinde taḥassürle dūd-ı dil ızhâr
Ḳudüm-ı yârdur ancak ricâ-yı İslâmbol
- 9 O zât-ı pâke iki bende behcet ü Tevfîk
Biri refîḳ ü biri reh-nümâ-yı İslâmbol
- 10 Mişâl-ı Ka' be gelüp ayağına devlet ü câh
Vücûduñ itmesün Allâh cüdâ-yı İslâmbol

TARİHLER

1 TÂRİḤ - İ SÂL-I CEDİD*

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ülün

- 1 Zihî nev-sâl- ferrüh-fâl u meymün
Be-şâhen-şâh-ı dîn-bādâ hümâyün
- 2 Hoşâ sâl-ı cedid i guşşa - fersâ
Ki ḳıldı maḳdemi dünyâyı memnün

6a *ḥubbü'l- vaṭan mine'l-îmân* : Bazı alimler “Vatan sevgisi imandandır.” sözünün mevzu olduğunu söylese de manasının doğru olduğunu ifade etmişlerdir. Acluni, İsmail B.Muhammed (1351),Keşfü'l - Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs, Beyrut,C.1 ,s.138.

7b Noktalı kısım harfler belirgin olmadığı için okunamadı.

1 İ 2b, B 20b, R 8a, E 1b

* Başlık İ ; Târîḥ- i Sene-i Cedîde-i Müteberrike E

- 3 Teşādūf eyleyüp evvel bahāra
Zemīn ü āsmān oldı diger- gūn
- 4 Olup pūr- ziynet eşcār u ezhār
Yeñiletđi libāsın kūh u hāmūn
- 5 Olup nev-sāl ile nev-rūz hem - dem
Ḥayāt ı tāze buldı rub‘ -ı meskūn
- 6 Bu dem arz u semānuñ itđi tecđid
Bisāt u cāmesin bu çarḥ-ı gerdūn
- 7 Ruḥ- ı berg-i semende şeb-nem-i ter
Olur dürc-i şadefde dürr-i meknūn
- 8 Ḳadd-i dil-dāra ser- keşlik idüp serv
Olur zülf-i nigāra jāle meftūn
- 9 Dem-ā- dem cedvel-i sīmīn-i enhār
Ḥurūşān oldı hem- çün Nīl ü Ceyḥūn
- 10 Görüp zencīr i mevc-i cūybārı
Şafādan oldı naḥl-ī bīd mecnūn
- 11 İlāhā Kird-gārā çāre-sāzā
Eyā Ḥallāḳ-ı ‘ālem Rabb-i bī-çūn
- 12 Be - ḥaḳḳ- ı mefhār-ı şadr-ı risālet
Be - āyāt-ı ‘izām- ı sūre- i Nūn
- 13 Şehen-şāh-ı cihānı eyle yā Rab
Serīr-i salṭanatda ‘ömrin efzūn
- 14 Vezīrān u ricāl ü devletin kııl
Mūrā‘ i- i umūr-ı şer‘ ü ḳānūn
- 15 ‘İbādu’llāha virüp emn ü rāḫat
Tecelliyāt-ı ‘avne eyle maḳrūn
- 16 Virüp ḥısb ü rehā ḳūt -ı ‘ibāda
Cihān ḫayr u ni‘amla ola meşḫūn

- 17 İdüp Tevfîk şad şevk ü sürûra
Kılup nâsı ğamdan eyle me'mûn
- 18 Ricâdur saña târiḥim İlâhî
Bu sâl-ı pür meserrât ola meymûn (1190)

2

TÂRİḤ-İ DİGER SÂL-I CEDİD*

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Mübârek bād teşrîf itdi nev-sâl - ı şafâ - peygâm
Te'ala'llâh zihî sâl-ı cedîd-i meymenet-encâm
- 2 Tevâfuḡ eyleyüp sâl-ı cedîd evvel bahâr ile
Yeniletđi zemîn ile zamânuñ câmesin eyyâm
- 3 Taḥavvül eyleyüp iḡbâl ü sa' da naḡs ü idbârı
Mübeddel oldı şādî vü sürûra ğuşsa vü âlâm
- 4 Ṭabîb - i nev-bahârı eyleyüp merzâta tedbîri
Şifa vü sıḡhate itdi tebeddül 'illet ü eşkâm
- 5 Olup ḡışb u reḡâ kuvvet 'ibâdu'llâha müstevli
Tetimmât-i şafâ âmâdedür ber -vech-i istiḡkâm
- 6 Bu deñlü emn ü âsâyiş şafâ - yı ḡâtıra bâ' iş
Degül illâ ki yümn-i devlet -i sultân- ı mihr a' lâm
- 7 O sultân - kerîmü'ş - şân ki dâ'im hâtif -i ğaybî
İder levḡ -i derûna vaşf- ı pâkin böylece ilhâm
- 8 Cihân-ı ma' delet iḡlîm-i himmet 'âlem - i devlet
Şehâb-ı 'atıfet baḡr-ı mürüvvet mükrim ü mün'âm
- 9 Cemâl ı şâhid - i naşfet fûrûğ- ı efser - i saṡvet
Felek-rütbet veliyü'l-menḡabet şâh-ı melek-ḡuddâm

2 İ 2b, B 14a, R 16b, E 10a

* Başlık İ; Târiḡ-i Sâl-ı Cedîd R

- 10 Cenāb-ı Muştafā Hān İbni Sultān Aḥmed-i Ğāzī
Degül evşāfını ta'dāda vāfī cümle-i erḳām
- 11 Cihandan seyf-i ḳahrı kaṭ' idüp zūlm ü ta'addiyi
İder ḳānūn-ı 'adl ü şer' i düsturu'l-'amel ḥükkām
- 12 O şāhen-şah-ı 'ālem kim nice ḥayr u müberrāta
Muvaffaḳ eyledi anı Cenāb-ı Ḥazret-i 'Allām
- 13 Ḥuşūşā ehl-i 'ilme eyleyüp ḥüsn-i nazar der-kār
'Aṭāyā-yı firāvān ile dā'im itmede ikrām
- 14 Muvvaffaḳ oldu ancaḳ bir vezīr-i şeyḫü'l-islāma
Ki yok eslāfda emşāli şad sāl itseñ isti'lām
- 15 Vezīr ibnü'l-vezīr Āşaf-şiyem düstūr-ı ekremdür
Ki ḥüsn-i re'y ü tedbiriyle āsāyişde ḥās u 'ām
- 16 'Alemdür istikametde nazīri yok şadāḳatde
Nizam-ı mülk ü milletde 'adīli mülḥaḳ-ı i'dām
- 17 Veliyü'n-nimete celb-i du'ā-yı ḥayr için her gāh
'İbadu'llāhuñ emn ü rāḥatına itmede iḳdām
- 18 Ḥulūş-ı niyyet ile ḥayr-ḥ'āh-ı pādşāhīdür
Rıza-yı şāhı taḥsīl eylemekde eylemez ārām
- 19 Ḥuşūşa şeyḫü'l-islām-ı enām ol kāmīl ü dānā
'Arīf u müttāḳi sāḫib-ḥulūş-ı rāsīḫü'l-islām
- 20 Odur maḥbūbı erbāb-ı tarīḳ-i 'ilm ü tedrisüñ
Du'ā-yı devleti vird-i zebāndur ḥalḳa şubḫ u şām
- 21 Cihāt-ı 'ilm düşdükçe muḳaddem imtiḫān idüp
Bulur erbābını tevcīh ider ol zāt-ı nīkū-nām
- 22 Şehen-şāhā eger izn-i ḥümāyūn olsa erzānī
Temeddūḫ eylesün faḫr eylesün bu bende-i nā-kām
- 23 Senüñ kim pādşehlükde nazīrūñ gelmemiş aşlā
Benüm de şā' iriyetde 'adīlüm görmemiş eyyām

- 24 Tevārīḥ ü qaşā‘ id hem ğazel taḥmīs idüp taḥrīr
‘ Aceb tertīb-i dīvān eyledüm tenfīz idüp aḥkām
- 25 Medārı ‘ ilm iken aşl-ı tarīkūñ şer‘ ü kânūnla
Kim istikşāra kādirdür olunsam cüz’ice ikrām
- 26 ‘ Ulūm-ı ma‘ rifetde ḥüsn-i ḥaṭda şı‘ r ü inşāda
Benümle imtiḥan olsun mu‘ arızlar budur da‘ vām
- 27 N’ola faḥr eyler isem çünki medḥ-i pādşāh itdüm
Kuşūr-ı ḥadd ü miḥdārı bilürken bende-i kem-nām
- 28 Yeter taşdı ‘ itme çek ‘ inān-ı ḥāmeni Tefīḫ
Du’ā-yı devletine başla kim olur ehemmi-tām
- 29 Ḥuda sāl-ı cedīdi pādşāha eyleyüp mes‘ūd
Şafā itsün serīr-i salṭanatda şad hezār ā‘ vām
- 30 İki şeh-zādegān ile selāṭinüñ Cenāb-ı Haḫ
Ḥaṭadan şaklasun devr eyledükçe çarḥ-ı heft ecrām
- 31 Dü şeh-zāde iki kuṭb-ı velāyetdür velī şimdi
Cihān itmekde üçler himmetine intizār-ı tām
- 32 Yazup bir beyt ile ‘ arz-ı ‘ ubūdiyyet ider ḥāmem
Anuñ her mışra’ı tarīḥ-i nev-sāli ider i‘ lām
- 33 Şeh-i ‘ adl-āvere nev-sāli es‘ād eyleye Bārī
Hezārān müjde geldi ‘ āleme sāl-i sürūr-encām
(1182)

3

TĀRĪḤ-İ MÜFTĪ ŞUDEN-İ DÜRRİ-ZĀDE MUŞTĀFA EFENDİ*

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Bāreka’llāh māh-ı ‘īd-i sa‘īd
Ḥabbezā maḥz-ı ‘avn-i Rabb-i Mecīd

- 2 Feyz-i faşlü'r-rebi'-i şādīden
Oldı eşküfte gönçe-i ümmīd
- 3 Kışzâr-ı merâmı tâzeledi
Olmuş iken mişâl-i zer' -i hasīd
- 4 Ehl-i 'irfâna cevre nâdim olup
Meyl-i luţf eyledi bu çarĥ-ı 'anīd
- 5 Oldı pertev-feşân-ı evc-i murād
Necm-i dürri şu' â' -ı baĥt-ı sa'īd
- 6 Hams u seb'în sal u yevm-i hamīs
Şehr-i şevvâl ü rûz hâmis-i 'īd
- 7 Yine şadr-ı refī' -i fetvâya
Geldi ol fâzıl-ı edīb ü reşīd
- 8 'Ārif-i mu' dilât-ı küll-i ' ulûm
Müsteşâr u emīn ü şâhib-dīd
- 9 Muştafa-nâm ü Bu Hanīfe- maĥâm
Bermekī-ĥaşlet ehl-i re'yi sedīd
- 10 'İlm ü fazl u hünerde bī-hemtâ
'Adl ü inşâf u merĥametde ferīd
- 11 Silk-i müstaĥsen-i meşâyiĥde
Zâtı manzumede çü beyt-i kaşīd
- 12 Çün gül-âb u şeker mükerrer olup
Câh-ı iftânuñ oldı ĥüsni mezīd
- 13 'İdde giydi ferve-i beyzâ
Kıldı evvelki câmesin tecdīd
- 14 Ferv-i beyzâda zât-ı pür-nūrı
Güyyâ nev-şadefde dürr-i sefīd
- 15 Oldı şeş sâle rûze-dâr-ı ġama
Ĥamdü li'llâh 'īd-i vaşlı bedīd

- 16 Ya İlähî be-haqq-ı Fahr-i rüsül
Rabbenâ Rabbenâ be-‘arş-i Mecîd
- 17 Eyle şâh-ı cihâna hem-vâre
Taht-ı devletde naşr ile te’yîd
- 18 Şadr-ı zî-şân-ı Âşaf-ı dehrüñ
Sâye-i cüdîñ eyle dehre medîd
- 19 ‘Avn ü hıfzuñla şeyhü’l-islâmuñ
Şadr-ı fetvâda ‘ömrin eyle mezîd
- 20 Anâ ra‘ nâ hüceste bir târih
Söyle Tevfîk ola vecîz ü müfid
- 21 Dürri-zâde Efendi yine gelüp
Şadr-ı fetvâya oldı ‘îd-i sa‘îd

4

TÂRİH-İ MÜFTİ ŞUDEN-İ MİRZÂ-ZÂDE EFENDİ*

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Müjdeler ehl-i kemâlün vâlih ü şeydâsına
Kıldı ihrâz-ı tevessül maflâb-ı aqşâsına
- 2 Dîdeler rüşen ayâ şeb-zindedâr-ı ârzü
Tali‘ oldı mihr-i devlet evc-i isti‘lâsına
- 3 Necl-i Mirzâ-zâde Es-Seyyîd Muḥammed sa‘d ile
Maḫdemiyle virdi ‘izzet manşib-ı iftâsına
- 4 Câh-ı vâlâ-yı meşihât irş ü istihkâk ile
Çok zamân müştâk idi zât-ı kerem-pirâsına
- 5 Oldı dîvân-hâne-i taḫdîrden teslîm-i ḫaḫ
Kilk-i tevciḫât-ı ‘ilmiyye yed-i yümnâsına

4 İ 7b , B 28b , R 2la

* Başlık İ;Tarih-i Şeyhü’l-islâm Şuden-i Mîrza - zâde Efendi R

- 6 Kābirañ ‘an-kābir oldı nuḥbe-i mecd ü fiḥār
Nüh felek peyveste olmaz rif‘at-i ābāsına
- 7 Hāme der-kef yazmağa Bercīs kām-ı ‘ālemi
Muntazırdur kūşe-i ebrūsunuñ ĩmāsına
- 8 Teşnegān-ı dehri sīr-āb-ı meṭālib itmede
Ĝālip oldı reşḥa-i kilki kerem deryāsına
- 9 Her nidā kim nūk-ı kilkinden tereşşuḥ eyleye
Lafz-ı mevzu‘u müradıfdür seḥā ma‘nāsına
- 10 Dinse ger şehbender-i bāzār-ı ‘irfāndur sezā
K’oldı mālīk kāle-i fazl ü hüner ecnāsına
- 11 Tuṭı vü āyīneyi der-ḥātır eyler her baқан
Revnāk-ı destār-ı sebz ü ferve-i beyzāsına
- 12 Zāhir ü bātında ḥüsn-i hāli yek-reng-i vifāk
Ḷavlı ü fi‘li munṭabıḶ taḶvāsına fetvāsına
- 13 Dergehinde manşıb-ı ruḳḳıyetin iḥrāz iden
‘Ālemüñ itmez tenezzül rütbe-i ‘ulyāsına
- 14 Manşıb-ı ‘ālīsini Allāh mübārek eylesün
Ḷaşre dek virsün şeref ol mesned-i bālāsına
- 15 Maşlaḥat erbābına dest u zebānundan müdām
Şadır olsun ḥayr olan dünyāsına ‘uḳbāsına
- 16 Pādşāh-ı dehre Ḷaḳ nuşretler iḥsān eyleyüp
Seyf-i ḳahrın ĝālib itsün leşker-i a‘dāsına
- 17 Didi tāriḥin kemīne bendesi Tevfīḳ anuñ
Geldi fetvā Mirzā-zāde der-i vālāsına (1183)

5
 TĀRĪḤ-İ SADR-İ RŪM ŞUDEN-İ PİRİ-ZĀDE
 ‘OŞMĀN EFENDİ DER- DEF‘ A-İ ŞĀLİŞE*

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Bi-ḥamdi’llāh tecellī idüb ‘avn-i Ḳādir ü Ḳayyūm
Merāyā-yı ‘alende kıldı cilve maṭlab-ı mektūm
- 2 Hezārān müjde yine şadr-ı Rūmi eyledi teşrīf
O yektā şadr-ı kāmīl kim ‘adīlī faẓlīda ma‘dūm
- 3 Ḥaḳāyıkdan uşeyyā fāzıl-ı nihrir-i müsteşnā
Feridü’d-dehr-i dānā müsteşār-ı mekremet-mevsūm
- 4 Mükemmel-sāz-ı esbāb-ı riyyāsetü’l-mi‘ā fiṭnat
Aristo-menḳabet şadru’ş-şudūr-ı tayyibü’l-cürsūm
- 5 Semiyi-yi ma‘den-i ḥilm ü ḥayā ‘Osman-ı zi’n-nūreyn
Ser-efrāzān olur zir-i nigīn-i ḥükmüne maḥkūm
- 6 Yegāne şadr-ı ‘ālī sāhibü’z-zeyl-i ma‘ālī kim
Ḳıyām-ı şer‘a ḥādīm ḥādīmān-ı devlete maḥdūm
- 7 Vücūdı müctemi‘-sāz-ı kemālāt u ma‘ārifdür
Ezelden olmuş erzāḳ-ı feẓāil zātına maḳsūm
- 8 Le’ālī-i ḥikem ğayra şadef-zīb-i ḥafā olsa
Añun tār-ı nigār-ı iktināhında olur manzūm
- 9 ‘İtābı kām-ı ā‘dāya çü hanzāl-ı māye-i telḥi
Velī şirīn kelāmı dostāna raḥatü’l-ḥulḳūm
- 10 Cihān olsa eger kemter şerāre nār-ı ḳahrından
Şeyāṭīn-i ‘adūyı necm-i şaḳıbbeş ider mercūm
- 11 Alur ehl-i kemālūñ dādını çarḫ-ı sitemgerden
Dem-i ‘adlīnde zirā ğālib olur zālīme maẓlūm

- 12 Şabā gülzār-ı dehri geşt iderse bulamaz mişlin
Meger gül-berg-i terden bûy-ı hulkın eyleye meşmûm
- 13 O mihr-i evc-i rif'ât pertev-efşân-ı tûlû'ı oldu
İdince burc-ı pârına rücû'ı meymenet-i melzûm
- 14 Se pâre şadrı teşrîfi için menşûr-ı ikbâli
Müşelleş vefk-i devletdür ki olmuş nâmına mersûm
- 15 'Aceb mi cevher-i şadrı mişâl-i kıt'a-i elmâs
Müşelles itse eş-şey'ü lâ-yüsennâ ahîri ma'lûm
- 16 Bakılsa gūyiyâ'ı unvân-ı emr-i şadr-ı sâlisde
Fe'-azzeznâ bi-şâlis ayetüñ tefsirîdür merkûm
- 17 Müşelleş neş'e-dâr-ı maţlab itdi şâlisen şadrı
Humâr-ı in'izâl itmiş iken ehl-i dili mağmûm
- 18 Revâk-ı câha menşûri gehi cûft oldu gâhi tāk
Degül bâziçeğânda olmuş ahkâm-ı şeref meczûm
- 19 Heme kârında el-Hâk'âkıbet maħmûdedür zîrâ
Tekerrürden olur el-'avdü aħmed nüktesi mefhûm
- 20 Olup câhı mübârek zât-ı pâki ğamdan âzâde
Du'â ü midhatiyle pür ola iqlim ü merzûbûm
- 21 Olup rû-mâl-ı zeyli şâde târîhin didi Tevfîk
Se bâr'ı Osman Efendi oldu rûh-efzâ-yı şadr-ı Rûm (1179)

15 b eş-şey'ü lâ-yüsennâ illâ yüşelles : “ İki olan şey üç de olur.” anlamında Arapça bir atasözüdür.

16 b Fe'-azzeznâ bi-şâlis : “O sıra ki onlara o iki elçiyi göndermiştik. Bunları yalanladılar. Biz de bir üçüncü ile izzet (ve kudret) verdik de varıp dediler.” Heberiniz olsun biz sizlere gönderilmiş elçileriz.” Anlamında âyetin bir kısmı (Yâsîn 36/14).

6
TĀRĪḤ-İ ŞADR-I RŪM ŞUDEN-İ ES'ĀD EFENDİ-ZĀDE*

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün fe' ilün

- 1 Yine server ü şafā ha'iz-i 'umūm oldı
Nüvīd-i maṭla' -ı çārū-keş-i ğumūm oldı
- 2 Meserret eyle gelüp raḡsa ṭāli' -i mes'ūd
Be-her kadem leked-endāz-ı baḡş-ı şūm oldı
- 3 Meger müsā' id imiş tāli' -i huceste-eşer
Sipih-r-i ehl-i dile bī-hūde melūm oldı
- 4 Bülend-rütbe Muḡammed Şerīf Efendi kim
Vücūdı meḡhar-ı ser cümle-i ḡurūm oldı
- 5 Huceste-dem şeref-i zātı eyleyüp iḡrāz
Sa' ādet ile şeref-baḡş-ı şadr-ı Rūm oldı
- 6 Hoşā ṭarīḡ-i hidāyet refīḡ-i 'ilmīde
Ḳadem-nihāde-i ser-menzil-i merūm oldı
- 7 O şems-i fazl ü kemālūñ senā-güzārāni
Mücāvīz-i 'aded-i zerre vü nücūm oldı
- 8 Dür-i kemāl ile ğavvās-ı ḡāmesi leb-rīz
Midād-ı mecrāsı ebḡur-ı 'ulūm oldı
- 9 Ḥudā mübārek idüp cāhını mu'ammer ide
O zātını ki mübāhāt-ı merzbūm oldı
- 10 Bu beyt-i vāḡidi tāriḡ-i cāhına Tefvīḡ
Mücevher ile yazup rā' i-i rusūm oldı
- 11 Yegāne şadr-ı Muḡammed Şerīf Efendi bu dem
Şeref-fezā-yı mu' allā maḡām-ı Rūm oldı (1189)

19b el- 'avdü aḡmed: " Tekrar güzeldir. " anlamında Arapça bir ibaredir

6 İ 8b, B 316, R 34a, E 81b

* Başlık İ;Tārīḡ-i Berā-yı Şadr-ı Rūm Şuden-i Es'ad Efendi-zāde E

7
 TĀRĪḤ-İ BĪNĀ KERDEN-İ ŐEYḤŪ'L-İSLĀM
 MĪRZĀ-ZĀDE ÇEŐME DER-ŪSKŪDĀR*

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Őehen-őāh-1 muvaḳḳar tācdār-1 ma' delet - gűster
 ' Adımű'l-miŐl ű bĭ-hemtā őehān-1 kiŐver-ārāda
- 2 Hűmā-sāye mu' allā-pāye Sultān MuŐtāfa Ḥān kim
 Műrecceḥ ' akl ű rűŐd ű niŐfeti ābā vű ecdāda
- 3 İdűp pűŐt-i kef ű destűn nihāde ḥāk-i teslĭme
 Ser-efrāzān olurlar tiŐ-i fermānuna ser-dāde
- 4 HemĭŐe lābis olup ḥil' at-i zer-dűz-1 sultānĭ
 Ola āyĭne-i ḳalbi ğubār-1 ğuŐŐadan sāde
- 5 Muvaffaḳdur uműrunda o őāhen-őāh-1 ' āliŐān
 ḤuŐuŐā őeyḥűl'l-islām-1 kerĭmű't-Őab' u naḳḳāda
- 6 Cenāb-1 műfti-i dĭn őeyḥű'l-islām-1 kerem-āyĭn
 MűŐārűn bi'l-benān-1 ehl-i ' irfān meŐḥarű's-sāde
- 7 Muḥammed nām u ḥaŐlet Mĭrzā-zāde Efendi kim
 Műsellem ḥűsn ű ḥulḳ u űireti taḳvā vű fetvāda
- 8 Fűnűn-1 ' ilm ű fazl u ma' rifetde bāhirű'l-i' cāz
 Kemāl-i ḥilm ű rıfḳ ű ' iffetűnde ḥāriḳu'l-āde
- 9 Őamĭr-i tābnāki mehbit-i ilhām-1 Rabbānĭ
 Cebĭni nűr-1 ĭmān ile mir'at-1 cilā-dāde
- 10 Hemān hem-ŐeŐm-i İbni Muḳle'dűr ḥűsn-i kitābetde
 FeŐāḥetde sezā olsa muŐāḥib-i İbni Abbād'a
- 11 Bu mevḳi' de sa' ādet-hānesűn ta' mĭr-i eŐnāsi
 Ehāli-i maḥalle muŐtaribken ḳillet-i mādā

7 İ 10 a, B 29a

* Başlık İ

- 12 Sünüh itdi zamîr-i pâk-i şâhen-şâh-ı devrâna
Rikâb-ı müsteţâba olmadın ‘ arz-ı temennâda
- 13 O yenbû‘ u’l-mekârim menhelü’l-‘ azb-ı ‘ inâyetden
Se mäsûra şu ihsân itdi ol zât-ı melek-zâde
- 14 Muşaffâ âb-ı cüdîñ fi-sebîli’llâh idüb icrâ
Şurû‘ itdi bu dîl-cü çeşmesâr-ı pâk-ı bünyâda
- 15 Eger görseydi hüsn-i şüret-i zîbâsını bir kez
Olur engüş-i hayret hâmesi Mâni vü Bihzâd’a
- 16 Şüyı başından alup sū-yı hayre eyledi icrâ
Taḳayyüd itdi ‘ atşân-ı zevi’l-ervâhî ervâda
- 17 Zebân-ı lûle gūyâ nâsı sîrâb itmege sâ’îl
Mevâşî vü tūyûra teknesi lebrîz ü âmâde
- 18 Şümâr-ı ḳatre-i âbından efzûn genc-i ğaybından
Hüdâ ecr-i cezîl ihsân ide dünyâda ‘ uḳbâda
- 19 İdüp ser-şuffe-i fetvâda aşlın sâbit ü dâ’im
İde Ḥaḳ serv-i ser-sebz-i vücûdın ğamdan âzâde
- 20 İdüp tebrîk anı dâ‘ i-i ihsân-dîdesi Tefvîḳ
İki mısrâ‘ -ı târîḳ ‘ arz ider bir beyt-i zîbâda
- 21 Li-vechi’llâh bu‘ aynî eyledi müftî’z-zamân cârî
Muvaffaḳ oldı zîbâ çeşme-sâre Mirzâ-zâde (1186)

8

TÂRİḲ-İ TECDİD-İ TEKYE*

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Şehen-şâh-ı mükerrem ḳuṭb-ı â‘ zam ğavs-ı ‘ âlem-ĝîr
Cenâb-ı Muştafâ Ḥân İbni Sulṫân Aḫmed-i maĝfûr
- 2 İdüp ğüsterde zıll-ı emn ü ‘ adlin fark-ı maḫlûḳa
İder celb-i du‘ â-yı hayr u cebr-i ḫâtır-ı meksûr

8 İ 11a , B 13b, R 16a, E 79b

* Başlık İ

- 3 Cevāmi ‘ medrese mekteb sebīl ü çeşme vü tekye
Bunuñ emşāli hayra eylemüñ evkātını mahşūr
- 4 Biri de bu tecelligāh-i İsmā‘īl-i Rūmī’dür
Penāh-ı Kādiri şeyhü’ş-şüyūh-ı mürşid ü mebrūr
- 5 Derūnında olan sūz u güdāz-ı cezbe-i tevhīd
Anı güyā ki suzān eyledi her bir dem-i maḥrūr
- 6 Yanup yağıldı tecdīdin ricā idüp rikābından
Şeh-i ‘ālem de itdi aña bir sadıq kılun me’mur
- 7 O da şıdık u ḥulūş u istiḳāmetle idüp tecdīd
Bu resm-i dil-keş üzre yaptı olsun dīde-i beddūr
- 8 Uçırdı evc-i ‘izze murğ-ı rūḥ-ı pür-fütūḥun tā
Şikār-ı kebg-i naşr itsün o bāz-ı eşheb-i pür-zūr
- 9 Şehen-şāh-ı cihānı nā’il-i ecr-i cezīl idüp
Ḥudā itsün serir-i salṭanatda dā’imā mesrūr
- 10 Ğubār-ı sālikān Tevfīk-i kemter yazdı bu beyti
K’anuñ itmāminuñ tāriḥidür her mısra‘-ı meşūr
- 11 Maḳām-ı Kādiri bālā yapıldı emr-i şāh ile
Bu tekye ḳalb-i ehlu’llāh gibi oldu güzel ma‘mūr
(1179)

9
TĀRİḤ-İ CÜLŪS-I SULTĀN MUŞTĀFA ḤĀN
‘ALEYHİ’R- RAḤMETİ VE’L-ĞUFRĀN*

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Ḥamdü li’llāh şāhid-i kām oldu ber-vefḳ-i merām
Levh-i mir’at-ı emelde cilve-perdāz-ı ‘ukūs
- 2 Taht-ı ‘ālī-baht-ı ‘Osmāniye Sultān Muştafa
İrş ü istiḥkāk ile oldu şeref-baḥş-ı cülūs

9 İ 11b, B 8a, R 10a

* Başlık İ,B

- 3 Ol girān -temkīn-i şān ü şevket ü şāhib - vakār
Oldı kühāsā nişest-āverd-i taht-ı ābnūs
- 4 Ol Süleymān-ı zamāna bende-i fermān olup
Tācdārān dāne-çīn-i cūdidur hem-çün ħorūs
- 5 Yümn-i sâ' atde o şāh-ı nīk-baht oldılar
Bî' at ü tebrik için ā' yān-ı devlet ħāk- būs
- 6 Rūşen itdi ā' yün-i ā' yānı envār-ı sürür
Eyledi pür-şīt-i şādī ālemi āvāz-ı kūs
- 7 Şimdi ol rütbe muṭayyebdür kı lup ħalk kim
Būy-ı 'ıtr-ı şāhi neşr itmekde enfās-ı nüfūs
- 8 Münselib levḥ-i derūndan jeng-i ekdār-ı ğumūm
Munḳalib aḳkām-ı sa' de cümle āşār-ı nuḥūs
- 9 Ḥaḳ idüp 'ömrin ziyād u 'adl ü dādın müstezād
Devḥa-i iclālin itsün sāye-endāz-ı rü'ūs
- 10 Şadr-ı 'ālī-ḳadrine kim māh-ı bedr-i tāmdu
Feyz- bāḥş-ı nūr-ı iḳbāl ola manend-i şümūs
- 11 Didi Tefvīḳ-i beḳā-ḥ'āhı aña tāriḥ-i tām
Devlet ü mecd ile Sulṭān Muşṭafa kıldı cülūs (1171)

10

TĀRİḤ-İ VELĀDET-İ HİBETU'LLĀH SULTĀN*

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Şehr-yār-ı 'azamet-ğüster ü Dārā- 'unvān
Tācdār-ı şefḳat-perver-i āl-i 'Oşmān
- 2 Ḥırz-ı bāzū-yı emān mā-ḥasal-ı şevket ü şān
Vāriş -i mülk-i cihān zıll-ı zalīl-i Yezdān

10 İ 12a, B 9b, R 12a

* Başlık İ;Tārīḥ-i Velādet-i Hibetu'llāh Sulṭān Duḥter-i Sad Aḥter
Merḥūm Sulṭān Muşṭafa Ḥān B

- 3 Muştafa Hân-ı velî- menkabe ‘ âlî - rütbe
Şeh-i Cem-kevkebe sultân-ı selâtin-i cihân
- 4 Bir şebângeh şadef-i şulb-i hümâyûnundan
Oldı bir dürr-i girân-mâye şerâfetle ‘ ayân
- 5 A‘ni bir duhter-i sa‘ d-ahter-i iffet-perver
Dürretü’t-tâc-ı sa‘ âdet Hibetu’llâh Şultân
- 6 Cebhesi maşrıq-ı envâr-ı şümûs-ı iqbâl
Himmetin nûr-ı mücessem gibi pertev-efşân
- 7 Mevlidi mûcib-i enva‘ -ı sürûr u şâdî
Mağdemi bâ‘ iş-i hayr u berekât-ı dü cihân
- 8 Kûs-ı şâdi çalınup top-ı beşâret atılıp
Kıldı ser-cümle dil-i ‘ âlemi şâd u handân
- 9 Şevk ile halk olıcağ muntazır-ı şehr-âyîn
Heft rûzân u şebân ruşşata kıldı erzân
- 10 Sûk u bazar zer ü zîvere müstağrak olup
Küçeler haclegeh-i sūr-ı ‘ arūs oldı hemân
- 11 Berg-i sebz ile tonanub der ü dervâze-i şehr
Oldı her küçesi hem-hâl-i hıyâbân-ı cinân
- 12 Kehkeşân ile virüp ser-te-ser ârâyiş ü zîb
Sûk-ı eflâki tonatmış gibi pîr-i devrân
- 13 Dil-i şeb pür-ıtarab ü rûz u seher hande-künân
Mîhr ü meh dâ‘ ire-i çarh-ı felekle rakşân
- 14 Ber-hevâ-yı fesine döndi şihâb-ı şâkıb
‘ İkd-ı Pervîn ise top kandile benzerdi hemân
- 15 Şubh-dem pîrehen-i âl-i şafağda hürşîd
Hem-çü fânûs-ı hâyal eyledi hayli devrân

- 16 Niçe sāl olmış iken māder-i eyyām ‘ aqīm
Olmamış idi qabūl zeh ü zāde imkān
- 17 Şevher-i bahtuñ ammā ki olup maqlūbi
Oldı tevlīd-i netāyicde mutī‘ -i fermān
- 18 Bā- husūs itdi o şāhen-şeh-i vālā güheri
Böyle bir Āşaf-ı zī-şāna muvaffaq Yezdān
- 19 Re ’y ü tedbīrde taqđīr-i Hudā’ya hem-pā
‘ İlm ü ‘ irfān ü fezā ’ilde ‘ adimü’l-aqrān
- 20 Gidüp eyyām-ı şerīfīnde ğumūm u ekdār
Oldı rāhatgede-i emn ü emān dār-ı cihān
- 21 Dā ’im ol şāhı vezīrān ü ricāliyle Hudā
İde reşk-āver-i şāhān-ı müretteb - dīvān
- 22 Taht-ı devletde idüb ‘ ömr-i ṭabī‘ yi güzār
Nice şeh-zādeler ihsān ide Ḥallāq-ı cihān
- 23 Oldı tebşīr ile tāriḥ-i velādet Tevfīk
Ömrü iqbāle geldi Hibetul’İlāh Sulṭān (1172)

11

TĀRİḤ-İ DİĞER BE-VELĀDET-İ ŞĀH SULṬĀN*

Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilün

- 1 Hüsrev-i Cem-cāh-ı şāhen-şāh-ı Sulṭān Muştafā
Kim mü ’eyyed devleti şer‘ -i Resūla’İlāhdan
- 2 Şer ‘ ü qānūna muvāfiq eyleyüp ef’ ālini
Mazhar-ı ḥayr-ı du‘ ādur her dil-i āġāhdan
- 3 Sāye-i ‘ adlünde ser-tā-pā sürūr-ı qalb ile
Muğtenemdür ḥalk-ı ‘ ālem ni‘ met-i dil-ḥ’āhdan

11 İ 13b, B 10b, R 13a

* Başlık İ; Tārīḥ-i Velādet-i Şāh Sulṭān Bintü’l-Merḥūm
Sulṭān Muştafā Ḥān B; Tārīḥ-i Velādet-i Şāh Sulṭān R

- 4 Olmayup dil-beste-i ‘ unvân-ı taht-ı salţanat
Hayra tevfiķ oldu ancak ķaşd-ı ‘ izz ü cāhdān
- 5 Aña Hāķ bir duķter-i sa‘ d-aķter ihsān itdi kim
Olsa şāyān aña bir gehvāre-i zer māhdan
- 6 Leyl-i keşf-i hırķaya idüp teşādūf mevlidi
Nūr toĝdı şanki ol leyl-i şefā‘ atgāhdan
- 7 Oldı müstevli ķılıp ‘ ālemüme şevķ ü sürūr
Ķalmadı dillerde āşār-ı ĝam cangāhdan
- 8 Taht-ı devletde ola evlādı ile müstedām
Haşre dek zıkr-i cemīli düşmesün efvāhdan
- 9 Didi Tevfikā beşāret birle tārīķ-i tamām
Şāh-ı Sultān t̄ali‘ oldı müjde nesl-i şāhdan

(1174)

12
TĀRĪĶ-İ VELĀDET-İ MİHR-MĀH ŞULĤĀN*

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Şebangeh-i maşriķu’l- envār-ı ‘ avn-ı Kirdgāri’den
Tulū‘ -ı neyyirin baĝt u devlet oldı nūr-efşān
- 2 Sa‘ ādetle şehen - şāh-ı cihānuñ şulb-ı pākünden
Yine bir duķter-i sa‘ d-aķteri Hāķ eyledi ihsān
- 3 Nümüde oldı zāt-ı enveri bir vaķt-i es‘ ada
Müzerkeş mehd-i devletde sadeftē çün dürr-i ĝalţan
- 4 Mürekkeb pertev-i şems ü ķamerden ‘ unşur-ı pāki
Muĝhammer bŷy-ı gülden fıtratı çün ĝonce-i ĝan

12 İ 14a, B 10a, R 13a

* Başlık İ ,R; Tārīķ-i Velādet-i Mihr-māh Sultān İbnü’l-Merĝum
Sultān Muşţafa Ĥān B

- 5 Hütüt-1 cephesinde âyet-i feth ü zafer meşhûd
Vücûd-1 enverinden pertev-i yümn ü şeref tâbân
- 6 Meserret- bahş olup feyz-i nüvîd-i mevlid-i sa' dı
Çarîrû'l- 'ayn-1 şâdi oldı yek-ser â' yün-i â' yân
- 7 Olup tāk-1 der ü dervâzeler pür-ziynet ü zîver
Buyût-1 nâs oldı haclegâh-1 sürûr-1 bî-pâyân
- 8 Şeh-i ' adl-âveri şeh-zâdegan u duhteranıyla
Serîr-i salţanatda dâ'im itsün Hazret-i Yezdân
- 9 Didi Tevfîk ' âlem-dîdeler rûşen diyü târîh
Fürüzân kıldı kevnî tâlî' oldı Mihr-mâh Sulţan
(1176)

13

TÂRİH-İ VELÂDET-İ MİHR-ŞÂH SULTÂN*

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Şehriyâr-1 heft kişver Şâh Sulţan Muştafa
Kim mülûk-1 dehr iderler âsitânunda huzu'
- 2 Ol Sikender-meşreb ihyâ itmede mülkün müdâm
Eyleyüp mâ'u'l-hayât-1 ' adli kilkinden nübü'
- 3 Öyle bir şeh-bâz-1 evc-i salţanat kim düşmeni
Nesr-i tâ'ir olsa ger çengâline eyler vuķu'
- 4 Zâtını te'mîn için ' aynu'l- kemâl-i dündan
Eylemiş te'yîd şavn-1 İzîd iksâ-i durü'
- 5 Nür-1 ' adli maḥv-1 âşâr-1 zâlâm-1 zulm idüp
Tâ-be-key ḥayr-1 ḥaber ile itmede ḥatm ü şuru'
- 6 Eyleyüp Haḫ neyyir-i zât-1 şerîfun bî-zevâl
Eylesün yevmen fe-yevmen evc-i devletde sutü'

13 İ 14b, B 11b, R 14a

* Başlık İ

- 7 Bağbān-ı kudret ol naḥl-i riyāz-ı şevketüñ
Aşlını şabit kılp hem ide tekşir-i fūrū
- 8 Mihr-şāh nāmunda bir sulṭān-ı zī-şānuñ yine
Nāsa bulduḡda nüvīd-i mevlidi sa^c d-ı şüyū^c
- 9 Didi Tevfīk-i beḡā - ḥ^v āhı anuñ tāriḡini
Mihr-şāh Sulṭān kevne yūmn ile kıldı ṭulū^c
(1176)

14

**TĀRĪḤ-İ VELĀDET-İ ŞEH-ZĀDE SULṬĀN
SELĪM ‘AMMERA’LLĀHU Bİ’L-FEVZİ’L-‘ AZĪM***

Fā^c ilātün Fā^c ilātün Fā^c ilātün Fā^c ilün

- 1 Oldı neşr el-ḡamdü li’llāh ‘āleme būy-ı neşāt
Kim vezān oldı mehebb-i feyzden bād-ı nesīm
- 2 Bir nesīm-i cān-fezā kim luṭf-ı Rabbāni’dür ol
Andan irmişdi dem-i ‘İsā’ya imdād-ı Raḡīm
- 3 Gülsiṭān-ı salṭanatda oldı anuñla güşād
Ḡonçe-i kām-ı ḡıdīv-i şāḡib-i fehmi Selīm
- 4 Ḥüsrev-i Dārā-vaḡār ü Şāh-ı Cemşīd-iktīdār
Ḥāmi-i dīn-i mübīn ü ḡādīm-i şer^c-i ḡavīm
- 5 Dāver-i devrān şeh-i zī-şān ḡāḡān-ı cihān
Ā^cni Sulṭān Muşṭafa Ḥān ḡüdāvend-i ‘azīm
- 6 Reh-nümūnı fetḡ ü nuşretdür ṭarīk-i rezmde
Meclis-i şāhānesinde ‘ilm ü ḡikmetdür nedīm
- 7 Bulsalar der-bāni-i dergāḡın eylerler niyāz
Ḥüsrev ü İskenderā Ferīdün u Dārā ‘an-şamīm

14 İ 15a, B 8b, R 10b

* Başlık İ;Tārīḡ-i Velādet-i Şehen-şāh-ı zamān Hazret-i Sulṭān
Selīm Ḥān Dāme Mülkehu B

- 8 Maṭla^ʿ -1 şevket-fürüz-1 şulb-1 şāhen-şāhdan
Şaldı pertevgün gibi dünyāya bir nūr-1 cesīm
- 9 Ā^ʿ ni bir şeh-zāde-i sa^ʿ d-aḥter-i ferruḥ-ḳadem
Hüsni-i şevḳ-efrüz-1 rüyü āyet-i şun^ʿ -1 ḳadīm
- 10 Meymenetle oldı zīb-efzā-yı āgūş-1 vücūd
Ḳalbi meclā-yı rūḥ-1 ilhām-1 Ḥaḳ nāmı Selīm
- 11 Cebhe-i pākūnde lāmi^ʿ pertev-i nūr-1 salāḥ
Sīne-i şāfında ṭāli^ʿ mihr-i aḥlāḳ-1 kerīm
- 12 Şīme-i merḡube-i tab^ʿ -1 leṭāfet-güsteri
Nāfe-i āhūda gūyā nefḥa-i ^ʿ anber-şemīm
- 13 Leb-güşā-yı ḥayret-i evşāf-1 dendānı şādef
Herze-ḡaltān-1 yem-i reşki hele dürr-i yetīm
- 14 ^ʿ Āleme devrān güler yüz gösterirse vecchi var
Gördi bu şeh-zāde-i pākizede rüy-1 besīm
- 15 Ki felek zerrīn ḳımaṭ eyler şihābından gehi
Gösterür māh-1 nevi gehvāresiçün pāy-1 sīm
- 16 Virse berḳ ḥānde-i la^ʿ l-i revān-baḥşī fürüg
Ḥāke ol dem feyż-yāb-1 rūḥ olur ^ʿ azm-i remīm
- 17 Ḥāşılı ābisten-i mişlünden ol şeh-zādenüñ
Māder-i imkān olur ḳannım budur ey dil ^ʿ akīm
- 18 Mu^ʿ terifdür vaşf-1 pākūnde ḳuşurın nāṭıkam
^ʿ Aczin izhār itdi medḥinde bu ṭab^ʿ -1 müstaḳīm
- 19 Kıblegāh-1 rüy-1 ḥācāt ola ey dil vaḳtidür
Dergeh-i vālā-cenāb Ḥāzret-i Ḥayy ü ^ʿ Alīm
- 20 Tā ki ḥürşīd-i cihān itdükçe maşrıḳdan ṭulū^ʿ
Reng-i tārīki-i şeb olduḳça nūr ile ^ʿ adīm
- 21 İde Ḥaḳ şeh-zāde vü sulṭānlar ile dā'ima
Şāh-1 ^ʿ ālişānı evreng-i sa^ʿ ādetde muḳīm

- 22 Neyyir-i rüy-ı cihân-tâbı vire âfâka fer
Sâye-i ‘adli ola hem bâ‘ iş-i luṭf-ı ‘amîm
- 23 Eyleye ḥâkân-ı berr ü baḥr için ḥayrî’l-ḥalef
Ber-güzide böyle bir şeh-zâdeyi Rabb-i Raḥîm
- 24 Bendesı Tevfîk târiḥin du‘â idüp didi
Geldi kevine devlet ile pîr ola Sulṭân Selîm (1175)

15

TÂRİḤ-İ VELÂDET-İ ḤÂDİCE SULTÂN*

Mef’ulü Fâ‘ ilâtün Mef’ulü Fâ‘ ilâtün

- 1 Şehen-şeh-i mu‘azzam Sulṭân Muştafa Ḥân
Kim zât-i pâkî ‘avn-i Bâri’ye mażhar oldu
- 2 Terfîh idüp ‘ibâdı te’min idüp bilâdı
Ye’cüc-i zulme dâdı sedd-i Sikender oldu
- 3 Tîg-i siyâsetünden ḥâ’if olup zarûri
A‘dâ-yı dîn ü devlet cümle muḥaḳḳar oldu
- 4 Olup bu çarḥ-ı gerdün micmer-fürûz-ı vaşfi
Tîb-ı medâyih ile ‘âlem mu‘atṭar oldu
- 5 Cümle ḳulûb-ı ‘âlem aña teveccüh üzre
Zirâ ki celb-i ḥâṭır aña musahḥar oldu
- 6 Ḥaddince her-farîḳa ikrâmı oldu mebzûl
Ehl-i ‘ulûma amma ğayriden ekşer oldu
- 7 Şulb-ı şehen-şehîden mehd-i vücûda yine
Bir duḥter-i kerem-perver sâye-güster oldu
- 8 Âfâka oldu sârî feyz-i sūrûr u şadî
Ol dem ki mevlidiyle ‘âlem mübeşşer oldu

15 İ 16a, B12 a

* Başlık i

6b ekşer : ekber B

- 9 N'ola t̄ulū'ı itse çeşm-i cihānı rūşen
 H̄urşīd gibi z̄irā nūr-ı muşavver oldı
- 10 Evlādı ile şāhı yā Rab kıl mu'ammer
 Anlarla h̄alka z̄irā raḫat müyesser oldı
- 11 Tebşīr idüp cihāna Tevfīk didi tārīḫ
 Müjde H̄adīce Sulṭān dünyāya z̄iver oldı (1182)

16

TĀRĪḤ-İ VELĀDET-İ ŞEH-ZĀDE SULṬĀN MUḤAMMED*

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Şehr-yār-ı heft-kişver h̄üsrev-i fermān-revā
 Pādşāh-ı dādger sulṭān-ı manşūru'l-livā
- 2 Muştafa H̄ān İbni Sulṭān Ahmed-i şālis k'odur
 Cā-nişin-i mesned-i peygāmbere ü zıll-ı H̄ūdā
- 3 Ol şehen-şāh-ı cihān hazret-i perverdgār
 Yine bir şeh-zāde-i 'ālī-nijad itdi 'atā
- 4 Eyledi Sulṭān Muḫammed-nām bir şeh-zādeyi
 Genc-i ğaybından Cenāb-ı Kibriya iḫsān aña
- 5 Ğonçe-i bāğ-ı aşālet ḫāşıl-ı 'ömr-i 'azīz
 Kurretü'l-'ayn-ı necābet nūr-ı mirātü's- şafā
- 6 'Unşurında māye-i feyz-i sa'ādet muḫtefi
 Cephesinden lem'a-i fetḫ ü meğāzi rūşenā
- 7 İhtizāz itdükde mehd üzre o cism-i nāzenin
 Güyiyā berg-i ter olmuş rāha pirā-yı şabā
- 8 Sanma pervīn nazm idüb tār-ı şu'ā-ı māha çarḫ
 Mühre-i gehvāre 'arz eyler idüp ḫaddin dü-tā

16 İ 16b, B 9a, R 11b, E 5b

* Başlık İ; Tārīḫ-i Velādet-i Dāver-i Şāh-ı Devrān Şeh-zāde Sulṭān Muḫammed İbni Merḫūm Muştafa H̄ān B; Tārīḫ-i Berā-yı Mevlid-i Sultan Muḫammed E

- 9 Olmasaydı tār ü pūdı sāde naqş ü zībden
Çarḡ-ı atlas pūşiş-i gehvāresi olsa sezā
- 10 Şāni-i şeh-zādegāndur rūḡ-ı şānidür velī
Cism-i dünyāyı ikisi eyler ihyā bī-merā
- 11 Cīb ü hemyānun idüp lebrīz-i naqđ-i şad-sürür
Fā'iz-i genc-i emānı oldu her bāy u gedā
- 12 İki şeh-zāde Selīm ile Muḡammed oldu çün
Emr-i devletde selāmet maḡmidettür pişvā
- 13 Da'vī-i ihyā-yı dīn ü devleti işbāt için
İki şāhiddür iki şeh-zāde-i 'adl-āzmā
- 14 Gūyiyā ḡāḡ-i sipihr-i devleti tenvīr için
Birisi şemsü'd-ḡuḡādur birisi bedrū'd-dücā
- 15 Mevkib-i şāhen-şehīde ol iki şeh-zādeler
Ferḡadāndur oldu hūrşīde muḡārin gūyiyā
- 16 Taḡt-ı teşrīfe baḡal-gīr olmaḡiçün pādşāh
Bir taraf ḡāli idi bunuñla buldı istivā
- 17 Şimdi düzdi çiftesin keşti-i baḡr-i salḡanat
Virdi eyyām-ı muvāfiḡ rüzḡār-ı hoş-hevā
- 18 Ḥamdü li'llāh mīve-i nahl-i ümīd-i şeh-r-yār
Buldı bādām-ı dü-maḡz-āsā 'aceb neşv ü nemā
- 19 İki görür göz iki destidür çün 'ālemüñ
Kimseye eksikligüñ göstermeye bāri Ḥudā
- 20 Pādşāh-ı taḡt-ı devletde idüp Ḥaḡ müstedām
Ḥıfz ide ekdārdan şeh-zādegānuñ dā'imā
- 21 Hem vezīr ü şeyḡü'l-islām u ricāl-ı devletin
Sāye-i 'adlinde itsüñ nā'il-i 'izz ü 'alā
- 22 Ḥādīmü's-şer' -i Selānik bendesi Tevfīḡ anuñ
Derc idüp bir beyte tāriḡhin ider ḡüsn-i edā

- 23 Müjde bādā kevne oldı mūcib-i fevz ü 'atā
Mevlid-i Sultān Muḥammed İbni Sultān Muḫtafa
(1180)

17

**TĀRĪḤ-İ GAZİ ŞUDEN-İ SULTĀN MUŞTĀFA ḤĀN
ALEYHİ'R-RAḤMETİ VE'L- ĞUFRĀN***

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Yemīn-i fetḫ ü nuşret seyf-i meslūl-ı yed-i kudret
Emān-ı mülk ü millet sāye- baḫş-ı madā' let-sāzi
- 2 Şehen-şāh-ı ğazā-endişe Sultān Muḫtafa Ḥān'ıñ
Zamānuñda yoĝiken kimsede ḫīle ile ser-bāzī
- 3 İdüp Moskov derūn-ı bed-nümünüñ mekr ile meşhūn
İdünce naḫz-ı 'ahde rāstdan vaz'-ı çep-endāzi
- 4 Taḫındı dāmen-i mülkine hem-çün kelb-i dīvāne
O Gürci zümresi Moskov idüp şad ḫud' a vü bāzī
- 5 Livā-yı Aḫmedi pīrāye-i düş idüb der-ḫāl
'Adū ḫahrına irsāl itdi serdār-ı ser-efrāzı
- 6 Açıḫdan ḫal' a-i Ḥotīn'i istilā idüp ḫınzir
Bilerdi mü'minine zarr içün dendāne-i āzı
- 7 Vezīrān-ı dilirān 'asker ile eyleyüp şeb-hūn
Ḫırup küffarı ḫatlı itdi re'is-i ḫīle-pervāzı
- 8 Ḥaḫībān oḫudı minberde ğāzī nāmına ḫuḫbe
Cemā'at şād olub itdi du'ā-i şāha āĝāzı
- 9 Ḫrāl-ı bed-fi' āluñ başına teng eyleyüp tācın
Olur taḫtı ğuzātuñ cümle tārāc-ı tek ü tāzı

17 İ 17 b, B 12b, R 9b

* Başlık İ

- 10 Mübârek eyleyüp Allâh ğazâsın ba' d-ez-în her sâl
Mefâtîh-i kılâ' -1 düşmen olsun pây-1 endâzı
- 11 Didi Tevfîk ğâzi olduĝında cevherî târih
Mücidd oldı cihâda oldı Sulţân Muştâfa ğâzî
(1183)

18

**TÂRİH-İ MUTİ' ŞUDEN-İ TÂHİR 'ÖMER BE-FERMÂN
SULTÂN MUŞTÂFA HÂN***

Müste' ilâtün Fâ' ilün Müste' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Allâh mu' ammer eylesün Hân Muştâfâ-yı 'ādili
K'oldur hîdîv-i kâmrân zıll-1 Hudâ-yı Müste'ân
- 2 Her kınde kim bilir âteş-i fitne 'alev-engîz ola
Eyler añun itfâsına re'y-i zerrinüñ der-miyân
- 3 Her emre me'mûr eyleyüp bir bende-i kâr-âgehin
Eyler hulûş-1 niyyet u sa'y-i cemilüñ imtihân
- 4 Fehm itse isti' dâdını hüsn-i süluk-1 hâlini
Elbette istiqlâl ü ruhsatla ider i' lâ-yı şân
- 5 Ez-cümle şehri-i ' Akka'da Tâhir Ömer kim ez-ğadîm
Olmışdı dîn ü devlete hîdmetde eski hânedân
- 6 Müstağrak-1 ihsân olup hîdmetde ser-gerdân iken
Tağdır-i Rabbânî ile itdi tağallül in ü ân
- 7 Hıbb-1 riyâsetle bütün evlâdına metbû' iken
İdlâline sa'y eyleyüp bir nice hıssâd-1 zamân
- 8 Hadd-i itâ' atden añun ihrâcına sa'y eyleyüp
Zu'munca güyâ itdiler ta' lîm-i hıfz-1 mâl ü cân
- 9 Bi'l- iktizâ idüp nice esbâb-1 nâ-bercâ zuhûr
Olmışdı ' işyân şüreti mir'ât-1 hâlinde ' ayân

18 İ 18a, B 12b, R 15a, E 78b

* Başlık İ

- 10 Çok vaq' a-i hayret-fezā oldı miyānde bāz-geşt
Ma' lūm iken hācet degüldür anı tafsīl ü beyān
- 11 Şimdi aña me'mur olan ser-asker-i 'ālī- tebār
Şarf eyleyüp bu emre çok naqdīne-i tāb ü tüvān
- 12 Gāhī lisānā eyleyüp baş-ı kelām ü kı̄l ü kal
Gāhī gönülden söyleşüp mānende-i işrākıyān
- 13 Geh seyf-i qahra el vurup geh rū-yı luḫfun gösterüp
Va' d u va' id ile niçe söz söyleyüp yahşī yamān
- 14 Tedmīr ü qahr-ı düşmene küllī tedārükler görüp
Şeb-ḫūn u gāret itmege iḫlīmīni oldı revān
- 15 Fehm itdi kim ceng eylese cā'iz degildür i' timād
'Asker ise hep Şām işi qorqāq gürūh-ı qaltabān
- 16 İ' māl idüp sebbābe-i fikr-i daḫīk sū-be-sū
İtdi berā-yı maşlahat bir ḫayli irḫā-yı 'inān
- 17 El-ḫarbu ḫud' a qavlini sermāye-i kār eyleyüp
İtdi metā' ı ḫīleyi bāzārına zib-i dükkān
- 18 Āb-ı nihān-ı fikrini der- zir-i kāh icrā idüp
Baş itdi şad efsūn ile efsāne-i 'ıḫdü'l-lisān
- 19 Evlād ü eb mā-beynine ilḫā idüp reng-i şıḫāḫ
Her bir gürūhı eyledi biri birine ḫaşm-ı cān
- 20 Tāhir 'Ömer de bildi kim ḫaşm-ı kavīye dūş olup
Bulur belā-yı lāyıḫın çekmekde biñ dürlü ziyān
- 21 'İşyān u tuḫyān iderek evlādı dāḫi kendüye
Yār olmayup izrār ider ḫayretde qaldı bī-gümān
- 22 Ḫāk-i niyāza yüz sürüp itdi kemāl-i inḫıyād
Bād-ı ḡazabdan lerce-nāk olmışdı çün berg-i ḫazān

- 23 Bir loğma nān ümīd idüp h̄v̄ān-ı keremden başladı
 uyru alup yalvarmaa m̄ānend-i kelb-i ihtim̄ān
- 24 Red eyleyüp destindeki bülđān ü em̄s̄arı bütün
 Maqlüb olursa m̄ālını daı virüp b̄i-ımtin̄ān
- 25 Tā`ib olup ıyānına tābi olup sultānına
 Oldı kem̄ine bende-i alka-be-gu u mihr̄ibān
- 26 Ser- asker-i nuret-eer daı tekeffül eyleyüp
 ıldı ricā-yı afvını bālāya tar̄ir ü beyān
- 27 Me`mül odur kim pādāh-ı d̄in-penāh ihsān idüp
 Afv ü ināyet eyleyüp ullua ide āyān
- 28 Anca kerāmetdür bu kim bunuñ gibi ham-ı avi
 Tābi olup ez-cān u dil oydı yolunda ba ü cān
- 29 Eshel tari ile anı ekdi zem̄in-i ā ata
 Böyle beliyye def olup buldı cihān emn ü emān
- 30 Aña du āmız böyle kim her amına ğālib olup
 Moskov daı bundan beter mahūr ola f̄i-küllü ān
- 31 ām-ı er̄ifūñ h̄ādimü`-er i kem̄ine bendesi
 Tevf̄i olup bunuñ gibi himetle dāmen u der-miyān
- 32 Ednā kerem me`mul idüp yüz sürdi h̄ā-i devlete
 Olsun erā-ı h̄āuñ ol kemter ğulām-ı nā-tüvān
- 33 Aña ziyāde bir güzel mırā-ı tār̄iin didi
 Abd oldı āh-ı ādile Tāhir Ömer didi emān (1187)

19

TĀRĪḤ-İ ŞADĀRET ŞĀNĪYE-İ MUḤSİN-ZĀDE MUḤAMMED PAŞA*

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Nizām-ı 'ālemi idüp perīşān düşmen-i bed-ḥ'āh
Ser-ā-ser bezm-i üns-ā-üns-i dehri itdi vaḥşetgāh
- 2 Olup berḳ-i ḳaderden bir şerār-ı şūr u şerr ceste
Ṭuṭıṣdı ḥarman-ı ārām-ı dīl çün ḥayme vü ḥargāh
- 3 Dirāz idüp bilād-ı mü'minine dest-i istilā
Esīr-i bend-i aḥzān itmiş idi 'ālemi her gāh
- 4 Olup dem-beste-i 'aciz ü tekāsül ḳahr-ı ā' dādan
Ziyāde muḫtaribken pīr ü bernā vü gedā vü şāh
- 5 Sünūḥ itdi zamīr-i pākine ilhām-ı Rabbānī
Olup mülhem cenāb-ı Muṣṭafa Ḥān-ı felek-dergāh
- 6 Firistāde idüp mühr-i hümāyūnun sā' adetle
Muvāḳḳar itdi Muḫsin-zāde Paşâyı bi-'avni'llāh
- 7 Vezīr-i ā'zam u serdār-ı Ekrem naşp idüp ānı
Muvaffaḳ oldı bu re'y-i sevāba ḳalb-i şāhen-şāh
- 8 'Alem-efrāz-ı nuşret esb-rān-ı 'arşa-i saṭvet
'Ömer-dād u 'Alī-heybet Aristo-rāy u Āşaf-cāh
- 9 Mutī' -i Ḥaḳ vekīl-i muṭlaḳ ü ser-'asker-i eşfaḳ
Semiyy-i faḥr-i 'ālem şadr-ı Ekrem ḥayyir ü āgāh
- 10 İdüp seyr-i menāzil 'ālem-i envār-ı 'izzetde
Rücū' itdi ḳadīmi burcuna gūyā ki kurş-ı māh
- 11 Boyunca cāmedür n'ola giyirse şadr-ı vālâyı
Gelür ol ḥil'āt-ı bālāya ḳadd-i digerān kūtāh

19 İ 19a, B 25a, R 18a

* Başlık İ; Tārīḫ-i Şadāret Muḫsin-zāde R
5: -B

- 12 N'ola bulsa nigîn ü devlet âb u tâbı ke'l-evvel
Şu ağıdığı yire yine açar dirler bulup bir rāh
- 13 Olur şadri mükerrer eyledükçe ' izzeti müzdād
Gül-âb olsa mükerrer hoşdur anı itmek istinkāh
- 14 Meşām-ı cānı bŷy-ı hŷsn-i hŷlkıyla idŷp ta' tŷr
Kulŷb-ı halkı cezb itmekde hem-çŷn keh-rŷbā vŷ kāh
- 15 ' Adŷ tāb-āver olmaz şavlet-i pŷr-zŷrına anuñ
Olur mı pençe-gŷr-i ŷŷr-i garrān beççe-i rŷbāh
- 16 İdŷp cŷş u hŷrŷş ağıdıķda seyl-i ' asker-i İslām
Ne mŷmkin tŷde-i hāşāk-ı dŷşmen olsa seng-i rāh
- 17 Kerīmā çāre-sāz ol merhem-i luţfuñ dirġ itme
İrişdi ŷstŷh vāna zahm-ı sikkŷn-i gam-ı cangāh
- 18 Hŷlŷş-ı kalb ile dŷn-i mubŷnı eyleyŷp ihyā
Du' ā-yı hayruñ olsun tā-be maşşer zŷver-i efvāh
- 19 Şu mel' ŷnuñ mŷlevveş itdigi bŷldān-ı İslām
Çŷ iķlŷm-i Mora seyfuñle taţhŷr itmedŷr dil-hŷvāh
- 20 Hudā tedbŷrŷñ idŷp hem-' inān-ı rehber-i taķdŷr
Ne semte ' azm iderseñ Hŷzr u tevŷŷkin ide hem-rāh
- 21 Beķā-cŷyānun olsun şā' id-i bām-ı felek-fersā
Sitem-gŷyānuñ olsun ser-nigŷn-ŷftān-ı ķ' ar-ı çāh
- 22 Mŷbārek eyleyŷp Haķ şadr-ı vālā-ķadri teşrŷfuñ
Zafer-yāb-ı fŷtŷhāt ide zatuñ Hāzret-i Allāh
- 23 Ricālu'llāh didi Tevfŷķ fāl-ı hayr idŷp tārŷh
Yine mŷhr aldı Muşsin-zāde *kul ķad ca 'e naşru'llāh*

(1177)

23b kul ķad ca 'e naşru'llāh: "Allah'ın yardımı ve fetih gelip de insanların Allah'ın dinine dalga dalga girdiğini gördüğün vakit artık Rabbini hamd ile tesbih et ve mağfiretini dile . Muhakkak ki o tövbeleri çok kabul edendir." Anlamındaki sureden iktibas edilmiştir (Nasr 110/1) .

20

TĀRİḤ-İ MÜCEDDED ŞUDEN-İ CĀMİ ' -İ FĀTİḤ
ŞULTĀN MUḤAMMED ḤĀN ALEYHİ'R-RAḤMETİ
VE'L-ĠUFRĀN *

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Tā-be-key ey nefsi ser-keş ey dil-i güm-kerde-rāh
Ḥ'āb-ı ğafletden saña gelmez mi aşla intibāh
- 2 Elde var mı fā'ideñ bir kez ḥisāb it nefsüñi
Naqd-i ' ömrüñ eyledüñ ma' āşide tebāh
- 3 Fikr-i bārīke düşüp vaşf-ı miyān-ı yār ile
İtdi pür-sevdā seni ḥüsn-i ḥaṭ ü zülf-i siyāh
- 4 Eyledüñ ḥayfā libas-ı müsta'ār-ı zātıñı
Ser-be-ser ālüde-i bālū' a-i cürm ü günāh
- 5 Yok mı sende ḥaşyetu'llāh-ı ' Azīz-i zūn'tiḳām
Yā ḥicāb-ı Hazret-i Peyġamber-i şevḳat-penāh
- 6 Her ne deñlü pür-günāh u rü-siyāh iseñ daḥi
Olma me'yūs kerem-i me'müldür ' afv-i ilāh
- 7 İtdügüñ fişk u fücūra tā'ib ü müstaġfir ol
Cān u dilden eyleyüp semt-i şalāha ' azm-i rāh
- 8 Bāb-ı raḥmet-veş güşād oldı ' uşāt-ı ümmete
Cāmi' -i Fātīḥ ibādetgāh-ı raḥmet-destgāh
- 9 Dest-i da' vetdür açıldıḳça dü mısrā' -ı deri
Çeşm-i ḥasretdür saña her pencere bī-iştibāh
- 10 Ḳubbesi ṭāḳ-i semavāt ü ḳanādīli nücūm
Olmuş iki şem' -i miḥrābı mişāl-ı mihr ü māh
- 11 Rīzesinüñ nerdübānı dürr-i tāc-ı iftihār
Ḥāk-i der-gāh-ı refī' i kimyā-yı ' izz ü cāh

- 12 Oldılar ‘acz-1 ‘ubūdiyetde yek-reng-i vifāk
Andā yek-sāndur büzürg küçek ü dervīş ü şāh
- 13 Kām-1 cānā itmede işmām bŷy-1 cenneti
Saḡasında her vezān olduḡça bād-1 şubḡāh
- 14 Eyleyŷp endāḡte bār-1 girān-1 vizrini
Ser-firāz olur o dergāha iden vaz‘ -1 cibāh
- 15 Kudsiyān-1 ‘arş tāriḡin okur şubḡ u meşā
Avn-i Rab’le cāmi-i Fātih yapıldı eş-şalāh

(1183)

21

TĀRĪḡ-İ KŪTŪPHĀNE-İ RĀĠIP PAŞA*

Mefā‘īlŷn Mefā‘īlŷn Mefā‘īlŷn Mefā‘īlŷn

- 1 Hoşā dārŷ’l-kŷtŷb mecmŷ‘a-i irfān-1 mŷstesnā
Mŷretteb-sāz-1 nev-şīrāze-i şad fenne lā-yŷhsa
- 2 Debīr-i sun‘ u mŷnşī-i ezel tertīb idŷp yapmış
Vezīrī kıt‘a nev-mecmŷ‘a-i mergŷbadur ḡaḡḡā
- 3 Bu nev-mecmŷ‘anuñ zer-şemsesi gŷlmīh-i tākıdur
Kitābe her ḡaraf tahrīr olunmuş enfes-i ā‘lā
- 4 Gŷzīde nev-şadefdŷr baḡr-i zehḡār-1 ma‘ārifde
Ki andan mŷnselik tār-1 nigāhe şad dŷrr-i yektā
- 5 Bu bendergāh-1 ‘irfānuñ olur her destgāhundan
Nesīc-i zer-keşī’r-raḡş-1 minvāl-1 fŷnŷn peydā
- 6 Kitāb u sŷnnete evfaḡ rızā-yı ḡaḡḡ’a mŷsteclib
Bu gŷne ḡayra mazḡar oldı şadr-1 mekremet-pīrā
- 7 Nizām-1 memleket nŷr-1 cemāl-1 şāhid-i devlet
Fŷrŷḡ-1 salḡanat rŷḡ-1 şadāret revnāḡ-1 dŷnyā

- 8 Semiyy-i fahr-ı ümmet râgıb-ı erbâb-ı haşiyet
Be- hem-sâz-ı kemâlât u ma'ârif şâibü'l-ârâ
- 9 Hülâşa ma'ni-i seyf ü kalemden müstefâd olmuş
Celî bir nükte-i mergûbedür ol zât-ı bî-hemtâ
- 10 Biri serdâd-ı emri biri rû-mâl-ı pey-i kilki
Odur fermân-dih-i kütüb ü kitâ'ib dâver-i dânâ
- 11 İdüp âbiş-ğor-ı fazlından icrâ cedvel-i sîmîn
Ter ü her dem bahâr itdi riyâz-ı 'ilmi ser-tâ-pâ
- 12 Yed-i re'y-i rizîn ü dikkaţ-ı fikr-i metiniyle
Mağall-i lâyıķında kıldı bir hışn-ı haşîn ebnâ
- 13 Baķılsa çeşm-i im'ân ile onda cem' olan nüşha
Kitâb-ı metn-i fazl u dânişin şerh itmede güyâ
- 14 Olup mağbûl-ı dergâh-ı Hudâ hayr u müberrâtı
Niçe 'ömr-i tavîl ecr-i cezîl ihsân ide Mevlâ
- 15 Didi târih-i itmâmın kemîne bendesi Tevfîķ
Bu dârü'l-kütbi ebnâ kıldı li'llâh Âşaf -ı dânâ
(1175)

22

**TÂRİH-İ CÜLÛS-I MEYMENET-ME'NUS-I SULTÂN SELİM
HÂN EYYEDEHÛ'L - MELİKÛ'L - MENNÂN***

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Nuşbe-i âl-i selâtîn ķurretü'l- 'ayn-ı kirâm
Hüsn ü ân-ı tâc ü zeyn-i salţanat nûr-ı cesîm
- 2 Câ-nişîn-i mesned-i peygamberi zıll-ı İlâh
Hâmi-i mülk ü şeri'at şaķib-i ķalb-i Selîm

22 İ 21b , B 7b , R 9b

*Başlık İ; Târih-i Cülûs-ı Hâzret-i Sultân Selîm Hân Selleme'llâhü'l
Melikü'l-Mennân B;Berây-ı Cülûs-ı Sultân Selîm R

- 3 Hāzret-i Sulṭān Selīm bin Şāh Sulṭān Muşṭafa
Maẓhar-ı tey'īd-i ḥayrū'n-nāşīrin şāh-ı kerīm
- 4 Eşref-i sâ'atde kıldı irş ü istiḥkākla
Taht-ı 'āliye cülüs ol ḥüsrev-i nusret-şamīm
- 5 Oldı dāmen-būs-ı bi'at cümle a'yān u rīcāl
Ṭop-ı şādi atılup oldı ğubār-ı ğam 'adīm
- 6 Çün temāşā-yı cemāl-i bā-kemālin eyleyüp
Şād u ḥandān olarak şükr eylediler 'an-şamīm
- 7 Hamdü li'llāh oldı zīb ü tāc ü taht-ı salṭanat
Dürç-i eşdāf-ı kafesde sağlanan dürr-i yetīm
- 8 Muẓtaribken düşmen-i dīnden kıilup müslimīn
Hızrveş oldı meded-res ol şehen-şāh-ı kerīm
- 9 Hağ cülüs-ı meymenet-me'nūsını mes'ūd idüp
Tā-be maḥşer eyleye taht-ı ḥilāfetde muğīm
- 10 'Askerīn manşūr u ā'dasın idüp mağhūr Hağ
Şad kılā'-ı düşmenānı mülkine itsün zāmīm
- 11 Dāverā izn-i hümāyūnuñ şudūr eylerse ger
'Arz-ı ḥāl itmek diler Tevfīķ-i 'abd-i müstedīm
- 12 Vālid-i mācidleri cennet-mekān bu bendeye
Eyledi Şām u Selānik manşıbın luṭf-ı 'azīm
- 13 İktiza itdükçe tāriḥ ü ḳasā'id 'arz idüp
Ķātı çoğ iḥsān ü luṭfin ğördi bu 'abd-ı ḳadīm
- 14 Devlet ü mecd ile Sulṭān Muşṭafa kıldı cülüs
İbtidā bu mısra'-ı tāriḥim olmuşdı rağīm
- 15 Ba' dehu olmuşdı tāriḥ-i velādet şāhıma
Geldi kevne devlet ile pīr ola Sulṭān Selīm
- 16 Hamdü li'llāh şimdi tāriḥ-i cülūsa yetişüp
İki mısra' didi her biri tamām u mustağīm

- 17 Eyleye mesrūr Hāq Sultān Selīm kıldı cülūs
Oldı zīb-i tēc-ı şāhī ʿizz ile Sultān Selīm
(1203)

23

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün

- 1 İlähî sen muʿammer eyle Sultān Muştafa Hān'ı
Ki oldur ğavş-ı āʿzam kütüb-ı ʿālem merkez-i devrān
- 2 ʿAdālet merḥamet ğayret hamıyyet şıdķ-ı niyetde
Selāṭin-i cihān içinde oldur fāʾikü'l-aķrān
- 3 Zamān āsūde zıll-ı zalīl-i ʿadl ü dād ider
Cihāndan şems-i ʿadli itdi refʿ-i zulmet-i ʿudvān
- 4 Hıyānet eyleyüp baña o Mosķov kāfir-i bî-dīn
Cesāret eyledi naķz-ı ʿahid-i şulḥa eyleyüp
- 5 Olup sulḥ-ı şalāḥ ile cihān āsūde rāḥat
Eʿādi-i naşārādan yoĝ iken şüret-i ʿişyān
- 6 Hemān kelb-i ʿaķurāsā şarıldı dāmen-i mülke
Gezend-i ʿasker-i İslām'a kaşd ile biler dendān
- 7 Ķarībā ğayretu'llāh zāhir olup ʿavn-i yārıyla
Olur İslām ğālip düşmen olur ḥāk ile yek-sān
- 8 Şehen-şāha bu maʿnā ḥāṭır-ı ʿinde sünūḥ itdi
Olunmuşdur tefāsīl-i seyrde böylece itķān
- 9 Resül-i Muştafa'ya Fāṭıma nāmında bir duḫter
Zuhūr itdükte buldı dīn-i Aḥmed kuvvet-i ʿunvān
- 10 Mübeşşer ol ki şimden şonra mansūr u muzaffersin
Ķadem başdı cihāne çün kerīmeñ Fāṭıma Sultān
- 11 Emir Sultān-ı ʿalī-şān ki hengām-ı velādetde
Anı burada fetḥ eyledi iḥsān

- 12 Benātuñ vāliidi merzūk olur diyü hadīsinde
Buyurmuşdur Cenāb-ı Hāzret-i Peyğamber-i Zī-şān
- 13 Saña şad müjde kim merzūk olursam fetḥ ü nuşretle
Bunuñla fāl-i ḥayr itdüm kabūl(it) ey şeh-i devrān
- 14 Cebīn-i enverinden pertev-i iḳbāl rüşendür
Cemāl-i bā-kemālinde fūrūğ-ı ḥüsn ü ān tābān
- 15 Ḥaḫādan ḥıfz idüp şeh-zādegan ile selāḫinüñ
Mu‘ am-mer ide zīr-i sāyesinde Hāzret-i Yezdān
- 16 Emīrū’l- mü’mini ğālib idüp düşmen-i dīne
Fütühāt ḥaberi ile ḫarīnen eyleye şādān
- 17 Cenāb-ı Haḫ kederden ḥıfz idüp ḫab‘ -ı hümāyūnuñ
Serīrinde itsün sürūr-ı ḫalb ile her ān
- 18 Didi Tevfīḫ-i dā‘i aña tebrīḫ-i velādetde
Yapup bir beste iki mışra‘ tārīḫ-i bī-noḫşān
- 19 Vücūda Fāḫıma Sulḫān gelüp oldu ḫandān
Medār-ı fetḥ olup geldi Cenāb-ı Fāḫıma Sulḫān

24

TĀRĪḫ-İ VELĀDET-İ SULTĀN MUḫAMMED *

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Şehen-şāh-ı Sikender-pāye Sulḫān Muşḫafa Ḥān kim
Nizām-ı ‘āleme bāb-ı hümāyūnı neşāt oldu
- 2 Veliyyü’n- ni‘ met-i ‘ālem ki ḫān-ı berd-i iḫsānı
Mişāl-i kehkeşān çarḫa keşīde ber-simāt oldu

11 b Mısra eksik yazılmıştır.

17 b Mısra eksik yazılmıştır.

19 a Mısra eksik yazılmıştır.

24 B 11b, R 9a, E 6a

* Başlık R; Tārīḫ-i Velādet-i Diger E

1 b neşāt: menāt E

- 3 N'ola her kârdârũnda olsa şa'ibũ'l-ârâ
Ki düsturũ'l 'amel 'indinde hâzm ü ihtiyâ't oldu
- 4 'Adũya bĩm-i kâhri teng idũp pehna ver-i dehri
Güzergâh-ı vesĩ'ũ's-sahâsı semmũ' l-hıyâ't oldu
- 5 Sa'âdet ile ol sulţân-ı kerĩmũñ şulb-ı pākũnde
Yine bir şâh-zâde zĩver-i mehd ü kımâ't oldu
- 6 Meserretle açıldı gũnçe-i dil-i gül gibi geldi
Nüvĩd-i mevlidi hâlkâ medâr-ı inbisâ't oldu
- 7 Şũreyyâ mühre-i bâzĩçe pũşĩş atlas-ı gerdũn
Hâmidẽ mâh-ı nev-gehvâre-i sebzĩn bisâ't oldu
- 8 Hâk ol şâhen-şehi şeh-zâdegân ile ide dâ'im
Ki hâlk onlarla şũret-yâb-ı hũsn-i irtibâ't oldu
- 9 Didũm hâtm-i du'â ile añun târĩhini Tefvĩk
Gelũp sulţân Muhammed mâye-i şevk ü neşâ't oldu
(1180)

25

Mefâ'ĩlũn Mefâ'ĩlũn Mefâ'ĩlũn Mefâ'ĩlũn

- 1 Cihândan seyf-i kâhri kâ't idũp zũlm ü ta'addiyi
İder kânũn-ı 'adl ü şer'ĩ düsturũ'l-'amel hũkkâm
- 2 O şâhen-şeh-i 'âlem kim nice hâyr u müberrâta
Muvaffâk eyledi añı Cenâb-ı Hâzret-i 'Allâm
- 3 Hũşũsâ ehl-i 'ilme eyleyũp hũsn-i nazâr der-kâr
'Aţâyâ-yı firâvân ile dâ'im itmede ikrâm
- 4 Muvaffâk oldu ancak bir vezir şeyhũ'l-islâma
Ki yok eslâfda emşâli şad sâl itsen isti'âm

5 a ol: o R,E

9 b Didũm: Didi R,E

25 B 14a

- 5 Vezîr ibnü'l-vezir Âşaf-şiyem düstür-ı ekremdür
Ki hüsn-i rây ü tedbiriyle âsâyişde hâş ü 'âm
- 6 'Alemdür istikâmetde nazîri yok şadâka'tde
Nizâm-ı mülk-i milletde 'adîli mülhâk-ı i' dâm
- 7 Veliyü'n-ni' mete celb-i du'â-yı hayr için her gâh
İbâdu'llâhuñ emn ü râhatına itmede ikdâm
- 8 Hülûs-ı niyyet ile hayr-h'âh-ı pādşâhidür
Rızâ-yı şâhı taḥşîl eylemekde eylemez ârâm
- 9 Huşûsâ şeyhü'l-islâm-ı enâm ol kâmil ü dâna
'Afîf ü müttakî şâhib - hülûş râsihü'l-islâm
- 10 Odur maḥbûbı erbâb-ı tarîḫ-i 'ilm ü tedişüñ
Du'â-yı devleti vird-i zebândur ḥalka şubḫ u şâm
- 11 Cihât-ı 'ilm düşdükçe muḫaddem-i imtiḫân idüp
Bulur erbâbını tevcîh ider ol zât-ı nîk ü nâm
- 12 Şehen-şâha eger izn-i hümâyün olsa erzâni
Temmeddüh eyleyüp faḫr eylesün bu bende-i nâ-kâm
- 13 Senüñ kim pādşehlükde nazîrüñ gelmemiş aşlâ
Benüm de şâ' iriyetde 'adîlüm görmemiş eyyâm
- 14 Tevâriḫ ü ḳaşâ'id hem ḡazel taḫmis idüp taḫrîr
Acep tertîb-i divân eyledüm tenfîz idüp aḫkâm
- 15 Medârı 'ilm iken aşl-ı tarîḫüñ şer' ü ḳânünla
Kim istikşâre ḳâdirdür olunsam cüz'ice ikrâm
- 16 'Ulûm-ı ma'rifetde hüsn-i ḫa'tda şî'r ü inşâda
Benümle imtiḫân olsun mu'ârızlar budur da'vam
- 17 N'ola faḫr eyler isem çünki medḫ-i pādşâh itdüm
Ḳuşûr-ı ḫadd ü miḳdârın bilürken bende-i kem-nâm

- 18 Yeter taşdı^ç itme çek ^çinān-ı hāmeni Tevfīk
Du^ç ā-yı devletine başla kim oldı ehem-i tām
- 19 Hūdā sāl-ı cedīdi pādşāha eyleyüp mes^ç ūd
Şafā itsün serir-i salţanatda şad hezār a^ç vām
- 20 İki şeh-zādegān ile selātīnūñ Cenāb-ı Hāķ
Hatādan şaklasun devr eyledükçe çarĥ-ı heft ecrām
- 21 Dü şeh-zāde iki kuţb-ı velāyetdür velī şimdi
Cihān itmekte üçler himmetine intizār-ı tām
- 22 Yazup bir beyt ile ^çarz-ı ^çubdiyyet ider hāmem
Anuñ her mışra^ç ı tariĥ-ı nev-sāli ider i^ç lām
- 23 Şeh-i ^çadl-āvere nev-sāli es^ç ad eyleye Bārī
Hezārān müjde geldi ^çāleme sāl-i sürūr-encām

26

TĀRĪĤ-İ NEV-SĀL*

Mefā^ç ĩlün Mefā^ç ĩlün Mefā^ç ĩlün Mefā^ç ĩlün

- 1 Zihī ferĥunde nev-sāl-i meserret-baĥş-ı ferruh-fāl
Ĥoşā sāl-ı cedit ü ĥabbezā nev-mevsim-i iķbāl
- 2 Şabāĥu'l-ĥayrı pertev-baĥş-ı mihr-i ṭāli^ç -i firūz
Şebi hem-kisve-i nūr-ı siyāh Ka^ç betü'l- āmāl
- 3 İdüp aĥkām-ı naĥş-ı münşarif necm-i emāniden
Hilāl-ı sāl-i nev ĥükm-i kemāl sa^ç da oldı dāl
- 4 Hubūb itdükçe bād-ı şurṭa-i cān-baĥş-ı dil-şadı
Ėubār-ı ĥatır olur rişte-i cārüb-ı izmiĥlāl
- 5 Şafā-yı ĥatır ol rütbe ki taĥyīl itmedür şekli
Olur yek-diğer-i dilden nümūde peyker-i āmāl

26 B 14b, R 18a

* Başlık R

- 6 Tevāfuḫ mültezim eṣnāf-ı ‘ālemde cedel nā-būd
Meger dīvānegān ile miyān-ı zümre-i eṭfāl
- 7 Hoş-āmedle sürūr u inbisāt eylemeyüp terḥīb
Mecāliden olundı şaḥs-ı ğam te‘ bīd ü istiṣkāl
- 8 Olup ḥasb ü reḥā kūt-ı ‘ibādu’llāha müstevlī
Tetimmat-ı refāḫ āmādedür ber-vech-i istiḫmāl
- 9 Zamān āsāyiş-i emn ü emān-ı ‘adl ü dād üzre
Cihān āsūde-ḥāl ü ḥalḫ-ı ‘ālem müsteriḥü’l-bāl
- 10 Şehen-şāh-ı cihān ‘ādil vezīr-ı ‘āzamı kāmīl
Şudūr u şeyḥü’l-islāmı ‘afīf ü şādıḫü’l-aḫvāl
- 11 O şāhen-şāh-ı ‘adl-ārā ḥidīv-ı ma‘delet-pīrā
K’ odur pīrāye-baḥş-ı tāk ü taḫt-ı şevket ü iclāl
- 12 Cihānbān-ı seḥā-perver kerīm-ı merḥamet-güster
Şehen-şāh-ı muvaḫḫar şehr-yār-ı sāliḥü’l-‘amāl
- 13 Süleymān-cāḥ ü Kisrā-dād Sulṭan Muşṭafā Ḥān kim
Rikābında revāndür fetḥ ü nuşret-i devlet ü ikbāl
- 14 ‘Adālet-pişe ḥayr-endişe zıllu’llāhi fi’l-‘ālem
Der-i devlet-medār-ı kiblegāh-ı veche-i iḫbal
- 15 Ğubār-ı āsitānı kimyā-yı kāmranidür
Olur āmāle fā’iz kim ki ol ḥāke ola rū-māl
- 16 Eger va‘d-i kerīm eylerse eyler der-‘akāb incāz
Hemān dem münḫalib olur zaman-ı ḥāle istiḫbāl
- 17 Ḳılup nāsa işal-ı meserretle ider ta‘cīl
Veli tehdīdin ikā‘ itmede ruḥuma ider imhāl
- 18 Mufaşşal şerḫ olunsa luṭfı nūḥ evrāk-ı gerdūna
Ne mümkin ola defter-ḥāne-i vaşfında bir icmāl

- 19 Zihî baht-ı hümâyün kim bu güne şadr-ı dānāya
Muvaffaq eylemiş anı Hudā-yı Vācibü'l- İclāl
- 20 'Alemdür istikāmetde 'adīli yoq şadākatde
Nizām-ı mülk ü milletde qarīn-i ahşen-i aqvāl
- 21 Semiyy-i faqr-ı 'ālem şadr-ı Ekrem rāğıbu'l- ihsān
Vekil-i mutlaq-ı şāhen-şeh-i müstaşsenü'l-ef'āl
- 22 Derūnı vaşme-i ğayz ü ğarazdan pāk ü şāfidür
Cemi'-i nāsa nef' itmekdür aña aqdem-i āmāl
- 23 Zamānında degüldür kār-ı ger rüşvet 'ubūdiyyet
Ricāli manşiba ehliyyet-i zātı ider işāl
- 24 Zamān-ı devletinde müstahikkān mükrem-i mesrūr
Meger kim şahs-ı nā-dān ü denīdür hā'ib ü pā-māl
- 25 'Uqūd-ı müşkilātı nazra-i ulāda hal eyler
Me'ād ü mebde-i sebbābe-i fikr itmedin i' māl
- 26 Hülüs-ı niyyet ile hayr-h'āh-ı şāh-ı 'ālemdür
Vücūdı maḥz-ı raḥmetdür ibādu'llāha bī-eşqāl
- 27 Şadākat ile dīn ü devlete ḥidmetle maqşūdı
Efendisine 'ālemden du'ā-yı hayrı istiḥşāl
- 28 Veliyü'n-nimetine ā'id oldığın bilüp ancaq
Hemān kesb-i duā celb-i kulūba eylemez ihmāl
- 29 Şeh' adl ü seḫā vü merḫametde kāmil ü yektā
Bu şahib - devlet 'ilm ü ma'rifetde nādirü'l-emşāl
- 30 Zaman-ı āferinişden berü cem' oldığı yoqdur
Bu güne Hüsrev-i 'ādille böyle Āşaf-ı mifzāl
- 31 Degül mümkün anuñ evsāf-ı pākin eylemek ta'dād
Hemān evlā du'ādur kim icābet itdi istiḫbāl

- 32 Hüdâ hem-vâre idüp müstazıll-ı zıll-ı Yezdânî
Ayırmasun rikâb-ı muştatâbından hezârân sâl
- 33 Hemîşe sâye-i luṭfun ser-i şadr-ı güzin üzre
Hüdâ-yı zu'l-minen dūr itmesün bi'l-ı izzı ve'l-iḳbâl
- 34 Müdâm Allâh şâh ü vezîri vü şeyḫü'l-islâmı
Maḳamında sa' âdetle serîr-ârâ-yı istiḳlâl
- 35 Bu nev-sâle didüm tebrîk idüp târiḫini Tevfîḳ
Mübârek bād nev-sâl-ı hümâyün-ı sa' âdet-fâl

27

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Şehen - şâh-ı mu'azzam Ḥazret-i 'Abdü'l-ḥamid Ḥân kim
Müreccaḫdur şüküh-ı şevketi Cemşid ü Daḫḫak'a
- 2 Mülük-ı Mısr'ı nisbet zâtına ğayr-ı münâsibdür
Ṭururken gonçe-i ter bakılır mu ḫâr u ḫâşaka
- 3 Hüdâ esbâbın eyler tehyi-e vech-i sühûletle
Ne yerde bir 'adû-yı devletın ḳaşd itse ihlâka
- 4 Aña Ḥaḳ kıldı bir şeh-zâde - i 'âlem - bahâ iḫsân
Sezâdur ḫamd ü şükr-i bî - nihâye İzid-i pâke
- 5 Teberrük olunur ism-i şerîfiyle anuñ zîrâ
Ki hem- nâm oldu zîrâ serîr - ârâ-yı lev- lâka
- 6 Ṭırâz-ı ḫil' at-ı zer - düzı oldu atlas-ı gerdün
Sezâ hürşid olursa tügme-i zerrin ger aña
- 7 Esâs- efken olup sūr ü sürür-ı şadmâniye
Ferâḫ virdi ḳudümü ṭab'-ı ḫüzn-alüd-ı ğamnâke
- 8 İdüp şeh-zâdesin Ḥaḳ sâyesinde dâ'im ü bâḳî
Keder göstermesin Allâh o şâhen-şâh-ı derrâka

- 9 Didüm Tevfîk ben de bir mücevher mışra^c -1 târih
Seherde nürdur Sulţân Muhammed toğdı eflâke

28

TÂRİH-İ VELÂDET-İ ŞEH-ZÂDE SULTÂN MUHAMMED-İ ŞÂNİ*

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Cenâb-ı Hazret-i 'Abdu'l-hamîd Hân-ı kerem-mu'tâd
Hıdiv-i ced-be-ced şâhen-şeh-i Cem câh-ı Hüsrev-dâd
- 2 Mu'allâ-pâye gerdün-mâye zıllu'llâhi fi'l-'âlem
Güzide pâdşâh-ı baır ü ber ser-defter-i emcâd
- 3 N'ola pür-nür u rüşen olsa dâ'im hâne-i haşşı
Sarây-ı devletinde şad çerâgân itmede iķâd
- 4 Beyân itmek nice mümkündür evşâf-ı hümâyunuñ
Pey-â-pey mevce-i deryâ olur mı ķabil-i ta'dâd
- 5 O şâhen-şeh ki rüz u şeb beşer yerde melek gökde
Du'â-yı devlet ü iclâlün itmiş iķdâm-ı evrâd
- 6 Olup zâtı mü'eyyed feyz-i te'yidât-ı Bâri'yle
Serîr-i salţanatda müstedâm olsun ile'l-âbâd
- 7 Yine neş'et idüp şulb-i kerîm-i pâdşâhiden
Vücûda geldi 'avn-i Hâk'la bir şeh-zâde-i nev-zâd
- 8 Filizz-i kebd-i sulţânî semiyy-i mefhar-i 'âlem
Nihâl-i nev-res bağ-ı hilâfet bâhirü'l-es'âd
- 9 Cebîninde dirahşân nev-be-nev envâr-ı te'yidât
Miyân-ı ebrûvânında nümâyân feyz-i isti'dâd
- 10 Vücudın reng-i gülle bûy-ı anberden idüp taħmîr
Ser-â-pâ nürdan halk itmiş anı Hâyı-ı bî-endâd

- 11 Olup lâlâsı rıdvân-ı behişt ü dâyesi hürân
Fırâş-ı nâzını gül-berg-i terden ideler icâd
- 12 Şüreyyâ olsa şâyân mühre-i gehvâre-i nâzı
Kımat-ı cism-i pâki atlas-ı çarh-ı şafâ-bünyâd
- 13 Şemîm-i hulq-i pâkin ‘andelîb-i zâr şemm itse
Şeher büy-ı güli dest-i şabâdan eyler istirdâd
- 14 Gelince ‘âlem-i icâda bu üçüncü şeh-zâde
Fe- ‘azzeznâ bi-şâliş ayetüñ tefsîridür irâd
- 15 Müşelleş kıt‘ a-i elmâsdur şeh-zâdegân ancak
Ola faşş-ı nigîndân-ı himâyet tâ dem-i mî‘ âd
- 16 Bu üç şeh-zâdegân bâzû-yı pür-nirû-yı şâhîden
Müşelleş vefk-i devletdür ki konmuş nâmına üstâd
- 17 Kafâdarı olup üçler yediler kırklar dâ’im
Ricâlu’llâh ile aqtâb u evtâd ideler imdâd
- 18 Teşekkür eylemekle ni‘ met-i teşrîfine dehri
Şabâ şahın-ı çemende serv-i nâzı eyledi irâd
- 19 Hârîkuñ indifâ‘ında kadem basmağla dünyâya
Kudûmın meymenet ‘add eyleyüp halk itdi istis‘ âd
- 20 Atıldı top-ı şâdi şenlük itdi tabl-ı şeh-r-âyîn
Kıyâs eyler görenler ‘avdet itdi mevsim-i â‘ yâd
- 21 Meh ü hürşîd raşsân oldu ifrât-ı meserretten
Olup Cevzâsı hînâger kenîzek zühresi avvâd
- 22 Vezîr-i a‘zam ü müftî’l-enâm ile me‘ân şadrin
Gelüp izz-i hużûra itdi taqdim-i mübârek bād

11.beyitten sonrası E’de silinmiştir.

14b Fe- ‘azzeznâ bi-şâliş: “O sıra ki onlara o iki elçiyi göndermiştik. Bunları yalanladılar. Biz de üçüncü ile izzet (ve kuvvet) verdik de varıp dediler: “Haberiniz olsun biz sizlere gönderilmiş elçileriz.” Anlamındaki âyetin bir kısmı (Yâsîn 36/4).

- 23 Muvaffağdur vezîr-i â'zam ü müftî-i devrâna
Ki tedbîr-i umûr-ı memleketde kâmil ü nağğād
- 24 Cenâb-ı Hâk o şâhen-şâhı evlād-ı kirâmiyle
Şafâ-yı hâtır ile itsün 'ömr ü devletin müzdād
- 25 Didi târih-i milâdın kemîne bendesi Tevfîk
Gelüp Sulţân Muhammed dehri kıldı mağdemi dil-şād
(1192)

29

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Bi-ğamdi'llâh vezân olup nesîm-i feyz-i Rabbânî
Riyâz-ı sînede gül-gonçe-i hâtır güşād oldu
- 2 Revâc-ı rûz-ı bâzârın bulup kâlâ-yı isti' dād
Züyûf-ı kalb-i nâ-dân zîver-i sûk-ı kesād oldu
- 3 Güşād itsün dükkânın ba' d-ez-în sūdâger-i 'irfân
Metâ' -ı nazm ü neşre mevsim-i dād ü sitād oldu
- 4 Zamân-ı devletinde Hâzret-i ' Abdü'l-ğamîd Hân' uñ
Cihân pey-der-pey âşâr-ı meserret ile şād oldu
- 5 O şâhen-şâh-ı ' âlem kim kemîne rây ü tedbîri
Nesâk-sâz-ı umûr-ı ' âlem-i kevn ü fesād oldu
- 6 Derûn-ı tabnâki mehbit-i ilhâm-ı Rabbâni
Şafâ-yı sînesi âyîne-i rüşd ü sedād oldu
- 7 Ğubâr-ı asitâni kimyâ-yı devlet-i câvîd
Der-i vâlâsinuñ rû-mâli Cemşîd ü Ğübād oldu
- 8 Muţî' a merhem-i emn ü emân ile idüp tedbîr
' Adûya kâtı' ı ser-rişte-i lecc ü ' inād oldu

- 9 Yine ihsân idüp Hâk aña bir şeh-zâde-i â' lî
Be-ta' yîn-i İlâhi nâm-ı nâmîsi Murâd oldu
- 10 Şafâ-yı cebhesi jeng-âver-i mirât-ı İskender
Şemîm-i perçemi hem-nefha-i müşg-i ziyâd oldu
- 11 Nüvîd-i mevlîdine çâr çeşm-i intizâr iken
Çalındı tabl-ı şâdi bâ' iş-ı sūr-ı bilâd oldu
- 12 Alup dört yanına şeh-zâdegânın pādşâh-ı dîn
Mişâl-i çâr erkân-ı serîr-i 'adl ü dâd oldu
- 13 Mükemmel bir rübâ' i kıt' a inşâd eyleyüp tab' ı
'Acep manzûme-i 'izz ü vaqârı müstezâd oldu
- 14 Cemâl-ı şâhid-i devlet tarâvet-yâb-ı nâz olup
Güzel bir çâr ebrû dil-ber-i Yûsuf-nijâd oldu
- 15 Müferrih çâr gül bir kâse-i fağfür-ı şâhidür
Ki leb-rîz-i şafâ oldukça şâha neş'e-zâd oldu
- 16 Mişâl-i çâr 'anâşır bâ' iş-i ihyâ olup dâ' im
Mizâc-ı devlet-i dîn i' tidâle rû-nihâd oldu
- 17 Olunca cûşiş-âver çâr mevc-i lücce-i ikbâl
Muvâfiķ rûzgâr-ı fûlk-i devlet ber-ziyâd oldu
- 18 Nihâl-i çâr bâğ-ı behçet-efrûz-ı sa' âdetdür
Olunca bârver lezzet-dih-i kâm-ı fu' âd oldu
- 19 Mişâl-i çâr yâr-ı mahfel-i peygâmbere bunlar
Kıvâm-ı kaşr-ı dîn ü devlete muhkem 'imâd oldu
- 20 Nüvişte zer kalemle bir murabba' -ı vefķ-i devletdür
Hemâ'il gibi bâzû-bend-i baht ber-güşâd oldu
- 21 Gelüp şeh-zâde-i râbi' ile revnâķ rûb' -ı meskûna
Cihânuñ ba' d-ez-în dört üstüne zevķi ziyâd oldu

- 22 Du'āsı vācib oldu dört kitāb çār mezhebde
Ki her birisi anuñ kurre-i 'ayn-ı 'ibād oldu
- 23 Kederden hıfz idüp Hāḡ şāhi evlād-ı kirāmıyla
Disünler devleti peyveste-i rüz-ı mi'ād oldu
- 24 Didi bir beyt-i zibā bende-i dirīnesi Tevfīḡ
Ki her bir mıṣra' -ı tāriḡ-i sāle hem-'idād oldu
- 25 Gelüp şeh-zādesi Sulṡān Ḥamīd irdi murād yine
Ḳudüm idüp o nev-şeh-zāde 'ālem ber-murād oldu

30

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Bir şebāngeh ki be- taḡdīr-i Cenāb-ı Yezdān
Oldı ḡaflet ile ḡ'ābide 'uyün-ı a' yān
- 2 Şāhid-i ḡ'ābuñ idüp maḡdem-i teṣrīfin ümīd
Rüft u rüb eyler idi ḡāne-i çeşmi müjgān
- 3 Ne zamān cilve-nümā ola diyü şāhid-i kām
Şuver-i āyīne-i çarḡa olurdu ḡayrān
- 4 Ne zamān māder-i ābisten-i devletde 'acep
Zīb-i āḡuş-ı vücūd ola cenīn-i iḡsān
- 5 Ḥaber-i müjde-i maḡsūda olup sāmi' a-dūz
Çeşm ü ḡuş oldu der ü revzene her dem nigerān
- 6 Nā-gehān ṡabl-ı meserret çalınup her sūdan
Oldı şādi vü feraḡ velvele-endāz-ı cihān
- 7 Perde-i raḡde-i ḡaflet açılup her yüzden
Oldı baḡtum gibi bīdār dü çeşm-i giryān
- 8 Bu nesīm-i seḡer-i şevḡ ü beşāretle hemān
Ḡonce-i dil açılup gül gibi oldu ḡandān

- 9 İrişüp peyk-i beşâret-res-i iķbâl didi
Geldi dünyâya bu şeb duĥter-i şâh-ı devrân
- 10 Şehr-yâr-ı ‘ azamet-güster ü Dârâ-çâker
Şeh-i Cemşid-eşer nuĥbe-i âl-i ‘ Oşmân
- 11 Zıll-ı Haķ câlis-i ser-mesned-i aĥkâm-ı Resûl
Ĥazret-i ‘ Abd-i Ĥamîd Ĥân-ı ‘ adâlet ‘ unvân
- 12 Emr ü fermânına ser-dâde-i teslîm olmaķ
Farzdur cümleye ber-mucib-i naşş-ı Ķur’ân
- 13 Şafĥa-i sînesi ilhâm-ı Ĥudâ’ya meclâ
Olur âyine-i ħalbinde ‘ ayân sırr-ı nihân
- 14 Hem-‘ inân eşheb-i iclâline baĥt ü iķbâl
Piş-i tedbîrine ŧakdîr-i Ĥudâ peyk-i devân
- 15 Şîme-i cûd u sehâsına nazarla bî-şekk
Levme nisbet olunur Ĥâtem ü Ma‘ n-ı şeb-bân
- 16 Dem-i fûlâd-güzâr-ı ĝazabı olsa vezân
Ciger-i düşmen olur berg-i ĥazânveş lerzân
- 17 Bâd-ı ĥıfzı ki hubûb eyleye saĥraya olur
Pister-i âhû-peçe pençe-i şîr-i ĝarrân
- 18 Ĥaķ budur nûr-ı kerâmetle muvaffaķ oldı
Şeyĥü’l-islâm ü vezîre şeh-i nâdire-dân
- 19 Her biri şıdķ-ı ĥulûş ile velî-ni‘ metine
Aldurur ĥayr-ı du‘ a eyleyüp ‘ adl ü iĥsân
- 20 İstemez kimse zamanında ola rencide
Oldı devrinde zemîn maşĥaba-i emn ü emân
- 21 Oldı âsûde cihân şulĥ u şalâĥ ile müdâm
Bîm-i ħahr ile olup güm-şüde ehl-i tuĝyân

- 22 Oldı āşār-ı cefā müzmaḥil eyyāmında
Meger ‘uşşāķına cev̄r eyleye şād-ı ḥūbān
- 23 İtdi genc̄ine-i ğaybından añā Rabb-i Qadir
Böyle bir duḥter-i sa‘d-aḥteri luḥf u iḥsān
- 24 O melek-ḥilḳat için ḥidmete dāmen be-miyān
Ḥūr-ı ‘in olsa sezā dāye vü lālā ğılmān
- 25 Pertev-i baḥt-ı sa‘id oldı ceb̄ininde bedīd
Vech-i pākinden olur nūr-ı necābet raḥşān
- 26 Sāde vü köhne eger olmasa bu atlas-ı çarḥ
Añā pūşide-i gehvāresi olsa şāyān
- 27 Kemterin mūhre-i gehvāresi olsun dir idüm
Muntażam olsa eger ‘ıķd-ı Süreyyā bir ān
- 28 Tār u pūdından idüp nūr-ı mehūñ nesc-i kımāt
K’ola bāf-ı felek eyleser hediye erzān
- 29 Tḥonanup kūçe vü bāzār zer ü ziver ile
Oldı revnaķ-şiken-i haclegeh-i sūr-ı ḥitān
- 30 Oldı tezyīn ḳanādīl ile her ḥāķ-ı sarāy
Encüm-i evc-i semāvāt gibi nūr-efşān
- 31 Oldı her maştaba saķfında bilūr āvīze
İķd-ı pervīn gibi pertev-figen-i meclisiyān
- 32 Cümle tertīb olınup lāzime-i şeh̄r-āyīn
Oldı izhār-ı sūrūr itmege izn ü fermān
- 33 Oldı nā-dīde-maḥbū‘ tuḥaf-ı cem‘ ile
Her ser-i sāḥāsı ḥayret-figen-i çeşm-i cihān
- 34 Qurs-ı meh def-zen-i taḥrīb alıcaķ aḥbāba
Oldı aheng iderek Zühre vü Cevzā raḥsān
- 35 Deverān eyledi eflāk çü fānūs-ı ḥayāl
Şem‘a-i mihr ü meh içinde alınca sūzān

- 36 Dāverā böyle beyān itmez idüm evşāfuñ
 Ża'afdan olsa eger kuvvet-i taħrīk-i zebān
- 37 N'ola buyurulsa bu tāriḥ ü kaşīdem ma'zūr
 Müddet-i yek şebede oldı qarīn-i imkān
- 38 Yeter ey ḥāme-i mikşar 'abeşdür taşdı'
 Olsun ol pādşeh-e ḥayr-ı du'ā vird-i zebān
- 39 Eyleyüp zātını ārāyiş-i taḥt u devlet
 Niçe şeh-zādeler iḥsān ide Ḥallāķ-ı cihān
- 40 Dā' i-i kemteri Tevfīķ aña didi tāriḥ
 Geldi zīb-āver-i kevn oldı Ḥadıce Sulṭān

31

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Mālik-i mülk ü düvel müdrik-i aḥvāl-i milel
 Müsil-i ḥadd-i emel 'ālim-i esrār-ı umūr
- 2 'Adl ü ıṣlāḥīle me'mur ümerā vü vükelā
 Dā'imā olmada emşār ü memālik ma'mūr
- 3 Ursa el şārım-ı dem-āver i' dāma eger
 Şer-i ā' dāda olur kām-ı rehā dūr-a-dūr
- 4 Dāverā saña odur evvel-i evlād-i kirām
 Şonra gelmekde şad evlād-ı mekārım maḥşūr
- 5 Veled-i vāḥide Tevfīķ olur imdād-ı āle
 'Aded-i sāl dü mısra' da olursa meşūr
- 6 Dāver-i 'aşra veled her emelle mevrıd ola
 Veled ü vālid ola sa'd ile derkār-ı sūrūr

32
TĀRĪH-İ VELĀDET-İ ‘ĀYİŞE SULTĀN*

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Sehergeh necm-i baht ü t̄ālī‘ olup mihrveş t̄ābān
Tebāşīr-i şabāhū’l-ḥayr-ı kāmı eyledi raḥşān
- 2 Olup leb-rīz-i envār-ı meserret enfüs ü āfāk
Ṭulū‘ -ı maṭlāb ile rūşen oldı a‘ yun-ı a‘ yān
- 3 Nevā-yı sūrnāy olup şimāḥ-ı çarḥa peyveste
Şikest itse sezā reşk ile çengin Zühre-i devrān
- 4 Şadā-yı ṭabl u kūs u top-ı şāhi oldılar dem-sāz
‘Uyūn-ı gūşe hicrān-ı cihān eyledi ḥayrān
- 5 Zebān-ı mürde gūyān-ı meserret oldı her sūdan
Nüvīd-i mevlid-i sultān-ı zī-şān ile leb-cünbān
- 6 Zihī sultān-ı ‘iffet-āşiyān kim zātı olmışdur
Cenāb-ı ḥazret-i şiddıķayen hem -nām ü hem-unvān
- 7 Cebīni maşrıķū’l-envār-ı mihr-i devlet ü iķbāl
Gül-i raḥşān bŷā-yı şemīm-i nuşret-i Yezdān
- 8 Sezādur olsa pervīn mŷhre-i gehvāre-i nāzı
Ḳīmāt-ı cismi olsa aṭlas-ı pūşīde-i gerdān
- 9 Ḥuceste duḥter-i sa‘d-aḥter-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥān kim
Odur peygamber-i ḥayrū’l-ḥalef-i ‘adl-āver-i devrān
- 10 Yazar Bercīs-i devrān böyle evsāf-ı hümāyūnı
İdüp zer-levḥ-i mihri zīr-i şaķķ-ı ḥāme-i tıbyān
- 11 Ḥıdiv-i cūd-ārā şehr-yār-ı ma‘delet-pīrā
Şehen-şāh-ı Arīştō-rā medār-ı rāḥat-ı ekvān

32 B 18a, R 41a

* Başlık R

4 b -B

- 12 Gül-i bāğ-ı hilâfet ziynet-i ser-mesned-i devlet
Serir-ârâ-yı taht-ı salţanat ser-defter-i şâyân
- 13 İdüp taht-ı hilâfetde vücûd-ı enverin dâ'îm
Fütuhat-ı 'azîme maẓhar itsün Hâzret-i Yezdân
- 14 Şehen-şâhâ rikâb-ı mustatâba 'arz-ı hâlüm var
Eger izn-i hümâyunuñ olursa bendeñe erzân
- 15 Kazâ-yı Mekke'yi tevcîh idüp bu 'abd-ı nâ-çîze
Sa'âdet-i dü kevne maẓhar itdün ey şeh-i devrân
- 16 Kuluñ da şöyle 'ahde niyet itdüm kim bi-'avni'llâh
Vuşul-ı maţlabumla oldıgumda hurrem ü handân
- 17 Sürüp ceddüm Resûl-i Ekrem'ün yüz âsitânında
Gubâr-ı ravzasın itdükçe kühl-i dîde-i giryân
- 18 Şalât ile selâmuñ eyleyüp teblîğ dergâha
Şefâ'at-cüy olam zât-ı hümâyunuñ için ol ân
- 19 İdince ba'd-ez-în 'azm-i tavaf-ı Ka'be-i maşşûd
Olup *lebbeyk Allâhümme lebbeyk* ile eşk-efşân
- 20 Teşebbüs eyleyüp astâr-ı Beytu'llâh'a 'aciz ile
Olup deryûze-kâr-ı nağd-i haşş-ı rahmet ü gufrân
- 21 Huşûşâ vaķfede izn-i hümâyunuñla hüccâca
Kırâ'at eyledükde hutbeyi 'üryân-ı ser-gerdân
- 22 Du'â-yı izdiyâd-ı devlet ü 'ömrün idüp tekrâr
Niyâz idem iki 'alemde mesrûr olmañı her ân
- 23 Resûlu'llâh didi haķķuñda *zıllu'llâhi fi'l-arz*
Dañı kırķ evliyânüñ kuvveti var sende bî-noķşân
- 24 Baña da bir teveccüh eyle maşşûda olam vâşıl
Du'â vü himmete muhtâcım ey şâhen-şeh-i devrân

19 b *lebbeyk Allâhümme lebbeyk* : “Buyur Allahım buyur !” anlamında telbiyedir.

23 a *zıllu'llâhi fi'l-arz*: “Sultanlar Allah'ım yeryüzündeki gölgesidir.” Anlamında Hadis (El-Acluni, 1351:456).

- 25 Tamam-ı ʿömre dek şıdķ-ı hūlūs ile olam ben de
Edā-yı hı̄dmet-i hayr-ı duʿāna ber-zede dāmān
- 26 Cenāb-ı Haķ kederden hıfz idüp zāt-ı hümāyūnuñ
Ola sulţān-ı şeh-zādegān āsūde-i devrān
- 27 Sezā Tefvīķ āna mümtāz bir tāriķ-i bī-hemtā
Cihāna geldi müjde şulb-ı şehden ʿĀyişe Sulţān

33

TĀRĪĶ-İ VELĀDET-İ ŐEH-ZĀDE SULĶAN MAĶMŪD*

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilatün Fāʿilün

- 1 Hażret-i ʿAbdü'l-ĥamīd Ĥān-ı meķārim-destgāh
Maţlaʿ-ı şems-i ʿadālet sāye-i Rabbü'l-Ĥakīm
- 2 Ol şehen-şāh-ı cihānuñ oldı ʿahd-i devleti
Rūz-ı bāzār-ı sürür eyyām-ı elţāf-ı ʿamīm
- 3 Mañşıb-ı seyf ü ķalem erbābın idüp imtiĥān
Ĥāʿin-i devlet muĥān u mükrem oldır müstaķīm
- 4 Muķtezā-yı vaķt-i ĥāl idüp
Düşmene şir-i gazūb dostuna tıfl-ı ĥalīm
- 5 Şulb-ı pāki kim şadefveş oldı leb-riz-i leʿāl
İtdi silk-i nesline bir gevher-i yektā zamīm
- 6 Şubĥ-dem Sulţān Maĥmūd nam bir şeh-zādeyi
Genc-i ĥaybından ʿaķā ķıldı Ĥudāvend-i Raĥīm
- 7 Cebhesinden berķ urur nūr-ı maĥāzi vü fütūĥ
Zāhir etvārında rüşd ü cevdet-i ũabʿ-ı Selīm

33 B 18b, R 28b

* Başlık R

2 b sürür eyyım : Ser B

4 a Mısra eksik yazılmıştır B, R

- 8 Berg-i gülden nāzik ü terdür vücūd-ı enveri
Gūyiyā rūh-ı muşavverdür yaḥūd nūr-i cesīm
- 9 Olıcaḡ gül-gönçeveş ḥānende-i şubḥ-ı bahār
Olsa şāyān dāye-i gehvāre ḥasnā-yı nesīm
- 10 Kār-ı devlet ‘ākıbet Maḥmūd’dur şimden geri
Bildiginden ḡalmasıñ cins-i ‘adū çarḥ-ı le’īm
- 11 Buldı kuvvet dīn-i devlet ba‘d-ez-īn bī-iştibāh
Zulm ḡalḡup oldı düstūru’l-‘amel şer‘-i ḡadīm
- 12 Ḥaḡ Te‘ālā pādşāh-ı ‘ālemi tā ḥaşre dek
Taḡt-ı devletle ide zevḡ ü şafā ile muḡīm
- 13 Ḥıfz idüp şeh-zādegān ile selāṭin-in müdām
Sāyesinde eyleye perverde-i nāz ü na‘īm
- 14 Bendsi Tevfīḡ aña tertīb ile tebrīk idüp
Oldı her mısra‘ı bir tāriḡ çün dürr-i nazīm
- 15 Viridi kevne mevlid-i Sulṭān Maḥmūd inşirāḡ
Geldi müjde şāni-i Sulṭān-ı Maḥmūd-ı kerīm
(1199)

34

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Ḥüdāvend-i cihānbān Ḥāzret-i Abdu’l-ḡamīd Ḥān kim
‘İbādu’llāha dā’im ṡab‘ı mā’il raḡm ü işḡākā
- 2 Ne mümkin eylemek ta‘dād evşāf-ı hümayūn-ın
Mehābetle kerāmetle muvaffaḡ ḡüsn-i aḡlāḡa
- 3 Vücūda geldi bir şeh-zāde şulb-ı pāk-i şāhiden
Sezādur secde-i şükr ü şenā dergāh-ı Ḥallāḡ’a
- 4 Çalındı ṡabl-ı şādi ḡuşı hūşı eyledi tefriḡ
Tezelzül viridi ṡop-ı şād-māni çarḡ-ı nüh tāḡa

- 5 Cebîni maṭla^ç-ı envâr-ı evc-i devlet ü iḳbâl
Müşâbih sîne-i nûr-efgeni mirât-ı berrâka
- 6 Felek imdâd iderdi olmağa ser-pûş-ı gehvâre
Ḳumâş-ı atlas-ı çarḥ olmayaydı köhne bir ṭâka
- 7 Şehâ şeh-zâdeye sultândan efzûn câ'ize lâyıḳ
Zükûr-ı mişlü ḥazzi'l - ünseyeyn âyetdür erzâka
- 8 Ḥudâ zât-ı kerîmin saltânatda eyleyüp dâ'im
Emânet ola şeh-zâde ile sultân Hıfz-ı Rezzâk'a
- 9 Didi Tevfîḳ-i dâ' i mışra^ç-ı târiḥ-i mîlâdin
Mu'ammer kıla Rabb Sultân Muḥammed geldi âfâka

35

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Hezârân şükr ü minnet ol Cenâb-ı Hâliḳ-i Şâni^ç
Şümûs-ı kâmi kıldı târem-i ümmîde ṭâli^ç
- 2 Ḥafâyâ-yı zevâyâ-yı ümîdi eyledi rüşen
Suṭû^ç itdükde evc-i devlete ol kevkeb-i lâmi^ç
- 3 Bi-hamdi'llâh şehen-şâh-ı cihân ḥaḳḳında bi'l-cümle
Du'âmız ḥayr-ı ḥüsn-i ḳabûle olmada vâḳi^ç
- 4 Yine^ç Abdu'l-ḥamîd Ḥân-ı kerimüñ şulb-ı pâkinden
Vücûda geldi bir şeh-zâde-i müsta^ç id ü bâri^ç
- 5 O şâhen-şâh-ı^ç âlem kim der-i gerdün - vaḳârında
Olur gerden-keşân ü ser-firâz ḥâzi^ç ü ḥâsi^ç
- 6 Umûr-ı dîn ü devletde kemâl-i ihtiyâṭ üzre
Ḳavânîne murâ^ç i sünnet-i peygambere ṭâbi^ç

7 b mişlü ḥazzi'l - ünseyeyn : “Allah size miras taksimini şöyle ferman buyuruyor:
Çocuklarınızda , erkeğe iki kadın payı kadar!...” devam eden âyetin bir kısmı (Nisâ 4/11).

- 7 Hezār-1 zār olurdu mihr hār-1 gülden āsūde
Gülistāna olundu hūkm-i ‘adli dāmi‘-i şāyi‘
- 8 K̄ıyās olmaz mülük-1 diğerāna hūsn-i eṭvārı
Ki olmuşdur tetimmāt-1 şükūh-1 şevketi cāmī‘
- 9 Hızırveş dest-i lüṭfi ‘āmir-i dīvār-1 ümmīdden
Esās-1 zūlm u gādri pīşe-i ‘adli olup kāmī‘
- 10 Hūşūmet - pīşegān-1 düşmāna şārım-1 ‘adli
Olur işbāt-1 da‘vā-yı şevāba hūccet-i katı‘
- 11 Ne hikmetdür ki şāhān-1 selefde olmamış böyle
Peder Hān Ahmed-i şālīş ola şeh-zādesi rābi‘
- 12 Zihī şeh-zāde ‘ālī-nijād-1 hayr- perver kim
Vücūd-1 ma‘delet- ālūd dīn ü devlete nāfi‘
- 13 Sirişte cism-i nāzı reng ü būy-1 gonce-i terden
Cebīn-i enverinden nev-mihr-i salṭanat sātī‘
- 14 Nigehdāri olup ‘ayn-1 ‘ināyāt-1 Hudā dā‘im
Ola āsūde ‘aynü’l-kemāl-i hāsīd-i hādī‘
- 15 Didi dā‘i-i devlet bendesi Tefḫīk tāriḫin
Bi-ḥamdi’llah tevellūd kıldı Sulṭān Aḥmed-i Rābi‘

36

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

- 1 Hāzret-i ‘Abdu’l-ḥamīd Hān-1 kerem-pervā hiç
Gelmemişdür ‘āleme ol şāh-1 ‘ālī-şān gibi
- 2 ‘Ābeş medār-1 ‘aṭā kim rīziş-i iḥsānınuñ
Nef’ī şāmildür ser-ā-pā ‘āleme bārān gibi
- 3 Ol veliyyü’n-ni‘met-i ‘ālem ki var cūdının
Var nice fağfūr-1 şūy-maṭbaḫı hāḫān gibi

- 4 Aña üç şeh-zāde ihsān eyledi Bārī-i Hudā
Her biri maqbūldur mecmū' a-i ' irfān gibi
- 5 Bir müselleş kıt' a-i elmāsīdür şeh-zādegān
' Ākıbet fass-ı nigīn-i devlete şāyān gibi
- 6 Yā müselleş vefk-i devletdür konmuş nāmına
Pādşāh-ı ' ālemün pīrāye-i ' unvān gibi
- 7 Pādşāh ālāyını ta' kıb idüp şeh-zādeler
Tāli ' olur māha der-pey encüm-i tābān gibi
- 8 Ekber-i şeh-zādegān Sultān Muḥammed kim Hudā
Eylemiş mümtāz anı dībāce-i dīvān gibi
- 9 Bir nihāl-i tāzedür geldi yetişdi şāğ esen
Gülsitān-ı salṭanatda serv-i hoş-ağşān gibi
- 10 Hamdu li'llāh vaḳti geldi itmege kesb-i ' ulūm
Oldı isti' dādı zāhir neyyir-i raḥşān gibi
- 11 Besmeleyle başladı ilmi ta' allūm itmege
Bir mübārek günde kim ' id-i sürūr-efşān gibi
- 12 Bed' idüp derse elif bādan o ma' şūm-ı güzin
Eb du' āsın aldı ber-ḥūrdar olan şāyān gibi
- 13 Yaşışur kebk-i ' ulūm itse şeh-zāde şikār
Okuyageldi bu dem şāhin-i ber-cünbān gibi
- 14 Meymenet ' add olunur ta' līmine bed' eylese
Böyle bir zāt-ı mūkerrem müftī-i devrān gibi
- 15 Şadr-ı a' zamda ḥulūs-ı bāl ile ta' zīm idüp
Ḥidmetiyle faḥr ider lālā-yı zer-kaftan gibi
- 16 Başla Tevfīkā du' āya itme itnāb-ı sūhān
Gerçi vāsi' dür zemīn kāfiyye-i ihsān gibi
- 17 Eyle üç şeh-zādegāna şıdık ile ḥayr-ı du' ā
Müstecāb üçler du' āsı himmet-i pīrān gibi

- 18 Okuyup ‘ālim ola ‘ilmiyle hem ‘āmil ola
 Hatm-i Qur’ān ide dā’im murğ-ı hoş-elhān gibi
- 19 Hağ ide sūr-ı hitānın da müyesser ‘an-ğarīb
 ‘Ālemi dil-şād ide yek-ser gül-i handān gibi
- 20 Pādşāh-ı ‘ālemün şeh-zādegānıyla Hudā
 Ömrin efvn eylesün Hızr-ı beğā-‘unvān gibi
- 21 Kaldırıp sī-pāresin bed’ine tārīhin didüm
 Başladı Sultān Muğammed ‘ilme hağğ-ı Qur’ān gibi

37

TARİH-İ TECDİD ŞUDEN-İ CĀMİ‘Ü’L -FĀTİH*

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Tā-be-key ey nefsi ser-keş ey dil-i güm-kerde rāh
 H’āb-ı ğafletden saña gelmez mi aşla intibāh
- 2 Elde var mı fā’ideñ bir kez hesāb it nefsin
 Nağd-i ‘ömrün eyledün kesb-i ma‘āside tebāh
- 3 Fikr-i bārīke düşüp vaşf-ı miyān-ı yār ile
 İtdi bir sevdā seni hūsn-i hağ ü zūlf-i siyāh
- 4 Eyledün hayfā libās-ı müste‘ār-ı zātuñı
 Ser-be-ser ālūde-i bālū‘a-i cürm ü günāh
- 5 Yok mu sende haşyetu’llāh-ı ‘aziz-i zū’ntiğām
 Yā hicāb-ı Hazret-i Peyğamber-i şefkağ-penāh
- 6 Her ne deñlü pür-günāh ü rū-siyāh iseñ dağı
 Olma me’yūs-ı kerem me’mūldur ‘afv-i İlāh
- 7 İtdiğün fişğ ü fücūra tā’ib ü mustağfir ol
 Cān ü dilden eyleyüp semt-i şalāha ‘azm-i rāh

37 B 21a, R 23b

* Başlık R

- 8 Bāb-ı raḥmetveş güşād oldı ‘uşat-ı ümmete
Cāmi‘-i Fātiḥ ‘ibādetgāh-ı raḥmet-destgāh
- 9 Dest-i da‘vettür açıldıḡça dü mısra‘-ı deri
Çeşm-i ḥasretdür saña her pencere bî-iştibāh
- 10 Kūbbesi ṭāḡ-ı semāvāt ü ḡanādīli nücūm
Olmış iki şem‘-i miḡrābı mişāl-ı mihr ü māh
- 11 Rīze-seng-i nerd-bānidür tāc-ı iftiḡār
Ḥāk-ı dergāh-ı refi‘ kimyā-yı ‘izz ü cāh
- 12 Oldılar ‘acz-i ‘ubūdiyyetde yek-renk ü fāk
Anda yek-sāndur büzürg ü kūçek ü derviş ü şāh
- 13 Kām-ı cāna itmede işmām būy-ı cenneti
Sāḡasında her vezān olduḡça bād-ı subḡgāh
- 14 Eyleyüp endāḡte bār-ı girān-ı vizrini
Ser-firāz olur o dergāha iden vaż‘-ı cibāh
- 15 Kūdsiyān-ı ‘arş tāriḡin oḡur subḡ u mesā
‘Avn-i Rabb’le cāmi‘-i Fātiḡ yapıldı eş-şalāḡ
(1185)

38

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Pādşāh-ı muttaḡı ‘Abdü’l-ḡāmid Ḥān-ı velī
Ḥāmi-i şer‘-i mübīn sulṭān-ı manşūru’l-livā
- 2 Ol şehen-şeh kim ebu’l-ḡayrātdur zevcātı da
Ümmehāt-ı ḡayr ü iḡsān oldı bīr rayb ü riyā
- 3 Şāh-zāde Ḥāzret-i Sulṭān Muḡammed māderi
Fāṭma altıncı ḡadın şeb-i şafā faḡrū’n-nisā

- 4 Yapdı nev-cāmi‘ maḥall-i lāyıkında bī-bedel
İtdi zuḥr-ı āḫiret maḳbūl ola rūz-ı cezā
- 5 Kaşdı bu kim ḫişşemend idüp şevābından tamām
Rūḫ-ı pākin şād ide şeh-zāde merḫūmun Ḥudā
- 6 Öyle cāmi‘ kim ḫulūs-ı ḳalb ile bünyād ola
Ka‘ betu’llāh gibi onda müstecāb olur du‘ ā
- 7 Mekteb-i pākizesi ta‘līm-i şıbyān itmege
Bir ḳafesdür murğ-ı Ḥaḳ Ḳur’ān ider anda şadā
- 8 Bāb-ı cāmi‘ de iki çeşme zebān-ı lūleden
Fī-himā ‘aynāni tecriyān oḳur şubḫ u mesā
- 9 Didi ḳazı‘ askeri Tevfīḳ aña bir beyt-i tām
İtdi her mışrā‘ da tāriḫ tekmilin edā
- 10 Lā-yu‘ add ecr ü şevāb ide keremu’llāh aña
Ḳıldı altıncı ḳadın bir cāmi‘-i zībā-binā

39

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Ḥāzret-i ‘Abdü’l-ḫamīd Ḥān-ı mu‘allā-menḳabet
Ḥāmi-i şer‘-i mübīn sulṫān-ı manşuru’l-livā
- 2 Eyleyüp sālīm serir-i salṫanatda zātını
İde ‘ömr ü devletin efzūn Cenāb-ı Kibriyā
- 3 Sādis-i bānū-sarāyān-ı ḫarīm-i salṫanat
Peyrev-i şıddıḳa ümmü’l-mü’minīn ḫayrū’n-nisā
- 4 Ol mināre cāmi‘ ile ‘ālem-i ta‘tīr için
Bir gül-ābdan u buḫurdandur fūrūzān güyā
- 5 Toḫrılup bir sīm-mīl-i sürmedānveş o menār
Dīde-i ḫurşīde sürme çekmek ister ḫāliyā

8 b Fī-himā ‘aynāni tecriyān : “Onlarda akıp giden iki kaynak vardır.” Anlamındaki āyet (Rahmān 55/50).

- 6 Nâzır olmağda rîyâz-ı cennete her revzeni
Câm-ı feyz-encâmı sidret-bağş-ı mirât-ı şafâ
- 7 Devr-i h'âna cây olan dil-i maḥfel-i 'âli-maḳâm
Bir kafesdür murğ-ı Ḥaḳḳ-ı Ḳur'ân ider anda şalâ

40

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 İmâm-ı câmi' -i ümmet ḥaṭib-i minber-i imân
Emîr'ül- müminîn ' Abdü'l-ḥamîd Ḥân-ı melek-' unvân
- 2 Du'â-yı ḥayr ḥalka beş vaḳitde farzdur zîrâ
Nice evḳâf-ı ḥayrâta muvaffaḳ eylemiş Yezdân
- 3 Güzer eyler iken bir gün bu sâhil pişgâhında
Temâşâ eyleyüp her cânîbin eylerdi istihsân
- 4 Emirgün sâhilin ḥâli görüp âşâr-ı ' umrândan
Bilürdi ḳalb-i müminveş ola ma' mür-ı âbâdan
- 5 Yapıldı câmi' ü ḥammâm ü sâhil-ḥâneler yek-ser
Yeniden bir güzel şehr-i dil-ârâ eyledi bünyân
- 6 İdince ḥafr-ı râh-ı âb aḳıtdı cüy-ı iḥsânın
İdüp dil - teşnegân-ı sâkinân sū-be-sū reyyân
- 7 Hümâ Şâh ḳadın ol kim mâder-i Sulṫân Muḥammed'dir
Bi-emri'llâh idince her biri ' azm-ı reh-i rıḍvân
- 8 İdüp bunlara bu nev-câmi' -i ihdâ sevâbıyla
İkisinüñ de rûḥ-ı pür-fütüḥın eyledi şâdan
- 9 Zihî iḥsân ü şefḳat kim muḥabbet itdigüm zâtı
Vefât itmezse de itmez ferâmüş ol şeh-i zî-şân
- 10 Ne câmi' ki muşalliler olup mustağriḳ-i envâr
İderler revzeninden gülsitân-ı cenneti seyrân

- 11 Menārı nūrdan bir serv-i mevzūn-ı letāfetdür
Fırāzında müezzinler mişāl-i bülbül-i nālān
- 12 Serīr-i salṭanatda pādşāhi Ḥaḫ idüp dā'im
Vire şeh-zādegān-ı duḫterāna 'ömr-i bī-pāyān
- 13 Bu cāmi' ṣaḫibi Sultān Muḫammed'le Hümā Şāh'uñ
Olup ervāḫı şādān olalar müstağriḫ-i ğufrān
- 14 Ḥarāb-ābād ola lāyık degül ol mevḫi-i dil-keş
Velīkin her maḫalli iltifāt ü rağbete şāyān
- 15 Didi tāriḫ-i itmāmın kemīne bendesi Tevfīḫ
Yapıldı ma'bed-i nev Ḥaḫ ide ecr ü şevāb iḫsān

41

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Ḥudā tahtında dā'im eylesün 'Abdü'l-ḫamīd Hān'ı
Ki oldır āb-ı rüy-ı ḫānedān-ı āl-i 'Oşmānī
- 2 Serīr-ārā-yı şevket dürr-i iklīl-i mehābet kim
Eben'an-ced aña mevrüşdur mülk-i Süleymān'ı
- 3 Der-i devlet-medārı kıble-i ehl-i emānīdür
Ser-firāzān-ı 'ālem eyler aña vaz'-ı pīşānī
- 4 Zāmīr-i nūr-baḫşı mehbit-i āyāt-ı teyyidāt
Safā-yı sīnesi emniyye-i ilhām-ı Rabbānī
- 5 İder devlet-sarāy-ı ḫāşşun derbānı Dārā'yı
Kemīne kāse-şüy-ı maḫbaḫı fağfūr-i ḫākānī
- 6 Ney-i ḫāme ne mümkin ide evsāf-ı hümāyūnun
Nice güncide-i mizāb ide mevc-i 'ummānī
- 7 Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaḫ feyz-i eltāf-ı 'amīminden
Muvaffaḫ eylemişdür bir vezīr-i 'āzāma anı

- 8 H̄amidü'l- menḳabe düstür-1 'ālī-şān H̄alīl Paşa
Ki oldır ol Süleymān-1 zamāne Āşaf-1 şāni
- 9 Umūr-1 mülki ḥüsn-i rāy ile tanzīm ider da'īm
Nizām-1 mülk ü millet dinse evşāfında erzānī
- 10 H̄alīlu'llāh egerçi Ka' be-i 'ulyā binā itdi
Bu da yapmaḳtadır çün ḳalb-i mümin 'arş-1 Rabbānī
- 11 Sımāt-1 ni' meti ḥān-1 H̄alīl-i berd-i iḥsāndur
Ki dil-sīr-i merām itmekdedür mihmān-1 ekvānī
- 12 Kef-i dest-i kerem-peyvesti olmaḳda dem-i rīziş
'Aṭā deryā-yı iḥsān ma' deni luḫf-1 kerem kānı
- 13 H̄alīm ü dil-nüvāz aḥbāba amma ḥaḳḳ-1 düşmende
H̄am-1 şemşīr nīk-rāy-1 re's-i 'adūdur gūy-1 çevgānī
- 14 'İbādu'llāhı tatyīb-i ḳulübā sa'y idüp dā'im
Şeh-i devrāna olmaḳda du'ā-yı ḥayr-ḥ'āh-ānı
- 15 H̄ulūş-1 niyet ü şıdḳ-1 ṭaviyyetle idüp himmet
Reh-i ḥayr ü şevāba sevḳ ider ol şāh-1 devrānı
- 16 Riyāz-1 pādşāhiden Bebek kim şöhret-ārādan
Mişāl-i merdüm-i dīde münevver eyler insānı
- 17 O binā ḳurretü'l- 'ayn-1 cinān beyn-i ḥadā'ikgāh
Olurdu kühl-i ḥāk-i maḳdem-i şāh ile nūrānı
- 18 O nüzhetgāh-1 behçet-destgāha 'ahd-i sâbıḳda
Cenāb-1 vālid-i şāh-1 cihāndur ibtidā bānī
- 19 Be-niş olduḳca ol sâhilgeh-i maḳbūle aḥyānā
Olurdu dil-pesend-i ṭab'-1 naḳḳād-1 cihānbānı
- 20 Maḥalli bī-naẓīr āb ü hevāsı cān-fezā iken
Mekānı ḳayyık ü resmi ḳadīm ü köhne bünyānı
- 21 Mülūke lā'ik olmaḳ vechile tecdīd ü tevsī'a
Görünce meyl-i ṭab'-1 pādşāhi şadr-1 zī-şānı

- 22 Bu resm-i dil-niṣ̄in ü ṭarḥ-ı dil-keṣ̄de bināsi çün
Şeref- baḥş-ı südür oldı añun da emr ü fermānı
- 23 Hoṣā resm-i dil-ārā kim görince hey'et-i ' aksin
Olur āyineāsā rūy-ı deryā mest ü ḥayranı
- 24 Gül ü reyḥān ü sünbülle müzeyyen ṣatḥ-ı dīvārı
Ferāmūṣ itdürür insāna ezhār-ı gülistānı
- 25 Esātīn-i ruḥām-ı ṣāfi kim mevzūn u bālādur
Müzekkirdür dil-i ' uṣṣāka serv-i ḳadd-i cānānı
- 26 Sikender bulmamışken zülmet içre ṣāh-ı ' ālemgir
Fem-i fiskiyeden ber-ceste itmiş āb-ı ḥayvānı
- 27 Dü cānibden güṣāde ol iki ḳaşr ide güyā kim
Açup āgūṣ-ı istikbāl ider teṣrīf-i sulṭānı
- 28 Ol iki ḳaşr kim mahşūṣdur ṣeh-zādegān için
Alurlar hāleveṣ āgūṣına ol māh-ı tābānı
- 29 Olup āsūde asīb-i ṣems ü zemheririnden
Şeb-i meh-tābı rūz-ı cennetāsā ṣāf ü nūrānı
- 30 Kederden pādṣāhi ḥıfz idüp ṣeh-zādegānınla
Serīr-i salṭanatda dā'im itsün ' avn-i Sübhānı
- 31 Ayırmayup vezīrin de rikāb-ı müstaṭābından
Ḳıla tā rūz-ı maḥşer müstaṭāll-ı zıll-ı Yezdānı
- 32 Didı tāriḥüñ anuñ dā' i-i dīrīnesi Tefīḳ
Kebīr olup Bebek oldı ferāḥ-zā ḳaşr-ı sulṭānı
(1198)

42

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Muḥīṭ-i ma' delet deryā-yı himmet ḳulzum-ı raḥmet
Biḥār-ı ' adl ü niṣfet lücce-i cūd u ' aṭā oldı

- 2 O şeh kim levh-i maḥfūz-ı semāda vaşf-ı ‘unvānı
Cenāb-ı Şeh Selīm Ḥān İbni Sultān Muştāfa oldı
- 3 Kerāmet-pīşe ‘adl-endīşe şāh-ı şā’ ibü’l-ārā
Zamīr enveri mir’āt-ı ilhām-ı Ḥudā oldı
- 4 Nüvīd-i rūḥ-baḥşā-yı cülūs-ı feyz-i me’nūsı
Dem-i ‘İsā gibi ihyā-kün-i bāy ü gedā oldı
- 5 Ricāl-ı devletinden eyleyüp ḥā’inleri i’lām
Şadākatkār olanlar nā’il-i ‘izz ü ‘alā oldı
- 6 Vezīr-ā’ zamı gāzī ḥuşūşā şeyḥü’l-islāmı
‘Afīf ü fāzıl ü dīndār ü şāhib-ittikā oldı
- 7 İdüp ehl-i ‘ulūma müsteḥaḥ oldığı ikrāmı
Veliyyü’n-ni‘metine maşdar-ı ḥayr-ı du‘ā oldı
- 8 Ḥuşul-ı maḥlab-ı rüşvet ‘ubūdiyyet olup maṭrūd
Zamānında emānet istiḳāmet mu‘tenā oldı
- 9 Zehāyirde ‘ibādu’llāha kıllet zāhir olmuşken
İdüp tekşīr-i himmet mücib-i ḥaşb ü rehā oldı
- 10 Egerçi sāl-ı sābıqda bi-emri’llāh ordūda
Perişānlık olup cem‘iyyet-i ‘asker hebā oldı
- 11 Bu sāl ümmīd odur kim ‘avn-i Ḥaḳ’la müzmaḥil olur
Ki ḥaşm-ı cānı maḡrūk-ı Cenāb-ı kibriyā oldı
- 12 İdüp tehyīc ‘urūḳ-ı ḡayretin ol şāh-ı baḥr ü ber
Mükemmel-sāz-ı esbāb-ı fütūḥāt ü ḡazā oldı
- 13 Donanmā-yı hümāyūna zamīme taḳviyet için
Bu nev ḳalyonı tekmiḻ itmege fermān-rev oldı
- 14 Mükemmel olıcaḳ baḥr-ı zafer ismin idüp ta‘yin
Müsemməya muṭābıḳ fāl-ı ḥayra ibtidā oldı
- 15 Bedāyi ‘kāri-i mi‘mār-ı ‘avn-i Kirdkāriyla
Nizām-ı hey’et-i maṭbū‘ası ḥayret-fezā oldı

- 16 Ser-â-ser naqş ü ziynetle idince cilve-perdâzı
Fîrâz-ı haclede bir nev-‘ arûs-ı bî-bahâ oldı
- 17 Bu bir baħr-ı zaferdür kim ne dem cûş-ı ħurûş itse
Kemîne mevcesi ifnâ-kün-i mülk-i ‘ adû oldı
- 18 Bu nev-baħr-ı zafer manzâm olunca silk-i baħriye
Müşennâ baħr-i teşlîş eyleyüp ‘ ibret-nümâ oldı
- 19 Açınca bâdbân olur şaba-refţâr zirâ kim
Ĥabâbâsâ anuñ sermâyesi bâd-ı hevâ oldı
- 20 Diyüp o lücce-i bismi’llâh mecraĥâ ve mürsahâ
Şuyun bulup açınca baħre naql-i mâ-cerâ oldı
- 21 Nüzûl itdükde bu ħalyona mişâl-i kûh deryâya
Şanursuñ rûy-ı yemde bir cezîre rû-nümâ oldı
- 22 Ĥuzûr-ı ħalble ‘ acz ü tazarru‘ la niyâz itdük
Ümîd oldur du‘ âmız cümle maĥbûl-ı Ĥudâ oldı
- 23 Eb ü ced-mânde ‘ abd-ı dâ‘ i-i dîrînesi Tevfîĥ
Ki dâ‘im ħânedân-ı devlete vaĥf-ı du‘ â oldı
- 24 Nekâbetle şeref-yâb eyleyüp bu bende-i ħâşım
Kemâl-i iltifât-ı pādşâhiye sezâ oldı
- 25 İdüp pîrâne leng ü lük refţâr-ı süĥân-gûyı
‘ Aşâ-yı ħâme der-kef cay-gîr-i müdde‘ â oldı
- 26 Dü mışrâ‘ -ı mücevher derc idüp bir beyt-i mevzûna
Anuñ târîĥini müstelzim-i ħüsn-i edâ oldı
- 27 Bu nev-baħr-ı zafer Sulţân Selîm’e oldı dâd-ı Ĥaĥ
İnüp baħr-ı zafer ĥaĥĥa ki manşûru’l-livâ oldı

43

TĀRİH-İ NEV-SĀL*

Mefā 'īlün Mefā 'īlün Mefā 'īlün Mefā 'īlün

- 1 Mübâreğ bād oldı nūr-bağş-ı 'âlem-i bālā
Münevver ğurre-i sāl-ı cedīd-i meymenet-pīrā
- 2 Ẓarirü'l- 'ayn-ı şādi idüp zinde-i devrānı
Tebāşīr-i şabāhü'l-ḥayr-ı iḳbāl ola nā-bercā
- 3 İdüp şām-ı ğarībān zulmet-i hier ü ğam-ı nā-būd
Ufuğdan oldı fecr-i şadīğ-ı şubḥ-ı vaṭan peydā
- 4 Olunca maşriḳü'l-envār-ı ḳuds āyīne ḥātır
Be-dīdār oldı timsāl-i cemāl-i maṭlāb-ı ḳazā
- 5 Zemīn-i sīneden gird ü lāyı rüft ü rüb itdi
Alınca deste ferāş-ı şabā cārüb-ı ğam-fersā
- 6 Sezādur ḳuvvet-i bāzū-yı baḥt ile bu demlerde
Gelüp meydāna işbāt-ı vücūd eyler ise ḥāk-pā
- 7 Olup esbāb-ı şādi vü meserret cümle âmāde
Bu demdür mevsim-i a' yād ü nev-rūza ḥased-fermā
- 8 Dem-i 'İsā gibi cān-perveri nuṭğ-ı şā' irden
Göründi ḳālīb-ı lafz içre rüh-ı şāhid-i ma' nā
- 9 Bu deñlü inbisāṭa bā' iş ü bādī degül illā
Vücūd-ı mekremet-ālūd-ı şadr-ı şā'ibü'l-ārā
- 10 O şadr-ı şā'ibü'l-ārā ki el-yaḳīn yazar Bercīs
Nüh evrāğ-ı sipihre zer ḳalemle böylece imlā
- 11 Cihān-ı ma' rifet iḳlīm-i himmet kişver-i re'fet
Muḥīṭ-i mekremet kân-ı seḫāvet ma' den-i 'aṭā

43 B 24a , R 27b, E 7b

* Başlık R

- 12 Şifā-yı şadr-ı devlet maṭla-ı dīvān-ı emnīyet
Revāc-efzā-yı ḳālā-yı ma‘arif şadr-ı bī-hemtā
- 13 Vekīl-i saltanat Ruṣto-dirāyet Bermeki-ḥaşlet
Ḥamīdü’l- menḳabe şadr-ı kerem-pīrā Ḥalīl Paşa
- 14 Hümā-yı yümn-i devlet lāne-gīr-i bām-ı iḳbālī
Fīrāz-ı mesnedinüñ sāyebānı şeh-per-i ‘anḳā
- 15 Niḡāh-ı diḳḳatin itse ihāle-i semt-i tedbire
Olur āyine-i şebden nümāyān şuret-i ferdā
- 16 İdüp ḥavf-ı dü zengi-i nifāḳ-ı bātın ü zāhir
Gülistān-ı cihānda der-kemin oldu gül-i ra‘nā
- 17 Fiḡān ü nāle eyler yoḳ zamānında meger bülbül
O da hem- şoḫbet-i ma‘şuḳ iken eyler ‘abes şekvā
- 18 Zamānında perişān olur yoḳ rüzegānuñdan
Meger kim cebhe-i şāfında yāruñ zülf-i müşḡinsā
- 19 Aña da diḳḳat itse şāne-i meşşāta-i lüṭfi
İder ber-vech-i aḫsen intizām-ı ḫālını peydā
- 20 Sürür-ı maṭlab ile itmeseydi girye-i şādi
Dir idüm devr-i ‘adlinde bulunmaz giryenāk aşlā
- 21 Bulunmaz kesr-i ḫatır eyleyen eyyām-ı ‘adlinde
Şikest ide meger kim tevbesin rind-i şafā-peymā
- 22 Zamānında olunca ḫāl nümāyān fitneye der-kār
Anı cāh-ı zenāḫdānında itdi ḫüsn ile ilḳā
- 23 Seḫā vü cūdı ‘ālem-gīr-i şöhret oldu evvel rüşd
Ki nām-ı Ḥātem’i ṭayy itdi lafz-ı ma‘ni bī-ma‘nā
- 24 Ḥudūd-ı mülk-i İslām’ı ‘asākirle idüp taḫşin
Ḡubār-ı ihtimāmıyla kör oldu dīde-i ā‘dā

12 b Revāc-efzā-yı ḳālā-yı ma‘arif şadr-bī-hemtā: Aristo menḳabet fānus-şinās Bū ‘Alī Sīnā E

- 25 Keremkâra ğaraż-ı ‘ arz-ı kâsîdemden huzûrında
İdem tebrîk sâl-ı nevre hakk-ı hizmeti ibkâ
- 26 Teceddüd eyledükçe mâh ü sâlî haşre dek dehrüñ
Tehi olmaya zâtuñdan müdâm ol mesned-i vâlâ
- 27 Bu beyt ile idüp tebrîk sâlî hâme-i Tefvîk
İder her bir muşannâ‘ mısrâ‘ -ı târihîni î mâ
- 28 Keder def idüp iqbâl itdi bu sâl murâd-efzûd
Ne zîbâ-sâl-ı bî-ğam habbezâ hengâm-ı ‘ adl-efzâ

(1191)

44

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Eyyeda’llâh zihi pādşeh-i ‘ adl-ārâ
Habbezâ-şâh-ı mekâdir-şinâs u dānâ
- 2 Hüsrev-i Cem-‘ azamet Dâver-i dārâ-ķudret
Ķahramân-şavlet ü Rüstem-hareket şîr-i vahâ
- 3 Devr-i dîhim-i hilâfet gül-i baĝ-ı devlet
Vâriş-i salţanat ārâyış-ı dîn ü dünyâ
- 4 Ķuţb-ı dîn ĝavş-ı zaman Ħazret-i Sulţân ‘ Oşmân
Ħırz-ı bāzû-yı emân zıll-ı zalîl-i Mevlâ
- 5 Peyk-i fermân-ı yüsr-i mevķebi Ħıız ü Tefvîk
Âşiyân-sâz-ı der ü bāmı hümâ vü ‘ anķa
- 6 Safha-i hâtırı âyîne-i ilhâm-ı Ħudâ
Pertev-i rây bihîn meş‘ al-i şeh-râh peydâ
- 7 O velî menķabe vicdân-ı hümâyûnında
Şadra şayetse vezîrânüñ idüp istiķzâ

- 8 Nā-gehān hātır-ı pür-nūrına oldı sāniḥ
 Āb-ı rüy-ı vüzerā vāli-i mülk-i şebā
- 9 İdüp irsāl-i silahdār-ı şabā-reftārın
 Eyledi da'vet ser-mesned-i cāh-ı vālā
- 10 Olıcaḡ nā'il-i pā-būs-ı şeref- me'nūsı
 Eyleyüp devlet tevciḥ-i ḫitāba icrā
- 11 Çünki ehline emānātı farz oldı
 Eyledi şaḫibine mühr-i hümāyūn i'ṭā
- 12 Bāreka'llāh murād üzre vekīl-i muṭlaḡ
 Şimdi buldı o şehen-şāh-ı 'adālet-pirā
- 13 O felek kevkebe kim bir bercīs-i zamān
 Vaşfını zer ḡalem-i mihr ile böyle imlā
- 14 Ma'nā-yı seyf ü ḡalem şive-i ta'bır-i kerem
 Māhi-i ḡulm u sitem ḡāmi-i şer-i ḡarrā
- 15 Yek ḡalem şad kişver-i 'ilm ü 'irfān
 Müctemi'-sāz-ı kemālāt-ı dilirī vü seḡā
- 16 Zer-keşī -menḡabe taḡrir-i ḡariri taḡrīr
 Nefy-i mertebe vaşşāf-ı bediü'l-inşā
- 17 Ya'ni şadrü'l-vüzerā Ḥāzret-i Rāḡıb Paşa
 Dürr-i şehvār-ı şādef zīb-i yem-i 'izz ü ālā
- 18 Žu'afā-perver-i zālīm- küş-i mazlūm-nüvāz
 Ḳāmi'-i baḡy ü fiten cāmi'-i 'adl ü taḡvā
- 19 Cüdda Ḥātem-ı Tay 'adlde 'adl-ı Ḳārūn
 Rezmde şır-i Ḥudā fazlda İbni Sīnā
- 20 Şemme-i ḡulḡını neşr itse şabā ḡülzāra
 'İtr olup şeb-nemi bi-ḡār ola verd-i ra'nā

- 21 Emri ger olsa noķsan - s̄az-ı vifaķ - ı azdād
Rind ü zühhāda mişāl olmaya seng-i minā
- 22 Fazlını görse eger Rāġıb-pişin çeker
Gözine ħāk-i rehin kühl-i Şafāhansā
- 23 Ĥaşm-ı gerden- keşine t̄iġi cevāb-ı ķātıċ
Ĥāmesi s̄a'ıl-i luţf ü keremde 'uķde- ġuşā
- 24 Ĥaķķı tevsifini ifāda ķalem ķaşır olur
Nice gencine-i mizāb ola mevc-i deryā
- 25 Dāverā kāmverā efāzıl-ı yektā- ġüherā
Ey nihāyet-res-i pehnāver-i nazm ü inşā
- 26 Böyle naz itmez idüm vaşfını Allahu 'alem
Olsa ger yek-deme āsāyiş-i ħātır peydā
- 27 Nice āsāyiş ola itmede Bercis-i 'umūm
Merzbūm-ı dilimi bāzide-i istilā
- 28 Bā-ġuşūş oldu şebāngāh-ı be-emr-i Bāri
Nār-ı nāgeh-res ile suġte beyt ü iskā
- 29 Yetişür perde- birūn-ı edebāne taşdıċ
Zimmet-i himmete çün lazım olan ġayr-ı du'ā
- 30 T̄ül-i 'ömr emn-i dil āsāyiş-i ħātır müdām
Olasın şadr-ı vezāretde muķim-ü ber-cā
- 31 Oldı teşrifūñ için nātıķa zīb-i Tevfīķ
Şāde ġarf ile bu tāriġ-i beşāret - fermā
- 32 Müjde erbāb-ı kemālāta ki yā cūd u 'aķā
Rāġıb-ı 'izzet-i şadr oldu Muġammed Paşa

45

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Hıyır-i maqdem ey sütüde-şadr-ı memdühü's- siyer
Merhâbâ ey Âşaf-ı gerdün-vaqar-ı mu' teber
- 2 Hâk-i râh-ı maqdemün kühlü'l-cevâhirveş olur
Â' yün-i â' yân-ı dehre rüşenâ- bahş-ı başar
- 3 Maqdem-i pâk ile buldı çeşm-i devlet tâze-cân
Gevher-i zâtuñla buldı şadr-ı 'âlî zîb ü fer
- 4 Güş-ı huş-ı 'âlem-i tebşîr idüp gelmektedir
Şî't ü pây-ı maqdeminden müjde-i fetḥ ü zafer
- 5 Burka' -endâz-ı cefâ oldukça bād-ı maqdemün
Şâhîd-i nuşret olur mirâ't-ı dilde cilveger
- 6 Feth ile nuşret rikâbında iki peyk deverân
Mevkibinde Hızır ile Tevfîk iki râh-ber
- 7 İstimâ' ı vaşf-ı zâtuñla gelüp şevk derün
Rû' yet-i nûr-ı cemâlün olmış idi muntazar
- 8 Hâk mu' ammer ide Sulṭân Muştâfâ'yı kim odur
Şehr-yâr-i heft kişver pādşâh-ı baḥr ü berr
- 9 Cümle-i ḥuddâm-i dergâh-ı hümâyûndan añı
İntihâb itdi görince kâbiliyyetden eşer
- 10 Terbiyet idüp nice müdded sarây-ı hâşşda
Bildi isti' dâdın itdi lâyıq-ı ḥüsn-i nazâr
- 11 Eyleyüp anı silâhdâr-ı rikâb-ı muştatâb
Nezd-i 'âlisin de aḥvâlin bilüp şâm u seher
- 12 Rütbe-i rüşd ü sedâd ü zihn-i vaqârın görüp
İtdi iḥsân-ı vezâretle anı pür-berg ü ber

- 13 Ba' d -ez-în Mışr ü Halep gibi nice manşıbları
Eyleyüp tevcih itdi şân-ı 'alısın zeber
- 14 Taşrada dahı idüp hüsn-i sülûkun tecrübe
Eyledi mühr-i vekâlet ile ta' zîm-i diger
- 15 Bir şehâvet-pîşe hayr-endîşe düstür-ı şeci'
Naşbına muhtâc idi var ise ger fikr-i sefer
- 16 Şimdicek buldı murâd üzre vekîl-i muflâkın
Hayr-ı Tefvîk ide anı Hâlık-ı nev'-i beşer
- 17 Ol keremver kim debîr-i çarh evsâfın anuñ
Böyle yazdı kâğıd-ı zer-düz-i mühre muhtaşar
- 18 Ma' ni-i seyf ü kalem düstür-ı kerrûbi-ğadem
Hân-ı yağmâ-yı ni' am şadru'ş-şudûr-ı pür-hüner
- 19 Hazret-i hem-nâm-ı 'amm-ı pâk-ı fahrü'l - kâ'inât
Şaf-şikâf-ı düşmenân şahib-ķırân-ı kâmver
- 20 Bâm-ı dîvân-ğânesi 'ankâ-yı câha lâneğâh
Farğ-ı baht-ı devleti zıll-ı hümâya müstağarr
- 21 Re'y ü tedbîrinde tağdîr-i Hudâ'ya hem-'inân
Çün fezâ-yı âsumân tenfiz ü emri kârger
- 22 Rezmde yâd-âver-i 'amm-i Nebi-i muhterem
Bezmdde revnâk-nümâ-yı Baykarâ-yı pür-hüner
- 23 Cins-i nazm ü neşre 'izzet virdi hüsn-i ragbeti
Şim ü zer nâ-mu' teber 'indinde çün seng ü meder
- 24 Dâ' iyânun dest-i ihsânuñla tatlib eyleyüp
Derd-i ye's-i kahr ile a' dūyı itdūñ der-be-der
- 25 Pîç ü táb idüp serd-i ğazabdan düşmenân
Darb-ı tîğ-i kahr ile elbet olur ğaltide-ser

- 26 Maḥz-ı ḥayr idüp ḳudūmın ‘āleme Rabbü’l-en‘ām
Eylesün her emr-i şa‘bı re‘yine āsān yeter
- 27 Sāye-i zıll-ı İlähî‘den mefāriḳ eyleyüp
Olasın te‘yîd-i ḥaḳla mesnedine müstaḳarr
- 28 Āşafā Ḥātem - kefā feyz-i ḳudūmuñdan senüñ
Geldi mir ‘āt-ı dile şafvet gidüp jeng-i keder
- 29 Şadrı teşrîf itdigüñde ḥāme-i Tevfîk-medār
Yazdı bir beyte iki târiḥ-i sāl-i mu‘teber
- 30 Pādşāh-ı dādger buldı emānet ehlini
Hamza Paşa sa‘d ile mühr aldı oldu nāmver

46

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Seheri vārid olup müjde-res-i neyl-i merām
İtdi tefriḥ dil-i ḡuşşa-keşān-ı dünyā
- 2 Dehen-i pākin idüp dürc-i le‘āli-i sürūr
Bu peyām-ı feraḥ-encām ile didi hālā
- 3 Şāh-ı Cem-mertebe şultān-ı veli-menḳabe kim
Farzdur ḥayr-ı du‘ā itmek aña şubḥ u mesā
- 4 Ḳurb-ı ḥazretde silaḥdār-ı sadakātkārın
Eyledi mu‘zam-ı eltāf-ı firāvāna sezā
- 5 Tecrübe eyleyerek cevher-i isti‘dādın
Cevdet-i tab‘ı olur gün gibi pertev-efzā
- 6 Rūşenā nūr-ı zekā nāsiye-i ḥālinde
Tıynet-i pāki ider şıdḳ ü ḥulūs inhā
- 7 Zāhir ü bāḫını āyine-i yek-reng-i vifāḳ
Ḥarekāt u sekenāti heme ber-vefḳ-i rızā

- 8 Eyleyüp mühr-i hümāyunla vezīr-i ā'zam
Eyledi ḥayr-ı du'āsıyla yeniden iḥyā
- 9 Ḥabbezā şadr-ı mu'allā ki debīr-i taqḍīr
Eylemiş böylece evşāf-ı şerīfin imlā
- 10 Maṭla'-ı nūr-ı kerem ğurre-i ğarrā pür-himem
Menşer-i berd-i ni'am ḥāver-i ḥurşīd-i 'aṭā
- 11 Āşaf-ı şāf-ı güher 'ārif-i bārīk-i nazar
Vākıf-ı sırr-ı 'iber nükte-i dürr-i bī-hemtā
- 12 Ma'ni-i seyf ü kalem ḥāşıl-ı ma'nā-yı kerem
Şadr-ı Cem-cāh-ı Silāhdār Muḥammed Paşa
- 13 Hızr ü Tevfīk rikābında iki peyk-i deverān
'Alem-i feth ü zafer mevkibine rāh-nümā
- 14 Kevkeb-i ṭālī' i mes'ūd der-i baḥtı güşād
Eşhab-i ṭab'ına te'yīd-i İlahī hem-pā
- 15 Olsa layıkdur umūrında muvaffaq bi'l-ḥayr
İtmede celb-i kulüb itmegiçün bezl ü 'aṭā
- 16 Ne güzel ṭab'-ı hümāyūna muvāfık geldi
Cümlenüñ istediği vech ile şadr-ı yektā
- 17 Zāhir oldu meşel-i vāfeḳa şennü ṭabaḳa
Şadrı teşrīf idicek böyle vezīr-i dānā
- 18 Nice dem kalmış idi kālīb-ı fersūde gibi
Tāze cān buldı kudūmiyla o şadr-ı dānā
- 19 Umarız cümle ṭasavvurları taşdıḳ eyler
Ḥüsn-i zann üzredür ol Āşafa pīr ü bernā
- 20 Ḥaḳ mübārek idüp ol şadr-ı mu'allā-ḳadri
Zātını maşdar-ı ḥayr eyleye dā'im Mevlā

17a Vāfeḳa şennü ṭabaḳa:Türkçede “Tencere yuvarlanmış , kapağını bulmuş.” anlamını veren Arapça bir deyim.

- 21 Re'ý ü tedbîr olup birer taqđîr-i şevâb
Çıkıma dest ü zebânından ebed sehv ü hatâ
- 22 Taht ü devletde idüp şâh-ı cihânı dâ'im
Ol vezîri de rikâbında mukîm ide Hüdâ
- 23 Vire şeh-zâdelere şihhat ile 'ömr-i tavîl
Sâye-i şâhdan ayrılmayalar şubh u mesâ
- 24 Şeh-i devrân ki veliyü'n- ni' am-ı 'âlemdür
Aña kesb eyleye her kârda çok hayr-ı du'â
- 25 Didi Tefvîk du' a birle anuñ târihin
Mühr alup şa'id-i şadr oldu Muhammed Paşa

47

TARİH-İ ŞADÂRET - NİĞİN MUHAMMED PAŞA*

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

- 1 Merhabâ ey şeref-mesned-i câh-ı vâlâ
Hayr-ı maqdem ey emân-bağş-ı basî-i gabrâ
- 2 Pây-ı müjd olmak için müjde-res-i maqdemüne
Oldı naqd-ı dil ü cân nâsıra-i luğf u 'atâ
- 3 Tâze cân buldı kudûmuñla vücûd-ı 'âlem
Dem-i 'İsâ gibi itdüñ nefesünle ihyâ
- 4 Güle düşdi felegün vech-i 'abûsı açılup
Eyledi bād-ı seher gülşeni handân gūyâ
- 5 Hâk mu'ammer ide şâhen-şâh-ı 'alî-câhı
Ki odur kuşb-ı cihân şâh-ı kerâmet-pîrâ
- 6 Hızrveş 'âmir-i dîvâr-ı yetimân olduñ
Hâriq-i 'âde meded-res olup itdüñ ber-pâ

47 B 27a, R 26b, E 11b

* Başlık R

- 7 İktizâ itdi çü tebdîl-i vezîr-i a'zam
İhtiyât itdi taħarri ile beyne'l-vüzerâ
- 8 İntihâb itdi o düstûr-ı kerem-mevfûrı
‘Akl ü tebdîr-i şecâ‘atde ferîd ü yektâ
- 9 Leme‘ân eylemede maşrıķ-ı pîşânîden
Nûr-ı îmân ile âşâr-ı şalâh ü taķvâ
- 10 Hâķ budur mülhem olup nûr-ı kerâmetle o şâh
Ehline virdi emânâtı be-fermân Hüdâ
- 11 Oldı teşrîfi kabîlinde ħarîķ-i ğâlib
Hân mân-süz-ı buyût-ı fuķarâ vü küberâ
- 12 Sûziş-i rûze vü temmûz u ħarîķ ile cihân
Cümle yanup yaķılup eyler iken Hâķķ’a ricâ
- 13 Feyz-i teşrifüñ ile def‘-i ħârâret iderek
Rûz u şeb ħayr-ı du‘â itmede pîr ü bernâ
- 14 Hâķ birkaç gün uğurladı kabîl-i şevvâl
Oldı ‘îd üstüne bir ‘îd-i diger cilve-nümâ
- 15 Hüsni tebdîri olup dâ‘ima midrâr-ı ħayât
Eyledi nâ‘ire-i ķahr ü ğumûmı itfâ
- 16 Muħsin ü mücrime tebşîr ile imdâd iderek
İtdi seyf ü ķalemüñ ħükmüni ancaķ icrâ
- 17 Rezmi ħayret-figen-i ma‘reke-i Rüstem-i Zâl
Bezmi ğayret-şiken-i encümen-i Bâķarâ
- 18 Neşr-i aĥkâm-ı ‘adâletde olup ‘âlemġîr
Def‘-i zulm u sitem mażhar olur bî-pervâ
- 19 Eyledi vakt-i sefer dîn-i mübîni te‘yîd
Ceys-i İslâm’ı idüp ķahr-ı ‘adûdan îvâ
- 20 Şimdi hengâm-ı ħâzer devlete ħizmet idüp
Hüsni re‘y ile bulur devlet ü dîn neşv ü nemâ

- 21 İztırâb ü hâlecân vaqtine olmağla düçâr
Eyledi himmet tanzîm-i umûr-ı zu'afâ
- 22 Hâric-i tavk-ı beşer sa'y-ı belîğ eyleyerek
Cümlenüñ me'kel ü me'vâsını itdi peydâ
- 23 İtdi emvâl-ı perîşân-ı 'ibâdı maḥfûz
Ehl-i ğarâte idüp şalb-ı siyâsetle cezâ
- 24 Hişşemend olam eyle bende ḥârîk-i ğamdan
Bu kadar vaşfını ma'zûr tut ey kân-ı 'aṭâ
- 25 Ba'd-ez-în vaqt-i neşâtında da in-şâ'-Allâh
İdeyüm nice ḳasâ'idle medihüñ inşâ
- 26 Hâḳ Te'âlâ idüp emründe muvaffaḳ bi'l-ḥayr
Dâ'imâ zıkr-i cemilünde ola şâh u gedâ
- 27 Didi Tevfîk-i du'â-ğu aña ṭârîḥ-i tam
Maşdar-ı sa'd ola mühr aldı Muḥammed Paşa
(1192)

48
TÂRİḤ-İ ŞÂNIYÂ MÜFTİ ŞUDEN -İ
HAZRET-İ VELİYÜ'D-DİN EFENDİ*

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Hezârân ḥamd ü minnet Ḥazret-i İzîd-i Te'âlâya
Ki virdi ḥüsn-i sûret dilde ruḥsâr-ı temennâya
- 2 Tebâşîr-i şabâḥü'l-ḥayr mihr-i devlet ü iḳbâl
Ziyâ- bahş-ı sürûr-ı behçet oldı çeşm-i dünyâya
- 3 Olup bîdâr açıldı çeşm-i ḥaceti gördi dünyâyı
İdince def'-i şıḳlet perde-i ḥ'âb-ı girân-sâya

48 B 27b, R 36a, E 6b

* Başlık E

- 4 Yine ol şems-i devlet hüküm-i sa' dını eyledi icrâ
Gelüp ricâ'le tâli ' oldığı burc-ı şeref-zâya
- 5 Veliyü'n- ni' met-i ' âlem Veliyyü'd- dîn Efendimiz
Şeref-bağış oldu yine şadr-ı vâlâ kıadr-ı fetvâya
- 6 Veliyyül-menkıbet Hâtem-ıtabi' at Bermeki-ıaşlet
Kerim-i yem himem ebr-i sehâvet-i âsumân-pâye
- 7 Müzekkirdür imâd ü mîri hüsn-i haıı-ı ta' lîki
Kemâl-i ' ilm ü hikmetde müreccaı İbni Sînâ'ya
- 8 Muvâfık rây ü tedbiri hemîşe hüküm-i taıdıre
Muıabıkı kavlı ü fi' li ser-be-ser fetvâ vü taıvâya
- 9 Gül-âb ü şekerâsâ çün mükerrer eyledi câhın
Cihânı itdi şîrin-kâm-ı âmâl ol kerem-vâye
- 10 Mübarek båd şimdi şeş der-i ikbâl-i devletde
Güşâd itdi dü pâre baıı-ı zâr-ı pür-tehî-mâye
- 11 Ne mâni' çend rüz oldıysa cârî semt-i digerde
Yine ' avdet ider mâ' -i ' adâlet eski mecrâya
- 12 Mübarek eyleyüp câh-ı refi' -i şadr-ı fetvâyı
Vücüdün hayr-ı maıız itsün Hudâ â' lâ vü ednâya
- 13 Rızâ-yı Hâzret-i Haıı' la rızâ-yı pâdşâhiye
Muvâfık sa' y ide te' yîd-i dîn ü nef' -i dünyâyâ
- 14 Hudâ şâhen-şehi şeh-zâdegân ile idüp maıfûz
Müdâm olsun vücüd-ı pâki tâc ü taıta pîrâye
- 15 Gelüp bir müjde Tefkî'e didi mışra' -ı târiıı
Yine seıdi Veliyü'd-dîn Efendi şadr-ı fetvâyâ
(1185)

49

MÜFTİ ŞUDEN İBRÂHİM EFENDİ*

Fe'îlâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 Hāmdü li'llāh bi-^ʿavn-i Rabb-i Raḥīm
Nāsa iḥsānın itdi Hāḫ ta'^ʿmīm
- 2 Zıll-ı Hāḫ pādşāh-ı dīn-penāh
A'^ʿni Abdü'l-ḥamīd Hān-ı kerīm
- 3 Şeref-efzā-yı āl-i ^ʿOşmāni
Ziynet-i taḫt ü zīver-i dīhīm
- 4 Tā-be maḫşer Hudā mü'eyyed idüp
İde taḫt-ı ḫilāfetinde muḫīm
- 5 Mülhem olup zāmīr-i pür-nūrı
Kıldı ehl-i ^ʿamā'ime tekrīm
- 6 İ tdi es^ʿad-terīn-i ezminede
Şadr-ı fetvāya aḫdemīn taḫdīm
- 7 Ya'^ʿni hem-nām-ı cedd-i pāk-ı Nebī
Şā'ib'r-re'y ü ehl-i tab^ʿ-ı Selīm
- 8 Zühd ü taḫvāda fā'ikü'l- aḫrān
^ʿAkl ü rüşd ü zekāda meşeli ḫadīm
- 9 Hüsni enzārı māye-baḫş-ı ḫayāt
Nefes-i nuḫḫı lücce-i tensīm
- 10 Meger a^ʿdāyı itmede ibḫāl
Hāmesi oldı çün ^ʿasā-yı kelīm
- 11 Kef-i mizān-ı i^ʿtibārında
Mütemāyız olur şaḫīḫ ü saḫīm

- 12 Levh-i mir'ât-ı tab'-ı pâkinde
Müteşavver degüldür emr-i vaḥîm
- 13 Olur engüşt-i re'yine âsân
İnhilâl-i umûr sa'b ü ḥasîm
- 14 Şadef-i lücce-i kerem deheni
Encâm-ı kelâmı dürr-i nazîm
- 15 Bâb-ı devlet me'âbı olmışdur
Cüy-ı âmâle menba'-ı taḫsîm
- 16 Şadre feyyâze-i kudûmuyla
Munṭaḫi oldı âteş-i ğam ü bîm
- 17 İsmi ḥaşıyetle olsa n'ola
Vasaṭ-ı nâr-ı gülsitân-ı na'îm
- 18 'İd-i şevvâl 'aḫîbi teşrîfi
Başka 'İd-i sürûru itdi samîm
- 19 Eyleyüp Ḥaḫ mübârek ü mes'ûd
Zât-ı pâküñ ide kederden teslîm
- 20 Ba'd-ez-în sen de çekme ğam Tevfîḫ
Eyle ḥayr-ı du'âya 'azm-ı şamîm
- 21 Çün efendüñdür ez-ḫadîm senüñ
Ol veliyü'n-ni'am o zât-ı kerîm
- 22 Eyleyüp 'ayn-ı merḥametle nazâr
Nazm-ı aḫvâlini ider taşmîm
- 23 Şad hezârân 'inâyetin gördüñ
Ḳıl edâ-yı teşekkürin taḫdîm
- 24 Ser-i âlâmı ref'idüp ḥâmen
Beyt-i târîḫin eylesün terḫîm
- 25 Mecd ile oldı müjde bâd ey dil
Câh-ı fetvâ maḫâm-ı İbrâḫîm (1196)

50

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Şehr-yār-ı ma' delet āyīn-i emirü'l-müminīn
Merkez-i kuṭb-ı Hudā vü sāye-i Rabbü'l-Celīl
- 2 Hāzret-i ' Abdü'l-ḥamīd Hān-ı melāik-menḳabet
Nī' met-i emne delīl ü rāḫat-ı ḫalka vesīl
- 3 ' Adl ü taḳvā dü yanında ser-efrāz-ı mülük
Yok selāṭīn-i selefde zātına ṣıbh ü meṣīl
- 4 Devha-i ' adli olup peyveste-i ṭāḳ
Eyledi güsterde rūy-ı zemīn-i zıll-ı zālīl
- 5 Zāt-ı pāk ile cihān oldı ṣaḫīḫ ü ten- dürüst
Cān ṣaḫīḫ oldukça elbette beden olmaz ' alīl
- 6 Ḳavl ü fi' ilin ṣer' ü ḳānūna mutābıḳ eyleyüp
İtdi ṣalāḫ-ı fesādāt-ı cihān bī-ḳāl ü kīl
- 7 Devr idüp ṣıdḳ ü ṣalāḫ üzre bu Tevfīḳ-i zār
Tā'ib ü müstaḡfir oldı zembini ḳarḫ-ı maḫīl
- 8 Eylese izḫār-ı ' unvān ü mehābet vaktidür
Dīn ü devlet lāyıḳıyla vaż'ına oldı sebīl
- 9 Küfvini bulduḳda elbette ' arūs-ı salṭanat
' Arz ider tezyīn-i endām eyleyüp vech-i cemīl
- 10 Ḥaḳ idüp zātın fütūḫāt ile maṣṣūru'l-livā
Eyleye ā' dāsını zīr-i ḳadem ḫār u zelīl
- 11 Şadr-ı fetvāya ḫaḳḳın arayup beyne'ş-şūdur
Buldı ol zāt-ı kerīmi ṣaḫībü'l-mecdü'l-aṣīl

50 B 29b

4a Mısra eksik yazılmıştır.

4b Mısra eksik yazılmıştır.

- 12 Ā'ni hem-nām-ı Ḥalīlu'llāh-ı 'ālī- menķabet
Ḥānümān-ı zīb-i aķārim nuḥbe-i 'ırķ-ı aşıł
- 13 Ferve-i beyzā-yı fetvā ile teşrīf eyleyüp
Eyledi emrinde terḥis ile ikrām-ı cezīl
- 14 Dert-gīr-i bi-kesān nirū-yı bāzū-yı emān
'Ācize ḥaşr-ı meded-res kūy-ı āmāle delīl
- 15 Gülsitān-ārā-yı azer mażhar-ı berd-i selām
Bāķi beytü'l-ķulüb ğam-güsār karm-ı Nīl
- 16 Müfti-i dīn şeyḫü'l-islām-ı güzīn şāḫib yaķīn
Kām-baḥş ü kām-bīn pīrāye-i nesl-i nesīl
- 17 'İlm ü ḫilm ü raḥm ü şevķatde müşārün-bi'l-benān
Bīnde bir ta'dād-ı evşāf-ı cemīl-i müstaḫīl
- 18 N'ola dilīr itse miḫmān-ı ribāt-ı 'ālemüz
Ol veliyü'n-ni' metün dergāhidür ḫān-ı aşıł
- 19 Nāv-dān-ı ḫāmesi dil-bestesin irvā ider
İtmiş icrā menhelü'l- 'azb-ı keremden selsebīl
- 20 Eyleye Ḥaķ şadr-ı vālā ķadr-i fetvāda müdām
'İzz ü iķbālin 'arīz ü müddeti 'ömrin ṭavīl
- 21 Şād ol ey Tevfīķ kim hem müjde hem tārīḫidür
Oldı İbrāḫim Efendi müfti bā-'avn-ı ḫalīl

51

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Serīr-i salţanatda dā'im itsün Ḥazret-i Mevlā
Vücūd-ı enveri 'Abdü'l-ḫamīd Ḥān-ı mülk-ārāyı
- 2 Ricāl-i devletünden eyleyüp temyīz erbābın
Bulur her manşıba bir müsteḫaķ-ı nişfet-ārāyı

- 3 Muḳaddem şeyhü'l-islām idüp İbrāhim Efendi'yi
Nice kaşdı ta' mir eylemekdür dīn ü dünyāyı
- 4 Mehekk-i i' tibārında nümāyān oldı bī-şübhe
Hülūs-ı niyyeti şıdķ ü sevādı cevdet-i rāyı
- 5 'Afif-i mū'temen remz-āşinā-yı re'y-i müstaḥsen
Ki cāmi' oldı zāt-ı nūrı fetvā-yı taḳvāya
- 6 Ḳadīm-i manşıb u ālāsına ircā idüp zātın
Aña şāyeste gördi ferve-i semūr-ı beyzāyı
- 7 Ne şübhe millet-i beyzā-yı İslām oldı ziynet-tāb
Görünce ferve-i beyzā ile ol dürr-i ḥayātı
- 8 Şu aḳtıĝı yere yine aḳar dirlerse gerçekdür
Ki buldı yine āb-ı cūd-ı iḥsān eski mecrāyı
- 9 Vücūdın ḥayr-ḥ'āh-ı dīn ü devlet eyleyüp Bāri
Aña maḥşuş ḳıl tā ḥaşre dek cāh-ı vālāyı
- 10 Dimāĝ-ı 'āleme şīrīn gelür ḳand-i mükerrerveş
Dü bāre itdügün teşrif o vālā şadr-ı iftāyı
- 11 Dü bāre cāhına Tevfīḳ-i dā' i didi tārīḥin
Yine sa' d olup İbrāhim Efendi giydi fetvāyı

52

Mef'ülü Fā'ilātün Mef'ülü Fā'ilātün

- 1 Keşf-i 'aḫā-yı kāmı Mevlā idüp irāde
Rūy-ı ümidüm oldı baḥtum gibi güşāde
- 2 Dād ü sitād-ı āmāl olduḳda germ-i bāzār
Virdi revāc-ı şādi cins-i ḡamı kesāde
- 3 İḥrāz-ı sebḳat itdüm pehnaver-i emelde
İrdi kümeyt-i kāmum ser-menzil-i murāda

- 4 Zāten zāmānen el-Ḥaḡ ikrāma olup elyaḡ
Şadr-ı Anaḡolu'ya oldu ḡadem nihāda
- 5 Şadrü'ş-şüdür-ı ekrem bedrü'l-büdür-ı ḡarem
Hem-nām-ı faḡr-ı 'ālem Es'ad Efendi-zāde
- 6 Nesl-i nesīl-i pāki müstecmi'-i mefāḡir
Zāt-ı mülk-i simātı müstekmili's-siyāde
- 7 Farḡ-ı zekā-yı (ḡab'ı) bīrūn-ı ḡab'-ı insān
İcāz-ı fazl-ı zātı maşduḡ-ı ḡarḡ-ı 'āde
- 8 Ger naḡ'-ı ma'rifetde ferzāne at sürerse
Her şeh-süvārı eyler raḡşān idüp piyāde
- 9 ḡulḡ-ı kerīm-i pāki ol rütbe nerm ü terdür
Güyā ki berg-i güldür şeb-nemle āb ü āde
- 10 Kuvvetde şest-i dest-i iḡbāli ol ḡadar kim
ḡavs-i mecerre āna nisbetle bir kebāde
- 11 Her fende eyledükçe ḡall-i rumūz-ı işkāl
Şadr u celāli eyler şāyān-ı istifāde
- 12 Da'vā-yı nisbet eyler mihr-i kemāle elbet
Pāyine kim olursa sāye gibi fütāde
- 13 Evrāḡ-ı faşlı medd-i iḡsān ile müşerrez
Mecmu'a-i kemāli cūd ile müstezāde
- 14 Ārāyiş-i hūnerle genc-i derūnı māli
Çīn-i kederden ammā levh-i cebīni sāde
- 15 Allāh mübārek idüp cāh-ı ref'-i şadrın
Eyyām-ı ömrin itsün günden güne ziyāde
- 16 Olduḡda dest-būs-ı tebrīk bende-i Tevfīḡ
Tārīḡ-i şadrin itdüm bu beyt ile āmāde
- 17 Cāy eyledi mu'allā şadr-ı Anaḡolu'yı
Es'ad Efendi-zāde bi'l-mecdi ve's- sa'āde

53

TĀRĪḤ-İ KAḌİ-İ İSLĀMBOL ŞUDEN-İ ḤĀLİL EFENDİ*

Mef'ülü Fā'ilātün Mef'ülü Fā'ilātün

- 1 Necl-i necīb-i fāhır 'ırķ-ı 'arīķ-i tāhır
Maḥdūm-ı zi'l-mefāhır memdūh-ı hūş-mendi
- 2 'Abdu'r-raḥīm Efendi dürr-i yemm-i necābet
Ser-tāc-ı ḥānedān-ı fāzıl Ḥalīl Efendi
- 3 Bāb-ı sa'ādetünde devlet kemine çāker
Tevfīķ dergehinde bir 'abd-i müstmendi
- 4 Zāten zamānen el-Haķ ikrāma olup elyaķ
İstañbul'uñ çün oldu ķāḍı-ı ser-bülendi
- 5 Cāh-ı refī'in itsün sa'id ü meymün
Olsun hemişe dehrün āsūde-i güzīdi
- 6 Olup tamām-ı müddet maķrūn-ı ḥüsn-i sīret
Memdūh-ı 'ālem olsun eṭvār-ı dil-pesendi
- 7 Bi'l-cümle dā'iyānı dirler becā-yı tārīḥ
İstanbul oldu müjde 'Abdu'r-raḥīm Efendi

54

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Ḥabbezā mevsim-i ḥuceste me'āl
Oldı peyveste ṭālī'-i sa'de
- 2 Zıllesi sāyebān-ı emn ü emān
Oldı fark-ı enāma mümtedde
- 3 Şurṭa-i 'avn-i Ḥaķ vezān olarak
Kıldı ebvāb-ı ğamı münsedde

53 B 32a, R 35b, E 65 b

* Başlık E

54 B 32b, R 36a, E 80b

- 4 Hān-ı haşb ü rehā refāh-ı ma'āş
Oldı rüy-ı zemīne gūsterde
- 5 Bir tarafından zehā'ir-i mevfūr
Oldı vārik ki gelmedi 'adde
- 6 Kūt-ı yevmiye-i 'ibādu'llāh
Rāygān oldı baħr ile berde
- 7 Ġālibā 'ālem-i haķıķatde
Bā'ış olan bu luţf-ı bī-ħadde
- 8 Eşer-i yūmn-i ŧāli' -i maħdūm
Fayıķu'l- ğayr ü bāhirü'l- cerrde
- 9 Nīli-zāde Ħamīd Efendi ki oldur
Māye-i iftiħār bu 'ahdde
- 10 Nāle mā-yertecihi fi' d-dāreyn
Ve adāme'l-mūheymin-i mecde
- 11 Oldı mesned-nişīn-i hūķm ü każā
Şehr-i dārü'l-ħilāfeti's-sa' de
- 12 Fazl ü dānişde bahirü'r rüçhān
Mīr ü keşşāf ü seyyīd ü sa' de
- 13 Oldı bāb-ı sa'ādetinde mūdām
Yūmn ü Tevfiķ-i kemterin bende
- 14 Müttefiķ re'y-i sūķ-ı taķdīme
Mübteni hūķm-i şer' -i müstenide
- 15 Menzili çünki teng ü ehven idi
Oldı kā'ım bu beyt-i ecmelde
- 16 Naķl-i devlet-sarāya bed' idicek
Dilde oldı bu kıt'a mu' tedde
- 17 Bāreka'llāh kıldı naķl-ı mekān
Çünki devletle kađī-ı belde

- 18 Ya'ni gösterdi halka naql-i şarīh
Hükmin icrāya kār-ı evvelde
- 19 Ola cāhı mübārek ü mes'ūd
Ola zıkr-i cemīli dillerde
- 20 Nehy-i taṭfīf ü men' -i hüsranı
Ola nāfız-i büyü' her aḥde
- 21 Olmasun nām ü şānına reh-yāb
Mekr-i hüssād ü fitne-i fesede
- 22 Eyleyüp i' tilā-yı evc-i kemāl
Necm-i iḳbāli ola tābende
- 23 Hücet-i şānını beyāza çeküp
Vech-i ā' dāri kıla müsvedde
- 24 Dā' iyān cümle şād ü hurrem olup
Başladılar teşekkür ü ḥamde
- 25 Didi tāriḥ-i manşıbın 'ālem
İderek vaz' cebhe-i secde
- 26 Nīli-zāde Efendi'yi İzid
Şükür kim kıldı ḥākimü'l-belde

55

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Hoşā sāhil-sarāy-ı bahirü'l-es'ād-ı feyz-ārā
Mübārek bād sāhil-ḥāne-i maṭbū'-ı müsteşnā
- 2 Leb-i bām-ı felek-fersāsı kim fevkü't- taşavvurdur
Olur ṭāḳ-i sipihre ḥande-riz ta'n-ı isti'lā
- 3 Kuşūr-ı bī-kuşūr kāsiratü't-ṭarf cināne
Olur ebrū-yı ṭāki çin - fūrūş-ı nāz ü istiḡnā

- 4 Olupdı k̄urş-ı mihr āsūde jengār-ı kesāfetden
Olurđı añā zer-gūlmīh-i saķf-ı āsmān-simā
- 5 Muşanna‘ çār-ı çüb-ı revzeninde cām-ı billūrı
Çü mirāt-ı Sikender cilve-baķş-ı devlet-i Dārā
- 6 Anuñ bir çifti yoķdur ‘ālem-i ibdā‘ da dirdüm
Çü ebrū-yı dil-ārā çift ıāķi olmasa ber-cā
- 7 İder hem-vāri-i meydān dīvān-ķānesin ĩrād
Mühendis eylese saķķ-ı ķaķıķi var diyü da‘vā
- 8 Mu‘allā süllemi mıstarlı bir ābādi kaķıddur
Ki her bir pāyesi ma‘nā-resān-ı ‘ālem-i bālā
- 9 Müzekkir her sūtūn-ı nev-‘amūd-ı şubķ-i iķbāli
Ser-i mismārı yād-āver-i zuķāl-i ‘anberin-simā
- 10 ‘Uluv-ı himmet-i bānīsın iz‘ān ile ‘aczinden
Olur rūmāl-ı ķāk-ı dergehi rüz şeb deryā
- 11 O sāhil-cāy-ı bī-eşbāha imķān-ı nezāyirde
Dü mışrā‘-ı deridür şüret-ālā-yı istişnā
- 12 Hevā-yı rūķ-baķşı zā’irān-ı dergehin kühen eyler
Derūnunda muķayyel peyker-i āmālini iķyā
- 13 Nesīm-i şubķ mu‘telü’l-mizāc olmasa
Olurđı hiķmet-i ferrāşını dergāhına icrā
- 14 Ğubār-ı dergehüñ hıfz itmek için çeşm-i ā‘dādan
Olur her mevce-i yem ķaķre-pāş-ı şāķa-i ‘ulyā
- 15 Letāfet - baķş-ı yek-reng-i olup baķr ile bir baķsañ
Olur kuhsār-ı sebzīn perteviyle yemyeşil deryā
- 16 Degildür cezr-i medīm şabā itmekde pāy-endāz
Ķudūm-ı zevraķ-ı maķdūma mā’i mevcli ķārā
- 17 O maķdūm-ı kerīm Es‘ad Efendi-zāde kim oldu
Vücūdı māye-i faķr-ı şudūr-ı kāmilü’l-ālā

- 18 Cihān-ı ma'rifet baħr-ı fazilet ma'den-i himmet
Revāyiş-baħş-ı kālā-yı ma'ārif şā'ibü'l - ārā
- 19 Ne mümkün hāme gelmek 'uhde-i vaşf-ı cemīlinden
Taħammül -kerde-i mizāb olur mı cūşiş-i deryā
- 20 Du'āya başla Tevfikā anuñ vaşf-ı kemālātı
Mişāl-i mevce-i deryā degüldür kâbil-i ihsā
- 21 Ola mısrā' -ı bāb-ı devleti best-güşādıyla
Şafāya dest-i da'vet ğayra dest-i red-i istihzā
- 22 'Utārid zer kalemle yazsa tāriħin sezā Tevfik
Bu nev-sāhil-sarāy-ı sa'd bünyān oldu bī-hemtā

56

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Huceste dem ki be-te'yid-i İzid-i Mute'āl
Tevāfuğ eyledi taqdire hükmi re'y-i zerrin
- 2 İdince tehiyye-i esbāb-ı zāhirin taqdīr
Hemān vücūd-ı sebep-i huşūle karin
- 3 Olunca bey' ü şerr-i hayr ile hitam-pezir
Temellük itdi bu nev-menzili o şadr-ı güzün
- 4 O şadr-ı şāf-güher kim debir-i şun' -ı ezel
Bu güne vaşfına olmuş kalem-keş-i tezyin
- 5 Yegāne hayr-ı halefpişvā-yı eşer-i selef
Sülāle-i zib-i şeref şadr-ı şahibü'l-temkin
- 6 Güzide āl-i Muhammed Sa'id Efendi kim odur
Naķib-i zümre-i sādāt-ı ma'delet-āyin
- 7 Şu'ā-ı fikreti rāh-ı şevāba meş'al-i nūr
Binā-yı 'adl-i 'afāfa vücūdı rükn-i rekīn

- 8 Zihî sarây-ı mu‘allâ kalb-i müminveş
Derûnı rüşen ü enver mişâl-ı ‘arş-ı zemîn
- 9 Bağılsa çeşm-i başiretle her buyûtunda
Bedîd olmada raşad-ı kuşûr-ı huld-ı berîn
- 10 Nigindân-ı şerefdür o beyt-i bî-hemtâ
Ki zât-i pâki zümürüdden aña faşş-ı nigîn
- 11 Vücûd-ı pâki o devlet-sarây-ı dil-keşde
Nümûde oldı şadefde mişâl-i dürr-i şemîn
- 12 Firâz-ı şadr-ı serâda vücûd-ı mes‘ûdı
Mişâl-i besmele fevke’l-kitâb hışn-ı hâşin
- 13 Hemîşe menzilin idüp mübârek mes‘ûd
Hudâ vücûd-ı şerîfin ide haţadan emîn
- 14 Teşrîf itdi bu târih ile kûlın Tefvîk
Berâ-yı tehniyyet itdi derûnde vaz‘-ı cebîn
- 15 Kemâl-i sa‘d ile mâlik olup bi-hamdi’llâh
Naķib Efendi bu dil-cû mekânda oldı mekîn

57

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Bi-hamdi’llâh enfâs-ı nefis-i fecr-i şâdıķdan
Tebâşir-i şabaķû’l- ħayr-ı devlet âşikâr oldı
- 2 Meşim-i leyle-i ħablâ-yı imkândan dem-i eşref
Cenin-i müstenibü’l - ħalk-ı maţlab der-kenâr oldı
- 3 Şu hâver-i şeb-i ħün eyleyüp iķlîm-i deycûra
Seher-i â‘lâm Nûre’d-dîn Sulţân tâcdâr oldı
- 4 Bugün üç tûğ ile çün kıt‘a-i elmâs olur mükrem
Muħammed Beg vezâretle qarîn-i ‘itibâr oldı

- 5 O hem-nām-ı veli muḥdem kim vaḳt-i zīrişde
Kef-i cūdı ḥacālat- baḥş-ı ebr-i nev-bahār oldı
- 6 Aña maḥşūş olup rāy-ı ḥüsn-i tedbīr- i müstaḥsen
Umūr- ı devlete ancaḳ müşīr-i müsteşār oldı
- 7 Olup te'yīd-i Rabbānī'ye mazḥar her umūrında
Kibāra re'y-i pāki āb-rūy-ı iftiḥār oldı
- 8 Ḥulūş-ı niyet ü şıdk-ı ṭaviyyetle olup der-kār
Umūrında tekāsül itmeyüp ḥidmet-güzār oldı
- 9 Veliyü'n- nimetinüñ dā'ima olup rızāsında
Sezā-vār-ı nigāh-ı iltifāt-ı bī-şümār oldı
- 10 Ḥudā taḥtında dā'im eylesün ' Abdü'l- ḥamid Ḥān'ı
Ki zāt-ı enver-i zıll-ı zalīl-i Kirdgār oldı
- 11 Vezāretle çerağ-ı ḥāş idüp ol ' abd-ı dīrīnüñ
Anuñ ḥaḳḳında luṭf-ı bī-kerānı şad hezār oldı
- 12 Müzeyyen oldı i'lām-ı vezāret ile dergāhı
Binā-yı devleti evc-i ṭūğ-ı nevre istidār oldı
- 13 Taşavvur eyleyüp fikrümde tertīb-i kıyās itdüm
Netice virdi şekl-i evvel üzre ber-ḥudār oldı
- 14 Mediḥ-i zāt-ı pākiyle cihān raṭbü'l lisān olur
Du'ā-yı devleti ser-nüşa-i leyl ü nehār oldı
- 15 Yeter taşdı ' re's-i devleti ey ḥāme-i mikşār
Zemīn-i ḳāfiye çün ḳalb-i düşmen teng ü tār oldı
- 16 Du'ā-yı devletine başla kim vaḳt-i icābetdür
Melā'ik ḥidmet-i te'mine vaḳf-ı intizār oldı
- 17 Şeh-i devrāna evlād ü vezirānıyla bi'l-cümle
Disünler ḥaşre dek yerlü yerinde ber-ḳarār oldı

- 18 Didi mesrūr olup bu dā' i-i dīrīnesi tāriḥ
Muḥammed Beg 'aceb yektā-vezīr-i nāmdār oldı

58

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Bu şebāngeh ki be-taḫdīr-i Cenāb-ı Yezdān
Oldı ğaflet ile ḥā' bīde 'uyūn-ı ā' yān
- 2 Şāhid-i ḥ' ābuñ idüp maḫdem-i teşrīfin ümmīd
Reft ü rüb eyler idi ḥāne-i çeşm-i müjgān
- 3 Ne zamān cilve-nümā ola diyü şāhid-i kām
Şūver-i āyīne-i çarḫa olur idi ḫayrān
- 4 Ne zamān māder-i ābisten-i devletde 'aceb
Zīb-i aġuş-ı vüçüd ola cenīn-i iḫsān
- 5 Ḥaber-i müjde-i maḫşūda olup sāmī' a dūz
Çeşm ü gūş oldı der ü revzene her dem nigerān
- 6 Nā-gehān ṭabl-ı meserret çalup her sūdān
Oldı şādi vü feraḫ velvele-endāz-ı cihān
- 7 Perde-i raḫde-i ğaflet açılıp her yüzden
Oldı baḫtum gibi bīdār dü çeşm-i giryān
- 8 Bu nesīm-i seḫer şevḫ ü beşāretle hemān
Ġonce-i dil açılıp gül gibi oldı ḫandān
- 9 İrişüp peyk-i beşāret-res-i iḫbāl didi
Geldi dünyāya bu şeb duḫter-i şāh-ı devrān
- 10 Şehr-yār-ı 'āzamet-ġüster ü Dārā çāker
Şeh-i Cemşīd eşer-i nuḫbe-i āl-i 'Osmān
- 11 Zıll-ı Ḥak cālis-i ser-mened-i aḫkām-ı Resūl
Ḥazret-i 'Abd-i Ḥamid Ḥān-ı 'adālet-'unvān

- 12 Emr ü fermânına ser-dâde vü teslîm olmak
Farz dur cümleye ber-mücib-i naşş-ı Kır'ân
- 13 Şafha-i sînesi ilhâm-ı Hudâ'ya meclâ
Olur âyîne-i kalbinde 'ayân-ı sırr-ı nihân
- 14 Hem 'inân-ı eşheb-i iclâline baht-ı iqbâli
Piş-i tedbîrine taqdîr-i Hudâ peyk-i devân
- 15 Şime-i cûd sehâsına nazarla bî-şek
Levme nisbet olunur Hâtem ü Ma'n ü Şibân
- 16 Dem-i fülâd-güdâz-ı gâzabı olsa vezân
Ciger-i düşmen olur berg-i hazânveş lertzân
- 17 Bâd-ı hıfzı ki hubûb eyleye şahrâya olur
Pister-i âhu-beçe pençe-i şîr-i garrân
- 18 Hağ budur nûr-ı kerâmetle muvaffıq oldı
Şeyhü'l-islâm vezîre o şeh-i nâdire-rân
- 19 Her biri şıdğ-ı hulûs ile velî-nimetine
Aldırır hayr-ı du'â eyleyüp 'adl ü ihsân
- 20 İstemez kimse zamanında ola rencide
Oldı devründe zemîn maştaba-i emn ü emân
- 21 Oldı âsûde cihân şulh u şalâh ile müdâm
Bîm-i kahriyle olup güm-şude ehl-i tuğyân
- 22 Oldı âşâr-ı cefâ müzmañill eyyâmında
Meger 'uşşâkına cevır eyleye şâh-ı hûbân
- 23 İtdi gencîne-i gaybından ekârib-i Kadîr
Böyle duğter-i sa'd-ağteri luğf u ihsân
- 24 O melek - hilkat için hidmete dâmen be-miyân
Hûr-ı 'in olsa sezâ dâye vü lâlâ ğilmân

- 25 Pertev-i baht-ı sa'îd oldu cebininde bedîd
Vech-i pâkinden olup nûr-ı necâbet rahşân
- 26 Sâde vü köhne eger olmasa bu atlas-ı çarh
Aña pûşîde-i gehvâresi olsa şâyân
- 27 Kemterin mühre-i gehvâresi olsun dir idüm
Muntazam olsa ger 'ıkd-ı Şüreyyâ bir ân
- 28 Târ ü pûdından nûr-ı mehûn nesc-i kımât
Kâle-bâf-ı felek eylerse hediye erzân
- 29 Tõnanup kûçe vü bâzâr zer ü zîver ile
Oldı revnaç-şiken-i haclegeh-i sûr-ı hitâm
- 30 Oldı tezyîn-i kanâdil ile her tâk-ı sarây
Encüm-i evc-i semâvât gibi nûr-efşân
- 31 Oldı her maştaba saķında billûr-âvize
'ıkd-i Pervîn gibi pertev-figen-i meclisiyân
- 32 Cümle tertîb olunup lâzıme-i şehr-âyîn
Oldı izhâr-ı sūrūr itmege izn ü fermân
- 33 Oldı nâ-dîde vü maţbû ' tuhaf cem' ile
Her serâ sâhası hayret-figen-i çeşm-i cihân
- 34 Kırş-ı meh def-zen-i taţrîb olıcaķ aĥbâba
Oldı âheng iderek Zühre vü Cevzâ raķsan
- 35 Deverân eyledi eflâk çü fânûs-ı hayâl
Şem'a-i mihr ü meh içinde olunca sūzân
- 36 Dâverâ böyle beyân itmez idüm evşâfuñ
Za'afdan olsa eger kuvvet-i taĥrîk-i zebân
- 37 N'ola buyurulsa bu târîh ü kaşîdem ma'zûr
Müddet-i yek şebede oldu karîn-i imkân

- 38 Yeter ey hāme-i miḵṣār ‘abeṣdūr taṣdī ‘
Olsun ol pādṣeḥe ḥayr-ı du‘ ā vird-i zebān
- 39 Eyleyüp zātını ārāyiş-i taḥt-ı devlet
Nice şeh-zādeleler iḥsān ide Ḥallāḵ-ı cihān
- 40 Dā‘ i-i kemteri Tevfīḵ aña didi tāriḥ
Geldi zīb-āver oldu Ḥadīce Sulṭān

59

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Şehr-yār-ı ma‘dalet-āyīn-i emirü’l-müminin
Merkez-i ḵuṭb-ı ḥilāfet sāye-i Rabbü’l-Celīl
- 2 Ḥazret-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥān-ı melā’ik- menḵabet
Ni‘met-i emne delīl ü rāḥat-ı ḥalḵa vesīl
- 3 ‘Adl ü taḵvā vü diyānetde ser-firāz-ı mülük
Yok selāṭīn-i selefde zātına şibh ü meşīl
- 4 Devḥa-i ‘adli olup peyveste-i tāḵ-ı felek
Eyledi güsterde-i rüy-ı zemīn zıll-ı zālīl
- 5 Zāt-ı pākıyle cihān oldu şaḥīḥ ü ten-dürüst
Cān şaḥīḥ oldukca elbet de beden olmaz ‘alīl
- 6 Ḷavl ü fi‘lin şer‘ü ḵānūna muvāfiḵ eyleyüp
İtdi işlāh-ı fesādāt-ı cihān bī-ḵāl ü ḵīl
- 7 Devr idüp şıdḵ u şalāḥ üzre be-vefk arzū
Tā’ibā mustaḡfir oldu zenbine çarḥ-ı muḥīl
- 8 Eylese izḥār-ı ‘unvān ü mehābet vaḵtidür
Dīn ü devlet lāyığıyla vaz‘ına buldı sebīl
- 9 Küfvini bulduḵda elbetde ‘arūs-ı salṭanat
‘Arz ider tezyīn-i endām eyleyüp vech-i hamīl

- 10 Hâk idüp zâtın fütûhât ile manşûru'l-livâ
Eyleye â' dâsını zîr-i qadem hû'âr-ı zelîl
- 11 Şadr-ı fetvâya ehaqqın arayup beyne's-şudûr
Buldı ol zât-ı kerîmi şâhibü'l- mecdi'l-eşîl
- 12 Â'ni hem-nâm-ı Hâlılu'llâh-ı 'âlî-menqâbet
Hân-mân-zîb-i ekârim nuhbe-i 'ırq-ı aşîl
- 13 Ferve-i beyzâ-yı fetvâ ile teşrîf eyleyüp
Eyledi emrinde terhîş ile ikrâm-ı cezîl
- 14 Destgir-i bî-kesân nirû-yı bâzû-yı emân
'Âcize Hızr-ı meded-res gûy-ı âmâle delîl
- 15 Gülsitân-ârâ-yı âzer mazhar-ı berd ü selâm
Bâni-i beytû'l- kulûb-ı ğam-keşân-ı qarm-nebîl
- 16 Müftî-i dîn şeyhü'l-islâm-ı güzîn şahib yaqîn
Kâm-bağş-ı kâm-bîn pirâye-i nesl-i nesîl
- 17 'İlm ü hilm ü raħm-i şevkatde müşârün bi'l-benân
Bînde bir ta'adâd-ı evşâf-ı cemîli müstahîl
- 18 N'ola dil-sir eylese mihmân-ı ribât-ı 'âlemi
Ol veliyyü'n- ni' metûñ dergâhidür hân-ı Hâlîl
- 19 Nâvdân-ı hâmesi dil-teşnesin irvâ ider
İtmiş icrâ müşhilü'l- 'azb-ı keremden selsebîl
- 20 Eyleye Hâk şadr-ı vâlâ qadr-ı fetvâda müdâm
'İzz ü iqbâlin 'arîz ü müddet-i 'ömrin tavîl
- 21 Şâd ol ey Tevfîk kim hem müjde hem târihidür
Oldı İbrâhim Efendi müftî bâ-'avn-ı Celîl

60

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Şehen-şāh-ı cihānbān Ḥāzret-i 'Abdü'l-ḥamid Ḥān'ıñ
Serir-i saltanatda 'ömrin efzün eyleye Mevlā
- 2 Odur ḳutb-ı vilāyet maẓhar-ı sırr-ı kerāmet kim
Ḥuzur-ı emr-i eṣ'ab 'avn-i Ḥaḳ'la sehl olur aña
- 3 Muvaffaḳdur vezirān-ı şadaḳatkāra ez cümle
Cezāyirli ḳapūdān-ı güzīn Ḥasan Paşa
- 4 Vezir-i pür-şecā'at ḥayr-ḥ'āh-ı pādşāh-ı dīn
Mücāhid fi-sebili'llāh-ı dil-sir şaḥib-i taḳvā
- 5 Boğaz'da sedd-i reh olup hücüm-ı düşmen ü dīne
Müdām eylerdi ḥıfz-ı āb-rüy-ı millet-i beyza
- 6 Ḥişār-ı Limni'yi idince ḥaşr ü istilā
Yetişdi 'askeriyle defa' ten kurtardı Ḥıẓrāsā
- 7 İdüp 'azm-ı sefer Rūsucūḳ'da şeb-ḥün itti küffāra
Li- vechi'llāh ḡazālar itdi dīni eyleyüp a'lā
- 8 Gidüp soñra donanmā-yı hümāyün ile İzmir'e
Bāyındır'da 'İvaż Oğlı Şaḳi'yi eyledi ifnā
- 9 Teveccüh eyledi me'muren 'Akka Ḳal'ası içre
Tehaşşün eyleyen Tāḥir 'Ömer üstüne bī-pervā
- 10 Başup ṭop ile ḳal'asın ihlāk idüp kendini
Muẓaffer oldı ḥaşmına o düstür-ı cihān-ārā
- 11 Ne cānibde bulunsa aḥiret ta'miri ḳaşdıyla
Hemişe bir eli ḥayr itmeğe meşğöldür Ḥaḳḳ'a

60 B 38 b, R 44a, E 64a

2b Huzür: Huşul R,E

10.beyit ile 11.beyit E'de yer değiştirmiştir.

- 12 Bu mevzi'-i sâkinânı el-‘atş-ı gūyâ vü leb teşne
Bir içim şu dilerlerdi huşûsâ kim dem-i germâ
- 13 Maḥall-i mürtefide âbâr-ı ‘amîk idüp
Şuyı başından aldı cem‘ idüp ol Āsaf-ı dānâ
- 14 Nuḳūd u sîm ü zer şarf eyleyüp su yerine el-ḥaḳ
Gümüş şuyı gibi bu âb-ı şâfi eyledi icrâ
- 15 Bu ‘âli çeşmeyi bünyâd idüp deryâ kenârında
‘Aṭâş-ı bahr-ı beri âb-ı cûdı eyledi irvâ
- 16 Ḥudâ ḥayratını maḳbûl sa‘yın eyleyüp meşkûr
‘Adâd-ı ḳaṭresince eyleye ecr-i cezîl-i i‘tâ
- 17 Gelince âbı ‘atşâna didim târiḥini Tevfîḳ
Bu ‘aynı ḳıldı icrâ fi-sebîli’llâh Ḥasan Paşa

61

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Yegâne ḳutb-ı ‘âlem ğavş a‘zam menba‘-ı ‘irfân
Cenâb-ı Şeyhü’s-Seyyid ‘Ali nâm ü veli ‘unvân
- 2 Ḳulûb-ı sâlikânı ğarḳ idüp nûr-ı tecellîye
İder eṭvâr-ı ḳurb-ı ḥazrete irşâd-ı güm-râhân
- 3 İder enfâs-ı ‘îsî- tev’emi dil-i mürdeyi iḥyâ
Yed-i mu‘ammâr-ı luḳfi beyt-i ḳalbi eyler âbâdân
- 4 Bu ‘âlî tekyenûñ çün oldu post-ârâ-yı inşâdı
Dil-i mü’mîn gibi ta‘mîre itdi sa‘y-ı bî-pâyân
- 5 Ḥulûs-ı niyet ü şıdḳ-ı ṭaviyyetle idüp himmet
Muvaffaḳ ḳıldı nice ḥayra anı Ḥazret-i Yezdân
- 6 Zafer-yâb oldu bu ma‘-i lezîze ola başdan
Yoluyla eyleyüp ferş-i ḳanat ol şeyḥ-i ‘âlî-şân

- 7 Hemân şu yirine harç eyleyüp sîm ü zer-i himmet
Gümuş şuyı gibi bu âb-1 şâfi eyledi ityân
- 8 Suyın buldı bu dergâh-1 mu‘allâ cüy-1 luḫfundan
Aķınca âb-1 cüdi sâkinânın eyledi reyyân
- 9 Ṭahâret ile dergâh-1 Ḥudâ’da zıkr ü tesbîḫe
Vüzü ‘ itsün yusun eli mâ-sivâdan cümle dervîşân
- 10 Zebân-1 ḫâlle her lüle-i zıkrü’llâh idüp gūyâ
Getürdi cuşâ şadırvânı çağlarsa n’ola her ân
- 11 Añun her kaçre-i rızânı deñlü ecr idüp i‘ṫâ
Ḥuda ḫayrâtını ḫüsn-i kaçbüle eylesün şâyân
- 12 Didi târiḫin anuñ hâdimü’ş- şer‘i’n-Nebî Tevfîķ
Reh-i Mevlâ’da câri oldu bu pâkize şadırvân

62

TĀRĪḤ-İ VEFĀT-İ BEKTĀŞİ ŐEYḤ MAḤMŪD

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Meḫar-1 ehl-i ṫariķ-i Ḥacı Bektâş Velî
‘Ārif-i sırr-1 ledün şeyḫ-i vilâyet-âlūd
- 2 Pîr-i rüşen güher ü şâḫib-i terk-i tecrîd
Mürşid-i şâf- derün Ḥazret-i Şeyḫ Maḫmūd
- 3 Geş-i emşâr-1 bilâd eyleyerek dünyâda
Eyledi ḫacc ü ṫavâf ḫarem-i Rabb-i Vedūd
- 4 Mâ-sivâ terkin idüp kaç-1 alâ’iķ iderek
Tuḫfe-i cân olmuş idi itmekle maḫv-1 vücūd
- 5 İrci‘i emrine biñ canla diyüp eyva’llâh
Kaķlıb-1 cismîne yâ hū didi oldu nâ-būd

- 6 Ne ‘aceb olsa makām-ı şühedāda medfūn
Şāhidüz biz de şehid oldıgın itdük meşhūd
- 7 Eyleyüp qabrini müstağraq-ı envār-ı Cemāl
Rūh-ı pākini muqaddes ide luṭf-ı Ma‘būd
- 8 Şafha-i cismiñi çün noḡtaladı kilik-i qazā
Beyt-i tārīhi de menḡtla olsun ma‘dūd
- 9 Yıkılıp zelzeleden qaşr-ı vücūdı nā-gāh
Sırr olup göçdi bugün cennete Derviş Maḡmūd

63

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Cenāb-ı Ḥazret-i ‘Aşir Efendi ṭāle beḡāh
Yegāne faḡr-ı mevāli vācibü’t- tebcil
- 2 Anuñ netice-i āmāli necl-i muḡteremi
Daḡıḡadān-ı ‘ulūm-ı edeb ‘ariḡ-i aşil
- 3 Ḥuceste nām-ı Muḡammed Ḥafid Efendi kim
Odur kemāl-i necābetle bī-‘adil bī-meşil
- 4 Olup kemāl-i reside vücūd-ı mes‘ūdi
Olunca ḡadd-i şebāba sinin-i ‘ömr daḡil
- 5 Ri‘āyet eyledi irsāl-i liḡye-i seniyyetine
Bu emr-i aḡsenüñ idüp levāzımın tecmil
- 6 Siyeh qalemle yazıldı yüzünde ayet-i nūr
Yazdı mehde eşer qoydı şehir-i Cibril
- 7 Bu deñlü ‘ilm ü edep ḡüsn-i ḡaṭla aḡrāna
Şaḡal başı taḡıdursa sezā o naḡl-i sebil
- 8 Ḥuda kederden emin eyleyüp aña virsin
Sa‘ādet-i dü cihān nesl-i maḡlāb ‘ömr-i ṭavil

- 9 Muhib-i muhlişi Tevfîk aña didi târih
Hafîd Efendi'ye mes'ûd ola bu haţt-ı Cemîl

64

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

- 1 Hâbbezâ encümin 'ıkd-ı Süreyyâ- peyker
K'oldı müstecmi'-i âşâr su'ûd-ı dareyn
- 2 Kıldı o meclîse ta'zîm iderek ins-i melek
İktihâl eylemeğe hâk-ı derîn farzû'l-' ayn
- 3 'Aqd-i meşrû' ı idüp mübrem-i icâb ü kabûl
İtdi ihyâ sünen-i Hâzret-i Fahrû's- Şakaleyn
- 4 'Avn-i Haq Bâri ile meşşâta-i Tevfîk-i Hudâ
Kıldı mahtûbe-i kâm-ı dil peyveste-i zeyn
- 5 Meşel-i vâfeqa şennü t̄abaqa zahir olup
Oldı yek digere efvâk u aşîlü't- tarafeyn
- 6 Şekl-i evvelde güzel itdi çü tertîb-i kıyâs
İde intâc-ı zeh ü zâd-ı Hudâ-yı bî-beyn
- 7 Ola âyîne-i ülfetleri ber- vefk-i merâm
Şüver-ârâ-yı aqâşi-i meţâlib-i bî- şeyn
- 8 Geldi bir vâkıf-ı aḥkâm didi târihin
Kevkeb-i t̄ali'-i mecd itdi kıran-ı sa' deyn

65

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Şarım İbrâhim Paşa-zâde Beg k'anuñ
Reng-i bûy-ı gönceden taḥmîr olunmuş t̄ıynetî

64 B 40a, R 46a

5a vâfeqa şennü t̄abaqa: Türkçede “ Tencere yuvarlanmış , kapağını bulmuş.” Anlamını veren Arapça bir deyim.

65 B 40a, R 46b

- 2 Oldı eṭvār-ı pesendîd ile maḥbubu'l-ḳulûb
Cevde-i ṭab'ına munzâm ḥüsn-i ḥulḳ-ı ḥilkâti
- 3 Nev-sabaḳ-ı tıfl-ı debistân-ı ma'ârifetle Ḥudâ
Ḥ'âce-i dîvân-ı 'âlî itdi sîr-âbı-ı ḥikmeti
- 4 Oldı çün ricâl-i devlete menşüb olup
Eyleyüp irsâl-i liḥye ḳıldı icrâ sünneti
- 5 Ka'betü'l-uşşâḳdur çün kim cemâl-i enveri
Ḥaṭ n'ola ger siyâh olsa 'aceb mi ḥil'ati
- 6 Ḳıl ḳalemle olsa târiḫi nüvişte vechi var
Rû-yı Aḥmed Beg'de oldı resm-i ve'l-leyl âyeti

66

**TÂRİḲ-İ MENZİL-İ SER-TAḤTİH-İ SEYYİD
MUŞṬAFA ÇELEBİ DER-ḲONYA***

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün

- 1 Ḥoşâ ḥâṭır-güşâ nüzhetgeh-i pâk
Feraḥ-zâ ḡam-zidâ zîbende-mesken
- 2 Temâşâ itse ger Rıdvân- cennet
Olur engüşṭ ber-leb-i ḥayretinden
- 3 Münaḳḳaş saḳfınuñ her ḳıt'asında
Niḡâh itsen nihân şad ḡüne ḡülşen
- 4 Vezân olduḳca eyler tâze cân-baḡş
Nesim-i feyż-i rûḥ-efzâ-yı revzen

6 b ve'l-leyl: “ Ve dindiği zaman o geceye ki “ anlamındaki âyetin bir kısmı (Duha 93/2).

66 B 40b, R 46b, E 69a

* Başlık E

- 5 Eger gül-miḡ-i ṭākın mihre teşbīh
İdersem müdde‘ ā gūn gibi rūşen
- 6 İder i‘cāz-ı evşāf kemāhi
Faşihü’l lehçe merd-i pāki ilkin
- 7 Degül çün vaşfi ḡabil-i seyre muhtāç
Şeniden ki būd mānend-i dīden
- 8 Ḥarāb olup dil-i ‘āşıkveş evvel
Çü beytü’l -‘ankebūt olmışdı evhen
- 9 Anuñ ser tahta Seyyid Muşafa’dur
Olan tecdīdine ber-çīde dāmen
- 10 Yed-i mi‘mār-ı ṭab‘ -ı pāki oldı
Bu tarz-ı dil-güşāya ṭarḡ-efgen
- 11 Derūnında ide şad şāl iskān
Şafā-yı bāl ile Mevlā-yı zü’l-men
- 12 Umūrında idüp maḡrūn-ı Tevfīḡ
Ḥūda sükkānın ide ḡamdan eymen
- 13 Gören taḡsin idüp tāriḡ için dir
Güzel beyt-i müferreḡ tarz- ı aḡsen

67

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Ḳurret-i bāşıra-i firḡa-i ehl-i ‘irfān
Ḥazret-i Ṭāhir Efendi şeref-i āl-i Ḥüseyn
- 2 Tutuḡ-ārā-yı şebistān-ı zifāf oldı aña
Durretü’tāc-ı ‘afifāt aşılü’t-ṭarafeyn
- 3 Ḥabbezā şehver-i pākize zihī hem-ser-i pāk
Maḡreb-i vāfeḡā şennü ṭabaḡa oldı bī-heyn

8b olmışdı: olmuş E

9a Seyyid: -B

67 B 41a, R 47a

- 4 Şemerāt-ı zeh ü zād ile zifāh eyle Hudā
İde ber-vech-i ḥasen tā-ebed ıslāḥu'l- beneyn
- 5 Yazdı Bercīs-i felek t̄ā Rūm-ı ʿarşa tāriḥ
Oldı mirşadda be-dīdār-ı kırān-ı saʿdeyn

68

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün

- 1 Zihī ser-maḥfil-i kitāb-ı şerʿ-i rāsiḥü'l-bünyān
Ḥoşa nev-mecmaʿ-i ḥuddām dīn-i şāmiḥü'l-erkān
- 2 Bu beyt işbāt için dāʿvā-yı ḥüsnin münkir ḥaḳḳa
O mışraʿ da iki şāhiddür itmiş gūyiyā ityān
- 3 ʿUḫārid görse bu nev-ḳıṭʿa mergūbı tiz elden
Atup kilkin olur engüşt ber-leb-i vālih-i ḥayrān
- 4 Alur daʿvā-yı istiḥkāk ile aşhābı süknāsın
İdüp terciḥ zi'l-yed beyyinātın ḥākim-i devrān
- 5 Hemīn dükkānı olsun meclis-i şerʿ-i muṭahharda
Mutīʿ-i ḥükm-i naşş-ı yeʿmuru bi'l-ʿadli ve'l-iḥsān
- 6 Ola sāʿi-i hayrāta be-ḥükm-i ḳādiyü'l-ḥacāt
Kirāmen Kātib'in hüccet-nüvis-i cer-i bī-pāyān
- 7 Dir istihsān idüp seyr eyleyen Tevfīḳveş tāriḥ
ʿAceb mecmūʿa-i pākize-i zibā mekteb-i ʿirfān

68 B 41a

5 b yeʿmuru bi'l-ʿadli ve'l-iḥsān : “Haberiniz olsun ki Allah size adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlığı olana vermeyi emrediyor ve hayasızlıktan , münkerden,azgınlıktan nehyediyor , size nasihat ediyor ki dinleyip , anlayıp tutasınız.” Anlamındaki âyetin bir kısmı (Nahl 16/90).

69

TĀRĪḤ-İ MENZİL-İ MUḤAMMED ŞĀLĪH EFENDİ*

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Zihī ferḥunde- menzil bāreka'llāh beyt-i nev- bünyād
Ḥoşa zībende mesken ḥabbezā cāy-ı safā-müzdād
- 2 Müzeyyen her taraf pür-zīb ü zīver zīr ü bālāsı
Anuñ her gūşesi ziynet-nümā-yı mevsim-i a' yād
- 3 Degüldür naqş-i gül saḫfında fert-i tāb-ı şafvetdür
Nümūdār olmuş anda 'aks-ı ḫurş mihr-i pertev-dād
- 4 Degül mihr ü mehe āvīze iki kandīl-i zerrīndür
İderler anı divān-ḫāne-i iclāline ĩḳād
- 5 Eger naqş-ı nigār dil-keşin görse olup ḫayrān
İder engüşt-i ḫayretveş güzīde- ḫāmesin Behzād
- 6 Göreydi resm-i pāk-i dil-pesendin derk ider 'izzin
Sinimmār şeref olurdu olsa kemterin irgād
- 7 O beyt-i reşk-i 'izzin hüsn-i ṭarḫın görse ger rıḍvān
İderdi şevḳ ile der-bānlığın 'arz-ı isti'dād
- 8 Hevā-yı bezm ü bād-ı ḡam-zidā-yı rūḫ-baḫşāsın
Nesīm-i 'adına teşbīh eyledüm ben her ricāl-i bād
- 9 Ḳuşūr-ı 'adni bilmem lebūñ aña reşk-i hicābından
Kem olmuş günden ḫaşr-ı Havernāḳ Cennet-i Şeddād
- 10 Ne ḫālet kim ser-mismār-ı feyz-i āşarı olmuşdur
Süveydā-yı dil-i aḫbāb dāḡ-ı sīne-i ḫüssād

69 B 41a, R 18a, E 67a

* Başlık E

4.beyit ile 5.beyit E'de yer deḡiştirmiştir

6 a derk ider:-B

- 11 Sezā vaşfında aḥir eylesem ol beyt-i ma‘ mūruñ
O zāt-1 muḥterem olduḡça şadr-ārā-yı isti‘ dād
- 12 O şadr-1 muḥterem kim şafḥa-i ‘arşa debīr-i şun‘
Neşīd-i şaffin itmiş böyle naḡş-1 ḥāme-i inşād
- 13 İdüp nüktedān-1 remz-āşinā-yı diḡḡat-1 ‘irfān
Kerīm ü kāmran gevher-nümā-yı feyz-i mader-zād
- 14 Sürüş-1 maḥmidet Ḥātem-ṭabi‘ at Bu‘Ali-ṭıynet
Ḥariri-menḡabet seyyid-i fazīlet nuḡbe-i emcād
- 15 Semī-i mefāhir-i ‘ālam Muḡammed şāliḡü’l-a‘ māl
Yegāne şadr-1 ‘ālī ḡadr ü bāhirü’l-es‘ād
- 16 Tevažu‘-pişe ḡayr-endīşe kim celb-i ḡulüb ile
İder aḡrār-1 nāsı beste-i zencīr-i isti‘ bād
- 17 Mürā‘āt-1 edebde bīm ü taḡşīr ile ḡaşr olup
Olursa bezm-i fazlında Müşāhip-zāde ‘ibād
- 18 Vezān olsa nesīm-i ‘adli ger şaḡn-1 gülistāna
Şemīm-i ḡonce-i dert-i şabādan eyler istirdād
- 19 Olaydı tāb-1 mihr ḡıfzı sāri sāḡe-i bāḡa
Dem-i serd-i ḡazān berg-i gül itmez idi ber-bād
- 20 Şafā-yı meşreb şirīni vaşfin yazsa bir şanur
Olurdu ney-şeker kilik-i devvāt-1 şīşe-i ḡannād
- 21 Şenā-yı cūdıdur mezkūr-1 efvāh-1 cihān şimdi
Kūhen-taḡvīmveş efsāne-i ḡātim olunmaz yād
- 22 Niḡāh-1 raḡbete şāyān idüp ol beyt-i mes‘ūdi
Sa‘ādetle temellük eyledi ol fāzıl-1 niḡḡād
- 23 Çü beytü’l- ‘ankebūt evhen olup şa‘f-1 esāsından
Ḥarāb olmuş iken mānend-i ḡab-i ‘āşık-1 nā-şād

- 24 Kūlūb u a‘yānveş yapıdı ma‘mūr eyledi anı
İlāhī ‘izz ü devlet ile olsun tā-ebed ābād
- 25 Meḥādim-i kirām etbā‘-ı pervīn-i intizām ile
Şafā-yı ḥāṭır ile sākın olsunlar ile’l-ābād
- 26 Du‘ā-gūyende tebrīk olunca ḥāme-i Tevfīk
Anuñ tārīḥin itdi bu mücevher beyt ile irād
- 27 Muḥammed-nām şāliḥ-menḳabet şadr-ı kerem mu‘tād
Alup ‘izz ile nev-menzili yapıdı mübarek-bād
(1166)

70

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Yegāne ḳuṭb-ı ‘ālem ḡavş-ı aẓam merkez-i devrān
Cenāb-ı Ḥazret-i ‘Abdu’l-ḥamīd Ḥān ma‘arifdān
- 2 Vücūd-ı fā’izü’l-cūdın kederden eyleyüp maḥfūz
Serir-i salṭanatda dā’im itsün Ḥazret-i Yezdān
- 3 Mülūkuñ mülhemün olduklarından şübhe yok zīrā
Olur bu mādde da‘vāmı müşebbit merd ü bürhān
- 4 Ḥudā-yı ḥānḳāhında meşīḥat olıcaḳ münhāl
Tecessüs itdiler ol posta kimdir lāyıḳ-ı şāyān
- 5 Emānet ehline işāldür çün ḡāyet maḳşūd
Ḥulūş-ı ḳalb ile itdi teveccüh ol şeh-i devrān
- 6 Çıḳup bir mülhim-i ḡaybi didi ta’yīn idüp tārīḥ
Ḥüdāyī āsitānın İbni Neccār eyler ābādan
- 7 Ulu’l-emre itā‘at vācib idüḡin idüp iz‘ān
Ḳabul itdi çü yokdur i‘tizāra rāḥat-ı mekān
(1198)

70 B 42 a, E14 a

3 b mücedded : hüccet E

4 a Ḥudā-yı : Ḥudāyı E

4 b lāyıḳ-ı şāyān : lāyıḳ u şāyān E

71

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Cümle huddām dergāh-ı humāyunda anı
İntihāb itti görünce kâbiliyyetden eşer
- 2 Terbiyet idüp nice müddet sarāy-ı hāşda
Bildirdi isti' dādın itdi lāyık-ı hüsn-i nazār
- 3 Eyleyüp anı silahdār-ı rikāb-ı müstetāb
Nezd-i 'ālīsinde aḥvālin bilüp şām u seher
- 4 Rütbe-i rüşd-i sedād u zihni vekḳādun görüp
İtdi ihsān-ı vezāretle anı pür-berg ü bār
- 5 Ba' d- ez-în Mışr ü Halep gibi nice manşıbları
Eyleyüp tevcih itti şān-ı 'ālisin zeber
- 6 Taşrada daḥı idüp hüsn-i sülūkuñ tecrübe
Eyledi mühr-i vekālet ile ta' zīm-i diğēr
- 7 Bir seḫāvet-pişe ḥayr-endişe vü dest ü semî
Naşbına muhtāc idi var ise ger fikr-i sefer
- 8 Şimdıcik buldı murād üzre vekil-i muṭlaḳın
Ḥayra tevfiḳ ide anı Ḥāllaḳ nev'-i beşer
- 9 Ol keremver kim debir-i çarḥ-ı evşāfın anuñ
Böyle bāzū-yı kâ'id zer-dūza mihre muhtaşar
- 10 Ma'nî-i seyf ü qalem düstür-ı kerrübî ḥadem
Ḥān-ı yağmā-yı ni'am şadru's-şudür-ı pür-hüner
- 11 Ḥazret-i hem-nām-ı 'amm-i pāk-ı faḥrū'l kâ'inat
Şaf şikāf-ı düşmenān şāhib- kıran-ı kāmver
- 12 Bām-ı dīvān-ḥānesi 'Anḳā-yı cāha lānegāh
Farḳ-ı baḥt-ı devleti zıll-ı humāya müstekār

- 13 Re'yy-i tedbîrinde taq̄dîr-i Hüdâ'ya hem 'inân
Çün kazâ-yı asmân tenfîz-i emri kârger
- 14 Rezmde yâd-âver-i 'amm-i Nebi-i Muhterem
Bezmdede revnaç- nümâ-yı Baykarâ-yı pür-hüner
- 15 Cins-i nazm ü nesre 'izzet virdi hüsni rağbeti
Sîm ü zer nâ-mu' teber 'indinde çün seng ü medâr
- 16 Dâ 'iyânun dest-i ihsânunla taṭyîb eyleyüp
Derd-i ye's-i kahr ile a'dâyı itdün der-be-der
- 17 Piç ü tâb idüp dem-i serd-i ğazabdan düşmenân
Zir-i hâkî mâr-ı sermâdideveş itdi maḡar
- 18 Rûz-ı 'adlinde eger baş kaldırırsa düşmenân
Ḍarb-ı tîğ-i kahr ile elbet olur ğalṭide- ser
- 19 Mahz-ı hayr idip kudümün 'âleme Rabbü'l- en'âm
Eylesün her emr-i sab'î re'yine âsân-ter
- 20 Sâye-i zıll-ı İlâhi'den müfâriḡ olmayup
Olasın te'yîd-i Haḡ'la mesnedinde müsteḡâr
- 21 Âşaf-ı hâtem kefi feyz-i kudümından senün
Geldi mir'at-ı dile safvet gidüp jeng-i keder
- 22 Şadra teşrif itdüğünde hâme-i Tevfîḡ-i zâr
Yaza bir beyte iki târiḡ-i sâl-ı mu' teber
- 23 Pâdşâh-ı dâdger buldı emânet ehliñ
Ḥamza Paşa sa'd ile mühr aldı oldu me'mûr

72

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

- 1 Bâreka'llâh zihî beyt-i bedî'ü'l- evşâf
Ḥabbezâ menzil-i maṭbû'-ı vesî'ü'l- eṭrâf

- 2 Resm-i maṭbū'ını görseydi Sinimmār eger
Ola taḥsīn ile ser-dāde-i 'acz-i inṣāf
- 3 Şūret-i kāmı çün āyīne ider 'aks-endāz
Levḥa-i saḳf-ı bülendi o ḳadardur ṣeffāf
- 4 Hüsni şūretde bu nev-beyt-i bedī'ü't - ṭarḫı
Oldı iḫyāya muvaffaḳ o kerīmü'l- evṣāf
- 5 Mültecā-yı füzalā ṣadr-ı ṣudūr-ı 'ulemā
Ser-firāz-ı niḳāba maṣdar-ı ḫayr u elṭāf
- 6 Seyyid İbrāhim Efendi reisü'l- 'ulemā
Şeref-i āl-i 'abā mefhār-ı erbāb-ı 'afāf
- 7 İbni şāḫīb der-i fazlında kemīne derbān
Ḥıdmeti mūze vü keşfiyle şerefmend iskāf
- 8 Rütbe-i fazlını ta'dāda degüldür vāfi
Şıfr ile olsa tezāyüdde mi'at ü alāf
- 9 Cūy-ı luṭfindan eger terbiyet-āmūz olsa
Bīd-i bār-āver-i şīrīn ola min-ğayr-i ḫilāf
- 10 Harem-i muḫterem-i dergehini Ka'be- mişāl
Rūz u şeb ehl-i münācāt ider sa'y -ı tavāf
- 11 Maṭbaḫ-ı 'āmiresi ḫān-ı Ḥalīlü'r- Raḫman
Sāha-i mai'de-i luṭfi keşirü'l- ezyāf
- 12 Bu nazargāh-ı kibār-ı ' ulemāda nice sāl
Sākin idi müte'addid nūkabā-yı eslāf
- 13 İnḳılābāt-ı zamān ile çün ol beyt-i ḳadīm
Ğayr-ı meskūn olup itmedi raġbet aḫlāf
- 14 Lāne-i büm ü 'anākib olaraq bir nice sāl
Leb-i bām-ı tecdīdi için isti'tāf
- 15 Görmedi lāyıḳ-ı şān-ı keremi ḳāla ḫarāb
Öyle bir beyt-i ḳadīm küremā-yı eslāf

- 16 Ba' de-zā anı temellük idüp ol Zāt-ı Kerīm
Eyledi meslek-i emlakine anı irdāf
- 17 Müstezād eyledi manzūme-i 'ıkd-i mülküñ
İsmine itdi bu ebyâtı da mensüb-ı muzāf
- 18 Hedm-i tevsî ' ile tecdîd idüp yapırdı
Böyle bir beyt-i mu'allāyı fesihü'l-eknāf
- 19 İdüp aşhâbına meymün mübârek dâ'im
Maşdar-ı hayr ide Mevlâ-yı hafî - eltāf
- 20 Aña Tevfîk iki mısra'la didi târihin
Biri Türkî birisi de 'Arâbiyü'l - evşâf
- 21 Oldı mebnî yeniden dâr-ı naķibü'l-eşraf
Aşsenü'd-dâr ile'n- naķibü'l-eşraf

73

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

- 1 Bâreka'llāh zihî nüshâ-i pāk ü zîbâ
Ki ider her nazarı hâtıra irâs-ı şafâ
- 2 Hâşiye kâkül-i cānān gibi hayret-efzâ
Noqţalar hâl-i rûh-ı dil-bere benzer haqķâ
- 3 Oldı mîzâb-ı zer Ka' be-i ma' nâ-yı laţîf
Anda her cedvel-i zerrîn-i leţâfet- pîrâ
- 4 Rûy-ı dil-ber gibi her kâğıdı şâf berrâķ
Mîşarı kâmet-i cānān gibi mevzûn bālâ
- 5 Şafhalar çü tabakât-ı felek-i esmâdur
Levhası şems ü nuķaţ necm-i dıraşşān gūyâ
- 6 Anda her harf-i şafâ tarafı şimâh-ı cāna
Va' de-i vaşl-ı ma' āniye olur müjde-resâ

21 b Mısra eksik yazılmıştır.

73 B 45b, R 17a

- 7 Hatt-ı şirâzesi bād-âver-i nev hatt-ı civân
Cildi zer-şemse yüzi telli gelindür güyâ
- 8 Gerçi kim muhtaşar ammâ ki virür mefhûmu
Şad mufaşşal kütüb-i nâdireden istignâ
- 9 Nazm idüp ism-i murâdifleri çün silk-i le'âl
Rişte-i miştara dizmiş nice dürr-i yektâ
- 10 Nice vaşf olmaya ol nüshâ yeter aña şeref
Nazar-ı rağbete şâyân göre ol kân-ı seḥâ
- 11 İstikâmetde kalem 'arz-ı mahâretde 'alem
Ma'nî-i lafz-ı kerem ḥâsıl-ı ma'nâ-yı vefâ
- 12 Ab-ı rüy-ı 'ulemâ faḥr-i mevâlî-i kirâm
Müsteşâr-ı 'uḳalâ mü'temen-i ehl-i nühâ
- 13 Ol ki zâtında ezel olmuş eser-yâb-ı zühûr
Oldı isminde 'ubûdiyyet-i Raḥmet peydâ
- 14 'Aḳlı üstâd-ı süverkâr-ı mezâyâ-yı umûr
'İlmi meşşâta-i düşîze-i künh-i eşyâ
- 15 Oldı *mâ yenfe 'u'n-nâse fe-yemkusu fi'l-ârz*
Emrûne mâ-şadaḳ-ı câyi bi-lâ rayb u riya
- 16 Eşer-i ḥıḳd ü ḥased dili şaff-ı berrâk
Ḥayr ü nef ile mürekkeb o vücûd-ı yektâ
- 17 Ḥüsnü'z-zan-ı ḥayr-ḥ'âh veliyü'n-ni' met
Ḥayrü'n-nâs u nesâḳsâz-ı umûr-ı dünyâ
- 18 Ğaraẓı ḥayr-ı du'â alma veliyü'n-ni' ama
Ḥalk'ı tatyîb kı lup eylemeden ser-tâ-pâ

15 a *mâ yenfe 'u'n-nâse fe-yemkusu fi'l-ârz*: “Yukarıdan bir su indirdi de vadiler kendi miktarınca sel oldu; sel de yüze çıkan bir köpük yüklendi. Bir zinet veya bir eşya yapmak için ateşle üzerine körükledikleri madenlerden de onun gibi bir köpük vardır. İşte Allah, hak ile batılı böyle çarpıştırır, fakat köpük atılır gider, insanlara menfaati olanlar ise yer üzerinde kalır! İşte Allah misalleri böyle verir.” anlamındaki , ayetin bir kısmı (Ra' d 13/17).

- 19 Hâk veliyü'n-ni'ami cümle mehdîmi ile
Dağı etbâ'-ı kirâmı ile ferdî ferdâ
- 20 Tâ-be maşer ide ekdâr-ı elemden maḥfûz
Olalar kâtibe-i müctemâ'-ı emn ü şafâ
- 21 Şad hezârân nüsaḥ-ı nâdireye mâlik idüp
Şad kitâb-ḥâne-i müstâḥseni itsün ihyâ
- 22 Oldı zeylinde bu nev nüsha-i mübârek-pâ
(1179)

74

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Yine şaḥn-ı vücûda cilve-perdâz-ı zuhûr oldı
Ne zîbâ şâhid-i dil-keş ḥıram-ı meymenet-maḥdem
- 2 Gürûh-ı tîre- baḥtân-ı keder başına gün toḡdı
Olunca tâli'-i ufḡ-ı cûd ol neyyir-i a'zâm
- 3 Bedîd olmadı gird-i ḡuşsa ḡadr-i zerre-i nâ-çiz
Olup nûr-ı serveri rûşenâ baḡş-ı dil-i bî-ḡam
- 4 Kûsûf-ı ḡamdan idüp nûr-ı maḡz-ı zâtını maḡfûz
Zevâlin kimseye göstermeye ol İzid-i ekrem
- 5 Dil-i Tefvîḡ her dem kûşe-i tarîk-i firḡâtd e
Payâm-ı mevlidine dîde-düz oldıkda biş ü kem
- 6 Didi peyk-i ferah-dem-i beşâret ile târiḡin
Müzeyyen oldı müjde nûr-ı şemsü'd - dîn ile 'âlem
- 7 Necâbet - pişe sa'du'llâh u Ḥamdu'llâh Efendiler
Mehâdimüñ dü çeşm-i iftiḡârı oldılar haḡḡâ

22 Tek mısra olarak yazılmıştır.

74 B 46a, R 18b

- 8 Bu beytün şadrını taqsīm idüp iki birāderler
İdince her biri bir kûşesinde feyz-i isti' lā
- 9 Şadīk-ı hāliş-i süknālarına didi târihin
Maḡarr-ı sa' d ü ḡamd oldu bu zīnetgāh-ı 'āli-cā

75

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Ḥamdü li'llāh devr idüp çarḡ-i felek ber-vefk-i kām
Oldı mir'āt-ı emelde cilveger-i rüy-ı merām
- 2 Rūşen oldıḡda tebāşir-i şabāḡu'l-ḡayrla
Ḡarḡ-ı envār oldu 'ālem ḡalmayup zerre ḡalām
- 3 Bāreka'llāh nev-'arūs-ı kām idüp 'arz-ı cemāl
Ḥacle-i vaşlında oldu cilve perdāz-ı ḡırām
- 4 Ba' d -ez-īn 'īd-i sürūr eyyāmıdır itsün şafā
'Āşık-ı dīdāra oldu rüze-i hicrān tamām
- 5 Aḡsen-i tertīb ile silk-i ricāl-i devleti
Sübḡa-i lülü gibi buldı kemāl-i intizām
- 6 Dāver-i şāhib-i başīret dil-nüvāz-ı merḡamet
Ḥayr-ḡāh-ı dīn ü devlet kām-baḡş-ı ḡass ü 'ām
- 7 Zor ile şulḡ itdürüp a' dā bī-ceng ü cedel
Seyf-i nuḡḡ eyledi mābeynden ref' -i ḡüşām
- 8 Reft-i rüb idüp zemīni ḡār-ı mekr ü fitneden
Oldı emn ābād 'ālem ḡıḡta-i darü's-selām
- 9 Gāh seyf-i ḡahrı gāhi dām-ı dāne gösterüp
'Āḡıbet Ṭāhir 'Ömer gibi şikārı itdi rām
- 10 Bir nice mīr-i vakīr-i ehl-i şeqāvet sū-be-sū
Eylemişler idi dīn ü devlete 'iştān-ı tām

- 11 Birisi Mıṣrî ‘Alî Beğ birisi Ṭāhir ‘Ömer
Ḳudüs ü Şām’ı eylemişler idi istilā-yı tām
- 12 Ol ‘Alî Beğ kaşd-ı da‘vā-yı tefer‘un eyleyüp
Eylemişken mülk-i Mısr’ı zābt için şedd-i hırām
- 13 ‘Āḳıbet bir zerrece ḥvān-ı na‘im bendesi
Oldı ya‘ni meyl idüp ṭoldı fesādı iḥtitām
- 14 Ba‘d -ez-īn Ṭāhir Ömer de bende-i fermān olup
Eyledi ḥablü’l-metīn ‘afv ü şafḥa-i i‘tişām
- 15 Her umūrında muvaffaḳ o düstūr-ı kerīm
İtmede te’yīd-i Rabbāni aña imdād-ı tām
- 16 ‘An şamīm emr-i ulū’l-emre iṭā‘at eyleyüp
İtdi dest-i devlete nā-çar teslīm-i zimām
- 17 Keff-i yed idüp ta‘arruz itdiği büldāndan
Eyledi emvāl-i mīrisin edāyı iltizām
- 18 Nām-dāş-ı pāk-i zi’n - nureyn- i pūr-ḥilm ü ḥayā
Yaḥya nām ‘Aṭā - düstūr Āşaf-iḥtişām
- 19 Söyle Tefvīḳ mücevher mışra‘-ı tārīḥini
Mecdīle Oşmān Paşa oldı mīrū’l- ḥacc-i Şām

76

TARİḤ-İ MÜFTİ ŞUDEN-İ ‘ARAB-ZĀDE

Mef’ülü Fā’ ilātün Mef’ülü Fā’ ilātün

- 1 Şad bāreka’llāh oldı mir’āt-ı arzūda
Rüy-ı ‘arūs-ı maṭlab ber vefk-i dil-i hüveydā
- 2 Olup vezān nesīm-i şubḥ-ı bahār-ı ümīd
Oldı güşād u ḥandān gül-ğonce-i temennā

- 3 Aḥmed ‘Aṭā Efendi ol ma‘den-i mekārim
İtdi sa‘ādetiyle teṣrīf-i cāh-ı fetvā
- 4 Levḥ-i zamīr-i pāki ğayz-ı ğaraẓdan cāri
Zāt-ı kerimi ḥüsn-i aḥlākla mücellā
- 5 Rıfķ-ı mülāyemetle iḥvānı içre mümtāz
Şıdķ-ı muḥālesetle beyne’ş-şudūr-ı yektā
- 6 Merkūz-ı fıtratında ‘iffetle istiķāmet
Vechinde zāhir olmuş nūr-ı şalāḥ-ı taḳvā
- 7 Eyler müsīe iḥsān tatyiḃe ğuşiş idüp
Ref’-i ğubār-ı kīne mümkin olaydı farzla
- 8 İkbāl-i pādşehle teṣrīf idince şadrı
Bilmem ḥasūdın ammā ‘id eyledi aḥıbbā
- 9 Arar cihāt-ı ‘ilmin erbāb-ı müsteḥakķın
Tevcihine ḳarışmaz rüşvet şefā‘at aşlā
- 10 Aḳşā-yı maṭlab ancak ta‘mir-i aḥiretdür
Maṭruddur dilinden celb-i ḥıtām-ı dünyā
- 11 Böyle vezīr-ı ā‘zam bir böyle şeyḫü’l-islām
Cem‘ oldığı degildür mesmū‘ pīr ü bernā
- 12 Her biri müştakīm ü dindār ü kār-āğāḥ
‘Ayb ü naḳīsa yoķdur bunlarda zerre-mā
- 13 Tevfīz idüp umūrın bunları bī-meḥābā
Zevķ ü şafāda olsun ol paşa-yı vālā
- 14 Yā Rab idüp muvaffak bi’l-ḥayr cümlesini
Olsun hemişe dīn ü devlet bu resme ber-pā
- 15 Tevfīķ-i ḥayr-ḥ’āḥ cāhına didi tāriḥ
Ḳıldı ‘Aṭā Efendi iḫyā-yı şadr-ı fetvā (1199)

77

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Fazl-ı kemālat ile aṭvel-i 'amāl ile
Devlet-i dāreyni Ḥaḫ eyleye anı ḫaḫīḫ
- 2 Müjde resān-ı velādet didi tāriḫini
Ḥüsn-i necābet ile geldi Muḫammed Refīḫ

78

TARİḤ-İ NİYĀBET- İ YÜRÜS **Mef' ulü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün*

- 1 Meşşāṭa-i kazā bezeyüp bikr-i fikrimi
İtdikde cilve ḫacle-i vuşlatda çün 'arūs
- 2 Tāriḫ-güne oldu bu mısra' la leb-güşā
Tevfīḫ Efendi ḫākim-i nāhiye-Yürüs (1188)

79

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

- 1 Zihī ferḫunde nev-sāl-ı humāyün
Mübārek bād ber ehl-i şerī' at
- 2 Bu levḫ-i dil raḫam-ı zer-i kilik-i Tevfīḫ
Be- tāriḫeş zamān-ı istirāḫat
(1188)

80

TARİḤ-İ ŞADĀRAT ŞĀHI 'ALİ PAŞA**Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün*

- 1 Bi-ḫamdi'llāḫ 'ibādu'llāḫa şefḫat eyleyüp Mevlā
İrāde eyledi tanzīm-i dīn ü devleti ḫālā

77 B 47a, R 22a

78 B 47a, R 22a

* Başlık R

79 B 47a, R 22a

80 B 47b, R 22b

* Başlık R

- 2 Şehen- şāh-ı zamān ‘Abdu’l- ḥamīd Ḥān-ı cihān-bānı
Muvaffaḫ eyledi tedbīr-i mülk-i millete ḥaḫḫā
- 3 Emirü’l mü’minūñ maşlahat gördüğü evlādur
Mülūkuñ mülhemün olduklarından şübhe yok
- 4 Hülāşa muḫtezā-yı vaḫt-i hāli eyleyüp idrāk
Zamīr-i enverinde keşf ü ilhām oldu bu ma’ nā
- 5 Hemān erkān-ı devlet tāzelensün revnāḫın bulsun
‘Arūs- ı mülkinde ‘arz ide bir şüret-i zībā
- 6 Vezīr- i şeyḫü’l-īslāmın idüp tebdīl bir günde
Daḫı ‘alālarını yerlerine eyledi ber-cā
- 7 İki zāt-ı ‘adālet ittişāfı eyleyüp iḥsār
Ol iki şāhid-i ‘adl ile şābit oldu bu da’vā
- 8 Biri seyf-i siyāsetle ‘adūyı eyleyüp tehdīd
Biri nūk-ı ḫalemnden ḫükm-i şer’i eylesün icrā
- 9 Vezirān-ı dilirānından oldu ḫalbe lāyih
Özi’de düşmene sedd-i sedīd olan ‘Ali Paşa
- 10 Diyānetle ‘alemdür istiḫāmetde müsellemdür
Umūr-ı mülke ā’lemdür o şadr-ı ‘āḫil ü dānā
- 11 Şeci’-i nāmver Āşaf-ı nihād-ı ma’delet-güster
Dilir-i ehl-i perver müsteşār-ı şaibü’l-ārā
- 12 Şeref- baḫş-ı vezāret māye-i iksīr-i emniyet
Esās endāz-ı rāḫat dest-gīr-i millet-i beyzā
- 13 Silaḫdār beşāret-i kāruñ irsāl eyledi derḫāl
İdüp teşrīf-i da’va ile ḫadr ü şāmı i’lā
- 14 İdüp pā-būs-ı şāhen-şāh ile çün oldu müsta’id
Ana mühr-i ḫümāyūnı o demde eyledi i’ḫā

- 15 Bütün seyf ü kalem erbâbı oldu hürrem ü handân
Nıgeh- dūz-ı teraqqub idilür bu hâlete zîrâ
- 16 Nice her fırqa mesrūr olmaya bu re'y-i şâyibden
Ki dil-h'âh üzre hâş ü 'âm buldı şâhibin haqqâ
- 17 Mübârek eyleyüp şadrın Hudâ efzûn ide kadrin
Zamân-ı devletinde şād ola dūnyâ vü mâ-fihâ
- 18 Rızâ- yı Haq'la cem' idüp rızâ-yı şâh-ı devrânı
Ola te'yîd-i dîn ü devlete hizmetle müsteşnâ
- 19 Didi Tevfîk-i dâ'î câhına bir mısra'-ı târih
Muvaffaq bād luğf-ı Haq'la mühr aldı 'Ali Paşa

81

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Zihî hammâm-ı nev kim âbı hem-reng-i gül-âb oldu
Hevâ-yı can - fezası hem- şemîm-i müşg-i nâb oldu
- 2 Anuñ her kubbeye-i bālâsı mevc-i bār-ı raḥmetde
Ki her cām-ı bilürin anda hem-şekl-i ḥabâb oldu
- 3 Ḥayât-ı tâze-baḥş eyler o deñlü âb-ı şâf kim
Giren her pîr-i fâni nâ'il-i feyz-i şebâb oldu
- 4 Bilürin cāmı feyz-i nūr idince âfitâbâsâ
Mücellâ kıt'â-mermerler mişâl-i meh-tâb oldu
- 5 Muşanna'-kurnesi bir ḥam-ı şahbâ-yı ḥakiqatdür
Mücellâ tās-ı nev hem-neş'e-i cām-ı şarâb oldu
- 6 Münakkaş ḥurde... âmîz mermerler zemîninde
Gülistânda çü enva'-ı şükûfe bî-ḥisâb oldu

- 7 Giren Һammāma derler līk her ҡatre-i Һūyı
Letāfetde mişāl-i faşş-ı elmās mizāb oldı
- 8 İder ekrem için pāyına āb-ı rūyını rūzān
Aña her kimse kim pāy-efgen-i ҡaşd-ı iyāb oldı
- 9 ‘Aceb bir tekye-i ehl-i tecerrüddür ki sükkānı
Libās-ı māsivāyı terk idüp ‘uzlet-i me‘ab oldı
- 10 Civār-ı Һānedān-ı Şeyh Murād-ı Nakşibendīde
Bu Һamāmın bināsı Һaḫ bu kim emr-i şevāb oldı
- 11 Odur ҡutb-ı velāyet merkez-i pergār-ı ҡurbiyyet
Ki dergāh-ı refī‘i ‘āleme ni‘me‘l-me‘āb oldı
- 12 Mu‘allā saḫa-i dergāhı olmış maḫsim-i āmāl
Der-i vālā-teri bābü‘l-murād-ı şeyh ü şebāb oldı
- 13 N’ola olsa Һarīm-i dergehi müstaḫraḫ-ı envār
Ki her şubḫ u mesā ruşşarı bāb-ı āfitāb oldı
- 14 ‘Ubeydu’llāh-ı aḫrār gibi olup ḡamdan āzāde
Ġulām-ı ḫalḫa der-ḡuş-ı deri mālīk-rikāb oldı
- 15 Güşād olsa n’ola gencīne der-beste-i ümmīd
Añun te’sīr-i esbābıyla bī-ḫadd fetḫ bāb oldı
- 16 Olup rūḫı muḫaddes ide rūḫāniyeti imdād
Benüm gibi ḡüneḫkāra ki şāyān-ı ‘azāb oldı
- 17 O ḡavş-ı ā‘zamuñ maḫdūm-ı ‘ālī-ḫadr-i zī-şānı
Du‘ā-yı ḫayra maḫzar kām-baḫş u kām-yāb oldı
- 18 Fürūḡ-ı vāşılı bir divān-ı manzūm-ı necābetdür
Bunuñ zātı o manzūm içre ferd-i inteḫāb oldı
- 19 Bu nev Һammāma böyle resm-i dil-keş tarḫ-ı aḫsende
Esās-endāz-ı icād ol kerīm-i müsteḫāb oldı

- 20 Semiyy-i şāni sıbṭeyn-i sulṭān-ı risālet kim
Re'isü'l kavm ile ol müfti-i 'ālī-cenāb oldı
- 21 Cenāb-ı kurretü'l - 'ayn-ı necābet neyyir-i 'izzet
Ki ḳalbi mehbiṭ- ilhām u feyz-i bī-ḥisāb oldı
- 22 Sütüde - 'aynu'l-ā'yān mefhāru's sādāt-ı şufiyye
Zamir-i enveri āyine-i rüy-ı şevāb oldı
- 23 Tedābir-i umūr-ı memleketde müsteşār olup
Anuñ her bir kelām-ı şādıḳı faşlü'l-ḥiṭāb oldı
- 24 Derinde her gedā kim eyleye deryüze-i iḥsān
İdüp i'zāz-ı ednā bahşış-i mālīk-nişāb oldı
- 25 Ümīd oldur ki sa'yende olup meskūr-ı 'inde'llāh
'Adād-ı kaṭre-i ābınca mēcūr-ı meşāb oldı
- 26 Şafā-yāb eyleye şadrında evlād ü 'iyāliyle
O kim ḥallāḳ-ı bād ü āteş ü āb ü türāb oldı

82

ŞEYHÜ'L-İSLĀM ŞUDEN-İ İBRĀHĪM EFENDİ*

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Yem himem ḥāzret-i veliyü'n-ni'am
Şeref-efzā-yı şadr-ı fetvāyı
- 2 Kāmı 'u'l -aşl-ı ḥān-mān-ı sitem
Vāziü'l-üss-i nısfet-ārāyı
- 3 Şeyhü'l-islām-ı Bū Ḥanīfe- maḳām
Evhadü'd-dehr-i nükte-pirāyı
- 4 Fazl-ı ḥikmetde eyledi inşā
Seyyid-i sa'd İbni Sīnā'yı

82 B 49b, R 30a

* Başlık R

- 5 Bî - mehâba teveffük itmişdür
Rütebe-i şüyü evc-i şivâyı
- 6 Şân-ı mensûr-ı fazlına şâyân
Olamaz hatt-ı keşide tuğrâyı
- 7 Hakk-ı vaşfuñ edâ degül maqdûr
‘Addı mümkün mi mevc-i deryâyı
- 8 Sâha-i dergehine şâyeste
Çäk-rüb itse bâl-ı ‘Ankâ’yı
- 9 İtse ta’yîn sezâdur İskender
Hidmet-i müzesine Dârâ’yı
- 10 Döşedi pây-ı zevrakına şabâ
Mevcli mâr-hâle deryâyı
- 11 Oldı her kârda bi-‘avn-ı Hudâ
Peyk-i taqdîri pir ü râyı
- 12 Görmesün lâyıķ-ı ‘ulüvv hem
Mülk-i digerde vaz’-ı süknâyı
- 13 Gösterüp rağbet-i temmellükine
Küşe-i çeşmi ile ihyâyı
- 14 Eyledi silk-i mülküne munzam
Sâkin oldığı beyt-i vâlâyı
- 15 Mâlikâne taşarrufa fâ’iz
Oldı devlet-sarây-ı fenâyı
- 16 İdüp Allâh mübârek mes’ûd
Görmeye hiç ğumûm-ı dünyâyı
- 17 Beyt-i târihîni yazup Tevfîķ
Derîne kıldı çehre-fersâyı
- 18 Sa’d ola eyledi veliyü’n-ni‘am
Kendüye mülk-i kâm fetvâyı

- 19 Beyt-i digerde nazm-ı tārīḥe
Cevherisiyle itdim imlāyı
- 20 Kıldı ğurreyle müjde müftī-i dehr
Kendüye mülk-i dār-ı fetvāyı
- 21 Oldı İbrāhīm Efendi mecd ile müftī-i dīn
Oldı İbrāhīm Efendi müftī-i ‘ālī-mekān

83

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Hoşā maḳām-ı müferriḥ ḥuceste ḳaşr-ı sürūr
Ki seyri virmede ṭab‘a şafā ḳalbe ḥuzūr
- 2 Nesīm-i ‘adne mümāşil hevā-yı cān-baḥşı
Mu‘ādil āb-ı ḥayāta şafā-yı mā-i zuhūr
- 3 Ğubār-ı ğuşşâyı mir’āt-ı tab‘-ı merdümden
Silüp süpürmededür mışḳal-ı şabā vü debūr
- 4 Cihān - nümā bu bir āyīne-i Sikender’dür
K’olur yaḳın nazar itseñ saña emākin-i dūr
- 5 Görüdi şeyḫ şoyunda velī bu ḳaşr-ı laṭīf
O rind-i sâf-deründur ki ola dil pür-nūr
- 6 Yanup yaḳılmada derüne düşüp bir ateş-i ‘aşḳ
Tecedüdi için itdi ricā-yı bā-maḥşūr
- 7 Olunca ehl-i mekārim muḳārin-i Tefḳ
Mücedded oldı bu nev-ḳaşr-ı bī-‘adıl ü ḳuşūr
- 8 Çü dest-i da‘vi olup şekl-i şāni dir tārīḥ
Güzel yapıldı bu nev-ḳaşr pür-şafāya buyur

84

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 İdüp ol mihr-i cihân burc-ı hilâfette tulu'
Zulmet-i zulm gidüp nür-ı 'adâlet geldi
- 2 Başladı 'özü-i mükâfata sipihr-i gaddâr
Devr-i eyyâm-ı sitemkâre nihâyet geldi
- 3 Oldı esbâb-ı şafâ ol kadar âmâde ki çarh
Bâz idüp âyîneveş çeşmini cüret geldi
- 4 Başlasam ben de n'ola 'arz-ı metâ'-ı nazma
Kâle-i ma'rifete mevsim-i ragbet geldi
- 5 Pençe-i hasmı zebûn eyler isem söz yokdur
Bâzû-yı nâtıkaya haylice kuvvet geldi
- 6 Bu safâ bile o düstür-ı kerem-perver için
Hâtır-ı hâmemize h'ahiş-i midhat geldi
- 7 Menba'-ı luğf -ı 'atâ Hazret-i 'Osmân Paşa
Mâhi-i cevri ü ezâ hâmi-i devlet geldi
- 8 Mâni'-i seyf ü kalem muhyi-i âşâr-ı kerem
Zâtı ser-tâ-be kadem nür-ı kerâmet geldi
- 9 O celîlü'l-keremün el-himemün zât-ı kerîmi
Câmi-i lâzıma-i şân-ı vezâret geldi
- 10 Baş idüp açınca şefkati fark-ı nâsa
Sâyesinde bu cihân halkına râhat geldi
- 11 İtdi ta' dil ile işlâh mizâc-ı fesede
Râyı ber-kâ'ide-i nüsha-ı hikmet geldi
- 12 Buña yâ kuvvet-i kudsiye yâ ilhâm dinür
Tîr-i tedbir-i hedef-zîb-i işâbet geldi

- 13 Tıynet-i pākī olup şulḥ-ı şelāha mā'ıl
Kāle-i Şām'a sitem gitdi 'adālet geldi
- 14 Ser-fürā itmese ger düşmene ser-keşlik idüp
'Ākıbet eylediği käre nedāmet geldi
- 15 'Ali Beg Tāhir 'Ömer gibi nice 'āşiler
Emr ü fermānına ser-dāde-i tāt geldi
- 16 Bīm-i ümmīd ile dīvānına ğamnāk giden
Neyl-i āmāl ile leb-riz-i şetāret geldi
- 17 Olalı ḥāfız ü ser-'asker-i Kaṭar 'Arabı
Şām'a teşrīfi ile emn-i selāmet geldi
- 18 Eyleyüp behişt-i Şām'ı vesīle Tevfīk
Der-i vālāsına yüz sürmeye fırsat geldi
- 19 El açup dergāh-ı Mevlā'ya du'āya başla
Emr-i te'mine sürüşān-ı icābet geldi
- 20 Tā ki her sāl idüp eyyām-ı libāsuñ tecdīd
Şüret-i ḥāline enva'-ı letāfet geldi
- 21 Ḥak idüp zātını āfāt u kederden sālīm
Diyeler yüz sürerek pāyına devlet geldi

85

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Kurretü'l - 'ayn-ı şüdūr pertev-i bedrū'l-be-dūr
A'ni 'Abdullāh Efendi menba'-ı fazl-ı zekā
- 2 Cezb-i isti'dād-ı zātıyla mübāhat eyledi
Cāh-ı şadr-ı Rūm nice dergehine intimā
- 3 Müntic olunca bu emr-i aḥseni ḥükm-i kazā
Böyle tebdīlāt pey-der-pey degülmiş nā-becā

- 4 Eyleyüp zātın maşūnu's-sāha emn ü emān
Maşdar-ı ḥayr-ı mübarrāt eyleye re'yin Ḥudā
- 5 Bir mübeşşir geldi Tevfīk'e didi tārīhini
Kıldı 'Abdullah Efendi cāh-ı Rūm'a i'tilā

86

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Müşārün bi'l- benān ehl-i 'irfān mefhārü'l-emcād
Cenāb-ı Ḥazret-i Behçet Efendi mekremet mu'tād
- 2 O baḥr-i bī-girān 'ilm-i efdālūñ dem-i cuşış
Degüldür mevce-i fazl u kemāli kâbil-i ta'dād
- 3 Hümā-yı lā-mekān pervāz-ı ṭab'ı lāne-cū
Bu 'ālī - beyte oldı sāye endāz-ı isti'dād
- 4 Olup hem-vāre dest-ārā-yı devlet-ḥān-ı iḳbāli
Derūnunda ola rāḥatla cāh u 'izzī müzdād
- 5 Didī Tevfīk aña taḥsīn ü tebrīk eyleyüp tārīḥ
'Aceb Behçet - nümā ber-menzil-i zīyā mübārek bād

87

TARİḤ-İ VEFĀT-İ MÜŞİLİ 'ALİ EFENDİ*

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Dirīg ey çarḥ-ı zālīm ey sipīhr-i merḥamet nā-būd
Hezār efsūn ābād her āhāli düşmen-i bed - ḥvāh
- 2 Güsiste tār idüp şeb-lerze-i cem'-i ehıbbāyı
İdersin kezalik fırkatle ṭār-ı 'ömrümüz kütāh
- 3 Hezār āgāz ile maḥsūd-ı iḥvān eyleyüp āḥır
Mişāl-i Yūsuf itdūñ ol garībi mübtelā-yı cāh

86 B 53 b

87 B 53b, R 45b, E 17b

* Başlık E

- 4 Cenāb-ı Behcetü's - Seyyid 'Ali Müşilî'yi hayf
Hıdeng-i tır-i 'idām ile maṭ'un eyledün nā-gāh
- 5 Feridü'd - dehr idi fazl u kemāl u şî'r ü inşāda
Ma 'ārifde müşārün-bi'l-benān fırka-i eşbāh
- 6 Ne hizmetde ki müstaḥdem ola celb-i kulüb idüp
Olurdu hüsn-i ḥulq-ı vaşf-ı zātı ziver efvāh
- 7 Şenāsında zamāne yek zebān-ı ittifaḳ olup
Ḳabül-ı 'āimme var idi ḥaḳḳında bi-avni'llāh
- 8 Nesim-i dehrden şem itmeyüp bŷy-ı vefā āḫir
Hümān- dem itdi gülgeşt-i riyāz-ı 'adne 'azm-i rāh
- 9 Şafālar eyleyüp gülşen-sarāy-ı cāvidānī de
Cemī' dostānuñ eyledi vaḳf-ı ḡam cāngāh
- 10 Du'ā idüp didi Tevfīḳveş aḫbābı tāriḫin
'Ali Behçet Efendi eyleye firdevsī-cevelāngāh
(1197)

88

TĀRĪH-İ CĀMİ'-İ 'ALİ BEG DER ŞUDEN*

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Zihī zibende nev-cāmi' ḥoşā 'ālī - ibādetgāh
Ki mişlin görmemişdür çeşm-i dünya hem-çü beytu'llāh
- 2 Güşāde revzeni çün matla'u'l-envār-ı raḫmetdür
Derūnı nūra ḡarḳ olmuş çü ḳalb-i mü'min-i agāh
- 3 Mü'ezzinler çü bülbül maḫfel üzre naḡme itdükce
Mişāl-i ḡonce mihrābı girībān-çāk olur her gāh
- 4 Ḥudā bānisine ecr-i firāvān eyleyüb iḫsān
İki 'ālemde maḳşūdın vire bir vefḳ-i ḫatır-ḫvāh

88 B 54a, E 82b

* Başlık E

- 5 Didi tārīhin anuñ hādımü'ş-şer'-i Nebī Tevfīk
Bu dil-keş cāmi'i yaptı 'Ali Beg ḥasbeten li'llāh
(1180)

89

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Hüsrev-i ḥum-hāne şāhen-şāh-ı Sulṭān Muşṭafa
Kim müeyyed devleti şer'-i Resulu'llāhdan
- 2 Şer'-i kânūn muvāfık eyleyüp ef'ālını
Mazḥar-ı ḥayr-ı du'ādur her dil-i agāhdan
- 3 Sāye-i 'adlinde ser-tā-pā sürür-ı kalb ile
Muğtenemdür ḥalk-ı 'ālem ni'met-i dil-ḥ'āhdan
- 4 Olmayup dil-beste-i 'unvān-ı taḥt-ı salṭanat
Ḥayra tevfiḳ oldu ancak kaşd-ı 'izz ü cāhdan
- 5 Aña Ḥaḳ duḥter-i sa'd-aḥter iḥsān itdi kim
Ola şâyān aña bir gehvāre-i zer māhdan
- 6 Leyl-i keşf-i ḥırkaya idüp teşādūf mevlidi
Nūr toğdı şanki ol leyl-i şefā'ātghāhdan
- 7 Oldı müstevli kılup 'āleme şevḳ ü sürür
Ḳalmadı dillerde āşār-ı ğam cāngāhdan
- 8 Taḥt-ı devletde ola evlād ile müstedām
Ḥaşre dek zıkr-i Cemil'i düşmesün efvāhdan
- 9 Didi Tefvīkā beşāret birle tārīḥ-i tamām
Şāh Sulṭān ṭāli' oldı müjde nesl-i şāhdan

90

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Ḥoşā sarāy-ı mu'allā güzide beyt-i cedīd
Mübārek müteyemmen ide Ḥudā-yı Mecīd

- 2 Mişāl-i ƙasr-ı tevāzu‘ o deñlü ‘ālī kim
Riyāz-ı ‘adne zemininden oldu nazīr - bedīd
- 3 Hevā-yı rūḥ-fezāsıyla peyker-i âmāl
Tecessüm eylese her an degüldür emr-i ba‘īd
- 4 Buñun leṭāfetine ḥaƙ budur ki sūr yoƙdur
Egerçi vaşf-ı cinānda olındı güft-i şenīd
- 5 Mişāl-i ƙāmet-i dil-berān ‘imād-ı mevzūnı
Nümūd-ı ebrū-yı ḥūrān o çift ṭāƙ-ı sepīd
- 6 Ne şübhe hidmet-i derbānlıƒın ider terciḥ
Olunsa ‘adn ile rıdṽān bu bābda terđid
- 7 Sevād-ı mīḥī süveydā-yı ƙalb-ı dā‘idür
Derūn-ı düşmene ammā ḥalīde ḥār-ı şedīd
- 8 Görünce dehen esās tehālif-i resmin
Bu ḥüsn-i ṭarḥla ta‘mire ƙıldı emr-i ekīd
- 9 Güzīde zīver-i şadrü’s - şudūr-ı zīşān kim
Bu güne vaşfı olur levḥa-zīb-i nazm-ı neşīd
- 10 Yegāne şadr-ı mükerrerem ḥakīm-i ‘İsī-dem
Merām-baḥş-ı nüktedān u şāḥib-i dīd
- 11 Dīn-i mübīn-i müsteşār-ı devlet-i dīn
Serīre-dān-ı dekāyıƙ-şinās-ı rāy-ı sedīd
- 12 Ḥuceste-nām-ı Muḥammed Sa‘īd Efendi kim
Odur re‘is-i etibbā-yı şehir-yār-ı ferīd
- 13 Melek ḥısāl ü ferişte-i hemāl-ı ehl-i kemāl
Sabaƙ-dih-i ḥükm ü ‘aƙl-ı küll ‘ālīm ü reşīd
- 14 Hikemde muḥḥi-i kānūn-ı Bū ‘Alī Sīnā
Feşāhat-ı sūḥanı ğıbtā-sāz-ı şı‘r-i lebīd
- 15 Tıbāk-ı ‘āleme tedbīri i‘tidāl
Mizāc-ı dehre medāvātı şıḥḥatı cāvīd

- 16 İlahi veliy'n-ni' am efendimizüñ
Hemîşe sāye-i 'izzi medîd ömri mezîd
- 17 Mişāl-i serv olup aḥbābı ber-ferāz-ı cihān
Ola perişān ādūsı hem-çü 'anîd
- 18 Hezār devlet-i ikbāl ile ferîḥ ü faḥūr
İçinde sākin-i ma' mur ola be vefk-i ümîd
- 19 Hümā-yı mecde olup ṭāḳi lānegāh-ı su'ūd
Derinde bende-i Tefvîḳ ola eḥaşş 'abîd
- 20 Gelen ziyārete taḥsîn idüp diye târiḥ
Güzel maḳarr-ı müferraḥ zihî sarāy-ı sa'îd

91

TĀRİḤ-İ VĀLİ-İ KONYA ŞUDEN-İ EBÜBEKİR PAŞA*

Mefā 'îlün Mefā 'îlün Mefā 'îlün Mefā 'îlün

- 1 Bi-ḥamdi'llāh vezān oldı nesîm-i feyz-i rûḥ-efzā
Bedîdār oldı elṭāf-ı Cenāb-ı Ḥāzret-i Mevlā
- 2 Bu demde yāveri baḥt-ı 'ālemi eyleyüp te'sîr
Be- vefk-i kām-ı 'ālem devr ider çarḥ-ı tâ-ber-pā
- 3 Cihān yek-renk - i vaḥdetdür teğāyür yoḳdur eşyāda
Sezā şimdi televvün nā-pezir olsa gül-i ra'nā
- 4 Cilā-sāzî-i dest-i ḳudretiyle kām - cuyāna
Olur şüret-nümā-yı şāhid-i dil kesr-i minā
- 5 Zamān emn ü emān üzre dem'-i 'ayş-ı meserretde
Eşer yoḳ şafḥa-i dilde ḡam-ı ekdārdan aşlā

91 B 57a , E 66a

* Başlık E

4b kesr-i minā:-B

- 6 Bu zevk ü şevke bu ‘ayş-ı şafāya bā‘iṣ olmuṣdur
 ̇ Kudūm-ı meymenet - melzūm-ı paṣa kerem - pīrā
- 7 O paṣa-yı ḥalīlū’l-menḳabet kim kātib-i ḳudret
 Bu güne eyledi ‘unvān-ı zāt-ı pākini inṣā
- 8 Vezīr-i muḥterem düstūr-ı ekrem dāver-i eḫḫam
 Nizāmü’l - mülk-i ‘ālem müṣteri - tedbīr sa’ib-ārā
- 9 Kerem- kār-ı dil-endīṣe luṭf u merḫamet-pīṣe
 Keremver ehl-i perver ma‘delet-güster cihān-ārā
- 10 Semiy-y-i yār-ı ğar-ı faḫr-i ‘ālem Hazret-i Sıddıḳ
 Arıṣto - dāniṣ Eflāṭūn-rūṣen Āṣaf- mekremet
- 11 Devātı menba‘-ı maü’l- ḫayāt-ı luṭf-ı nā-maḫṣūr
 Zülāl-ı ṣāf-ı ‘adl-i dāde olmuṣ ḫāmesi mecrā
- 12 Temevvüc eyleyince lücce-i tab‘ı güher-pāyı
 Olur keff-i sehāsa reṣk-i kān-ı ğayret-i deryā
- 13 Kerimā kām-kāra sen o zāt
 Ki vaṣf-ı ḫüsn-i aḫlāk-ı ḫamīdün oldı lā-yühṣā
- 14 Olunca sāye-endāz-ı ‘adālet Ḳonya ṣehrine
 Olupdur maḳdemūñle nice ḫayr-ı meymenet peydā
- 15 Faḳd-i āṣār-ı ṣabr zīr-i destān-ı ra‘āyadur
 Ki Ḥaḳ ḳıldı senüñ gibi vezīr-i ‘ādli ‘aṭā
- 16 Görüp seyr-i sülūk u meyl-i luṭfunı ‘ālem
 Zārūri bende-i ḫalḳa be-gūṣ oldı ser-tā-pā
- 17 Sipih-r-i düvelde neyyir-i evc-i sa‘ādetsin
 Zevāl-ı mihr-i zatuñ kimseye göstermeye Mevlā

10 b:-B

12 b:-B

13 a o zāt : -B ; mısra eksiktir

- 18 Hūdā memdūd idüp zıll-ı zālīl-i re'fet-i 'adlūñ
Hemişe rütbe-i vālā-yı qadrūñ eyleye 'ilā
- 19 Kemīne bende-i Tevfīk-i zāruñ vaşf-ı pakinde
Kusūrın eyle zeyl-i 'afv u ihsānuñ ile hātā
- 20 Didi tebşīr idüp teşrīfini 'ālem bunı tārīh
Hezār 'izz ile oldı hākim-i Konya Bekir Paşa
(1153)

92

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Maḥmūd Efendi-zāde o şadrü'ş-şüdūr-ı 'ālem
'Abdü'r-raḥīm Efendi sūtūda kerem-penāh
- 2 Devlet - sarāy-ı pāki ḥarīk-i kebīrde
Çün muḥterik olunca hākister-i siyāh
- 3 Bed eyleyüp bināsına bir vaqt-i sa'dde
Bez-i naqd-i himmeti bī-rayb ü iştibāh
- 4 Bu resm-i dil-nişīn esās-ı bināsın
Tekmīline muvaffak idüp Ḥazret-i İlāh
- 5 Maḥdūm-ı ḥādimiyle şafā-yı derūn eyle
Sākin ola içinde ilā yevmi'l - intibāh
- 6 Tārīh olup tamāmına bā - 'avn-i Kirdgār
Bu beyt kıldı ḥāme-i Tevfīk 'i cilvegāh
- 7 'Abdü'r-raḥīm Efendi bu cāy-ı müzeyyeni
Pāk-i laṭīf yaptı sa'īd eylesūñ İlāh

93

TĀRĪḤ-İ MENZİL-İ BİNĀ ŞUDEN -İ ‘OSMĀN BEG EFENDİ*

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Bāreka’llāh beyt-i zībā leṭāfet-i iḥtivā
Habbezā devlet-sarāy-ı sa‘d-ı bıkır ü dil-güşā
- 2 Kūşe-i ebrū-yı ḥeft der litāfı almak
Kehkeşān-ı asmāna çin-i i‘tilā irtikā
- 3 Her leb-i nām-ı felek-fersāsı ṭāḳ-ı cennete
Olmada dendān-nümā-yı ḥande vü hüsn-i behā
- 4 Bilmezem cennet midür ifrāt-ı şafvetden yāḥūd
Her ṭarafdan olması ‘aks-i ḥabīb
- 5 ‘Afesin im‘ān-ı nazarla hey’et-i mecmu‘ası
Fihris-i icmālden tefşil-i ‘adne gūyiyā
- 6 Görse rıdvān hüsn-i ṭarḥ-ı sūḳ
‘İzzet - i derbāni-i cennetden eylerdi ābā
- 7 Mihr şanma dāğ-ı reşk-āverdi yāḥūd anuñ
Oldı gül-miḥ-i deri meşhūd-ı mir‘āt-ı semā
- 8 Kemterin çārüb-ı dergāh olmağičün her seḥer
Çarḥ-ı ferāş-ı şabāya ‘arż ider bāl-i humā
- 9 Şarḥ-ı Hāmān kaşr-ı zībā-yı Ḥavernaḳ- fi’l - meşel
İki mışra olsa bu şeh-beyt-i resāne gūyā
- 10 Öyle bir
Oldı mazmūn-ı laṭīfi nükte-i zevk-i şafā
- 11 Vaşf olmaz mı o beyt-i bī-‘imād kim ide
Ol kerimūñ feyz-i süknāsıyla kesb-i i‘tilā

93 B 58a, E 68a

* Başlık E

4 b Mısra eksik yazılmıştır.

6 a Mısra eksik yazılmıştır.

10 a :-B; Noktalı kısım harfler belirgin olmadığı için okunamadı.

- 12 Faḥr-ı emcād mevāli-i ma‘den-i faẓl u hūner
Dü demān-pīrā-yı eṣrāf-ı aṣālet īmā
- 13 Nāmdāş-ı pāk-ı zi’n-nūreyn-i mīr-i muḥterem
A‘ni ‘Oṣmān Beg Efendi menbā‘-ı ‘ilm ü ḥayā
- 14 Kuvvet-i mi‘mārı ṭab‘-ı selīm ile añā
Oldı bu resme esās aġāz-ı ḥüsn-i intibā
- 15 Kālb-i yārānveş derūnı dā’imā ma‘mūr olup
Mıṣra‘-ı bālī güşāde ola çün dest-i du‘ā
- 16 Yümn-i devlet pāsbān-ı dergehi olup müdām
Za’ir-i bāb-ı felek-fersāsı Tevfīk-i Ḥudā
- 17 Dir nigāh-ı endār istiḥsān olan tāriḥ çün
Yapdı ‘Oṣmān Beg Efendi yümn ile ‘ālī - binā
(1164)

94

TĀRİḤ-İ MENZİL-İ VĀLİD MERḤŪM**Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün*

- 1 Ḥamd-i bī-ḥad ki Hazret-i Mennān
Kıldı ruḥsār-ı merāmı ‘ayān
- 2 Şadr-ı Rūma ikinci def‘a
İtdi dünyā efendiye iḥsān
- 3 Ol da Eyyüb Efendi’yi kıldı
Faşl-i aḥkām-ı şer‘ için şāyān
- 4 Ḥabbezā merd-i bāhirü’l-efḍāl
Menbā‘-ı ‘ilm ü māye-i ‘irfān

12 b īmā: -B

14 b intibā:-B

94 B 58 b, E 70a

* Başlık E

- 5 H̄ayr ü berre müdām olup maḳrūn
Dola evṣāf-ı ʿadl ile cihān
- 6 Cevheri ḥarf ile ider Tevfīḳ
Naṣb-ı tāriḫini beyt-i beyān
- 7 Zīb-i ṣadr-ı güzīn-i ṣerʿiyān
Ḳıldı Eyyūb Efendi'yi Yezdān (1153)

95

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

- 1 Cenāb-ı mükrim-i hünerver-i naḳḳād
Daḳīḳadan-ı kemālāt ṣahib-i istiʿdād
- 2 Melek- ḫiṣāl Muḥammed Saʿid Efendi kim
Edīb ü kāmīl ü dānā - dil ehl-i rüşd-i reṣād
- 3 Bīnā vü resmi bu sāhilgeh-i ṣafā - bahṣuñ
Ḥarābe teng idi çün
- 4 Nüḳūd-ı himmeti ṣarf ile ṭabʿ-ı miʿmārı
Bu gūne aḫsen-i resm üzre eyledi bünyād
- 5 Maḫalli eltāf-ı āb ü hevāsı rūḥ-efzā
Bināsı ceyyid ü resm-i laṭifi ḫayret - zād
- 6 Egerçi muḫtaṣar baḳılsa göstermiş
Hezār gülṣen-i pür-berg-i nāzda üstād
- 7 Mübārek ola bu saḫil-sarāy-ı nev- bünyād
Ki oldı ḡıpta- nümā-yı behiṣt-i ʿidād
- 8 Bu ḳaşr-ı dil-keṣ-i yektāya nisbet eylesen eger
Ḳuṣūr-ı cenneti elbet bulur iderek müzdād
- 9 Ḥuceste-fihris-i mecmūʿa-i ṣafādür kim
Bulundı bunda fuṣūl-ı kitāb-ı sevḳ-i murād

- 10 Bulunca nisbet nām-ı sa‘īdi ile şeref
Bu cāy-ı dil-keşe dinse sezā sa‘d - ābād
- 11 Olup içinde nihāl-i vücūdı müşmir-i kām
Medi’d- dühūr ola şad-rīşe-efgende şād
- 12 Degül nazīre egerçi o beyt-i mevzūna
Çalem bu beyt ile tārihin eylemiş be-yād
- 13 Sa‘īd Efendi bu sāhil-sarāy-ı vücūdı
Müceddid eyledi binā mübārek-bād

96

**TĀRĪH-İ VELĀDET-İ MAHDŪM VĀLĪ-İ
KONYA EBŪBEKİR PAŞA***

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Şad müjde kim zühūr idüp maṭlūb-ı derūn
Viridi netice-i ehlin Ḥazret-i Mecid
- 2 Bāğ-ı cihānda pūr-rūşen ebr-i feyz ile
Oldı reside-bāde nevgülbin-i ümid
- 3 Devr-i felekde bir iki kaç gün ağırlayup
Vaqtinden evvel oldı nümūde sürūr-ı ‘id
- 4 Kıldı kemāl-i aḥsen-i taḳvimde zühūr
Bir necl-i dil-pesend cihān-ı kemalde reşid
- 5 Pişāni üzre pertev-i iḳbāli berḳ urup
Zātında ṭavr-ı fazl-ı hūner zāhir bedid
- 6 Çün servi ser-efrāz ola bāğ-ı cihānda
A‘dāsı ser-nigūn ola hem-çün dirāht-ı bid
- 7 Dā’im idüp zeyn-i sa‘ādet-i sermedī
Ḥak ide sāye peder-i emcedin medid

96 B 61a, E 73a

* Başlık E

- 8 Tevfîkveş kemâl-server-i neşât ile
Tebrik-i mevlîdine idüp gûş-ı mezîd
- 9 Tebşîr birle mışra^ç-ı târihînin didüm
Şehr-i vücûda başdı kâdem Muştafa Sa^çîd
(1153)

97

**TÂRİH-İ VELÂDET-İ MAHDÛM ‘ABDU’RRAHÎM
EFENDİ-ZÂDE EMİN EFENDİ***

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Hâzret-i ‘Abdu’r-rahîm - zâde Efendi’ye çün
‘Avn ü ‘inâyet idüp Hâzret -i Rabb-i Mücîb
- 2 Es‘ad-ı sa‘âtde tevâfuğ-ı nahl-i serüm
Nûr gibi toğdı bir necl-i habîb ü lebîb
- 3 Zâtı olup dâ’ima rüşd-i hıfz-ı Hudâ
‘Ömr ü kemâlât ile ola edîb ü lebîb
- 4 Söyledi Tevfîk-i dâ‘i aña târih-i tâm
İtdi velâdet bu dem geldi Muhammed Munîb
- 5 Bir de ziyâde idem mışra^ç-ı târih aña
‘İzzet ü ‘irfân ile geldi Muhammed Munîb
(1188)

98

**TÂRİH-İ VEFÂT-I VÂLİD FAĞİR
RAHMETU’LLÂHÜ’L - MELİKÜ’L KÂDİR***

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Fûrûğ-ı hâne-i dil revnağ-ı ‘ömr-i girân-mâye
Cenâb-ı vâlid-i şefkat me‘ab-ı ‘atıfet - râye

97 B 61 b, E 73b

* Başlık E

98 B 61b, E 73b

* Başlık E

- 2 Şekve mesned-i beytü'l - hayât iftihârım kim
Vücûdı olmuş idi dü demân-ı dehr-i pîrāye
- 3 Reh-i tedrîsi şarf-ı nağd-i 'am ile idüp tekmīl
Harîdâr oldu neyl-i manşîb-ı vâlâ-yı kurbāya
- 4 Bulup medhal der-i dârü'l - beķāya mahrec-i tenden
'Azîmet eyledi rûh - ı revānı cāh-ı vâlāya
- 5 Olup zıll-i zalîl nağl-i Tûbâ cāy-ı ārāmî
Civār-ı rahmet-i darü'l - huzura ola hem- pāye
- 6 Diği târiḫ-i fevtin hāme-i Tevfîķ-i ğam - dîde
Tarîķi tay idüp Eyyûb Efendi gitti 'uķbāya
(1157)

99

TÂRİḫ-İ VEFÂT-I HURREM 'AṬÂ EFENDİ**Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün*

- 1 Yine bir bānū-yı gül-pisterüñ taķdîr-i Rabbāni
Ten-i nazikterin ķıldı firāş-ı lehde erzāni
- 2 Münevver nām bir bānū-yı rûşen-dil ki ruḫsārı
İderdi şermsār-ı ḫüsn-i ṭal'at-ı māh-tābānı
- 3 Züleyḫa- ḫil'at ü Zehra - ṭabi'at Rābi'a- ḫaslet
Ḥarem- zîb-i 'Aṭâ Molla Efendi Meryem-i şānî
- 4 Ḥavf-ı merg ile māh-ı cemāli pür-kelef oldu
Münevver olmuş iken āsmān-ı hürşîd-i iḫsānı
- 5 Daḫı geldi medîn behçet-sarāy-ı dehr-i fānîde
Nesîm-ı dil-keşin bāğ-ı ḫayāt-ı vird-i handānı
- 6 Perîşān eyledi evrāķ-ı 'ayş-ı ergaduñ hayfâ
Gülistān-ı fenānuñ bād-ı fazl-ı berg-i rizānı

- 7 Olup şahın-ı şariḥ-i enver-i reşk-âver-i firdevs
Derûn-ı kaşrı olsun maṭla^ç-ı envâr-ı Yezdâni
- 8 Didi târiḥ-i fevtin kudsiyân-ı ḥatm-ı du^çâ ile
Kıla rûḥ-ı münevver ḥacle-cây-ı ^çadni nurâni
(1157)

100

Fâ^çilâtün Fâ^çilâtün Fâ^çilâtün Fâ^çilün

- 1 Zevce-i Maḥmûd Efendi - zâde Zeyne'l - ^çAbidîn
Duḥter-i müftî-i esbaḳ maẓhar-ı ^çavn-i İlâh
- 2 Durretü'l - iklîl-i mestûrât-ı tâcü'l - muḥsenât
A^çni Ḥ^çâce Şâliḥa Ḥânım merâḥim-destgâh
- 3 İrci^çi emrin idince gûş-ı hûşı istimâ^ç
Elvedâ ^çidüp riyâz-ı ^çadne oldı rû-be-râh
- 4 ^çÖmrin imrâr eyleyüp zühde şalâḥ-ı hâl ile
Olmamışdı bir nefes maḡrûr-ı mâl ü ḡurre-câh
- 5 Nice evḳâf-ı şerîf ü aḥsen-i a^çmâl ile
Ḥaḳ nice ḥayrâta Tevfîḳ eyledi bi-iştibâh
- 6 Raḥmet-i Ğufrân ile cinâna idḥâl idüp
Eyleye müstaḡraḳ-ı nûr-ı cemâl anı İlâh
- 7 Ḳudsiyân vird eyleyüp târiḥ-i fevtin didiler
Kıla Ḥâcer Sâliḥa Ḥânım cinânı cilvegâh
(1169)

101

TÂRİḤ-İ VEFÂT-I HEMŞİRE ^çABD-I FAḲİR*

Fâ^çilâtün Fâ^çilâtün Fâ^çilâtün Fâ^çilün

- 1 Âh kim bu baḡbân-ı dehr-i kem-perver yine
Cevr ile kıldı ḳaṭ^ç-ı gül-i naḥl-ı ümîd

100 B 62a, E 74b

101 B 62a, E 74b

* Başlık E

- 2 Duḡter-i sa‘d - aḡteri Eyyüb Efendi kim dirig̃
Ḥābgāhın kıldı ḡāk-i tere taḡdīr-i Mecīd
- 3 Zūhd-i ‘işmetde mişāl-i Rabi‘a yektā idi
Feyz-i edeb-i necābetde çü Zehrā bī- bedīd
- 4 Eyleyüp seyli cevri- raybe’l-menūn rūzgār
Bir büyük ‘ayş eyledi bezmde bu çarḡ-ı ‘anīd
- 5 Merg-i nā-geh-res ḡam tidi ḡāmet-i bālāsını
Gülşen-i dehr içre olmuş iken nihāl-i nev-resīd
- 6 Ḥaḡ nüvīd-i ‘uzvın idüp zebli-i sū-yı emān
Ḳılsun āzāde ḡırām-ı ‘adn anı yevmü’l-va‘īd
- 7 Kudsiyān-ı ‘arş-ı ā‘lā didiler tāriḡini
Zāhid-i ḡādına raḡmet eyleye Rabbü’l- Vāḡid
(1158)

102

TĀRİḤ-İ VEFĀT-I MAḡDŪM NECĪB EFENDĪ**Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün*

- 1 Muḡammed-nām ehl-i fażl şāhib-dānişün ḡayfā
Güzīde necl-i ‘āli-ḡadri E’s-Seyyid ‘Ali Mollā
- 2 Daḡı tāze yetişmiş serv-i ser-sebz ü necābetger
Diriḡā berg-i ‘ayş eyledi bād-ı vebā ifnā
- 3 Oḡur vird-i zebān idüp melāik fevtine tāriḡ
‘Ali Molla maḡāmın kıla Allāḡ cennetü’l - me’vā
(1164)

103
TĀRĪḤ-İ VEFĀT*

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Eyledi hüküm-i қаза bir zen-i pākin hayfā
Bāliş ü pister ārāmgehin ḥāk-i siyāh
- 2 Hātif-i ğayb añun fevtine itdi tārīḥ
Raḥmete lāyık ide Sāliḥa ḳadını İlāh

104
TĀRĪḤ-İ VEFĀT-İ KERĪME-İ ŞEYḤ MOLLA EFENDİ*

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Āh kim bir ğonce-i gül-pisterüñ dest-i ecel
Ḳıldı berg-i 'ayşını pejmürde bād-ı ḥazān
- 2 Sadr-ı Rūm-ı sābıḳ ā'nī şeyḥ efendi duḡteri
Tāc-ı mestūrāt 'işmet-nām 'iffet-i āşiyān
- 3 Gülşen-i fānīde cūn- bŷy-ı vefā şemm itmeyŷp
İrci' i emriyle itdi 'azm-ı gül-geşti cinān
- 4 Nev-resīde bir nihāl-i nāz iken itdi dirīḡ
Merg-i nā-geh-res nihāl-i ḳaddini hāke nihān
- 5 Olmış idi ol harem-zīb-i sarāy-ı 'izz ü nāz
Hŷsn-i ḥulk ü zŷhd ü 'iffetde mŷşārŷn-bi'l-benān
- 6 Murḡ-ı rŷḥun nahl-i tŷbāda Hudā-yı müste'ān
Eylesŷn Şıddıka vŷ Zehrā ile hem - āşiyān
- 7 Fevtinŷñ hātif didi tārīḥ-i cevher - dareyni
Cilvegāhı oldı 'İsmet Ḥānım' uñ dār-ı cin (1172)

103 E 75a

* Başlık E

104 B 62b, E 75a

* Başlık E

105
TĀRĪḤ-İ MENZİL-İ VĀLİD MERḤŪM*

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Zihī beyt-i mu'allā bārekā'llāh menzil-i ra'nā
Ḥoşa cāy-ı ferah-zā levḥaṣ Allāh tarz-ı müsteṣnā
- 2 Bu nev-cā-yı bülend ü dil- pesendi tarz-ı bī-mānend
Sezādur olsa reşk-efzā-yı kaşr-ı beytü'l-me'vā
- 3 Bu maṭbu'u münakkaş tāk-ı dil-keş-i beyt-i cennet-efzā
İder her nazara tefrīh kalb-i merdum-ı dānā
- 4 Dinürdi mişli mir'āt-ı kevnde nā-müşāhiddür
Mücellā levḥāsında aña 'aksi olmasa hem-pā
- 5 N'ola farṭ-ı leṭāfetden sezādur dirse bu ḥürşid
Meşām-ı cāna ṭākında muşavver her gül-i zībā
- 6 Nümāyān her nazarda 'ālem-i zevk ü şafā her-giz
Sezā mir'āt-ı İskender dinürse cāmına ḥālā
- 7 Güşāyīş- baḥş olur gül-gonce-i ṭab'-ı şafā-cūya
Hubüb itdükçe revzenden nesim-i feyz-i rūḥ-efzā
- 8 Eger rıdvān bu beyt-i dil-keşe olsa nigāh-endāz
İderdi ber-dehān engüşt-i istiḡrāb-ı bī-pervā
- 9 Ḥuşūşā ol mekān itmektedir kesb-i şeref dā'im
Mekīn oldukça aña ol ḥazret-i zāt-ı kerem-pirā
- 10 Mekārim-kār u hoş-reftār u luṭf-ı merḥamet-kirdār
Hünerver ehl-i perver pāk- gevher fāzıl ü dānā
- 11 Sehāb-ı evc-i himmet ḳulzūm-ı bī-sāḥil-i 'izzet
Dür-i yektā-yı eşdāf-ı fażilet - kân-ı gevher - zā

105 B 62b, E 75b

* Başlık E

9 b ol:-E

- 12 Cihānuñ hoşmendi Hāzret-i Eyyüb Efendi kim
‘Adīl-i zātını görmiş degüldür dīde-i dünyā
- 13 Biḥār-ı cūdunuñ kim ḳatresidür ḳulzum-ı zaḥḥār
Şu‘a-ı fażlınuñ bir zerresi mäh-ı cihān-ārā
- 14 ‘Aceb mi cümle-‘ālem olsa midhat-gū-yı evşāfı
Meḥāsin-ı tab‘-ı pāk-i zūd-ı idrākinde lā-yuḥsā
- 15 Nevāz-ı şikār-ı ḳalb-i bī-kesān olmaḳda hem-vāre
Du‘ā-gū-yı devām-ı devletdür ḥalḳ ser-tā-pā
- 16 Gül-i iḳbālī gülzār-ı cihān içre olup ḥandān
Nevā- senc-i du‘āsı ‘ola ‘ālem ‘andelibāsā
- 17 Hemīşe gevher-i tābende-i zāt-ı şeref-baḥşı
Ola ziyet- fezā-yı künc-i ḥıfzı Hāzret-i Mevlā
- 18 Ḥarāb iken dil-i ‘uşşāḳveş bu mevki-i ‘ālī
İdüp nīm-nigāh-ı iltifāta elyāḳ u aḥr
- 19 O kân-ı mekremet Ḥātem - semāhat şarf idüp himmet
Bu gūne ṭarz-ı bülend ü nümāyiş eyledi bīnā
- 20 O beyt-i cān-fezāya çeşm-i im‘ān-ı başiretle
Nigāh - efgende-i taḥşīn olup sen daḥı Tevfīḳā
- 21 Yed-i mi‘mār tab‘ü tīşe-i ḥāme ile bī-pervā
Binā ḳıl bir müferrih beyt-i zībā ṭarz-ı bī-hemtā
- 22 Naẓīr ola o beyt-i dil-keşe ḥüsn ü leṭāfetde
Olup her mışra‘-ı maṭbu‘-ı bir tāriḫ-i müsteşnā
- 23 Zihī Eyyüb Efendi ḳıldı ebnā ḥāne-i ā‘lī
Medār-ı sa‘d ü iḳbāl ola bu dār-ı feraḥ-efzā
(1151)

106

TĀRĪḤ-İ VELĀDET-İ MAḤDŪM ‘ ABDU’RRAḤĪM
EFENDĪ-ZĀDE EMĪN EFENDĪ*

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Şebāngeh oldı ṭāli ‘āleme bir kevkeb-i pür-nūr
Münevver oldı rüz-ı rüşenāsā beyt-i deycūr
- 2 Ḳarirü’l-‘ayn idüp feyz-i ṭulu‘-ı dīde-i zātı
Ḳulüb-ı ğamgüsār-ı intizārı eyledi mesrūr
- 3 O dest-i devlet ile mehd-i vücūdı eyledi şerīf
Cenāb-ı Ḥāzret-i necl-i necīb-i mekremet- mevfūr
- 4 O maḥdūm-ı mükerrerem kim tecelliyāt-ı Bāri’dēn
Füyūzāt-ı necābet ‘unşur-ı pākinde nā-maḥşūr
- 5 Nümūd-ı fıtratından cevher-i zühd ü zekā meşhūd
Cebīn-i enverinden nūr-ı iḳbāl ü kerem manzūr
- 6 Degül ‘ıḳd-ı Şüreyyā ḥ‘āce şeşder-i eflāk
Mücevher- mühre-i gehvāre ‘arz idüp diler
- 7 Şafaḳ la‘līn ḳimātı atlas-ı çarḫ oldı
Melek - lalāsı kemter dāye ḫidmet - güzārı hūr
- 8 Olaydı vāreste-i jeng kesāfet-i serdābı
Cihānda pertev-i iḳbālī olsun gün gibi meşhūr
- 9 Müşārün - bi’l- benān fāyıḳu’l-aḳrān olup dā’im
Müsellem olsa āşārı eger manzūr eger mensūr
- 10 Emīn ü sālīm idüp ba‘zı ālām ü küdüretēn
Ola hem-vāre ḫüsn-i neş‘etinden dīde bed-hūr
- 11 Du‘ā idüp didim tāriḫ sāl-ı mevlīdin Tefvīḳ
Necābetle Muḫammed Salim’i Allāh ide ma‘mūr (1165)

106 B 63a, E 76b

* Başlık E

6 b Mısra eksik yazılmıştır.

107

TĀRĪḤ-İ VELĀDET-İ BİRĀDER-İ FAḤİR*

Müfte' ilün Fā'ilün Müfte' ilün Fā'ilün

- 1 Şulb-ı birāderden itdü kerem ol Kirdkār
Es'ad-ı sâ'itde bir necl-i necîb ü 'arîḡ
- 2 Fazl-ı kemâlât ile aṭvel-i a'câr ile
Devlet-i dāreyne Ḥaḡ eyleye anı ḡaḡîḡ
- 3 Müjde - res mevlidi didi bu târiḡini
Ḥüsn-i necābet ile geldi Muḡammed Refîḡ

108

TĀRĪḤ-İ NĀ'İB - ŞUDEN-İ FAḤİR BE-NAḤİYE-İ PÜRŪS*

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Meşşâta ḡaza bezeyüp bîkr-i fikrimi
İtdükde cilve ḡacle-i vuşlatda ḡün 'arūs
- 2 Târiḡ ḡüne oldı bu mısra'la leb-ḡüşâ
Tevfîḡ Efendi ḡakim-i nâḡiye-i Purūs
(1166)

109

Fe'ilätün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Dürri-zāde Efendi Ḥazreti'nün
Necl-i maḡdümü bir ḡüzide-şıfât
- 2 İftihār-ı müderrisîn-i kirām
Nāmdāş-ı Nebî-i ebu'l-berekât

107 B 63b, E 76b

* Başlık E

108 B 63b, E 77a

* Başlık E

109 B 65 a, E 80a

- 3 Nev-resīde nihāl-i ‘izzet-i ebken
Oldı efsūrde-i ḥazān-ı memāt
- 4 Bulmayup kām-ı i‘tibāra sezā
Gülsitān-ı cihānda b̄y-ı sebāt
- 5 Gelicek nefis-i muṭma’innesine
İrci’i emri kıldı terk-i ḥayāt
- 6 Vire r̄z-ı cezāda Ḥazret-i Ḥaḳ
Afv ü ğufrān ü rif’at-ı derecāt
- 7 Mülhem olup bu beyt-i tāriḥi
Hatıf-ı ğayb didi vaḳd-i vefāt
- 8 Çemen-i ‘adne aldı zīb-endāz
Nev-nihāl-i vücūd-ı ebu’l-berekāt
(1179)

110

Mefā’ilün Fe‘ilātün Mefā’ilün Fe‘ilün

- 1 Ḥoṣā maḥall-i ferāḥ-zā zihī maḳām-ı cemīl
Ḥuceste ḳaşr-ı mu‘allā sūtüde cāy-ı maṣīf
- 2 Bu beyt olunsa sezā müstezād-ı bāğ-ı İrem
Olur denilse de manzūme-i ḥāne-i redīf
- 3 Zülāle ābı olup cīn-fürüş-ı istiğnā
Nesīm-i cennete hem-ḥasiyet hevā-yı lāṭif
- 4 Gelüp görenler olur ṣenāsma der-kār
Gerekse nāṭıḳ u ṣāmit gerek teyīd ü ṭarīf
- 5 Ḥayāt - baḥş olur insāna bunda bād-ı vezān
Ne deñlü olsa cānda hevā ṣaḳıl ü kesīf
- 6 Bu mevḳi’ olsa n’ola ḥüsn-i ṭarḥla yektā
Ki oldı muḥteri’-i ṭab’ı pāk-i zāt-ı ṣerīf

- 7 Cenāb-ı Hāzret-i Es'ad Efendi-zāde k'odur
Şerīf-i sa'd me'ser-i zemaḥşer-i tasnīf
- 8 Yegāne faḥr-ı mehādīm nuḥbe-i emcād
Melik-şiyem ḥasenü'l-ḥulḳ u muttaḳī vü 'afīf
- 9 İdüp bu mevḳi'ı gūya tetimme-i āşār
Güzīde nüshāyı ḳıldı zamīme te'līf
- 10 Olup vücūdı cem'i maḥalde ğamdan emīn
Şafālar eyleye şayf ü şitā rebī' ü ḥarīf
- 11 Lisān-ı ğayb aña tāriḥi didi Tevfīḳ
Medār-ı 'izz ü şafā oldı caygāh-ı şerīf (1180)

111

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Cenāb-ı Hāzret-i Hāḳ Seyyid Efendi'ye
Kerīme ḳıldı 'atā mażhar eyleyüp 'avne
- 2 Añın vilādet tāriḥini didi hātif
Gelüp Hadīce ḳadem başdı sa'dle kevne
(1181)

112

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Cenāb-ı Hūdā-yı keremdārız mumdūḳ dānā dil
Kerimü'l - ḥulḳ u maḥbübü'l-ḳulüb ü mefhāru'l - eşbāh
- 2 Melek-ḥaşlet sūtūde-menḳabet hem-nām-ı peygamber
Yegāne müfti-i şehr-i Selānik 'ārif-i bi'llāh

8 a nuḥbe-i emcād:-B

111 B 65b, E 81b

112 B 65b, E 82a

- 3 Der-i Hâk'dan idüp deryûze elţâf-ı ğussaya
Olurđı rûz u Şeb emr-i tenâsülde inâyet-ĥvâh
- 4 İderken intizâr u Őevĥ-i rûz-efzûn ĥendân sâl
Hâk iĥsân itdi bir naĥl-i edîb-i muĥterem nâ-gâh
- 5 Sirişte cism-i pâki 'unşur-ı 'ilm ü ma'ârifden
Cebîninden nümâyân pertev-i iĥbâl-i 'izz ü câh
- 6 Olup hem-vâre ma'âmûr u mu'ammer 'izz ü dâniŐle
Ĝam u ekdârdan Hâk ĥânedânın hıfz ide her gâh
- 7 Didi ĥviŐ ü tebârı Şâd olup Tevfîĥ aña târiĥ
Gelüp 'izz ile ekvâna müşerref ĥıldı 'Abdu'llâh
(1180)

113

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Ğudâ sâl-cedîdi pâdŐâha eyleyüp mes'ud
Şafâ itsün serîr-i salţanatda Şad hezâr â'vâm
- 2 İki Şeh-zadegâni ile selâtinün Cenâb-ı Hâk
Ğatâdan Őaĥlasun devr eyledikĥe ĥarĥ-ı heft ecrâm
- 3 Dü Şeh-zâde iki ĥuĥb-ı velâyetdür velî Şimdi
Cihân itmekde üçler himmetine intizâr-ı tâm
- 4 Yazdı bir beyt ile 'arz-ı 'ubûdiyyet ider ĥâmem
Anuñ her mısra'ı târiĥ-i nev-sâlî ider i'lâm
- 5 Şeh-i 'adl-âvere nev-sâlî es'ad eyleye Bârî
Hezerân müjde geldi 'âleme sâl-i sürûr-ı encâm

MUSAMMATLAR

1

TAHMİS-İ ĞAZEL-İ RÂĞİB PAŞA*

Mefā'îlün Mefā'îlün Mefā'îlün Mefā'îlün

I

- 1 Piyâlem mâye-efzâ-yı ğam u ekdârdur sensüz
- 2 Fürûğ-ı bâdem berķ-i ğarmen-i esrârdur sensüz
- 3 Şu'â-ı bâşıram insân-ı 'ayne bârdur sensüz
- 4 Nigâhum gül be-çeşm-i ğasret-i dîdârdur sensüz
- 5 Ser-i müjğanlarum ğâr-ı ser-i dîvârdur sensüz

II

- 1 Dü dîde muķtebesken tâb-ı mihr-i rûy-ı âlûñle
- 2 Fezâ-yı sîne reşk-i Tûr idi nûr-ı cemâlûñle
- 3 Lebûñ kim len terânî-gûy ola men'-i vişâlûñle
- 4 Şeb-i firķat tecellî- zâr-ı ğasretdür ğayâlûñle
- 5 Nihâl-i medd-i âhum naĥl-i âteş-bârdur sensüz

III

- 1 Hevâ-yı germ-i mihrûñ şöyle olmuşdur lehib-endûd
- 2 Ki ednâ aĥkeri sâmân-ı sûz-ı âteş-i Nemrûd
- 3 Olur tennûr-ı âteş ğayz-ı 'aşķ oldıķça tâb-efzûd
- 4 Şerer şeb-nem gül âteş serv-i ser-keş şu'le sünbül dûd
- 5 Ser-â-pây-ı gülistân 'ayn-ı âteş- zârdur sensüz

IV

- 1 Olan dil-ğaste dâ'ü'l - 'uzâl firķât-ı cângâh
- 2 Olur mı hiç şifâ-yâb-ı dem-i cân-baĥş-ı ruĥu'llâĥ
- 3 Bu şivengâh-ı cisminde lisân-ı ğâlî her ğâh
- 4 İder ĥûn girye dâğ u câme-i nîlîde mâtem âh
- 5 'Âceb tâb-ı teb-i firķatle dîl bîmârdur sensüz

1 İ 92a, B 96b, R 85b, E 56b

* Başlık İ,E ; Tahmîs-i Gazel-i Râğib B;

Tahmîs-i Ğazel-i Râğib Paşa Raĥima'llâhu Ta'âla R

II- 3 Lebûñ :Lebin E

IV-1 Mısra eksik yazılmıştır.

V

- 1 Cihānuñ naqş u kārından o deñlü nağme-perdāzum
- 2 Ki dest-i muṭṭırb-ı devrānda geh mızrāb u geh sāzum
- 3 Reg-i mevc-i hevādan şan muşavver rūh-ı pervāzvm
- 4 Ser-ā-ser şöyle seyr āheng-i feryād u nevā-sāzum
- 5 Gelū ney üstüh^vān-ı sīne mūsikārdur sensüz

VI

- 1 Olup Tevfīk' e her mū bir ḥalīde ḥār-ı ğam-ğüster
- 2 Muğaylān - zār-ı miḥnetdür ser-ā-ser bāliş ü pister
- 3 Nice ḥūn - ābe - rīz olmaz dil-i mecrūḥ u çeşm-i ter
- 4 Nıgeh-i çeşmümde nışter her nefes sīnemde bir ḥançer
- 5 Muḥaşşal Rāğıb'a ömrüm ḥayāt āzārdur sensüz

2

TĀHMĪS-İ ĞAZEL-İ NĀBĪ*

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

I

- 1 Evvel esbāb-ı merām-ı dili telfīk gerek
- 2 Soñra baḥşāyiş-i ḥaḫdur diyü taşdıḫ gerek
- 3 Fıkr-i tedbırde zan itme ki ta' miḫ gerek
- 4 Ne tehāvün-i ṭaleb - kāre ne tedḫiḫ gere
- 5 O da bir dād-ı Ḥudā'dur aña tevfiḫ gerek

II

- 1 Gösterüp sāhte taḫvā vü kerāmet ḥalḫa
- 2 Şanma vüs' atde ola zarr u i' ānet ḥalḫa
- 3 Eyleyüp sem' a vü tesbīḫini ' ālet ḥalḫa
- 4 Ey şatan ḥarf-i taşavvufla vilāyet ḥalḫa
- 5 Ḥarf-i taḫlīd ile olmaz aña taḫkīk gerek

2 İ 92b, B 97a, R 86b, E 57 a

* Başlık İ,E; Taḫmīs-i Ğazel-i Be-Cenāb-ı Nābī B; Taḫmīs-i Ğazel-i Nābī Nevvera'llāhu Merḫada R

I-3 Fıkr-i tedbırde: Fıkr ü tedbırde B,R

III

- 1 Yeter inşâf yeter ola şikem- perver-i ten
- 2 Çeşm-i hırşını meger seyr ide hâk-i medfen
- 3 Vesah-i 'ucb ile âlûde iken dest ü dehen
- 4 Saña ey câh-perest el yumağa 'âlemden
- 5 Miski şâbun ile sîmîn-legen ibriķ gerek

IV

- 1 Pertev-i neş'e-i mey yâre virüp âb ile tâb
- 2 Kıldı çün jâle 'araķ-rîz o mehi tâb-ı hiçâb
- 3 Tırfe - reng itdi ruķ-ı âlîna ol câm-ı şarâb
- 4 Germi-i şerm-i gül-i rûyun ider ğarķ-ı gül-âb
- 5 O 'araķ çıķmağa ne ķur'a ne inbîķ gerek

V

- 1 Yâre 'arz itme şaķın nân u peynîr ü âbı
- 2 Toldurup câm-ı billûra mey-i âteş - tâbı
- 3 Bezme kıl tehyi'e Tevfîk şarâb-ı nâbı
- 4 Leb-i la'line gerek sâğar-ı lâ'lîn Nâbî
- 5 Ol iki mûhri biri birine tatbîķ gerek

3

TAHMÎS-İ ĞAZEL -İ 'ÂTIF*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

I

- 1 Şâ'ir-i sihr- âferinüm çarķ olup mülzem baña
- 2 Tercümân-ı sırr-ı ğaybü'l- ğaybdür hâmem baña
- 3 Çün kemâhî oldı hep sihr ü beyân mülhem baña
- 4 İdemez 'arz-ı beyân bir merd-i mu'ciz-dem baña
- 5 Rûķ-ı Hâssân olsa şâyân idi müstaħdem baña

3 İ 93b, B 97a, R 86b, E 57b

* Başlık İ,B,R ; Tahmîs-i Gazel-i 'Âtîf Efendi E

II

- 1 Gerçi yār incāz-ı va^çd-i buseyi te^hh̄ir ider
- 2 Līk olur dilde hezārān şevk-ḥ^v āhiş cilve-ger
- 3 Cünbüş ü lerzişde çün sīm-āb olup ey
- 4 Bī-ķarār şevk-i şirīn la^çlüm itmez hiç eşer
- 5 Tīşe-i cevri felek tahtında da tursam baña

III

- 1 Reng-i rūyun eyleyüp zerdīn ü cismin dāgdār
- 2 ^çAşķ u sūzişe dem-ā-dem olmada zār u nizār
- 3 Leb-be-leb birbirine muṭrıbla olup rāzdār
- 4 ^çAşķı ifşā eylemez bende velī bir āh vār
- 5 Ketm-i külli itmede pervāne hem-demdür baña

IV

- 1 Gamzeñile sīnemi mecrūḥ idüp dem-be-dem
- 2 Eyleyüp luṭfuñ dü bālā bendeñe ne bīş ü kem
- 3 Tesliyet baḥş olmağı çün soñradan gördüñ ahem
- 4 Zaḥmıma olduñ nemek-pāş ile itmām-ı kerem
- 5 Rekz-i nem ķānı kerem ķıl nişter pür-sem baña

V

- 1 Çün dil-i Tevfīķ olup pā-der-gil-i ^çacz keşir
- 2 ^çĀlem-i ma^çnāda ṭab^çuñ olsa da gerd ü nemir
- 3 Kılma irsāl-ı ^çinān ḥāme-i edhem-i nazir
- 4 Hākim-i muṭlaķ edāya peyrevi ^çĀṭıf ^çasir
- 5 Ma^çnī-i ^çicāz-i ^çİsā olsa da mülhem baña

4

TAḤMİS-İ ĞAZEL-İ VECDİ*

Mefā^çilün Mefā^çilün Mefā^çilün Mefā^çilün

I

- 1 Siyeh- baḥt-ı zebūnum ṭālī^ç-i sa^çd-aḥterüm yoķdur
- 2 ^çAceb tenhā-nişin-i vaḥdetüm bir yaverüm yoķdur
- 3 Bu zulmet-ḥāne-i hicrāndan özge bir yerüm yoķdur

II-3 Mısra eksik yazılmıştır.

4 İ 94a, B 97b , R 87a , E 58a

* Başlık İ, B; Taḥmīs-i Ğazel-i Vecdī Raḥmetu'llāh-ı

Te^çāla Aleyh R; Taḥmīs-i Ğazel-i Vecdī Efendi E

- 4 Şebistān-ı ğamum bezmümde şem^ç-i enverüm yokdur
- 5 Fenā dünyāda ya^ç-ni bir müselleml dil-berüm yokdur

II

- 1 Nedendür ^çāşıkun şad ğüne pīç ü tābı var şimdi
- 2 Dilinde āh u vāh u dīdede hūn-ābı var şimdi
- 3 Elinde ^çālemūñ cām-1 şārāb-1 nāb-1 var şimdi
- 4 Serinde herkesin bir ğonçe-i sīr-ābı var şimdi
- 5 Benüm bu bāğ-1 dehr içinde bir berg-i terüm yokdur

III

- 1 Egerçi bü'l- heves nev-āşık-1 ruhsār-1 rīginim
- 2 Velī şabr u taḥammül ber-ḫaraf bir ḫurfe- āyīnim
- 3 Be-cāy-1 gül açılmış serde yokdur dāğ-1 hūnīnim
- 4 Ne pūr -zaḥm-1 nigāh u ne esīr-i zūlf-i miskinim
- 5 Añun için şaf-1 yārān-1 ^çaşık içre yerüm yokdur

IV

- 1 Dili üftāde kıldum āteş-i ^çaşık içre bī-pervā
- 2 Mizāb itdüm vücūdum pūte-i şabr içre ser-tā-pā
- 3 Derūnum ihtilāt-1 ğıll ü ğışşdan şāfdur ḫālā
- 4 Zer-i ḫāliş-^çayār itdi beni iksīr-i ^çaşık ammā
- 5 Ele alur anı bir dil-ber-i sīmīn-berüm yok

V

- 1 İdüp tazyī ^çnağd-i fırsat itdüm terk-i mā-yecdī
- 2 Ğarīb oldum fedā idüp vaḫanda ^çizzet ü mecdī
- 3 Yazık Tevfīk ğurbetde bu ^çömr-i nāzenīn geçdi
- 4 Sitānbul'a şu deñlü ārzu var dilde ey Vecdī
- 5 Uçardum bulsam ammā neyleyem bāl ü perüm yokdur

5
TAHMĪS-İ ĞAZEL-İ VEHBĪ*

Mef'ülü Fā' ilätü Mefā'ülü Fā'ilün

I

- 1 Ol sîne-şâf herkese mihr-i şeref gibi
- 2 Hiç dâğ-ber-dil olma meh-i pür kelef gibi
- 3 Tālma hılâb-ı künde-i dehre keşef gibi
- 4 Ol ben-nişin-i baħr-i maħabbet şadef gibi
- 5 Ümmid-i sâhil eyleme seng ü hazef gibi

II

- 1 Esb-i dil oldu beste-i peyvend-i cañ- güsül
- 2 Yüklendi bār-ı dehri helāk olsa yaħtemil
- 3 Olsa zebün şıtabl-ı rişâzetde ğam degül
- 4 Bî-vâyedür çerâgeh-i hûâhişden ehl-i dil
- 5 Zîrâ naşîb-i ħar-menişândur 'alef gibi

III

- 1 Bulduğça arz-ı ħâl-i derūnum saña vüsül
- 2 Va'd-i vişâlün itmişidi cilve-i ħuşül
- 3 Dilden bu 'ahd ü güft qarâr itdi mi zühül
- 4 Şâhâ ricâ-yı vaşl-ı dili itmedün qabül
- 5 Hâtır gönül yanuñda senün ber-ťaraf gibi

IV

- 1 Câm-ı maħabbeti içeli kûz-ı 'aşk ile
- 2 Farq idemem şebân-ı ğamı rûz-ı 'aşk ile
- 3 Germ olmasaydı şu'le-i cân-sûz-ı - 'aşk ile
- 4 Germiyyet itmeyeydi gönül sûz-ı 'aşk ile
- 5 Ta böyle âteşin - nağam olmazdı def gibi

5 İ 94b, B 98a, R 87b, E 58b

* Başlık İ, B; Tahmīs-i Ğazel-i Vehbī Raħima'llāh R;

Tahmīs-i Ğazel-i Vehbī Efendi E

II- 1 oldı:-E

V

- 1 Ser-germ idince neş'esi cām-ı maḥabbetüñ
- 2 Hün-rizlikde mişli bulunmaz o āfetüñ
- 3 Ey pîr-i bāde sırrını söyle bu ḥāletüñ
- 4 Her mest-i dil-siyāhı bu bezm-i melāhetüñ
- 5 Hünî midür o āfet-i ḥaṇçer-be-kef gibi

VI

- 1 Gāhi atıldum oğ gibi yābāna bir zaman
- 2 Çekdim gehi kemān gibi çok çille-i nihān
- 3 İtdüm fedā vücūdımı ger yaḥşi kerimān
- 4 Ümmîd-i yek-nigāhuñ idüp ey kaşı kemān
- 5 Tıtdum ḥadeng-i cevrüñe sînem hedef gibi

VII

- 1 Tevfîk'e söyledükce o nāzende dil-rübā
- 2 Ḥayran ider cihāmı o ḥoş-lehce ḥoş-edā
- 3 Takrîr-i bahş-i kāmıdan olup dehen-güşā
- 4 Olduḡca dür-nişār-ı sūḥān yār-ı Vehbi'yā
- 5 Oldum dehen-güşā-yı taḥayyür şadef gibi

6

TAḤMÎS-İ ĞAZEL-İ RÂMİZ BEĞ*

Mef' ūlü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

I

- 1 Tertîb-i bezm idüp o büt-i işve-sāz ile
- 2 Çeng ü rebāb ü deff ü ney-i pür-güdāz ile
- 3 'Āvāze-i 'Irāḡ ü hevā-yı Ḥicāz ile
- 4 Dilden nevā-yı nāle-i nāy-ı niyāz ile
- 5 Ŗoçdum o mū-miyānı bu şeb ince sāz ile

6 İ 95b, B 98 b, R 88a, E 59b

* Başlık İ, R; Taḥmîs-i Ğazel-i Râmiz B; Taḥmîs-i Ğazel-i Râmiz Aḥmed Beg E

II

- 1 Mestāne çeşm-i hışm ile itdikde bir nazār
- 2 Kān dökdi dāl-ı hañçer olup tîğ-i ğamzeler
- 3 Raħm eyle el-amān yeter insāf kıl yeter
- 4 Kırduñ geçirdüñ ‘ālemi ey mest-i ‘işve-ger
- 5 Ser- tîz-i ğamze vü nigh-i fitne-sāz ile

III

- 1 Gördükce hüsñ ü ānını ol fitne-cüşumuñ
- 2 Oldı gönülde bā’isi cüş u hurüşumuñ
- 3 Oldıkca müşterisi o kâle-be-düşumuñ
- 4 Bāzār-ı nāzda o büt-i ğod- fūrüşumuñ
- 5 Aldum kumaş-ı vaşlını nağd-i niyāz ile

IV

- 1 Sen şāh-ı hüsñsün ser-i dīvān-ı ‘aşğda
- 2 Yok saña ğālib olmışı merdān-ı ‘aşğda
- 3 İtdikce cilve nāz ile yek-rān-ı ‘aşğda
- 4 Çalduñ çü ğüy-ı dilleri meydān-ı ‘aşğda
- 5 Çevġān-ı turre-i siyeh-i hîle-bāz ile

V

- 1 Düşdüñse jāle gibi ħazîz-i mezellete
- 2 Ğam çekme müsta’id ola gör feyz-i rif’ate
- 3 Olduñsa müncezib eger envār-ı vaħdete
- 4 Elbet irişdirür seni mihr-i ħaķîķate
- 5 Var ise zerre ħāletün ‘aşğ-ı mecāz ile

VI

- 1 Çekdüñce yār nāz ile şahbā-yı sākızı
- 2 Tevfîķ olurdu ruħları ğül gibi kırmızı
- 3 Yazık degül mi aña behey kāfirün kıızı
- 4 Kılduñ fütāde payuña çün sāye Rāmiz’i
- 5 Bu cünbüş ü ħırām-ı ħad-i ser-firāz ile

III-1 Gördükce : Gördükde B, R, E

III-3 Oldıkca : Oldıkda B, R, E

7
TAHMİS-İ ĞAZEL - İ 'ĀRİF EFENDİ*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

I

- 1 Maḥabbet ehli için ruḥṣat-ı figān olmaz
- 2 Zebān u sāmī'a-i şūrī der-i miyān olmaz
- 3 Niġāh-ı 'acַz kadar ḳalbe tercemān olmaz
- 4 Lisān-ı ḥāl gibi nutḳ-ı pür-beyān olmaz
- 5 Rumūz u nükteveş insāna bir zebān olmaz

II

- 1 Hezār fitne vü āşūb ile melek-rūlar
- 2 Helāk-i 'āşıḳı ḳaşd itmiş ol cefā-cūlar
- 3 İdüp müşāvere baş başa ḳoydı bed-ḥūlar
- 4 Yaḳışdı ġamze ile ittiḥād-ı ebrūlar
- 5 O tır-i ser-keşe hiç böyle bir kemān olmaz

III

- 1 Müretteb eyleyicek bezmi sāḳī-i devrān
- 2 O şūḥı eyleyegör zūr-ı neş'eden ġaltān
- 3 Ḥumār-ı meyle geçüp kendiden olup 'üryān
- 4 Yatur firāşda mestānevār o şāha hemān
- 5 Niyāz-ı vuşlata bir böyle ḥoş zaman olmaz

IV

- 1 Degül ümīd-i vefā dehr-i dūndan ḳābil
- 2 Münāfaḳat ile mecbūldur zamāneyi bil
- 3 İdüp muḥafaḳa rāz-ı derūnı ve'l-ḥāşıl
- 4 Aḳılma kimseye maḥrem diyü şaḳın ey dil
- 5 Tecāvüz eylese sır āḫire nihān olmaz

V-3 Olduḡsa: Olduḳca E

7 İ 95a , E 60a

* Başlık İ, E

V

- 1 Kemāl-i şevk ile Tevfîk idüp dili ‘âkif
- 2 Dekâyık-ı hikem-i ‘aşka olagör vâkıf
- 3 Każâ-yı dilden olup gill ü gışşı hep şârif
- 4 O şûha ‘âşık iseñ dâğ aç hemân ‘Ârif
- 5 Bu gûne bir dil-i şürîdeye nişân olmaz

8

TAHMİS-İ ĞAZEL - İ ‘ÂŞİM EFENDİ*

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

I

- 1 Gerçi şayfuñ dūş-ı gülzâra yeşil kemhâsı var
- 2 Faşl-ı sermânuñda aç-sâdeyle şu-dibâsı var
- 3 Germ ü serdüñ ehl-i zevke hükümünñ icrâsı var
- 4 Nev-bahâruñ gerçi seyr-i gülşen ü şahrâsı var
- 5 Zevk-i sermânuñ velî andan dahı â‘lâsı var

II

- 1 Feyz-i ihyâ eylemiş te’siri nâra âbede
- 2 Oldı rakşân mâhi-i nev-puhte rûy-ı tâbede
- 3 Herkesüñ rûz u şebi geçmekde lâğ u lâbede
- 4 Gündüzi hürşid-rûlar cilvesi germ-âbede
- 5 Giceler meh-pârelerle şohbet-i helvâsı var

III

- 1 Münhaşır-ı âsâyişe it‘âb-ı kişt ü kârı yok
- 2 Pây-ı nûşa niş-zen âzâr-ı mür ü mârı yok
- 3 Kulkul-i minâsı hoş bülbülveş âh u zârı yok
- 4 Ğonçeveş itmez zükâm âzurde rindi hârı yok
- 5 Câm-ı mey nâmında bir rengin gül boyası var

IV

- 1 Yâr nerm ü sine germ ü mihrbân-ı taht u felek
- 2 Gâh sâz ü gâhi sûz geh ‘ayş ü geh nân ü nemek
- 3 Vaqt-i vâsi’dür rehâ yok itse de biñ dürlü dek
- 4 Sine-ber - sine yatup bir pister içre şubha dek
- 5 Yârdan kâm almağa ba’iş şeb-i yeldâsı var

V

- 1 Zülf-i dil-ber kim ruḥunda māye-i tevṣīḥ olur
- 2 İ'tidāl üzre hevā-yı sünbūli telmīḥ olur
- 3 Çeşm-i im'ānile kaçan şāyeste-i taşḥīḥ olur
- 4 Hāḫ budur kim nev-bahāra bā'is-i tercīḥ olur
- 5 Faşl-ı sermānuñ hezārān ḥālet-i zibāsı var

9

TAḤMĪS-İ ĞAZEL -İ YÜSRĪ*

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

I

- 1 Dāğ-ı dil-i 'āşıka çün mihr-i cihān ḥūb gelür
- 2 Müflise nuḳre-i mis çür zer-i maḥbūb gelür
- 3 Müdde'ā ḥātırā bir şūret-i maṭlūb gelür
- 4 Her müje çeşmüne bir sūzen-i ya'süb gelür
- 5 Kendi gözündeki mızrāḫ kişiye çöb gelür

II

- 1 'Aşḫ kim yār u vaṭandan bizi mehcūr eyler
- 2 Rişte-i hier ile zaḥm-ı dili nāsūr eyler
- 3 Şanma feyz-i kereminden dilimüz dūr eyler
- 4 Bizi ğurbetde ḥayāl-i ḥaṭı mesrūr eyler
- 5 Böyle gāhice bize gizlüce mektūb gelür

III

- 1 Düşme çāh-ı zekān-ı dil-bere ey bī - ser ü pā
- 2 Bī- nazīr olsa daḫi sīb-i Şıfāhānāsā
- 3 Gūy-ı çevgān-ı melāḥatde olursa alma
- 4 Sīb-i misket görinen ğabğab-ı sīmīni baña
- 5 Gülleveş 'āşıḫı yābāna aṭar ṭab gelür

9 İ 97b, B 99a, R 88b, E 54a

* Başlık İ

IV

- 1 Eylese ol meh-i Ken'an-ı melâhat âşâr
- 2 'Âşıkun külb-i aḥzânına feyz-i âşâr
- 3 Būy-ı pîrâhen olup müjde-res-i vuşlat-ı yâr
- 4 Tâ ki merdümlük ide Yūsuf-ı 'aşk-ı dil-zâr
- 5 Dil-berüm çün başar-ı dîde-i Ya'kûb gelür

V

- 1 Başlasam mūy-be-mū vaşf-ı ḥaṭ-ı cānāna
- 2 Dāğ olur naqş-ı pey-i ḥāme ḥaṭ-ı reyḥāna
- 3 Ṭuyamaz zevḳini Tevfîk añun bî-gāne
- 4 Yūsriyâ lezzet-i şî'rüm dehen-i yārāna
- 5 Ḥaṭṭ-ı la'l-i leb-i dil-ber gibi mergûb gelür

10

TAḤMİS-İ ĞAZEL -İ NĀ'İLİ

Mef'ûlü Fā' ilātü Mefā'îlü Fā' ilün

I

- 1 Feyz-i dem-i bahâr ile gülşen cinānlanır
- 2 Her bîd-i ser-nigün- çemen sâyebānlanır
- 3 Cūy içre 'aks-i berg-i şecer mâhiyānlanır
- 4 Cûlar o deñlü şāf ki rûḥ revānlanır
- 5 Feyz-ı nesīm-i şubḥ ile ezhâr cānlanır

II

- 1 Zâhirde rind-i mey-kede olmaḳda ḥvār u zâr
- 2 Ammâ ki tahtgâh-ı ḥarābāta şehr-i yâr
- 3 Virmiş kühen- sifale çü tâc-ı Cem i'tibâr
- 4 Geçmiş serîr-i mey-kedeye rind-i bâde-ḥvār
- 5 Muhtâc-ı fûls-i aḥmer iken kāmranlanır

III

- 1 Alduğça dest-i sîmine cām-ı şafâ-nüvâz
- 2 Sâķ-ı güherde şan gül-i yâķüt-ı cilve-sâz
- 3 Tâb-ı mey ile bezmde olduğda ser-firâz
- 4 Meyden kızarsa ruķları gâhi naķl-i nâz
- 5 Bâzû-yı dâğdârın açup ergüvânlanır

IV

- 1 Bülbül bu süz-ı âh-ı şerer başa neylesün
- 2 Kâr itmedi çü ğonce-i dil tâşa neylesün
- 3 ‘Â’id nuķûşa daķli-i naķķâşa neylesün
- 4 Çıķmaz benefşe sünbül ile başa neylesün
- 5 Turmuş çemende boynun eger nâ-tüvânlanır

V

- 1 Efvn idince nâmiye’i feyz-i zü’l-minen
- 2 Gülzâra virdi ziynet ü fer gülle yâsemen
- 3 Olmuş cenâb-ı bâdesi reşk-i dürr-i ‘Aden
- 4 Mey-ķâne cur‘alarla bedehşân u her çemen
- 5 Yâķüt-ı nâb u la‘l-i müzâb ile kânlanır

VI

- 1 Mihmân-keş-i çarķ-ı sitemkâr u bed güher
- 2 Hem-kâsesine nânı gelüĝir-i mevt eķer
- 3 İt‘âm-ı zayfa itmekle taķdîm mâ-ķazar
- 4 Baĝrın felek kebâb u sirişkin şarâb ider
- 5 Mihmânına o kâse-siyeh mîz-bânlanır

VII

- 1 İdüp becâ-yı vesme midâd siyeh-dili
- 2 Rengîn- nükâtı ĝaze-i la‘li mu‘âdili
- 3 Cism-i ‘arûs-ı nazmına Tefîķ mâ - haşali
- 4 Kilk-i siyâh-mâşıta-kâr elde Nâ’ilî
- 5 Kühl-i cevâhir-i sühana mîldânlanır

GAZELLER

ĞAZELİYĀT-I ĖARFÜ'L-ELĪF*

1

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Sāde-dil dil-dārsuñ hem-dem olup 'ālem saña
Maᖓrem-i esrār olur her-kes k'ola hem-dem saña
- 2 Levᖓ-i dil ālūde-i gerd-i hümüm-ı dehr olur
Va' d -i mihrüñle kim olsa sevdigüm mükrem saña
- 3 Sedd-i rehdür mā-sivā her ehl-i ᖓale gel gönül
Sālik-i rāh-ı ᖓudā ol kim odur ekrem saña
- 4 Serde sevdā dilde ekdār-ı hevā eksik degül
Kār u girdāruñda dūd-ı āhdur hem-dem saña
- 5 Dergeh-i dārü'l-hümüm-ı dil o dem ma' mūr olur
Ger esās-ı 'ahd-i dil-dāruñ ola muᖓkem saña
- 6 Olsa da kām-ı digerde sükkerāsā ᖓelva ger
Levm-i ᖓāsiddür dilā ihlāk-i rūᖓa sem saña
- 7 Olma kām-ālā sem-i ekdārıa ᖓorma dilā
La' l-i dil-dārundadur derd ü devā emsem saña
- 8 Hem kelāl u hem melāle dāl olur tül-ı kelām
Lāle hem-ᖓāl ol ki Tevfīᖓā odur eslem saña

2

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 'Āşıᖓa olmaz ᖓayāl-i yārveᖓ cān āᖓinā
Gerd-i rāh-ı dil-rübādur ᖓeᖓm-i giryān āᖓinā

* Başlık R

1 İ 35a, B 68b, R 50a, E 20b

2 İ 35a, B 68 b, R 50b, E 21a

- 2 Şâne-i müjgānum ülfet idelü zülfüñ ile
Olmadı çeşmānuma h̄vāb-ı perişān āşinā
- 3 Var mı ta‘mīk-i nazarla gevher-i ‘irfān bulan
Gerçi vardur baħr-i ‘aşkında hezārān āşinā
- 4 Bed- nigāhān n’ola inkār itseler nūr-ı ruħuñ
Çeşm-i ħuffāşa olur mı mihr-i tābān āşinā
- 5 Zīr-i zülfünde ruħuñdan eylemem kaç‘-ı ümīd
Oldı çün pervāneye şem‘-i şebistān āşinā
- 6 Dil-rubālar nerm-hūy u ‘āşık-ülfet olsalar
Olmayup bī-gāne - perver olsa yārān āşinā
- 7 Ol gül-i ter eylemez işmām būy-ı vuşlatın
Olsa da Tevfīkāsā şad hezārān āşinā

3

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Dü çeşmüñ nāzdan bī-ṭākat u rencürdur gūyā
Velī tārāc-ı şabr ü sīnede pür-zürdur gūyā
- 2 Şafā-yı ‘ālem-i āb itdigüñ ağıyār ile tenhā
Lebüñ ħāmūş ammā dīde-i maħmürdur gūyā
- 3 Ne berg ü bār-ı ümmīd ü ne feyz-i sāye-i rāħat
Ser- efrāzān-ı zīnetmend-i naħl-i sūrdur gūyā
- 4 Devā-cūya açar zaħmı nev-ā-nev ol ṭabīb-i nāz
Kūhen -dāğ-ı maħabbet sīnede nāsürdur gūyā
- 5 Hıaç ibrāz ile āzād itmek ister bendesin çeşmi
Müzevvir ħüccet-i ‘ıtka şuhūd-ı zürdur gūyā
- 6 Enīn eyler olup pür-niş āzār-ı ħavādişden
Dil-i nālān-ı ‘āşık ħāne-i zenbürdur gūyā

7 a vuşlatın:vuşlatuñ B,R

3 İ 35b, B 69a, R 51a, E 21a

3 b: E’de 3a’dır ; 3b:Düşer mi sāye ihsānı nahl-i sūrdur gūyā E

- 7 Yağındur baña cânımdan hayâli bir dem ayrılmaz
O mihr-i hüsn ü ân gerçi nazardan dūrdur gūyā
- 8 Sipāh-ı haṭ hūrūc itmiş gibi ol şāh-ı bī-dādā
Ki çeşmi fitne-engiz ü lebi pūr-şūrdur gūyā
- 9 O tıfluñ seng-i ta'n-ı cevrine mu'tād olur Tevfīk
Ne deñlü ḥāṭırum meksūr ise mecbūrdur gūyā

4

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Sensiz esbāb-ı ğınā-yı dil sitemgerdür baña
Sāye-i perr-i hümā çün erre ber-serdür baña
- 2 Şanma cismümde ser-ā-pā penbe-i hūnīn-i dāğ
Şāh-ı ğam elbāsı gül-penbe ser-ā-serdür baña
- 3 Dil nice şirīn-mezāk olmaz o şūḥ-ı elkeñün
Her sözi hem lezzet-i kand-i mükerrerdür baña
- 4 Şeh-levendüm dil nice pūr-zaḥm-i āzār olmaya
Her ḥam-ı müjgān-ı ğamzeñ dāl-i ḥançerdür baña
- 5 Tīre-rūz olmaz zevāl-i mihr-i ruḥsāruñla dil
Ḥaṭṭ-ı sebzūñle tena'um 'ayş-ı aḥzardur baña
- 6 Şerḥe āğāz idicek zaḥm-ı derūnum yāre ben
Sīne şafḥa üstūḥ'ānum tār-ı miştardur baña
- 7 Sīne-i pūr-dāğın açup eyleseñ dīvāna 'arz
Dimez ol şeh şehir-i dilden 'arz-ı maḥzardur baña
- 8 Tesliyet dāmen-zen-i kānūn-ı dildür el-ḥazer
Dest - ḥūş-ı raḥm çün bāl-ı semenderdür baña
- 9 Maḥz-ı ḥūlyāsıyla kām-ı arzūmuz kem iken
Şemm-i būy-ı verd-i maṭlab nā-müyesserdür baña

- 10 Devr ü nezdîk-i ciḥān-ı ma'niyi der-pîş ider
Şafḥa-i Tevfîkâ çü mir'ât-ı Sikender'dür baña

5

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

- 1 Mevceden çekmiyecek şerḥasun evvel deryâ
'Uḡde-i sînesini eyleyemez ḥall deryâ
- 2 Seyr-i mehtâba gelür diyü bu şeb cānāmı
Döşemiş rāhına bir mevclî miḥmel deryâ
- 3 O mehe şūret-i gird-ābta bir dām itdi
Ġarāz-ı fāsîd ile oldı mu'allel deryâ
- 4 Rūzgār itdürür izhār aña da çîn-i cebîn
Vüs'at-ı ḥavşalasın itse mükemmel deryâ
- 5 Muẓtarib olmada şūrābe-i ğamla her bār
Kām-ı āsāyişin itmiş gibi muḥtel deryâ
- 6 Lenger-i şabrum alur keşti-i dilden eyyām
Olsa endîşede bir kerre muḥayyel deryâ
- 7 Dil olup cilvegeh-i 'aşḡ -ı İlähi Tevfîḡ
Oldı bir ḡatre-i nā-çîzede miḥmel deryâ

6

Mef'ülü Fā'îlâtü Mef'îlü Fā'îlün

- 1 Virmiş şehâ çü devlet-i ḥüsni saña Ḥudâ
İtmiş serüñde zülfüñi zıll-ı hümâ Ḥudâ
- 2 Çün ḥüsñ ü 'aşḡı eyledi ma'dümü'l- nfiḡāk
Mümkin mi yarı eyleye benden cüdâ Ḥudâ
- 3 İtse ne deñlü sūde-i ḡākister-i ğumūm
Mir'ât-ı ḡab'a virmededür incilâ Ḥudâ

5 İ 36b, B 69a, R 51a, E 21b

6 İ 36b, B 69b, R 51b, E 21b

- 4 Olur yem-i cihānda sebük-rūḥ u şāf-dil
Ānı ki çün ḥabāb ide ser-der hevā Ḥudā
- 5 Esrār-ı Ḥaḫ çün oldı mezāhirde āşikār
Neyden şenide oldı şadā-yı Ḥudā Hudā
- 6 Gāhi raḫīb imiş sebab-i vuşlat ‘āşıḳa
Bir şeyi ḥalk eylememiş nā-becā Ḥudā
- 7 Her demde bād-ı şurṭa-i Tevfīḳ olur vezān
Fülk-i tevekküle olıcaḫ nā-ḥudā Ḥudā

7

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 İdüp la‘l-i nemek-rizūñle āmiziş leb-i minā
Ḥelāl-i şırf olur çün şır-i māder mekseb-i minā
- 2 Beyāz-ı gerden-i ḥāl - āver-i yāri idüp der-piş
Alur necm-i seḫerden nūrı meh-tāb-ı şeb-i minā
- 3 Ruḥ-ı dil-dār olup siḫr ile rūy-ı neyde ‘aks-endāz
Ḥabāb-ı bāde olmuş māh-ı çāh-ı naḫşeb-i minā
- 4 İdüp būs-ı leb-i dil-dāre raḡbet ser-fürü eyler
Āyāḡ-ı bādeyi būs eylemekdür maṭlāb-ı minā
- 5 İdüp ‘ayb dü rengiden muşaffā cism-i pür-nūrun
Olur mafi’z-zamiriyle tekeyyüf mezḫeb-i minā
- 6 N’ola āzāde-ser mümtāz olursa bezm-i ‘ālemde
Ḳıyām u secdeden iḫyā olur rüz u şeb minā
- 7 Ḥum-ı meyden alup şāfīsın eyler tehnişin derdin
Zeber dest-i temiz-i nīk ü beddür meşreb-i minā
- 8 Ḥayāt-ı nev virür dil-mürdegāna āb-ı ḫayvānveş
Geh olmuş rūḥ-ı şāni cilve gāhi ḳāleb-i min

- 9 Teb-i hicrāna ber'ü's-sā'adur şurb it şifā-yāb ol
Ki olmuş dāfi'-i şafrā-yı ğam müstehleb-i minā
- 10 Tehālük eyleme vaqtin gözet ey lerzenāk-i ğam
Kilidi növbetüñ buhrānın eylerdi teb-i minā
- 11 Olunca cür'a-efşān sākī-i mey bezme Tefvīkā
Şeyātīn-i ğamı recm itdi güyā kevkeb-i minā

8

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Virmezse cins-i kāma nükūd-ı ricā reha
Nā-çār olur huşuluna dest-i rişā resā
- 2 Nuḡk-ı lisān-ı hālle şöhret-şi'ār olur
Olmaz nihān-ı zīr-i kilim-i hafā cefā
- 3 Keşf eyleyüp 'uyün-ı cihāna mehāsının
Eyler 'uyüb-ı muhsine vaz'-ı ğıta 'atā
- 4 Çün bŷy-ı müşk kâbil-i ihfā degül kerem
Eyler ümidvārīna halk nidā nidā
- 5 Tāb-ı ruḡına 'aks-i ḡattı oldı perde-keş
Şan nŷr-ı mihre oldı zālām-ı 'işā ğışā
- 6 Her dā'ire müdīrsiz olmaz nesāḡ-ı tırāz
Keşti ḡalel bulur olcaḡ nā-ḡudā cüdā
- 7 Vaḡti gelince aḡz ider insānı ıztırāb
Gŷyā ki oldı ḡāne-i çeşme girā girā
- 8 Ser-menzil-i rızāda şebāt-ı kadem gerek
Maḡlaş olur mı nāzil olunca ḡazā fezā
- 9 Anın ki ğıll u ğışşdan ola şāf tıyneti
Hem-çün ḡabāb āḡeh bilŷrīn serā sezā

- 10 Tefvîk olur ifâde-i maqşûd mu' teber
Virür sühande olmasa hüsni-i edâ ezâ

ḤARFÛ'L - BÂ*

9

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Ber-ķarâr olmaz bu nüh tāk-ı felek hem-çün ḥabâb
Çeşm-i im'ân ile bakşañ güyiyâ naqş-ı ber-âb
- 2 Yârsız nûş eylesem bî-neş'edür cām-ı şarâb
Çün şadâ-yı peşşedür güşumda aheng-i rebâb
- 3 Bezmde laḥt-ı dîli pîçide-i müjgân idüp
Şan getürdi dîde-i giryân birer sîh ü kebâb
- 4 Oldılar ğâretger-i naqdîne-i şabr u şekîb
Ol ḥam-ı ebrû vü düzd-i ğamze çeşm-i nîm-ḥvâb
- 5 Nokta-i şekden pür idüp ḥâl ile kilik-i kazâ
Oldı Tefvîkâ ḥaṭ-ı nev-ḥal olunmaz hir kitâb

10

Mef'ûlü Fâ' ilâtü Mefâ'îlü Fâ' ilün

- 1 Ger rûy-ı baḥtımızdan alınsa niķâb-ı ḥvâb
Bir laḥza belki çeşmüm olur ḥişşe-yâb-ı ḥvâb
- 2 Oldı bu şeb o leyli-i fettâna cilvegâh
Şahrâ-yı dilde ḥayme-i müşkîn tınâb-ı ḥvâb
- 3 Der- ḥvâb merg ider dili efsâne- ḥvân olup
Olmış iken dü dîdesi mest ü ḥarâb-ı ḥvâb

*Başlık R

9 İ 38a, B 70a, R 52a, E 22a

10 İ 38b, B 70b, R 52b, E 22a

- 4 Terkīb-i fikr-i leylī-i zülfile olmada
Ve'l - leyl süresini müfessir kitāb-ı h̄vāb
- 5 Tevfīk yazdı şafha-i çeşme refīk için
Kilk-i müjeyle merdüm-i çeşmüm cevāb-ı h̄vāb

11

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Küşten-i ekdāra hem-hāşiyet-i semdür şarāb
Ṭab'ı ma'mūr itmede iksīr-i a'zāmdur şarāb
- 2 Her maḥallūn müktezāsınca eşer bahş eyleyüp
Kaṭre-i nīsāna ḥaşıyyetde tev'emdür şarāb
- 3 Def' - i Ye'cüc-i ğumūma Sedd-i İskender gibi
Kūh-ı kâf-ı sīnede bir sedd-i muḥkemdür şarāb
- 4 Nīk ü bed aḥlāk-ı mestūruñ bedīdār itmede
Ḥurde - bināne meḥekk-i ḥulq-ı ādemdür şarāb
- 5 Koymayup āyağda ḥürmetle el üzre tutdılar
Ehl-i ṭab'a yādigār-ı meclis-i Cem'dür şarāb
- 6 Derbeder gezmektedir nā-maḥreme me'luf olup
Bir ayaklı kāfire dil-beste sersemdür şarāb
- 7 Ol ḥarāmī eşk-ı çeşm-i tāki rīzān ideli
Aşmadan kırtuldı maḥbūs oldu çok demdür şarāb
- 8 Sīneye çekse n'ola cāmı gibi 'izzetleyüp
Rinde bir ağızı kıkar meşrebce hem-demdür şarāb
- 9 Zinde eyler mürdegān-ı ğuşsa-i dehri müdām
Kālīb-ı fersūdeye rūh-ı mücessemdür şarāb

4b Ve'l-leyl : “ Ve dindiği zaman o geceye ki...” anlamındaki âyetin bir kısmı (Duha 93/2) .

11 İ 38b, B 70b, R 52 b, E 22 b

- 10 Çün rebīb-i pīr-i meydür duht-ı rez hemşiresi
Sāde-rū muğbeççeye peyveste mahremdür şarāb
- 11 Neş'edār-ı ma'ni-i rengin ider yārānı çün
Nazm-ı şīrinüm ile Tevfīk tev'emdür şarāb

12

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Felekden behre-i ehl-i hüner seng-i sitemdür hep
'Acep nev-bāde-i naḥl-i ümīdi bār-ı ğamdur hep
- 2 Perende Qays'a ser-gerdān çerende bende-i fermān
Şehān-ı mülk-i sevdā mālīk-i ḥayl ü ḥademdür hep
- 3 Hemīşe neş'e-i cām-ı haḳīkī germ ü himmetdür
Mey-i 'aşq-ı mecāzuñ renci biş ü keyfi kemdür hep
- 4 Degüldür zīb-i şüret mūcib-i tağyir-i ḥāşiyet
Sifāl - ı köhne ser-şār-ı safā-yı cām-ı Cem'dür hep
- 5 Be- hem-sāz-ı tetimmāt-ı ğınā insana zınnedür
Tehisāz serv ü sāmān olan ḥüy-ı keremdür hep
- 6 Nuḳūd-ı eşk - pīşin neyl-i vuşlat ḥaṭṭa vā-beste
Te'āmül sūq-ı bāzār maḥabbetde selemdür hep
- 7 Leb-i teng ü miyān-ı nāziküñ fikr itme Tevfīkā
O kıl ü kāl āḥir muntec-i baḥş-i 'ademdür hep

13

Mef' ulü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Eyler ḥayālden güzer pür-şitāb ḥ'āb
Çeşm-i terümde oldı çü naqş-ı ber-āb-ı ḥ'āb
- 2 İtse sarāy-ı dīdede ger feth-i bāb ḥ'āb
Deḥşet virüp fesānemüz eyler zihāb-ı ḥ'āb

12 İ 39a , B 70 b, R 53a, E 23a

13 İ 39 b, B 71a, R 53a, E 23b

- 3 Sevdā-yı zūlfūñ oldı menāmında cilveger
Viridi meşām-ı cāna dem-i müşk-nāb-ı h̄vāb
- 4 Şubḥ irdi cāme h̄vābuña girmez misūñ daḥı
Cānā seni mey eyledi mest-i ḥarāb-ı h̄vāb
- 5 Ḥatt-ı nevmīde ola mey ruḥsār-ı āline
Berg-i gül üzre olması emr-i ʿicāb-ı h̄vāb
- 6 Efv̄unter oldı gerdiş-i devrān ile ğafletüm
Sengīn imiş kişi yete āsiyāb-ı h̄vāb
- 7 Rāḥat olur netice-i zaḥmet-keşān-ı dehr
Etfāl-i mehde virmededür ıztırāb-ı h̄vāb
- 8 Peyveste oldı ḥaṭṭa nigāh-ı teġāfūli
Yeksāndur anuñla olursa ḥisāb-ı h̄vāb
- 9 Ancaḥ sūkūt imiş süḥan-ı aḥmaḩa cevāb
Müşʿirdür ānı oldıġı şekl-i cevāb-ı h̄vāb
- 10 İtdi helāk tīġ-i teġāfülle ʿālemi
Hem-zād-ı merg imiş hele bī-irtiyāb-ı h̄vāb
- 11 Tevfīḩ rūy-ı devlet-i bīdār olur bedīd
Olmasa çeşm-i baḥtımıza ger niḩāb-ı h̄vāb

ḤARFÜ'T - TĀ*

14

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

- 1 Olur meʾmūn-ı mihr-i ğam o şāhib-vāye-i devlet
Kʾāna dest-i duʿā-güsterde ide sāye-i devlet
- 2 Sem-i āzārı tefhīm eylemek güc tıfl-ı nev-cāha
Leb-i pīstānını telḩ itmedikçe dāye-i devlet

* Başlık R

14 İ 41 b, B 71b, R 54a, E 24a

- 3 Yağışmaz ser-firāzāne şikenc-i t̄ac-ı istıgnā
Serinde berg-i dervīş iledür pirāye-i devlet
- 4 İderse sūdmend enbāzi-i iḳbāl-i baht eyler
İder bu ḳābiliyyetle ziyān sermāye-i devlet
- 5 Olur süllem-firāz-ı cāhı pā-māl eylemek Tevfīḳ
‘Uluvv-ı ṭab‘a el virse nuḥustīn pāye-i devlet

15

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Minnet Allāh’a ki yoḳ dilde nevā-yı minnet
Eyledim ni‘met-i gerdūnı fedā-yı minnet
- 2 Çün dü şāḩa olur elbette gelū-gīr-i ezā
Çü ḩarīr olsa da nermīn-i revā-yı minnet
- 3 Kāḩveş ḩıffeti ḩo eyle vaḩārı pīşe
Tā ki cezb eylemeye kāḩ-rübā-yı minnet
- 4 ḩükm-i pīri ḩam ider şanma ḩad-i insānı
Çarḩ ide ḩaml-ı şakīliyle dü-tā-yı minnet
- 5 Olur āsūde-i ālām ne minnet Tevfīḳ
Terk-i ārāyiş iden kimse berāy-ı minnet

16

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fa‘ülün

- 1 Çāḩ-ı zekān-ı yār olup ‘ayn-ı leṭāfet
Olmış ruḩ-ı ḩūy-gerdesi gül-berg-i ṭarāvet
- 2 Ebrūsı idüp cünbüş-i lā-ḩarf-i vefāya
Oldı yine çün lām elif-i kāmet-i ṭāḩat

- 3 Her bir nigeḥi vāqıf-ı şad rāz-ı derūndur
Çeşmānıma ḥāl-i dili taqrīre ne ḥācet
- 4 Tīr-i sitemūñ çāk dil-i aḡyāra toḡundı
Ey ḡamze-i Tātār ‘aceb kılduñ işābet
- 5 Lā-yu‘kal ider ‘āşıkı der-neş’e-i evvel
Esrār-ı ḡubār-ı ḥaṭṭ-ı dil-berdeki ḥālet
- 6 Şeh-bāl-i ḡūlusı yelek it tīr-i du‘āyā
Olsun dir iseñ zūd-res-i cāy-ı icābet
- 7 Şābit olamazsın var iken şevḡ-i ma‘āsī
Ey dil eşer-i tevbe ḡanı sende nedāmet
- 8 Ā‘mālile efzūnter olur nakḡ-i biḡā‘a
Şarf-ı hüneri şanma ki Tevfīḡ izā‘at

17

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

- 1 Ne ṭarīḡ-i mescid ü ne ḡod-reh-i meyhāne ṭut
Eyleyüp ṭarḡ-ı tekellūf vādī-i rindāne ṭut
- 2 Tek teḡī dest eyleme imrār-ı eyyām-ı bahār
Elde ger lāle bulunmazsa ḡül-i peymāne ṭut
- 3 Şeh - suvārum böyle pā-māl eyleme üftādeñi
Çek ‘inān-ı tevsen-i nāzuñ biraz şahāne ṭut
- 4 Ger cihāt-ı sitti isterseñ ola zīr-i nigīn
Cem gibi geḡ şadr-ı bezme sāḡar-ı şeş-hāne ṭut
- 5 Ehl-i derde maḡremiyyet müriş-i ekdārdur
İtme vaż‘-ı āşināyı kendüñi bī-gāne ṭut
- 6 Vaşf-ı dendānun şumār için yed-i endīşede
Silk-i la‘le muntāzam bir subḡa-i dūr-dāne ṭut

- 7 Her taraf genc̄ine-i himmetle māl-ā-māldur
Gir derūne dil gibi bir h̄āne-i vīrāne t̄ut
- 8 Ehl-i cāhı şayd için ey zāhid eyle firīb
Zīr-i dām-ı hırkada tesbīhāsā dāne t̄ut
- 9 El çeküp Tevfīk dāmān-ı hevesden ba‘d-ez-īn
Her seher dest-i niyāzı dergeh-i Yezdān’a t̄ut

18

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 İtmiş h̄umār ile çü mizācun şikest mest
Olmış devā-yı derdi için mey-perest mest
- 2 Bir hamlesinde gürz-i girān-i sebū ile
Mülk-i şafā-yı kahrā ider zīr-dest mest
- 3 Virmez serīr-i salṭanata dergeh-i Cem’i
Eyler mi dest-i himmet-i bālā-yı pest mest
- 4 T̄utmaz ayağı ditrer eli üft ü h̄iz idüp
Kūy-ı muḡānı eyledi cāy-ı nişest mest
- 5 Yokdur mecāli meygededen çıkmağa müdām
Olmış h̄inā-yı bāde ile pāy-ı pest mest
- 6 Bir laḡza h̄uşyār degül çeşm-i dil-rübā
Tevfīk eylemiş mey-i bezm-i elest mest

19

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Cünbüş-i ebrū-yı ġarra gāh bālā gāh pest
Nev-nümūde ġurreāsā gāh bālā gāh pest
- 2 Dest-i kahrūñla olur zeyl ü girībān ser-be-hem
Her ne deñlü olsa ammā gāh bālā gāh pest

18 İ 43a, B 71b, R 54a, E 23 b

19 İ 43a, B 72a, R 54b

- 3 Kār-ı nā-hemvār devr-i ‘ālemi işrāb ider
Bezmdede olduċca mīnā gāh bālā gāh pest
- 4 Geh enīn-i bezm ü geh feryād-ı germ eyler gönül
Kılımda āġāza cānā gāh bālā gāh pest
- 5 Yāri hem-āġūş-ı vaşl itdükde ten ġalţan olup
Kām al Tevfīċ-i şeydā gāh bālā gāh pest

HARFÜ’Ş-ŞE*

20

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Ğurūr-ı ħüsnüñe meyl-i dil-i bī-kīnedür bā‘iş
Bu deñlü ħod -perest olmaña ol āyīnedür bā‘iş
- 2 Ğayālündür medār-ı şevċ olan bu ģalb-i maġzūna
Belī ma‘mūrī-i virāneye gencīnedür bā‘iş
- 3 N’ola ħaţġ-ı nev-āb ü tāb-i la‘lün raġne-dār itse
Şikest-i revnāk-ı ‘ayşa şeb-i āzīnedür bā‘iş
- 4 Dem-i firċāt medār-ı şevċ olan yād-ı vişālündür
Seher def‘-i ħumāra bāde-i dūşīnedür bā‘iş
- 5 Şabā dest urdıġında kākül-i dil-dāra neydigüm
Perişān itmege Tevfīċ-i şeydāyı nedür bā‘iş

21

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Nev-devletān-ı cāha olur ilticā ‘abeş
Taşvīr-ġvān -ı pür-ni‘ama iştiġā ‘abeş
- 2 İster serāb ile ola sīrāb-ı arzū
Va‘d-i li‘āma kim ki ide i‘tinā ‘abeş

4 a gönül : müdām B,R

* Başlık R

20 İ 43 b, B 72a, R 55a

21 İ 43 b, B 72a, R 55a

- 3 Nā-ehli feyz-i terbiyet itmez eṣer-pezīr
Çeşm-i ḍarīre dā'īye-i tūtiyā 'abeş
- 4 Her pūç- mağz ile heves-i güft ü gū olur
Kūhsārdan şenīde-mişāl-i şadā 'abeş
- 5 Mustāgni -i edilledür ehl-i mükāşefāt
Meşhūd olunca kūy ehl-i reh-nümā 'abeş
- 6 Bī - şübhe şān u şevket-i hūsne naķīsedür
İtmezse şanma o şeh-i hūbān vefā 'abeş
- 7 Lağzīde-pāy-ı ta'n-ı 'adūdur zamānede
Kim ki 'aşā-yı kilke ider ittikā 'abeş
- 8 İtme ğurūr devlet-i pā-der-rikāb ile
Olma firīb hūrde-i zıll-ı hümā 'abeş
- 9 Tevfīķ 'ömr-i yek-nefes-i vā-pesīn olur
Hem-çün ḥabāb o kim ola ser-der - hevā 'abeş

22

Mef'ülü Mefā'īlü Mefā'īlü Fa'ülün

- 1 Oldum ḥam-ı zūlf ü ḳadd-i bālāsını bāḥiṣ
Çāķ devr-ü teselsülde ḳarar itdi mebāḥiṣ
- 2 Hāl-i mi ḳalur pīr-i muġan olsa ḥārābat
Bintü'l-'ineb ü muġpeçedür çün ana vāriṣ
- 3 Aġmāz u teġāfūl gerek āsāyişe yoḥsa
Bī - ğāyedür āmed - şūd-ı ekdār-ı ḥavādiṣ
- 4 Hāl-i dili āsān idi takrīr o şāha
Şermi-i gelū-ġir eger olmasa ḥādiṣ
- 5 Nev-bāve-i mazmūna bu nev-bāġ-ı nazımda
Tevfīķ ḳalem aşılamañ oldı aña bā' iṣ

HARFÜ'L -CİM*

23

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Nigāh-ı tīrin eyler yār gāhī rāst gāhī keç
İder tiğ-i firengivār gāhī rāst gāhī keç
- 2 İder kaçd-ı tevāfuğ meşreb-i meclīs - nişināne
Şurāhiveş ider eçvār gāhī rāst gāhī keç
- 3 Degül ebnā-yı dehrün pür-nesāk girdār u güftān
Gehī ikrār ü gehi inkār gāhī rast gāhī keç
- 4 Perişān-ḥāl olur pervāne şem' üñ rüzgār itse
Nihāl-i şu'lesin her bār gāhī rāst gāhī keç
- 5 Şabā tuğrā-yı ḥüsni resm ider menşūr-ı rüyunda
Olunca tār-ı zülf-i yār gāhī rāst gāhī keç
- 6 Mey-i ma'ni-i renginümle mest olmuş gibi Tevfīk
İder pāy-ı kalem reftār gāhī rāst gāhī keç

24

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Felegün eyleme evzā'na rağbet gör geç
Nik ü bed ḥāşıl idüp māye-i 'ibret gör geç
- 2 Nazra-i şāniyedür sehm-i kazā dil-dāre
Eyleyüp ḥüsüne bir nazra-i diğkat gör geç
- 3 Qahr-ı seyl-āb-ı havādişden emīn olmazsañ
Eyleme cısr-i fenā üzre iğāmet gör geç

* Başlık R

23 İ 44a, B 72b, R 55b, E 25a

24 İ 44b, R 56a, E 24b

- 4 Çünkü yok naqş-ı vefâ âyîne-i ‘âlemde
Şekl-i dil-ḥ’âh ile gösterse de şüret gör geç
- 5 Kendüden geçme imiş neş’esi çünkim Tevfîk
‘Arz olunsa saña şahbâ-yı maḥabbet gör geç

25

Mef’ülü Fâ’ilâtü Mefâ’îlü Fâ’ilün

- 1 Seng ile iḥtilât idebilsün mi hiç zücâc
Kesr-i vaḳâr-ı merdüm ider ‘arz-ı iḥtiyâc
- 2 Hün-ı dilüñle reng - pezîr-i zer eyle kim
Bâzâr-ı ğamda nuḳre-i eşküñ bula revâc
- 3 Tâze haberle geldüñ ise ey berîd-i yâr
Hüdhüd gibi sezâ serîne vaz’ olunsa tâc
- 4 Gül - ḥand-ı nâz olur ider isem çü bülbül âh
Buldum o şûhı ğonçe-i bâĝ ile hem-mizâc
- 5 Pür-zahm iken derün semm-i âzâr u cevr ile
Tevfîk ider mi hiç nemek-i tesliyât-ı ‘ilâc

26

Mef’ülü Fâ’ilâtü Mefâ’îlü Fâ’ilün

- 1 Virdi nesîm-i ḥüsn ile ḥaṭṭ-ı nigâr mevc
Hengâm-ı nev-bahâr virür sebzezâr mevc
- 2 Ta’zîm-i gird-i râhuñ idüp i’tibâr mevc
Olmaḳda cephesâ-yı zemîn-i kenâr mevc
- 3 İḳbâl-i dehr tev’em-i idbâr olup müdâm
Peyveste cezr ü meddin ider âşikâr mevc

25 İ 44 b, B 72b, R 55b, E 25a

26 İ 45a, B 72b, R 56a, E 25a

- 4 Ser-der - hevā-yı kām olan eyler fūrū teni
Āhīr vūcūd-ı pākīñ ider hāk-sār mevc
- 5 Zūr-ı mülāyemetle idüp terbiyet-pezīr
Seng-i dūrūşti rīgveş eyler ğubār mevc
- 6 Toħm-ı ħabāb u keffine neşv ü nümā virüp
İtmekde şūre-zārımı penbe-zār mevc
- 7 Şiddetle nefh-i şūr-ı kıyāmet idince bād
Kūhsārı deşt ü deşti ider kūhsār mevc
- 8 Her laţmasında hikmeti gör kim ħabābınuñ
Ba‘zin şikest ü ba‘zin ider cüsse-dār mevc
- 9 Rūşen-dilānda zāhir olur cevher-i kemāl
Elbette āb-ı gevher ider āşikār mevc
- 10 Peyveste-i kemāl olan olur fenā - pezīr
Sāhil- reside olsa olur tār u mār mevc
- 11 Farq-ı miyān-ı baţıl u ħađdur hūner hemān
Yoħsa virür ser-ābda hem-çün biħār mevc
- 12 Ħaşmına nerm-i tıynet olur dest-bürd-i ħahr
Sīli-zen-i hevāya degül pāydār mevc
- 13 Olmaz beyān talāţum-ı ekdār-ı rūzgār
Mümkin mi ola kābil-i adüvv şümār mevc
- 14 Şekl-i ħabāblarda kedū der-bağal idüp
Olmuş sebük - şināver-i rüy-ı biħār mevc
- 15 Saţıce cünbüş itse degül āşinā-yı ka‘r
Anuñçün itdi çin-i cebin āşikār mevc
- 16 Pā-der-gil oldı seyli-i redd-i kenār ile
İtmiş ħabābdan tenini dāğ-dār mevc

- 17 Taklīb-i rūzgārdan eywendür ‘ācizān
Bir çüb-1 huşkı ğarķ idemez şad hezār mevc
- 18 Rüy-1 varaķda nazmıñı Tevfīķ’dür gören
Olmış yem-i sefidde ‘anber- nişār mevc

HARFÜ’D - DĀL*

27

Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilün

- 1 Künc-i ‘uzletde iderdi rāhat erbāb-1 hıred
Kendi hāline ķosaydı ādemi ehl-i ğased
- 2 İnķılāb itmezse kılmaz mirvaħa feyz-i şafā
Oldı dest ü ‘avni müstelzim elbet dest-i red
- 3 Delķ-i peşmīn lāyık-1 dervīş-i rüşen-dil olur
Püşiş-i maħşūsıdur mir’āt-1 şāfuñ ķün nemed
- 4 Hāldür şanma teh-i çāh-1 zenaħdānda anuñ
Devr-i ğusni bilmege hindüdur ol bekler raşad
- 5 Cilve-i idbār ü iķbāl eyler irāş-1 keder
Baħr-i şāfi tīre eyler inķılāb-1 cezr ü medd
- 6 Biri darü’l-‘adni ister biri şāhib - ğāneyi
Muhtelifdür zāhid ü ‘āşıkda anuñ ķün şaded
- 7 Zīb-i destār olmağa şāyān degül Tevfīķ līk
Dilde bu nev-nazm-1 rengindür gül-i rüy-1 seped

28

Fe’ ilātün Fe’ ilātün Fe’ ilātün Fe’ ilün

- 1 Fetħ olunmaz bu kühen - ķufl-1 der-i genc-i ümīd
Tılsım-1 āh-1 seħergāhdan olmazsa kilīd

* Başlık R ; İ

27 İ 50a, B 73 b, R 57a, E 26b

28 İ 50b, B 73a, R 56b, E 26a

- 2 Maḥv idüp ğussa-i dīrīni ider albi firīb
Lafz-ı bī-ma'ni-i ḥāşıl nide va'd ü va'id
- 3 Bezm-i dūşīnede aġyāra öpülmüş gibi yār
Zaḥm-ı gül-būse i dūz-dīdesi rüyında bedid
- 4 Şhlewendāne olup esb-i süvār-ı naḥvet
Oynadur her müje vü ğamzesi merdāne cirid
- 5 ıldı lebrīz-i şeker-ḥand-i naġam Tefīķā
Tūṭī-i nāṭıķa mı āyīne-i ṭab'-ı şedid
- 6 Açdı k'o şekkeri kil-küm yine bir tāze zemīn
İşte meydān cevelān eylesün ol ṭab'-ı sedid

ḤARFÜ'R -RĀ*

29

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 O şāh-ı ḥüsn ü ānda ġāhī luṭf ü geh sitem vardur
Elinde ğamze vü ebrū ile seyf ü alem vardur
- 2 Nişār-ı pāy-ı teşrīf-i ḥayāl-i yāre şāyeste
Dür-i eşkümden özge merdüm-i çeşmümde nem vardur
- 3 Beridür zaḥm-ı tīr-i ğamzedden çeşmānı dil-dāruñ
Meger kim şaydgāhında dü ahū-yı ḥarem vardur
- 4 Ḥayālin her büt-i kāfir nihāduñ naķş idüp yürir
Derün-ı sīne-i 'āşıkda bir beytü'l-şanem vardur
- 5 İdüp müjġān ile ḥas-pūş-ı ihfā ulzum-ı eşki
O murġ-ı ḥüsni şayd için teh-i dāmında yem vardur
- 6 Olur yeksān tecellī her-kese esbāb-ı 'işretten
Sifāl-i köhnede keyfiyet-i şad cām-ı Cem vardur

* Başlık R,İ
29 İ 50 b, B 73b, R 57 a, E 27a

- 7 Baña teklîf-i eş'âr itme 'afv it şimdi Tevfîkâ
Mizâcumda şikest ü levh-i dilde gerd-i ğam vardır

30

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Geçince tâb-ı mey būs-ı dehân-ı sîm-ber yokdur
Güzâr itdükde germâ nahlden ümmîd-i ber yokdur
- 2 Vücūd-ı cevher-i la'l-i leb-i dil-dârdan şorma
Saña ol nükte-i ser-besteden ey dil haber yokdur
- 3 Nîgehden şaqlama dendânuñı bir nîm-ğand it kim
O dürr-i şâh-vâre böyle bir târ-ı güher yokdur
- 4 Bu şeb mehtâbdan bürka'-güşâ olduĝda gördüm yâr
Ki nûr-ı mehde çün şem'-i seher hiç tâb u fer yokdur
- 5 Alışduk kûçe-i hülyâda aħz-i kâle-i vaşla
Ümîd-i sūd ile endîşe-i bîm-i zarar yokdur
- 6 Esîr-i kayd-ı zülf-i yârdur ser-cümle-i 'âlem
Dü şaħ-ı miħnet-i devrândan âzâde ser yokdur
- 7 Zemîn-i nâfi'-i hoş lehçede pâ-der-gil-i 'aciz ol
Ki Tevfîk esb-i şab'a ĝayrı bir cây-ı güzer yokdur

31

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fâ'ûlün

- 1 Fîkr-i lebüñi sînede mestûr şanurlar
Virânede olsam yine ma'mûr şanurlar
- 2 Hûn-ı dili nûş eyleyüp olmaĝda siyeh-mest
Çeşmânuñı 'uşşâk ise maħmûr şanurlar
- 3 Tebħâl-i lebüñ olmasa gül-rîz-i tebessüm
Dürc-i dehenüñ la'l ile memhûr şanurlar

30 İ 51a

31 İ 51b, B 73b, R 57b, E 27a

- 4 Zaḥmum kime açsam o da bir zaḥm urur elbet
Her zaḥm-ı ter-i s̄inemi n̄asur şanurlar
- 5 Göñlümde der-i yāre varup münkesir olsam
Kesr-i dili ol bābda mecbūr şanurlar
- 6 Nazmuñda görüp ma'ni-i rengini Tevfīḳ
Yārān şeb-i Ḳadr içre nihān nūr şanurlar

32

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Rişte-i āmāle kılmaz nāḥun-ı efkār kār
Kānda pīç-ā-pīç şad bār 'uḳde-i düşvār var
- 2 Bu dem-i bārid bu zühd-i zemheriāsā ki var
Sende şeyḥüm elbet olur vaż'-ı istihkār ḳār
- 3 Oldı seyr āheng-i bāng-i hey heyi şevḳ ile dil
Bezmdede hem nāliş-i zīr ü bem-i evtār tār
- 4 Kākülün ḥāmūşi-i āgyāra bir efsün idüp
Oldı şān tiryāḳdan dembeste-i bīmār mār
- 5 Sen de Tevfīḳā baḡal-gīr -i nikāt-ı nazm olup
Süllem-i i'cāza çıḳ resmī-i ḥoş - eṭvār var

33

Mef' ulü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

- 1 Ğamzeñ ne dem ki ḥışm ile şemşīr gösterür
Şaḥş-ı ḳazā serinde aña yīr gösterür
- 2 İ'cāz-ı ḥüsni gör ki ḥüy-efşān-ı nāz olup
Şerm-i ruḥunda şan'at-ı taḳṭīr gösterür

32 İ 51b, B 74a, R57b, E27b

33 İ 51b, B 74a, R 58a, E27b

- 3 Servi hırām-ı nazuña taklīd ider şanup
Cūlar çemende beste-i zencīr gösterür
- 4 Çeşmine ‘arz idüp dil-i ‘uşşāķı gūyā
Şeh-bāz-ı şayd-efgene naħcīr gösterür
- 5 Tātār-ı ğamze kaşı kemānun idince saħt
Māh-ı nevi felek aña zih-gīr gösterür
- 6 Cādū-yı çeşmi tıfl-ı dile meşķ-i siħr idüp
Müjgānlarıyla çūbek-i tahzir gösterür
- 7 Sāķi idince da‘vet-i bezm ol perīveşi
Aña ħabāb şīşe-i teşhīr gösterür
- 8 Bu şı‘r-i ħāmı Keşfī’ye Tevfīķ ‘arz idüp
Behzād-ı ‘aşra kāġıd-ı taşvīr gösterür

34

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Her kim añun çü lāle-fürüzān çerāġı var
Elbet fitīl-i şem‘ gibi dilde dāġı var
- 2 Bīnī - nümā-yı naħvet olup şāyd-gīr-i kām
Kullāb-ı māhiyān gibi ħayli dimāġı var
- 3 ‘Avdetde bīm-i şaħne-i eyyāmdan şaķın
Meyħāneye varınca ayak baş bayāġı var
- 4 Tūl-i şeb-i firāķdan itme şikāyeti
Va‘d-i vişāl nāmına andan uzāġı var
- 5 Üstād-ı şun‘ muşħaf-ı ħaţdan sebaķ virüp
Ĥāl-i lebūnle tıfl-ı nigāhuñ durāġı var
- 6 Pā-bend-i baġ-ı mahbere-i nazm olup kalem
Çıkmazsa taşra n’ola ayaġında bāġı var

- 7 Alūde - zeyl ü pāk-i dile ḥüsn-i zan idüp
Tevfīk'üñ ehl-i çirk-i riyādan ferāğı var

35

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Pertev-i iqbāle çün vābestedür maṭlūblar
İddi' ā-yı kabīliyyet itmesün menkūblar
- 2 İtme ey meşşāta kill-i sun'-ı Haqq'a i'tirāz
Dil - sitāndur ḥüsn-i māderzād ile maḥbūblar
- 3 Buldığıçün ser-nüvişti ḥayr ile ḥüsn-i ḥitām
Eydi-i aḥbābda 'izzetlūdür mektūblar
- 4 Zillet erbābın ider feyz-i mühim-sāzı 'azīz
Vaqt-i ḥacet şadrı cevlān-gāh ider çārūtlar
- 5 Kākül ü zülfin perişān eyleyüp bād-ı seḥer
Ol kıyāmet - ḳad kopardı fitne vü āşūblar
- 6 İ'tirāf-ı 'acz iken Tevfīk faḥr-i 'āliyān
Bir sebep bulur da 'aczin ketm ide maḡlūblar

36

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Genc-i dilde fikr-i zülf ü kākül-i cānān yatur
Şanki ejderdür der-i gencīnede pinhān yatur
- 2 Lenger endāz-ı tevekkül olıcaḳ keştī-i dil
Mevc-i ṭufān-ı ḡama tāb-āver olur yan yatur
- 3 Pīrchen gül-berg cism-i nermīn āzār itmesün
Yāri ey dil cāme-ḡvāb-ı vuşlata 'üryan yatur
- 4 Dīdem içre 'aks-i engüşt-i müḥennāsın gören
Dir teh-i yemde mişāl-i pençe-i mercān yatur

35 İ 52 b, B 74b, R 58 a, E

36 İ 52 b, B 74b, R 58b, E 28a

- 5 Dā'imā Tevfīk o şāh-ı şīr-ı tavrı fikr ider
Bu meşeldür herkesün qalbinde bir arslan yatur

37

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Meh-i nevle ol ebrū-yı bütānuñ farqı var yoqdur
Zemīn ile dinürse āsumānuñ farqı var yoqdur
- 2 Bilür çeşm-i dilin bīdār idenler h'vāb-ı ğafletden
Ki rü'yā ile iqbāl-ı zamānuñ farqı var yoqdur
- 3 İden keşf-i ğıṭā-yı ğafleti 'ayn-ı başiretten
Bilür kim būd ü nā-būd-ı cihānuñ farqı var yoqdur
- 4 Birisi fāriġü'l- bāl ü biri āmāde-i tekdīr
Dimem bigāne ile āşinānuñ farqı var yoqdur
- 5 Zebān-ı ḥalkda cāri olan lafz-ı keremden hiç
Şaḫın zan itme va'd-i dil-berün farqı var yoqdur
- 6 Hezārān diqqat itdüm fikr-i bārīkümde Tevfīkā
Ḥayāl-ı şā'ir ü müy-ı miyānuñ farqı var yoqdur

38

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Gerçi nişāb-ı neş'e-i ḥaṭ gerd-i cāmdur
Peyveste-i ḥaṭṭ-ı lebün olsa tamamdur
- 2 Çeşm ile var mukālememüzde nazar velīk
Hiç şorma cevher-i lebi mā-lā-kelemdur
- 3 Zā'f-ı dimāġ o deñlü ki verd-i muşavvere
Qılsam nigāh müriş-i renc-i zükāmdur
- 4 Birün-şudan-ı dā'ire-i 'aql olanlara
Zāhid qo ṭa'n-ı nüş-ı şarābı ḥarāmdur

37 İ 53a, B 74b, R 58b, E 28a

38 İ 53a, B 75a, R 59a, E 28a

- 5 Tevfîk cāy-ı fikr diger yoḡ ḡarîm-i dil
Hülyâ-yı vaşl-ı yâr ile pek izdiḡâmdur

39

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Mînâveş ol ki ehl-i dile neş'e-sâz olur
Bezm-i cihânda mu'teber ü ser-firâz olur
- 2 Zülfünde pîç ü tâb-ı dili def'e sa'y ider
Var mı şabâ gibi bize ḡâtır-nevâz olur
- 3 Sevdâ-yı zülfi mâye-i tûl-ı emel yeter
Bî-mâr-ı 'aşḡınuñ şeb-i hicrî dırâz olur
- 4 Çeşmüñ ki der-pey eyleye çengâl-i ḡamzeyi
Murḡ-ı dili şikâra 'aceb şâh-bâz olur
- 5 Pervâne gibi bezmine aḡbâbı cem' olur
Çün şem' ol ki ma'il-i sûz u güdâz olur
- 6 Kesb-i fütûra bâ'iş olur kesr-i iştihâ
Lezzet-çeş-i vişâl olanuñ ḡırşı az olur
- 7 Tevfîk 'aşḡ- bâzî-i ḡübâna pey-rev ol
Zirâ ki Hızr-ı râh-ı ḡaḡîḡat mecâz olur

40

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Şanma nizâm-ı 'âlemi bezl-i kerem tıtar
Va'd ü va'id-i ḡâkim-i seyf ü ḡalem tıtar
- 2 'Arş-ı azîm-i ḡalbini ḡafletle terk idüp
Zâhir- peresti ḡör reh-i deyr ü ḡarem tıtar

39 İ 53b, B 75a, R 59a, E 28b

40 İ 53b, B 75b, R 59b, E 29a

- 3 Taḳvīm-i sāl-i ‘aşḳda ‘ıyd-ı visāl yok
‘ Uşşāk-ı şavm da’im hicr ü elem tutar
- 4 Ümmīd-i zaḥm neşter-i ğamzeyle ‘aşıḳı
Yāri görince sekte-i ḥayretle dem tutar
- 5 Hep itibār-ı buse-i la‘lün idüp müdām
Rindān el üzre cām-ı Cem’i muḥterem tutar
- 6 Ol şeh-süvār eşheb-i nāz olmaḳ istese
Hüsrev ‘inān rikābını Dārā vü Cem tutar
- 7 Tevfīḳ germ ü serd-i teb-i hicri baña sor
Zirā ki ḥayli dem beni hummā-yı ğam tutar

41

Mefā‘ ilün Fe‘ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ilün

- 1 İdince şu‘bede sāḳi şārāb ile oynar
Becā-yı mühre-i ḥoḳḳa ḥabāb ile oynar
- 2 İdüp ḥalīde ser-i ğamzesine laḥt-ı dili
O tıfl bezmde sīḥ-i kebāb ile oynar
- 3 Ḥurūş-ı eşk idüp kūy-ı çarḫı ser-gerdān
Mişāl-i mühre-i fevvāre āb ile oynar
- 4 Görünce laḥt-ı ciger dūd-ı āhı bālā - ter
Peleng gibi atılır seḥāb ile oynar
- 5 Verā-yı āl-i şafaḳda bu mihr-i raḳs-āver
Fezā-yı sūr-ı felekde niḳāb ile oynar
- 6 ‘ Aceb ki maşṭaba-i sūr-ı çarḫda Mirriḥ
Elinde tīg ile Zühre rebāb ile oynar
- 7 Dili çü ḳaṭre-i sīm-āb lerzenāk eyler
O raḳs-āveri görsem şitāb ile oynar

- 8 'Anāşırında idüp aşlma rücu' insân
Ma'ād ü mebde'ine baq türāb ile oynar
- 9 Bu nev-zemīnde tab'-1 sebük-'inān Tefvīk
Kümevt-i hāme-i çū-pīn rikāb ile oynar

42

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Tih-i 'adem bu dār-1 fenānuñ fenāsıdur
Bu dūnbūr-1 devr-i cihān muqtezāsıdur
- 2 Yoq bīm-i mevc-i ğam-1 yem 'ālemd e ba'd - ez-īn
Toldur ş u zevrağ-1 meyi sāķī hevāsıdur
- 3 Zūlf-i mu'anberūñle dü çeşmūñ gören didi
Ahūdur ol ki sūnbül-i cennet ğidāsıdur
- 4 Geçmez hevā-yı çāh zevķinden fütādele
Gūyā ki şāh-bāz-1 nigāhuñ yuvasıdur
- 5 Esbāb-1 'ayş u bezm-i tarab nā-bedīd olur
Der-dest olan bu meclisūñ ancağ şafāsıdur
- 6 Lağzide itmesün diyü bu şıķlet-i vücūd
Şeyh-i şāķil-i hilķate mesned-'aşāsıdur
- 7 Tefvīk saķf-1 çarħda encüm degüldür ol
Kānūn-1 āhımuñ şerer-i 'arşāsıdır
- 8 Lāmi' Efendi Hazreti kim hulķ-1 zerre var
Pertev-gedā-yı neyyir-i fażl ü edāsıdur
- 9 Pey-revlük eyledüm aña bu nev-zemīnde
Kim tāze tarħ-1 tab'-1 ma'arif şināsıdur

43

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Müdām ol la'l-i nābuñ neş'e - baḥşā-yı derūnumdur
Ḥayāl-i ḥāl-i ruḥsāruñ süveydā-yı derūnumdur
- 2 Perī - zād-ı ḥayāli cilvegerdür levḥa-i dilde
Ṭılısm-ı āh ile maḥbūs-ı minā-yı derūnumdur
- 3 Fezā-yı rüy-ı şāf-ı dil-rubāda ğabğab-ı sīmīn
Cihān-ı 'aşk içinde cāy-ı 'Ankā-yı derūnumdur
- 4 Reh-i āmed-şud-ı şūḥ-ı ḥayāle dürr-feşān oldı
Görünce dīde pāy-endāzı kālā-yı derūnumdur
- 5 Riyāz-ı nazmı şādāb-ı füyüz itmekdedür Tevfīk
Zebān-ı lüle-i ḥāmem ki mecrā-yı derūnumdur

44

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Cünūn-ı 'aşkı zülf-i yāre der-zencīr olandan şor
Zuhūr-ı feyz-i Haqq'ı tā-be-key şebğir olandan şor
- 2 Ne gūne aldadur biñ şivelerle şahid-i taqdir
Tevekkülden geçüp dil-beste-i tedbīr olandan şor
- 3 Ne bilsün şöhret āfetdür dimek ma'nāsını her-kes
Anı 'Anka gibi güm-kerde-i teşhīr olandan şor
- 4 O şahuñ 'izzet-i kırbun nazardan dūr olan bilmez
'Ulūvv-i rütbe-i fitrāqını naḥcīr olandan şor
- 5 Bilinmez kıymeti der-dest iken her ni'metüñ Tevfīk
Belā-yı firkat-i faşl-ı şebābı pīr olandan şor

43 İ 54b, B 70b, R 60a

44 İ 55a, B 76b, R 60b, E 30a

45

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Dil-berā ib'ād-ı vaşluñ ıztırābumdan mıdur
İltifāt-ı kalb-i ā'dā ictinābumdan mıdur
- 2 Cismüm olmak çübveş za'f-i firākıyla hayāl
Keḫ-rübā-yı 'aşka āyā incizābumdan mıdur
- 3 Böyle nā-meşhūd olmak zerre-i kām-ı derün
Hiç degildür za'f nūr-ı āfitābumdan mıdur
- 4 Böyle kettān-ı vücūd-ı zārıma fersüdelik
Pençe-i pür-zūr-ı nūr-ı mäh-tābumdan mıdur
- 5 Böyle mu'ciz-āferinlik ṭab'-ı Tevfīkā saña
Şevḫ-i maḫdüm-ı cihān 'āli-cenābumdan mıdur

46

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Sirişkin deşt-i ğamda dil-ḫurūşān cūy-ı ḫün ister
Kenārunda ser-i jülide çün bīd-i nigün ister
- 2 Gelū-gīr-i şikāyet olmasa her piçiş-i tārı
Ser-i ğisūsunuñ sāmānı bir āh-ı derün ister
- 3 O za'f-alūde Ferhād'um ki cūy-ı şīr-i ḫāmum çün
Ḥabāb-ı bādeāsā ḫurd u zemīn-i Bīsūtün ister
- 4 Müselsel ḫalka-i ğisūsına dil-beste ki Tevfīḫ
Dil-i sevdā-keşānı ser-be-şahrā-yı cünün ister
- 5 Civān-ı ṭab'uma pey-revlük itmek sehl idi ammā
Vaḫidā gibi yektā-tāz mizmār-ı fūnün ister

45 İ 55a, B 76a, R 61a, E29b

46 İ 55b, B 77a, R 61a, E 29b

47

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Nigāhundān derūna kārṽān-ı mekr ü āl işler
Degül ḥ^vabīde rāh-ı kūçe-i ğunc ü delāl işler
- 2 Ümīd-i ḥarf ü 'add itme leb-i nā-būd-ı dil-berden
Neden ḥaṭır-güzārūn oldı ey dil bu muḥāl işler
- 3 Şenā - kār-ı yem-i 'aşk olmak ister ğālibā merdüm
Ki müjgānlar be-hem-peyveste olmış peştemāl işler
- 4 Nigāh-ı merḥamet ümmīdin itdikce dü çeşmānuñ
Hemişe tiĝ-i ḥışmı cāna ber-vech-i kemāl işler
- 5 Bu bī-hemtā zemīn-i taze ṭarḥ-ı tab'-ı ḥilmīdür
Sezādur ḥāme-i Tevfīk iderse āña mālīşler

48

Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün

- 1 Ḥaṭ gelünce ğamze-i ḥün-ḥ^vār kendin gösterür
Fitne olsa rü-nümā eşrār kendin gösterür
- 2 Dürdan olsam nigeḥ-düz-ı süvār-ı kūy-ı yār
Çün teşāvir-i fireng aĝyār kendin gösterür
- 3 Rū- siyāhīdür serencām-ı dürüg-ı bi-fürüg
Gerçi her dem şubḥ-ı kāzibvār kendin gösterür
- 4 Dür-bīn-i cāma bir dil kim ola çeşm-āşinā
Āna iqlim-i şafā her bār kendin gösterür
- 5 Dād - cüyān-ı dem-i pes-mānde-i 'acz olana
Nāgehān Ḥızr-ı meded-girdār kendin gösterür
- 6 Genc-i dilden sen 'azīmet-ḥ^v ān-ı da'vet ol hemān
Saña Tevfīk ol perī-ruḥsār kendin gösterür

47 İ 55b, B 76a, R 60a, E 28 b

48 İ 56a, B 77a, R 61b, E 30 a

49

Mefā'īlün Fe'īlātün Mefā'īlün Fe'īlün

- 1 Olunca bâdeye ruhsâr-ı yâr 'aks-âver
Elinde bir gül-i ra'nâya döndi sâğar-ı zer
- 2 Şemîm-i nâfeye da'ir şabâda vardur eşer
'Aceb o âhû-yı nâzende kâkülün mi tarar
- 3 N'ola düşer ise şahrâya ser-keşide olup
Hevâ-yı hâlûñ ile dâğ-ber-dil âhûlar
- 4 Hâdeng-i ğamzesi ol deñlü câna işler kim
Eşer-nümâ ola tîr-i kazâ meger o kadar
- 5 Çekince dinse sezâ hançer-i miyân - bendin
Bu belde âb-ı hayâta memer imiş o kemer
- 6 İdüp şahâyıf-ı gülden rübûde şeb-nem-i ter
Kitâb-ı eşküm ider mihr şû gibi ezber
- 7 Gelüp hayâlûme Tevfîk hâl-i gerden-i yâr
Münevver eyledi çeşmüm bu ğice necm-i seher

50

Fe'īlātün Fe'īlātün Fe'īlātün Fe'īlün

- 1 Zuhruf-ı çarh-ı denî- pervere ğurret mi dinür
Sağf-ı mağbesde zer ü zîvere ziynet mi dinür
- 2 Çerb ü nerm ola diyü himmeti kassâblaruñ
Bere-i bî-ğünehe 'arz-ı mağabbet mi dinür
- 3 Nereden oldığını itmeye ihsâs aşlâ
Sâ'ile mûcib-i şerm olsa sehvâvet mi dinür
- 4 Sa'y idüp fazla-i kûtına zafer bulmıyacak
Mi'denün vech-i ma'âşına kanâ'at mı dinür

49 İ 56a, B 77a, R 61a, E 30a

50 İ 56b, B 76b, R 60b, E 30a

- 5 Gör tedârük sefer-i âhirete Tevfîkâ
Bu fenâ menziline dâr-ı iķâmet mi dinür

51

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Revâķ-ı sidre çâk-ı ķaşr-ı istiġnâ ķanâ' atdür
Esâs-ı şâh-beyt-i himmet-i bâlâ ķanâ' atdür
- 2 Olur âyîne çün feyz-i nemed- pūřiyle rūřen-dil
Mücellâ-sâz-ı mir'ât-ı dil-i dâñâ ķanâ' atdür
- 3 Olur kâmil o kim ĥursend-i rûzi-i muķadderdür
Hilâl-ı nâķıřı bedr eyleyen zirâ ķanâ' atdür
- 4 Tama' bir tîre sel-âb-ı gül-âlûd-ı kederdür lîk
Leb-â-leb gevher-i âmâl ile deryâ ķanâ' atdür
- 5 Hacılet lâzım-ı ġayr-ı müfariķdur tehâlükden
Nuhustîn şart-ı ĥıfz-ı âb-rû ammâ ķanâ' atdür
- 6 Bulur şad genc-i bād-âverd-i ĥülyâdan ser ü sâmân
O kim fermân-revâ-yı ĥıtta-i ednâ ķanâ' atdür
- 7 Şereh naķř-ı cebîn-i kef-ġüşâyân-ı tefakķurdur
Me'âl-i ilm-i keff-i eydî-i 'ulyâ ķanâ' atdür
- 8 Olup âb ile ķâni' şûr-ı deryâ eylemez tekdîr
Şafâ-yı gevhere bâ' iş degül illâ ķanâ' atdür
- 9 Olur ifrâķ u tefriķ-i hevâdan küşte elbet şem'
Çerâġ-ı cism ü cânı eyleyen iĥyâ ķana' atdür
- 10 İder efzûn sevâd-nâme-i 'amâli çün âmâl
Sebükter sâz-ı aĥmâl-i reh-i 'uķbâ kanâ' atdür
- 11 Olur şey-i ķalîl ile ķanâ' at mümkün amma kim
Dinür mi hiç ile sedd-i ramaķ âyâ kanâ' atd

- 12 Ne seng-i ʔaʕne-i aʕdā ne bīm-i raḥne-i ḥussād
Hişār-ı ʕāfiyet var ise Tevfīkā ḳanāʕatdūr

52

Feʕilātün Feʕilātün Feʕilātün Feʕilün

- 1 Sünbül-i zülfüñ ile şanma şehā hem-būdur
Bāğ-ı ḥüsnünde ḥaṭuñ bir giyeh-i ḥod-rūdur
- 2 Ruḥ-ı alüñde ḥamīde ser-i zülfüñ cānā
Ser-i āteşgedede secde ider hindūdur
- 3 Kaçma dil-beste-i zencir-i ser-i zülfüñden
Zarār itmez saña dīvānelerüñ bağıldur
- 4 Mebḥaş-ı zülf-i dirāzuñla miyānun cānā
Farkı var ise de diḳkatde ser-i yek mūdūr
- 5 Ğamze - endāz-ı cefā olsa dü çeşm-i şūḥuñ
Āteş-efşān dem-i fitne iki cādūdur
- 6 Eşer-i buse degül laʕl-i lebüñde cānā
Naḥl-i ḥüsn üzre şükufte gül-i şeftālūdūr
- 7 Kaṭı ser-keşdür o nev-naḥl-i cefā ʕuşşāka
Bād-ı āhumla eğilmez der isem ṭoğrudur
- 8 İtme bī-perde-i zülf-i siyeh ʕarz-ı endām
Revzen-i āyine cevlangehüñe ḳarşūdūr
- 9 Çeşm-i güyāsınuñ efsānesün itsem taḥrīr
Diyeler ḥāme-i Tevfīk ʕaceb pür-gūdūr

53

Mefʕülü Fāʕilātü Mefāʕilü Fāʕilün

- 1 Ol nev-reside ṭıfl mişāli bebeklenür
Güyā o nūr-ı dīde-i ter merdümeklenür

52 İ 57a, B 78a, R 62b, E 30b

53 İ 57b, B 77b, R 62a, E 30b

- 2 Zülfüñ ki pāsbanıdır ol la‘l-i leblerün
Bir gencdür ki mār-ı siyāh ile beklenür
- 3 Bir gün olur kâfile- sālār-ı naḥvetüñ
Gül- būselerle kâle-i ḥüsni çiçeklenür
- 4 Olsa ṭanīn-i kâse-i ḥüsniyle pür cihān
Mūy-ı siyāh-ḥaṭ ile āḥirdür güllenür
- 5 Olsa hedef-resīdei cānım ‘aceb degül
Tīr-i nigāhı bāl-ı müjeyle yeleklenür
- 6 Tevfīk üft ü ḥīz iderek tıfl-ı dil müdām
Şaḥn-ı süḥanda pāy-ı kalemle emeklenür

54

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Köhne ‘arūs-ı dehr ne fertüt-ı bīvedür
Güyā cevān-ı ṭab‘a sitem aña şīvedür
- 2 Giryān olup ḥayāl-i rem-i dīdesiyle dil
Her kaṭre-i çekīdesi manend-i jīvedür
- 3 Bend it tılısm-ı zülfüñi bāzū-yı ‘aşquma
Zirā garīmetüm benüm ā‘dā-yı dīvedür
- 4 Ebrūsı kavı-ı Rüstem’i işkeste eyleyüp
Şimdi sinān-ı ğamzesinüñ kaşdı Giv’edür
- 5 Tevfīk bu güzergeh-i ‘ālemde ‘aczi gör
Kim vādi-i refāha ‘aceb bir girīvedür

55

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Ümmīd-i vaşl-ı yāre ne dirsüñ sözüñ nedür
Firḳatle āh ü zāre ne dirsüñ sözüñ nedür

54 İ 57b, B 77b, R 62a, E 30b

55 İ 57b, B 78b, R 63a, E 31a

- 2 Bir ben miyim hevā-yı maḥabbetle nāle-sāz
Gülşende şad hezāra ne dirsüñ sözüñ nedür
- 3 Mīnāda oldı kulḳulu nutḳ-āver-i neşāt
Şaḥbā-yı hoş-güvāre ne dirsüñ sözüñ nedür
- 4 Her bir fitīli şekveye olmış zebān - dırāz
Zaḥm-ı ten-i nizāre ne dirsüñ sözüñ nedür
- 5 Çeşm ü miyāna gerçi olur kīl ü kāl līk
İşbāt-ı la^l-i yāre ne dirsüñ sözüñ nedür
- 6 Sedd-i der-i ümīdi ider hem-şarīr-i kilki
Bu vaz^c-ı rüzgāra ne dirsüñ sözüñ nedür
- 7 Hem-çün kibār-ı bī-hüde redd-i kelām ider
Kūh-ı girān - vaḳāra ne dirsüñ sözüñ nedür
- 8 Tevfīḳ iderse da^cvi-i dāniş ‘aceb mi kim
Bu nazm-ı ābdāra ne dirsüñ sözüñ nedür

56

Mefā^cīlün Mefā^cīlün Mefā^cīlün Mefā^cīlün

- 1 Muşavver ‘arız-ı dil-dārı ber-vech-i ḥüsn göster
Ser-i zülfünde ammā bend-i dilden bir şiken göster
- 2 Cemāl-i bā-kemālün ten-berehne ‘arz idüp cānā
Aña tār-ı nigāhumdan teni de pīreheñ göster
- 3 Tarīk-i Ḳays ü Ferhād oldı meşhūr istemem ey dil
Baña sen bir reh-i nārefte-i şūriş-figen göster
- 4 Nifāḳ - endīşe vü bed-ḥ^vāh gördüm cümle ihvānı
Baña yā Rab bir de ḥayr - ḥ^vāh-ı mü^ctemen göster
- 5 Dil-i yāre eşer - baḥş eyleyüp ser-tişe-i ahuñ
Dilā bu Bisütün-ı ğamda kār-ı kūh-ken göster

- 6 Güzel diġkatle naġş itdün miyân-ı zülfüñ ey Mâni
İdüp icâd-ı ma‘dum iddi‘âsun bir dehen göster
- 7 İdersen vaġf-ı çîn-i cephe-i ‘arâz-ı Tevfîķ’î
Ne var rüy-ı dilüñ bir kere ey âyîne-ten göster

57

Mef‘ülü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

- 1 Benzer ki dilde âteş-i ‘aşġ iltihâbı var
Zîra ki müy-ı cismümüzüñ pîç ü tâbı var
- 2 Hün -âb-ı çeşm ü laġt-ı cigerden o ser-keşüñ
Meyhâne-i derûnda şarâb ü kebâbı var
- 3 Ğarrâlanurdu pertev-i mihre o mâh-rû
Ammâ sevâd-ı zülf-i siyehden ġicâbı var
- 4 Ser-menzil-i ġayâtda ümmîd-i zevġ ider
‘Ömr-i ‘azîzüñ anuñ içindür şitâbı var
- 5 Tard itse ‘âşıkı seg-i küyü ‘aceb mi kim
Bâb-ı bülend-i dil-bere çün intisâbı var
- 6 Hüy -gerde kıldı germi-i mey-ruġların yine
Gül-ġonçe-i ümîdimüzüñ âb u tâbı var
- 7 İrmezse ger rikâbına yârüñ yed-i niyâz
Zânu-zeni-i ġasrete de irtikâbı var
- 8 Bu rûzgâr gâhi ider tayy u gehi ġüşâd
Evrâķ-ı ‘ayşımuñ ne ‘aceb inġılâbı var
- 9 Tevfîķ baġ zebân-ı ser-i tîġ-i ġamzeye
Ser-rişte-i ümîd ki ġat‘i cevâbı var

58

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Gör sırr-ı aşkı hier ile olmuş hezār zār
Gülşende vaşl-ı gülle ider iftiḥār ḥār
- 2 Sūz-ı dil oldı cevher-i ṭab'ıñ mülâzımı
Añun çün oldı ekşer -i cüz' -i çinār nār
- 3 Ümmididür kişiyi esir-i niyâz ı iden
Âzâdegâna olmada vaz' -ı kibâr bār
- 4 İtmez nigâh atlas-ı gerdün olursa da
Merde virürken elbise-i müste'âr 'âr
- 5 Dânâ ider mi çarḥ-ı deniyle muḥâleşet
İster 'adūdan almağa gayret deşâr şâr
- 6 Ḥaṭṭ-ı nev itse şevket-i zülfüñ n'ola şikest
Bulur olunca mūra muḥârin demâr mâr
- 7 Kimüñ dem-i niyâzı eşer-baḥş olur diyü
Ḳalb-i dürüştin eyledi seng-i 'ayâr yâr
- 8 Da'vâ-yı ḥaḳla 'âlem-i kübrâ şikest olup
Manşūr'a oldı ḥikmeti gör pâyidâr dâr
- 9 Tevfîḳ olma herze-devân çek 'inânunu
Meydân-ı nazmda nice yektâ süvâr var

59

Mefā'ilün Fe'ilâtün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Kitâb-ı ḥüsni o gonçe-dehân oḳur oḳudur
Hezâr 'aşıḳa şan gülsitân oḳur oḳudur
- 2 Marîz-i guşşaya idüp 'ilâc-ı rûḥani
Ḳadeḥ du'âsını ol mihrیبân oḳur oḳudur

58 İ 59a, B 79a, R 63b, E 31b

59 İ 59a, B 78b, R 63 b, E 31b

- 3 Kemāl -ı hīlede şeytānı eyleyüp tezkīr
Hezār la‘neti bu vā‘izān oğur oğudur
- 4 İdüp muḥāfaẓa ‘aynü’l-kemāl-i ā‘dādan
O tıflı ḥū‘āce-i mekteb nihān oğur oğudur
- 5 Bizi de sūr-ı cihānda velīme-i vaşla
Zaman olur o ‘arūs-ı cihān oğur oğudur
- 6 Bu nev-zemīn-i ğazel-i pākī nazm idüp Tefvīk
Berāy-ı şevk-i sūḥan-perverān oğur oğudur

60

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Anuñ kim cevher-i ḥulqı meḥāsünle mühezzebdür
Rü‘ūs-ı rağbete pīrāye bir tāt-ı müzehhebdür
- 2 Ser-i zülfinde feryādum eşer-baḥşā-yı maṭlabdur
Du‘ā-yı ehl-i ‘aşka isticābet ki dil-i şebdür
- 3 Şimāḥ-ı cānā her nuṭkı n’ola gevher-nişār olsa
Dehānı ḥoḳka-i la‘līndür dürle leb-ā-lebdür
- 4 Felekden ni‘met-i kāma zafer dānāya güçdür līk
Denīden bār-ı minnet çekmede ḥaylice eş‘abdür
- 5 Girihdür dil olur kesb-i dürr-i ‘irfāna sedd-irāh
Ki diller rişte-i hem-vār-ı tesbīḥ-i mürettebdür
- 6 N’ola naḳş-āver olsa levḥ-i kāma ḥarf-i şīrīni
Medār-ı rey‘i āb-ı la‘l-i gevherden mürekkebdür
- 7 Leb ü ğabğab deĝül sīb ü kirāse gerçi kim eb‘ad
Velī şekl-i bihe nāf-ı bilürin ğāyet aḳrebdür
- 8 Dilüm bir levḥ-i maḥfūz-ı kemālat iken ey Tefvīk
Düşüp eṭfāl-ı dūn destine şimdi levh-i mektebdür

4. ve 5. beyitler B,R’de yer deĝiştirmiştir.

60 İ 59b, B 78b, R 63b, E 32a

61

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Revnağ-ı bezm-i şafâ ol büt-i rû-sâde midür
Hâtır-ı ğam-zede-i 'aşka mûsâde midür
- 2 Görmedüñ bir niçe dem rind-i Felâtun-râyı
Rûz u şeb pây-ı ğum-ı dağdağa-fersâde midür
- 3 Hulf-ı va' d ile gehi men' u geh itdün taħrîş
Bilemem niyyetün ıslâha mı ifsâde midür
- 4 Dil-i erbâb-ı riyyâyı da ferâmûş itme
Yalñuz keşret-i eşnâm-ı kilisade midür
- 5 Çok perestişler ider ol büt-i 'İsâ-nefese
'Âşık-ı dil-şudesi mezheb-i tersâde midür
- 6 Bulup eyyâmını mecrâ-yı merâma çıkamaz
Fülk-i ümmîd yine ye's ile mersâde midür
- 7 Havz-ı dîdemde ki germi-i sirişküm seyr it
Çaplûca zevki hemân şehr-i Bürüsâ'da midür
- 8 Mey-gede âb ü hevâsın görelî fark idemem
Bu eşer âb-ı bekâda dem-i 'İsâ'da midür
- 9 Alamaz naqşuñı bir kimse senüñ Tefvîkâ
'Aceb âyîne-i tab'uñ o kadar sâde midür

62

Mefâ' ilün Fe' ilātün Mefâ' ilün Fe' ilün

- 1 Hülûs u sıdık ü şafâ merd-i nâ mudâr işidür
Nifâk u fitne vü ifsâd hilekâr işidür
- 2 Mişâl-i âyine dil rû- güşâde olmalıdır
Zuhûr-ı çîn-i cebîn dilde inkisâr işidür

61 İ 60a, B 79a, R 64a, E 32a

62 İ 60a

- 3 Firāz-ı serde karar it çü pertev-i hürşid
Çü sâye dâmene yüz sürme hâk-sâr işidür
- 4 Maḥallî dirse eger ‘arz-ı hâlûme ol şâh
Ricâ-yı vuşlatunuñ kaydı der-kenâr işidür
- 5 Çemende şu‘bede vü nağme eyledükçe hezâr
Gül itse ḥande n’ola aña güşı var işidür
- 6 Degül şeş - der ğam-ı aql ü fikre vâ-beste
Güşâd - ḥâne-i iqbâl-i baht zâr işidür
- 7 Medâr-ı keştî-i dil lenger-i tevekküldür
Vuşul-ı sâhil-i âmâl rûzgâr işidür
- 8 Bu nev-zemîn n’ola Tevfîk olursa müstaḥsen
Ki kilik-i vaşfî-i hoş-gü vü ḥurde-kâr işidür

63

Mef‘ülü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

- 1 Mir’at-i dilden itmese jeng-i keder güzer
Pây-ı ḥayâli şanma o nür-ı başar başar
- 2 Nâzik - ter ol kadar ten-i nermîn-i dil-rübâ
İtseñ niğâh cismine târ-ı nazâr baḫar
- 3 Bâz eylemezse her gice çeşm-i başîreti
Kâbûs-ı gaflet âdeme daḫı beter biner
- 4 ‘Azm-i derüñle na‘l-i der-âteş olur dilüm
Dinmiş meşelde kıt‘a-i nâr-ı saḫar sefer
- 5 ‘Âlemde tûde tûde sihâm-ı şafâ eger
Taḫsîm olunsa ‘aşîka sehm-i diğer diğer
- 6 Âlât-ı rezm olur bedel esbâb-ı bezme gâh
Gül ile lâle yerine tiğ ü teber beter

- 7 Tevfîk ehl-i âhîretüñ kām-ı dünyevî
‘Ayninde mu‘teber degül ednâ kıazar kıadar

HARFÜ’Z - ZĀ*

64

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Hemîşe huşķ ola ol berg-i ârzûlarımız
K’ola tarāveti muhtāc-ı āb-rûlarımız
- 2 Şadefçe-i emel olduķda çün tehî gevher
Yem-i talebde ‘abeşdür bu ser-fürûlarımız
- 3 ‘Adem resîde-i vehm ü hayâl olup her su
Miyân u lebde hiçe çıķdı güft ü gülârimuz
- 4 Olup gedü-yı baĝal-girî ‘âlem-i abun
Ele alınca ayaklandurur sebûlarımız
- 5 Mişâl-i tütî vü âyîne tab‘a Tevfîkâ
Medâr-ı şevķ-i sühân oldu sâde-rûlarımız

65

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Çü âyîne-i dil-şâfi zamîrân hod-fürüş olmaz
Nühufte mevc-i āb-ı şâf - gevherde hurüş olmaz
- 2 Olur mı dil-firîb-i ârâyiş zâhirle haķ - binân
Meta‘ -ı rûy-ı dükkân aĝniyâya zîb ü düş olmaz
- 3 Keder virmez sevād-ı haţtı hüsn ü ân-ı cānāna
Belî ayîne-i nûr-ı Hudâ jengâr-püş olmaz
- 4 Hemân maħrûm-ı zevķ-i ĝamzeñ olsun ol dil-i mecrûh
Ki şevķ-i zaħmına gül gibi yek-ser çeşm ü güş olmaz

4b sıkar: sefer B,E

* Başlık E

64 İ 61a, E 33a

65 İ 61a, R 65b, E 33a

- 5 Olur dest-i şikāyet beste-ter çāk-i girībāndan
Velī bidād-ı ğamzeñden leb-i zaħmum ħamūş olmaz
- 6 Hemān bāzū-yı şevķi āteş-i ter germ ü saħt itsün
Ġarīm-i çire dest-i ğam ħarif-i bade-nūş olmaz
- 7 İdince meşķ-i efsün çeşm-i fettānı dil-i Tevfīķ
Felāṭun olsa da ħarf-āşnā-yı sabr u hūş olmaz

66

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Geçince seylveş deşt-i mecāzı gerçi pür-cūşuz
Nihāyetde haķīķat baħrine peyveste ħamūşuz
- 2 N'ola āsūde olsaķ bīm-i emvāc-ı havādişden
Ĥabābāsa bu baħr-i bī-beķāda ħāne-ber-dūşuz
- 3 'Aceb mi eylesek pāyine āb-rūyımız işār
O serv-i nāzı cūlar gibi cūyā-yı der-aĝūşuz
- 4 N'ola şūri nümāyişden beri nādān-firīb olsaķ
O şimşiriz ki piç ü tāb-ı cevherden zırır-pūşuz
- 5 Kemāl-i cevdetün derk itmeyüp red itmede nādān
Bu bāzār-ı ğalaṭ-bīnānda şankim nakd-i maĝşūşuz
- 6 Yine dest ü giribāndur bizimle sāķi-i devrān
Egerçi bezm-i ğamda çün şurāħi penbe-der-ĝūşuz
- 7 N'ola şāyeste-i taħsīn-i yārān olmasaķ Tefvīķ
Yegāne mışra'-ı ber-cesteyüz dilden ferāmūşuz

67

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Şimāħ-ı ĝūş-ı hūşı vārid olan her suħan açmaz
Şadef her ķatre-i bārāna bī-hūde dehen açmaz

66 İ 61b, B 80a, R 65b, E 33a

67 İ 61b, R 66a, E 33 b

- 2 Açarsa çeşm-i baht-ı hufte-i şâm-ı ğarībānı
Tulu[‘]-ı neyyir-i iqbāl açar şubḥ-ı vaṭan açmaz
- 3 ‘Aceb ḥam-der -ḥam-ı aġlāk olur bu kufıl-ı endişem
Felâṭun olsa da ḥayretde qalır bilmeyen açmaz
- 4 ‘Abeş âmed-şud eyler müşteriler sũḳ-ı ümmide
Dükân-ı kâle-i vaşlın o şuḥ-ı ‘işve-fen açmaz
- 5 Qarirü[’]l-‘ayn iden Ya‘kũb’ı nũr-ı mihr ü vuşlatdur
Anuñ çeşm-i sefidin sâde bũy-ı pırehen açmaz
- 6 Ğarik-i şır iderken nũr-ı meh-tâb ‘âlem-i âbı
Niçün bir cũy-ı şiri Bısũtũn’da kũh-ken açmaz
- 7 Fedâ-yı ejder-i zũlfi ider ‘âşış serin ammâ
İdũp bir ḥande genc-i la‘lin ol sımın-beden açmaz
- 8 Açar biñ raḥne dıvâr-ı ümide rũzgâr ammâ
Niķâb-ı çehre-i maķşũdı Tefvıķâ neden açmaz

68

Mefâ‘ilũn Mefâ‘ilũn Mefâ‘ilũn Mefâ‘ilũn

- 1 Dem-â-dem çeşm-i giryânımdan ol şuḥ-ı cihân gitmez
Şafâ eyler kenâr-ı cũdan ol serv-i revân gitmez
- 2 İdũp gül-büselerle sâ‘id-i sımınini tezyin
O serv-i nâz elinden şanki naḥl-i ergũvân gitmez
- 3 Reh-i idbârâ çabuk-revdür ammâ semt-i iqbâle
Ḥarũn u ser-keş olmiş esb-i baht-ı bed-gümân gitmez
- 4 Gider durmaz emin olmuş gibi bu reh-neverd-i ‘ömr
Ki zirâ reh ḥaṭarnâk oldıgundan kârbân gitmez
- 5 Raķıbâ yüz çevirmez dest-i reddũnden senũñ Tefvıķ
Der-i dil-berden almaduķça kâm ol nâ-tũvân gitmez

69

Mef'ülü Mefā'ilün Fa'ülün

- 1 Dil- beste-i āh ü zār-ı 'aşkuz
Mef'tün-ı ğam-ı nigār-ı 'aşkuz
- 2 Olsağ ne 'aceb ayağda pā-māl
Teh- cur' a-i lāy-h'ār-ı 'aşkuz
- 3 Pür- neş'e olup mey-i beğādan
Āsūde ser-i ħumār-ı 'aşkuz
- 4 Günden güne ħadrimüz füzün-ter
Nevrüz-ı dem-i bahār-ı 'aşkuz
- 5 Çağlarsağ 'aceb mi hem-çü seyl-āb
Ser-geşte rev-i biħār-ı 'aşkuz
- 6 Olsağ n'ola bī-vücūd ü bī-tāb
Sāye gibi ħāk-sār-ı 'aşkuz
- 7 Çün berg-i ħazān reh-i fenāda
Ser-dāde-i rüzgār-ı 'aşkuz
- 8 İtdük seri lānegāh-ı murğān
Şāhenşeh-i tācdār-ı 'aşkuz
- 9 Tevfīğ olup çü Ķays ü Ferhād
Erbābına ber-güzār-ı 'aşkuz

70

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fa'ulün

- 1 Bizler ki maħabbet-zede-i āl-i ħabībüz
Tağsīm-i şefā'atde lebriz-i naşībüz
- 2 Olsağ n'ola her demde devā-cüy-ı şefā'at
Dil- ħastelerüz 'aşk ile muħtāc-ı taḫībüz

69 İ 62a, B 81a, R 66 b, E 34a

70 İ 62b, B 80b, E 34 b

- 3 Gerçi ideriz ta'ne-i aġyāra taħammül
Ammā taleb-i vaşlda bī-sabr u şekībüz
- 4 Peyveste olup yār ile çün sāye vü hūrşīd
Şuretdē ba'idüz velī ma'nīde qarībüz
- 5 'Uşşākı koyup 'azm-i sefer idelü cānān
Zāhirde muķīm-i vaṭānuz līk ġarībüz
- 6 Hāķ 'işmet-i dil-dārı murād eyledigiçün
Aġyār bize biz dāhī aġyāra raķībüz
- 7 Dehşet virürüz lāf ü ġüzāf ile 'adūya
Çün naķş-ı esed bī-zararuz līk mehībüz
- 8 Kühsār-ı haķīķatden idüp kesb-i ruṭubet
Seyl-āb-ı füyüzāta ġuzergāh-ı nişībüz
- 9 Erbābı bilür ġadrimüzi evvel ü āhīr
Hūn-ı siyehüz müşġveş ammā ġati ṭībüz
- 10 Hūsn-i nazār ümmīd idüp ol mihr-i keremden
Pertev-fiġen-i āyine-i ġalb-i ke'ībüz
- 11 Berķ urşa n'ola nūr-ı tecellī yüzümüzde
Ruḡsūde-i hāķ-i ġadem-i şeyḡ-i necībüz
- 12 Min ba'd n'ola terk-i hevā vü heves itsek
Tevfīķveş ol mürşid-i āġāha münībüz
- 13 Çün mihr iledür zerrenüñ işbāt-ı vücūdı
Olsaķ ne sa'ādetdür añun hāķ-i deri biz

71

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Buldı şikestelükle şifāsın mizācımız
Terk-i 'ilāc oldı eñ ā'lā 'ilācımız

- 2 Virse fütür şevkimize p̄irlik n'ola
Oldı seher-reside fet̄il-i sirācımız
- 3 Var n̄ik ü bed biḍā'a-i müzcātımız velī
Vābeste i'tibāra kesād u revācımız
- 4 Şāh-ı şchān-ı kūy-ı ḥarābatuz olalı
Künhe-sifāl ü pāye-i ḥūm taht ü tācımız
- 5 Olmaz miyāne- gir-i teferruḡ raḡīb dīv
Yār ile cism ü cān gibidir imtizācımız
- 6 Z̄ati gerek çü tiḡ bize cevher-i kemāl
Tezyīn-i zāhir itmege yok ihtiyācımız
- 7 Tevfīḡ inkisār-ı derūndan kıl ihtirāz
Olmaz rüfū-pezir-i meremmet zücācımız

72

Mef'ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

- 1 Lezzet - şinās-ı rāz-ı derūn maḥrem istemez
Ġam - āşinā-yı 'aşḡ dil-i ḥurrem istemez
- 2 Vaḥşet-güzīn-i şām-ı ḡaribān olup gönül
Subḥ -ı vaḥşandan özge aña hem-dem istemez
- 3 Teh-cur'a-nūş-ı köhne-sifāl-ı maḥabbetün
Derd-i ḥumār-ı minnet-i cām-ı Cem istemez
- 4 Seyr it neşāt-baḡşi-i feyz-i bahārı kim
Eyler güşāde ḡoncelerin derhem istemez
- 5 Kaçmaz rakīb-i dīv ile ülfetden ol perī
Bizden eyülere görünür ādem istemez
- 6 Bīmār şanma çeşm-i nigāh-ı ārmidesin
Ahū-yı rām-ı deşt-i ḥaremdür rem istemez

- 7 Tevfîk kaldı berzâh-ı bîm ü ümîdde
Cânân ricâ-yı vaşlı hem ister hem istemez

73

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Hezârân âh idersün gūşına ol bî-vefâ almaz
Metâ'-ı vaşla naqd-i eşk olur bād-ı hevâ almaz
- 2 Tecânüs 'illete zımm oldığı eşyâda zâhirdür
Ki hem-reng olmasa zâtında qâhı keh-rübâ almaz
- 3 Şafâ-yı qalbe feyz-i sâğar-ı billür olur bâ' iş
Eger kim revzen-i cām olmasa hâne ziyâ almaz
- 4 'Abeşdür vaqt-i hicrânda ümîd-i zindegi zirâ
Berî de olsa bâğından nihâl-i ter nemâ almaz
- 5 Hevâ-yı diger olur bâ' iş-i işkesteñi elbet
Hâbâba olsa ger pey-veste cüz'ice hevâ almaz
- 6 Görüp bîgâne-gānuñ lütfunı semt-i ehibbâdan
Göñül ol rütbe- tersân kim selâm-ı aşinâ almaz
- 7 Gönül minnet-keşi-i luţf-ı cânāndan olup maḥzūz
Alur ol vaż'ı kim 'âr eyleyüp ednâ gedâ almaz
- 8 O deñlü oldı ḥarf-i va'd-i vaşl-ı yâr ile lebrîz
Şimâḥ-ı gūşa gelse şiddetiyle bir şadâ almaz
- 9 İden ehl-i tevekküldür cihānuñ zevḫini Tevfîk
Düşen bîm-i ḥumâra destine cām-ı şafâ almaz

HARFÜ'Ş-ŞİN***74***Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün*

- 1 Seher mihri çü şem'-i nīm-kişte ıztırāb almış
Meger dest-i şāba ruhsār-ı ālından nikāb almış
- 2 Vücūdından kelāmü'l- ğaybuñ eşkāl eylemiş zāhid
Leb-i nā-būd-ı yāri söyledüp rengin cevāb almış
- 3 Ruḡ-ı huy- gerdesin gör ebruvānuñ itmege ta'tir
Gül-i hurşidden 'atṭār-ı devrān şan gül-āb almış
- 4 Görenler hāl-i mū-dārın kenār-ı zülf-i pür-ḡamda
Şanurlar necm-i gīsūdāruñ etrafuñ seḡāb almış
- 5 Nümüde ḡaṭṭ-ı leb ceş-i Habeş'dür qaradan gūyā
Yemen sāhillerin idüp şeb-i ḡūn u şitāb almış
- 6 ḡayālūñçün 'aceb sevdager olmuş çeşm-i ḡūn-ālūd
Virüp sīm ü zer-i eşküñ ḡumāş-ı naḡş-ı āb almış
- 7 Dimāḡ-ı ḡāmeñi mū şanma teşvīş eyleyen Tevfīḡ
Anı tavsīf-i zülf-i ḡam-be-ḡamdan pīç ü tāb almış

75*Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün*

- 1 Ḳazā çeşm-i nigārı nāzdan bī-tāb göstermiş
Velī her laḡzada şad fitneyi der-ḡāb göstermiş
- 2 Ser-i zülfünde ol ḡatır-şiken bir tāb göstermiş
Dil-i 'uşşāḡını şayd itmege ḡullāb göstermiş
- 3 O raḡḡaşuñ çeh-i nāf bilürin māñi-i 'icāzın
Yem-i sim-āb-ı ḡüsn ü ānına girdāb göstermiş

* Başlık E

74 İ 65b, B 82a, R 68b, E 36a

75 İ 65b, B 81b, R 68a, E 35b

- 4 İdince bezme sākī āteş-i seyyāleyi işrāb
Derun-ı nārda bir gülşen-i şād-āb göstermiş
- 5 Berāy-ı naql-i bāda her ser-engüşt-i mühennāsın
Teh-i saġarda sākī dāne-i ʿunnāb göstermiş
- 6 Sezādur secdegāh olsa ser- endīşe-i şunʿa
Girībānı Hudā hem-şūret-i mihrāb göstermiş
- 7 Güzel taşhīh idüp nev-nüşa-i laʿlin debīr-i şunʿ
Haṭ-ı reyhān ile zīr ü zeber iʿrāb göstermiş
- 8 Perestişgāh-ı ʿuşşāka o mihr ü çār ebrūsın
Civār-ı Kaʿbe-i hüsünde dört mihrāb göstermiş
- 9 İdüp icāz-ı vaşf-ı laʿl-i yāri münşi-i kudret
Geline hall ü ʿaḫd-i zülfüne itnāb göstermiş
- 10 Girībān-ı siyeh- semmürdan tābān idüp rūyun
O meh şeb-zindedār-ı hicrine meh-tāb göstermiş
- 11 Bülendi pest ü hem pesti bülend itdigüne devrān
Nümüne ʿıydgehde gerdiş-i dolāb göstermiş
- 12 Bu nazm-ı nev-zuhūru yādigār olmak için Tevfīk
İdüp takdīm bezm-i zümre-i aḫbāb göstermiş

76

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

- 1 Meger ol ʿahd-şiken ġamze-i āfet ne imiş
Haşm-ı cān düşmen-i dīn reh-zen-i tākat ne imiş
- 2 ʿArz-ı kāmēt idüp ʿuşşākını ihlāka o şūḫ
Gösterür şāġ olana şūr-ı kıyāmet ne imiş
- 3 Hīlesi terk-i hiyel oldıġın izʿān ideli
Añladum lāzıme-i şıdḫ-ı mürüvvet ne imiş

11.beyit 12.beyit E'de yer değiştirmiştir.

76 İ 66a, B 81b, R 68b, E 35b

- 4 Riştenüñ mîl-keş-i dîde-i sūzen idigi
Bildürür hāşiyet-i feyz-i riyāzet ne imiş
- 5 Bî - vücūd eylese de kendüyi mensî olmaz
Fikr it 'Ankâ'yı görüp āfet-i şöhret ne imiş
- 6 Görüp āyîne gibi şafvetin idrāk itdüm
Dil-i Tevfîk'de sermāye-i hayret ne imiş

77

Mefā'îlün Mefā'îlün Mefā'îlün Mefā'îlün

- 1 Gül-i mülle müzeyyen bezm-i meyveş gülşen olmazmış
Eger cām olmaz ise rev-zen-i dil rüşen olmazmış
- 2 Ne gösterdüñ bize sıhhat yüzün ne eyledüñ ihlāk
Devā-yı derd-i dil bildüm ṭabībüm senden olmazmış
- 3 Ne da'vā-yı hūkūḡ u ne hirās-ı raḡne-i ta'zīm
Tehî destāne iflāsı kadar bir me'men olmazmış
- 4 İder ḡayd-ı tecerrüd seng-i ṭa'n-ı ḡayrdan sālīm
Ki şer'ān ḡadd-i recmüñ ehli ḡayr-ı muḡşın olmazmış

ḤARFÜ 'Ş-ŞĀD*

78

Fe'îlātün Fe'îlātün Fe'îlātün Fe'îlün

- 1 Çü Mesîḡ eyleyüp iḡya dem-i eḡhār-ı ḡulūs
Gülşen-ı dilde açıldı gül-i bî-ḡhār-ı ḡulūş
- 2 İdemez bād-ı ḡam evrāk-ı ma'āşın tefrîḡ
Olsa şîrāze-i mecmu'a-i dil tār-ı ḡulūş

77 İ 66b

* Başlık E

78 İ 66b, B 82a, R 69a, E 37a

- 3 Ğālibā k̄āf-1 nifāka mütevāri olmuş
İhtifā eylemiş ‘Ankâ gibi āşār-1 ħulûş
- 4 Şimdi lafz-1 kereme tev’em olup ma‘nâda
İsm-i bî-cism gibi söylenür ezkâr-1 ħulûş
- 5 Biri cüyâ-yı meĥâsin biri câsus-1 ‘uyûb
Hiç nifâk ile tevâfuğ ide mi kâr-1 ħulûş
- 6 Meger işkeste ola yoĥsa degül jeng-pezîr
Pür-ğubâr olsa da mir’ât-1 pür-envâr-1 ħulûş
- 7 Bulur âyîne keder cevherin itse bîrûn
Şafvet -i ĥatırı mağsûş ider izhâr-1 ħulûş
- 8 İdemez dâ’ire-bîrûn ĥareket Tefkîkâ
Dilde bir cây olıcağ merkez-i pergâr-1 ħulûş

79

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Cân u dilden gûş-1 hûşı pend-i dervîşâne aş
Ba‘d -ez-în mengûş-1 teslîmi şimâh-1 câne aş
- 2 Pertev-i ĥandîl-i mihr ü mâhı târ itsün dilâ
Qıl fenâr-1 âhı suzân ĥubbe-i Keyvân’e aş
- 3 Eşk-i çeşmüñ yek-be-yek târ-1 nigâha nazm idüp
Çün vişâhu’ş-şadr-1 lü’lü gerden-i hûbâna aş
- 4 ‘Ālemi yelmân-1 çeşm-i ĥışm ile kırduñ şahâ
Tîğ-i ġamzen der-niyâm-1 ĥ‘âb idüp müjgâna aş
- 5 Her kişi mişvâr-1 esb-i ĥab‘ın idrâk eylesün
Öñdül it Tefkîk nazmuñ arşa-i ‘irfâna aş

ḤARFÜ'L-ḲĀF*

80

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Āmīziş itse tab' ile zevk-i şalāḥ-ı 'aşk
Mevt ile daḥı nā-mutaşavver felāḥ-ı 'aşk
- 2 Keyf-i mey-i elest sürer şubḥ-ı ḥaşre dek
Çün nā-pezir-i renc-i ḥumār oldı rāḥ-ı 'aşk
- 3 Uçsa n'ola ḥayāli gözümde o nev-ḥaṭuñ
Kılmış o murğ-ı nāz-güşāde cenāḥ-ı 'aşk
- 4 Ref'-i niḳāb-ı zülf ile 'arz eyle gerdenüñ
Şeb-zinde-dār-ı hicre görünsün şabāḥ-ı 'aşk
- 5 Pür - gevher-i ḥaḳīḳat ider sāḥilin müdām
Tevfīḳ esince lücce-i ṭab'a riyāḥ-ı 'aşk

81

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Reng-i tebessüm-i leb-i dil-ber ne var ne yok
Çün mevc-i āb-ı lücce-i gevher ne var ne yok
- 2 Şevḳ-i vişāl ü bīm-i firāk ile dil-berüñ
Şabr u şekīb-i 'āşık-ı muḫtār ne var ne yok
- 3 İm'ān olınsa 'ālem-i ḥülyāda naḳş-ı kām
Mevc-i serāb gibi muşavver ne var ne yok
- 4 Beyne'l-vücūd-ı ve'l-'adem olmaz mı vāsıṭa
İşbāt-ı noḳṭa-i fem-i dil-ber ne var ne yok
- 5 Būy-ı 'abīr-i zülf-i dil-āvīz-i yārdan
Gel ey nesīm-i şubḥ-ı ḥaber-ber ne var ne yok

* Başlık E

80 İ 67b, B 82b, R 69b

81 İ 67b, B 82b, R 69b, E 38a

- 6 Ehl-i cihānda ma' nī-i lafz-ı kerem gibi
Va' d-ı vefā-yı yār-ı sitemger ne var ne yok
- 7 İqbāl-i cāh tūde-i rīg-i revān gibi
Būd u nebūdı oldu beraber ne var ne yok
- 8 Tevfīk olur kazıyyede mānend-i rābıta
Ma' şuka nisbet-i dil-i kemter ne var ne yok

82

Mef' ulü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

- 1 Eylerse ger ifāze-i nūr āfitāb-ı 'aşk
Mihr-i müniri tıre ider māh-tāb-ı 'aşk
- 2 Şubh-ı mesāda neş'esi ser-şār-ı bī-zevāl
Ābisten-i humār degildür şarāb-ı 'aşk
- 3 Şehr-i derūn ki şāh-ı gamuñ tahtgāhıdur
Ma' mūr olur ne deñlü olursa harāb-ı 'aşk
- 4 Va' d-ı vişāl-i yār ile idüp firifte
Sır-āb itdi teşne-dilānı serāb-ı 'aşk
- 5 Yād-ı lebiyle suhte olmazsa laht-ı dil
Bezm-i şafāda bī-nemek olur kebāb-ı 'aşk
- 6 Haṭ āb ü tāb-ı gevher-i la'lin idüp füzūn
Gıtdükce muhkem olmada naşş-ı ber-āb-ı 'aşk
- 7 Ta' bīri şubh-ı maşşere vābestedür hemān
Olmaz cihānda dide-güşāyende hū'āb-ı 'aşk
- 8 İtdükce haṭtı taşşıye-i mebhāş-i kemāl
Şirāze- gır-i hātıme olmaz kitāb-ı 'aşk

82 İ 68a, B 83a, R 70a, E 38b

2.beyit B,R ve E'de 4.beyittir.

3.beyit B,R ve E'de 2.beyittir.

4.beyit B,R ve E'de 3.beyittir.

7.beyit ve 8.beyit B,R ve E'de yer değiştirmiştir.

- 9 Nezd̄ik ü dūr hier ü viṣāl oldu yek-nesaḳ
Bir çeṣme k'ola kühl-i cevāhir türāb-ı 'aşḳ
- 10 Bī-vaḳt ḡuṣını ger ider riṣūni sefid
Maḥṣūl-ı 'ömriñi ügüdüp āsiyāb-ı 'aşḳ
- 11 Olmaz zemīn-i Vāṣıf'a Tevfīḳ peyrevi
Hāmeñ zebān-ı 'acַz ile virsün cevāb-ı 'aşḳ

ḤARFÜ'L-KĀF*

83

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Helāk olduñ çü zerre mihr-i enverden mi ayrıldıñ
Yaḥūd ṣeb-nemveṣ ey dil bir gül-i terden mi ayrıldıñ
- 2 Göñül āyineāsā dīde-bāz-ı ḡayret olmuṣsuñ
Meger kim 'aks-i rüy-ı māh-peykerden mi ayrıldıñ
- 3 Hilālāsā nedür za'f u nehāfet böyle cismüñde
Dilā ol mihr-i ḡüsn-i nāz-perverden mi ayrıldıñ
- 4 Nice dem-beste ḳalduñ ḳālīb-ı fursūdeveṣ ey dil
Benüm gibi sen ol rüḡ-ı musavverden mi ayrıldıñ
- 5 Bu rütbe ḡāk-sār olmak neden ey gird-i rāḡ-ı dost
Meger sümm-i semend-i nāz-ı dil-berden mi ayrıldıñ
- 6 Nedür bu gizli lezzet sende ey düşnām-ı telḡ-i yār
Sen ol ḳand-i mükerrer gibi leblerden mi ayrıldıñ
- 7 Hedefveṣ sine-mecrūh-ı firāḳ olmuṣsuñ ey Tevfīḳ
'Aceb tūr-ı niḡāh-ı çeṣm-i dil-berden mi ayrıldıñ

* Başlık E

83 İ 68b, B 83 a, R 70a, E 39a

84

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Degül bahş-i maḥabbet iden ancak çeşm-i pür-güyuñ
Zebān-ı ḥasb ü hāl-i ḥüsn-i āndur her ser-i müyuñ
- 2 Tırāş itse n'ola ol sāde-rū ḥaṭṭ-ı siyehkārın
Çemende dās-ı hicrandur cezāsı ḥār-ı ḥod-rüyuñ
- 3 Leb-i dil-dāre giryem mevce-engiz-i tebessümdür
Olur seyl-āb ile efzün-ter elbet cūşışı cūyuñ
- 4 Ḥayāl-i zülf ü ḥaṭṭı kāmumı ta'tir ider der-ḥ'āb
Gice efzün olurmuş şemmesi reyḥān u şeb-büyuñ
- 5 'Acebdür itmemiş germi-i cism-i nermine te'sir
Soğutmuşken ḳulüb-ı ḥalkı senden serdi-i ḥuyun
- 6 İderdüm mā-cerāyı aşkı işrāb ol şeh-i ḥüsne
Bulaydı nāvđān-ı ḥāme-i nāmem eger suyuñ
- 7 Nazirāya ne mümkindür nāzire-gülük ey Tevfīḳ
Degildür ḳābil-i ṭanzir nazmı her süḥan-güyuñ

85

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

- 1 Mānend-i zerre 'āşık-ı dīdāruñum senüñ
Pertev-gedā-yı neyyir-i ruḥsāruñum senüñ
- 2 Ki sāyegāh-ı zülfüne idüp mürāfaḳat
Pā-māl-ı rāh şive vü reftāruñum senüñ
- 3 Ḥaṭṭuñ ḡubarı ideli dem-beste-i neşāṭ
'Uşşāk içinde vāḳıf-ı esrāruñum senüñ
- 4 Olsam n'ola rübūde-i mihr-i maḥabbetüñ
Şeb-nem gibi fütāde-i gül-zāruñum senüñ

84 İ 68b, B 83a, R 70b, E 39a

85 İ 69a, B 83b, R 70b, E 39b

- 5 Bir kez tekellüm it ne var ey tūti-i şafa
 Āyinedār-ı lezzet-i güftāruñum senüñ
- 6 Ma'zūr tut bu ğayret-i şirketle ey raķīb
 Gitdükce küy-ı yāre řafadāruñum senüñ
- 7 İtmem raķībveş sitemüñden şikāyeti
 Tevfīķ gibi 'abd-i şenākāruñum senüñ

86

Mef'ülü Mefā'ülü Mefā'ülü Fa'ülün

- 1 Nāz ile idüp cilve-i mestāne nigāhuñ
 Eyler dil-i ma'mürümü vīrāne nigāhuñ
- 2 Ağyāra 'abes-gūluķ idüp rāz-ı dilümden
 Bu mādde de söyledi yābāne nigāhuñ
- 3 Hıncer - keş olup ğamzeñ ile olmada şanzil
 Çeşmānuñ idelden berü mey-ħāne nigāhuñ
- 4 Müjgānuñı āmāde idüp ħün-ı cigerle
 Beñzetdi anı subħa-i mercāna nigāhuñ
- 5 Sermāye-i ārāmum ider maşrāf-ı tārāc
 Genc-i dile āmed-şūd-ı düzdāne nigāhuñ
- 6 Bir laħza dile maħrem olup itse nevāziş
 Başlar hemān azāra çü bī-gāne nigāhuñ
- 7 Pür-rīşe ider laħt-ı dili ğamzeler ammā
 Olmaķda nesek-sāz aña çün şāne nigāhuñ
- 8 Bīdār olamaz müstemi'an ta seħer-i ħaşr
 Bir şeb ki ola ħ'āb-āver-i efsāne nigāhuñ

86 İ 69a, B 84a, R 71a, E 39b

2.beyit ve 3.beyit B,R ve E'de yer deĝiştirmiştir.

9.beyit ve 10.beyit B ve R'de yer deĝiştirmiştir.

- 9 Germ ülfet olup bezm-i şebistân-ı şafâda
Olmış ruhunuñ şem'ine pervâne nigâhuñ
- 10 Ağyâra nazarla baña itdükce teğâfûl
İşler geçer elbette reg-i câna nigâhuñ
- 11 Degmez mi şehâ devlet-i hüsnuñde nazar kııl
Bir kerre de Tevfîk-i senâ-ıhâna nigâhuñ

87

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Niçün ey çeşm-i bahtum h'âbdan bir dem açılmazsuñ
İdüp mir'ât-ı dilden def-i jeng-i ğam açılmazsuñ
- 2 Eşer - yâb olmayup feyz-i gülistân-ı mecâziden
Mişâl-i ğonçe-i ter ey dil-i derhem açılmazsuñ
- 3 Esîr-i zulmet-i ğayb olduñ inkâr-ı şühüd ile
İdüp itlâk-ı taqyîdât-ı bîş ü kem açılmazsuñ
- 4 Niçün ey zülf-i cânân bend bend itdüñ dil-i zârı
Mişâl-i kufî-ı endîşe olup mübhem açılmazsuñ
- 5 Mişâl-i daħme-i Efrâsiyâb ey 'uğde-i ümmîd
Ne deñlü nâhün-ı endîşe şarf itsem açılmazsuñ
- 6 Yeter pâ-beste-i kayd-ı ğumûm olduñ yeter ey dil
Çıķup gül-zâra toĝrı bir kadem aķdem açılmazsuñ
- 7 İdüp zaħm-ı seri pîrâye-tâc-ı 'aşķ- bâziye
Niçün Tevfîkveş ey kilik-i müşĝin-dem açılmazsuñ

88

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Dil ki şâhâ meş'al-i şem'-i cemâlüñdür senüñ
Bu ten-i ser-geşte fânûs-ı hayâlüñdür senüñ

87 İ 69b, B 84a, R 71a, E 40a

88 İ 70a, B 84b, R 71b, E 40b

- 2 Nakş-ı na'lındür şehâ üftâdeñe bâb-ı niyâz
Şadr-ı 'âşık sūdde-i şaffü'n - ni'âlündür senüñ
- 3 Eyledüñ üftâdelerden sâye-i kıddüñ dirîğ
Var ise ey mihr-i ğam vaqt-i zevâlündür senüñ
- 4 Rişte-ber-pây-ı şikâr itmekdedür murğ-ı dili
Bir muşanna ' dâm u dâneñ haţ u hâlindür senüñ
- 5 Bir nigâh-ı raħme fırsat virmedi çeşmânuña
Ġamzeler kim berg-i şimşir-i celâlündür senüñ
- 6 Bulmadı h'âb-ı girân-ı nâzdan bir dem rehâ
Reng-i bahtum sürme-i çeşm-i ğazâlündür senüñ
- 7 Hâk-sâr-ı 'acz olan râhuñda ancak ben miyim
Sâyeveş zülfüñde câna pâymâlündür senüñ
- 8 Her zamân nâmem naşîb-i raħne-i dîvâr olur
Güyyâ taķvîm-i hükmi-köhne-sälündür senüñ
- 9 Yârüñ ey dil şiklet-i hicrin taħammül ittüren
Bâr-ı ümmîd-i vişâle ihtimâlündür senüñ
- 10 Nâmemüñ her harfini ifsâd idüp oķutmayın
Rîğ şanma keşret-i gird-i melâlündür senüñ
- 11 Zülf-i yâr olduķca Tefvîķâ perişân-rüzgâr
Güyyâ müsvedde-i ber-geşte hâlündür senüñ
- 12 İden ey hâme sühan-güyânı ma'ķüdü'l-lisân
Böyle sehl-i mümteni' sihr-i helâlündür senüñ

HARFÜ'L -LÂM*

89

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Nüktedānān meclisinde eyler istiṣkāl kāl
Maṭlaba eyler iṣāret ile istidlāl lāl
- 2 Ni' met-i *naḥnu kaseṣnādan* olup dil-sīr-i kām
‘Ākībet - bīnān itmez hırṣ-ı istikmāl-ı māl
- 3 Evc-i āmāli ider pervāzgāh-ı i' tilā
Murğ-ı baḥta açdırur per kuvvet -i iḳbāl-i bāl
- 4 Nusḥa-i ḥaṭṭ-ı lebūñ remz itdi ḥarf-i būseyi
Dil idince nokṭa-i ḥālūñle çün eṭfāl fāl
- 5 Olmaduñ Tevfīk bir kez dest-şū-yı ma' şiyyet
İtmede ḥayfa güzer manende-i salsāl sāl

90

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Cānımız yoḳ virelüm ḥande-i pinhāna bedel
Yoḳ yire ‘arz olunur mı leb-i cānāna bedel
- 2 Korkarım cezbe-i ‘aşḳ ile dil-i divāne
Çāk ider dāmen-i dil-dārı girībāna bedel
- 3 Piç ü tāb eyledi vaşf itdigüme zülfi meger
Ġalaṭ itmiş dimişüm sünbülü reyḥāna bedel
- 4 Farzdur çünki ṭavāf-ı ḥarem-i kūy-ı ḥabīb
Gitdi dil bu sene ben ḥaste-i hicrāna bedel

* Başlık E

89 İ 70b, B 84b, R 71b, E 41a

2 a *naḥnu kaseṣnā* : “Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar ? Onların o dünya hayatında maişetlerini aralarında Biz taksim ettik ve bir kısmını diğerrinin derecelerle üstüne çıkardık ki, bazısı bazısını tutsun çalıştırsın. Rabbinin rahmeti ise onların toplayıp durduklarından daha hayırlıdır.” anlamındaki âyetin bir kısmı (Zuhruf 43/32).

90 İ 71a, B 84b, R 71b, E 41a

- 5 Fikr-i la'liyle idüp eşkini rizān Tevfīk
Dür virür қа' r-ı yem-i dīdesi mercāna bedel

91

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Veled-i alb olalı genc-i derūna dāil
Dil de gehvāre gibi cūnbūşe olmuş ma' il
- 2 Őeh-sūvārāne adem-ber-naar itsūn sālīk
Bulamaz feyz-i seferdūr vaanı her rācil
- 3 Hāsbū sırrına mazhar olan elbette olur
Habs-i enfās ile esrār-ı hāyāta ma' il
- 4 āl ile hāli beyān mūmkin olur mı ayra
Ola mı hi Şuver āyīne-i messe ābil
- 5 Merdūm-i dīdelerūm girye-i hāsetr dōkerek
Tıfl-ı eŐk oldu yine bāb-ı Hūdā'da sā' il
- 6 İdegör mıŐkale-i zikri Hā ile Tevfīk
Māsivā jengini āyīne-i dilden zā' il

92

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 SeylveŐ ne tīre dil ne tūnd ũ ne pā-der-gil ol
Őāf-ı tab' u āremīde-hāır u deryā-dil ol
- 2 Sāyesinde 'ayŐ-ı azar ise bir servūn arāz
Su-yı bāı cūst ũ cūda cūyāsā sā' il ol
- 3 Bōyle ser-geŐlikle olma seng-hār-ı itirāz
Mīve- īn-i vaŐluņa ey nal-i nāzum mā' il ol
- 4 Kesb-i feyzin or sebūnuñ humm-ı māhuñ mihrden
Āb u tāb-ı neş'e-i ibāle sen de ābil ol

91 İ 71a, B 85a, R 71b, E 41a

92 İ 71b, B 85b, E 41b

- 5 Olmak ise maṭlabuñ dürr-i selâmet mâliki
Olma ḳa'ra âşinâ damân-gir-i sâhil ol
- 6 'Arş-a-i tanzîrde maḥdûma Tevfîkâ hemân
Ḥâmeâsâ ser-fürû kıl 'acz ile pâ-der-gil ol
- 7 Mûşikâf-ı ma'rifet kim 'akl-ı küll Bercîse dir
Mûsta'idsen mekteb-i 'irfânına gel dâhil ol

93

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Vaz'-ı zamâne mûcib-i tekdîr-i dil degül
Âyine 'aḳs-i zîşt ile baḳ münfa'il degül
- 2 Virmez o şâha şekve-i uşşâḳ derd-i ser
Ṭab'-ı güle figân-ı hezârân mûmil degül
- 3 İtmez ḳabûl salṭanat-ı ḥüsn iştirâk
Bir ferde mülk-i 'aşḳ velî müstaḳil degül
- 4 Tebhâle lezzet-i lebin itmez ḥalel-pezîr
Cism-i ḥabâb neş'e-i câme muḥil degül
- 5 Ferdâ görince 'afvı günehkâra münḥaşır
Zâhid bu fevt fırsata şanma ḥacil degül
- 6 Nev- bâve-i ümîd dilâ ḥâm ise biraz
Şabr eyle 'avn-i Ḥaḳ ile olmaz degül degül
- 7 Tevfîḳ tıfl-ı dil olıcaḳ ney-süvâr-ı kilik
Meydâna ât şalsa n'ola mürteçil degül

94

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

- 1 Gül-i gülzâr heves-i zîver-i destâr degül
Bil ki şâyân-ı ser-i şâhid-i bâzâr degül

93 İ 71b, B 85a, R 72a, E 41b

94 İ 71b, B 85 b, R 72b, E 42a

- 2 Olsa hoş-bū yine vāreste-i āzār degül
Hüsni-ı ahlākı anuñ kim gül-i bî-hār degül
- 3 Feyzmend-i seher-i kām olamaz ol degülüm
Dīde-i tāli'-i hābīdesi bīdār degül
- 4 'Ukde-i hātır olur seng-reh-i gevher-i kām
Nazma kıabil midür ol tārike hem-vār degül
- 5 Dil-berüñ nāziki-i rüy-ı 'araķ- rızine baķ
Şanma kim dūş-ı güle şeb-nem-i ter bār degül
- 6 Görelüm keyf-i ğubār-ı hıta-ı sebzīn mestūr
Ġayre keşf olınacaķ neş'e-i esrār degül
- 7 Naķd-i cānda nazarı dāğ-ı dile rağbeti yoķ
Gör o tācir-i peķeyi mā'il-i dīnār degül
- 8 Gāhi vir naħl-i kadūnden baña şeftālū dīdüm
Didi bākūre-i nazıkdür o her bār degül
- 9 Varamaz menzile Tevfīķ virilürse cevāz
Tevsen-i dil o kıadar çapuk ü reh-vār degül
- 10 Ġarazum pey-revī-i nazm-ı sūħan-sencāndur
Yoħsa şīrīni-i eş'arumı iş'ar degül

95

Fe'ılātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Sen de ey eşķ hıtt-ı yāre çekül
Cedvel-i şimveş kenāre çekül
- 2 Çekilür derd-i ser degıldür 'aşķ
Kūşe-i 'acz ü i'tizāre çekül
- 3 Hākveş pāy-māl-ı nīğān ol
Sürmeveş dīde-i kibāra çekül

- 4 Cur'aveş olma pāy-māl-ı zemīn
Jāleveş mihr-i tābdāra çekül
- 5 Bilinür kıadr-i cevher-i sühanuñ
Hele mīzān-ı i'tibāre çekül
- 6 Cām-ı bī-havşalayla tartılma
Dürd-i rıtl-ı girān - bāra çekül
- 7 Mihr-i ğamdan rehā için Tevfīķ
'Azm idüp sāye-i hisāre çekül

ḤARFÜ'L - MİM*

96

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Vişālūñ ile çün firdevs-i ā'lā gördigüñ göñlüm
Yanar nar-ı ğamuñla duzaķāsā gördigüñ göñlüm
- 2 Gül ālūde 'azīr tīredür seyl-āb-ı miñnetden
Kemāl-ı şafvet-i meşreble deryā gördigüñ göñlüm
- 3 Olup āğaşte ħāk ü ħūn hierūñle şikest olmuş
Dem-ā-dem neş'e-baķş-i cām-ı saĥbā gördigüñ göñlüm
- 4 İdince āfet-i şöhretle ķāf-ı 'uzlete pervāz
Çün ism-i bī-müsemma ķaldı 'Anķa gördigüñ göñlüm
- 5 Süĥan nā-fehm ü mekfūfū'l-başardur mekteb-i ğamda
Kitāb-ı hüsnini dānā vü bīnā gördigüñ göñlüm
- 6 İder mānend-i gül zaĥm-ı dilin peydā vü ħūn girye
Heman şekl-i şanevberde hüveydā gördigüñ göñlüm
- 7 Ḥabāb-ı cām-ı meydür dest-ĥūş-ı rağbeti Tevfīķ
Ser - engüştünde tesbīĥ-i Şüreyyā gördigüñ göñlüm

* Başlık E

96 İ 75a, B 86a, R 73a

4: - B ve R

97

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Va' d-i yāre i' timād idüp dili şād eyledüm
Rüy-1 āba nakş-bend-i kaşr-1 pülād eyledüm
- 2 Āb-1 çeşm itdi lehīb-i sūz-1 dille imtizāc
Kıl nazar 'icāz-1 'aşka cem'-i ezdād eyledüm
- 3 Kūh u deşti eyleyüp yek-sān şümār-1 püşt-pā
Küy-1 'aşka bir reh-i nā-refte icād eyledüm
- 4 Şekveye vāfi degül çünkim lisān-1 nāṭıķam
Ben zebān-1 zaḥm-i dille aña imdād eyledüm
- 5 Pür idüp şirini-i şehd-i kelāmuñla şehā
Ben şimāḥ-1 cānumı minā-yı kannād eyledüm
- 6 Her dem āzār eylesek de şekve itmem ba' d-ez-īn
Zaḥmumı nāsır u ta'bum cevre mu'tād eyledüm
- 7 Cebhe-i nazuñ niçün pür-çin-i ḥışm itdün şehā
Yoḥsa bilmezlikle ben Tevfiķ'i mi yād eyledüm

98

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Olur muṭābıķ ise i' tibār-1 ḥāl-i maķām
Sezā-yı ḥüsn ü kaḅul irtifa'-1 şān-1 kelām
- 2 Muṭavvel itse beyān muḥtasar-1 ma'ānisin
Bedī'-i nüṣḥa-i ḥaṭṭuñ kim eylese i'lām
- 3 Raķibe eyledi çün 'ahd-i ḥārici ta'rif
Olur şahih bu ma'nāya dinse zülfüne lām
- 4 Raķibe çün ḥaber-i maķdemin muḳaddem ider
Bu mübtedāda ider ḥasr-1 vuşlatın ihām

97 İ 75b, B 86a, R 73 b

98 İ 75b, B 86b, R 73b

- 5 Bu faşl u vaşlına yarüñ hayālīdūr cāmi‘
Ne deñlü cümleye rabṭ ile itsem ‘aṭf-ı kelām
- 6 Oğurdı kendüsin i‘lāda ḥārici mezḥep
Olaydı ḥārice nisbetle imtiḥān-ı merām
- 7 Egerçi müştak imiş imtiḥān-ı miḥnetden
Velīk ehline Tevfīk olur vesīle-i kām

99

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Uyduğ pey-i nesīme hevāmuz budur bizüm
Gül-zār-ı ‘ayşa rāh-nümāmuz budur bizüm
- 2 Dil ıztırāb u lerziş ile gösterüp müdām
Kūy-ı Ḥabīb’e kıble-nümāmuz budur bizüm
- 3 Cünbişger oldı rīze-i elmās-ı ğamzesi
Güyā ki zaḥm-i ‘aşka devāmuz budur bizüm
- 4 Peyk-i şabā ğubār-ı rehin armaġān virür
Çeşm-i ‘aliyle kühl-i cilāmuz budur bizüm
- 5 Meczūb-ı zülf-i zerdi olursağ ‘aceb mi kim
Cism-i nizāre kāh-rübāmuz budur bizüm
- 6 Ğafletde çīn-i zülfüne müşg-i Ḥoten didüñ
Ey ahū-yı remīde ḥaṭāmuz budur bizüm
- 7 Ğam-ḥār-ı ‘aşk olup n’ola itsen fiġān u āh
Rāh-ı hevāda berg ü nevāmuz budur bizüm
- 8 Zülfüñle dil bulur serv-i sāmāna dest-res
Farğ-ı emelde zıll-ı hümāmuz budur bizüm
- 9 Yek-çend beyti nazmda Tevfīk ğam degül
Dil mużtarib olursa şafāmuz budur bizüm

100

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

- 1 Res̄ide olmasa ger ḥadd-i i'tidāle kelām
Müzīl-i şevḳ ü mü'eddi olur melāle kelām
- 2 Girince gūş-ı sühen-çin-i ihtiyāle kelām
Hezār şürete ḳābildür intikāle kelām
- 3 Hemān teġafül-i ġamzeñde yok münāzāra līk
Olur vücūd-ı dehānuñda lā-muḥāle kelām
- 4 Meşām-ı cānda döner nūkhet-i dehānuñ ile
Şabādatur pey olan bŷy-ı vird-i āle kelām
- 5 Teşādŷf ile şeker-leblerine bā'ış olur
Mişāl-i ḳand-i mŷkerrer şafā-yı bāle kelām
- 6 Olup çü ḳatre-i nisyān eser-pezir-i maḥall
Olur geh ŷlfete bā'ış gehi cidāle kelām
- 7 Degildür ehl-i taşavvuf süḥan-fürŷş-ı şalāḥ
Olur mı naṭıḳa-pirā lisān-ı ḥāle kelām
- 8 Çü kūh yansılayup redd ider muḥaḳḳar olur
İden tehī-ser ü sengin-dile imāle kelām
- 9 Süḥan nŷmŷne-i 'irfān-ı ehl-i dāniş iken
Delālet itse n'ola cevher-i kemāle kelām
- 10 Cŷmŷd-ı ḳalbe sebebdür lisān-ı zāhidden
Müşābih olsa da Tefvīḳ eger zŷlāle kelām

101

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Ben nice nŷkte-i sencideyi dilde buldum
Kef-i mizān gibi şad bār boşaldum ṭoldum

100 İ 76b, B 87a, R 74a, E 43 b

4.beyit ile 5.beyit B ve R'de yer deġiştirmiştir.

- 2 Geh idüp h̄ande-i bengi vü gehi girye-i mest
Sāk̄iyā neş'e-i 'aşkuñ ile bilmem n'oldum
- 3 Bā'ış-i vaqfe-i bī-cā ola rāhumda diyü
Dāmen-i 'azmile bilseñ ne dikenler yoldum
- 4 'Aql u teklīf ile güm-rāh ü dütā-ķāmet iken
Ṭavr-ı Mecnūn'da reh-i 'aşkı tıutup tıogruldum
- 5 H̄ām - çide o ber-i naḥl-i temennāyum kim
Ṭāķ-ı nisyānda ķalup ḥod-be-ḥod ānda oldum
- 6 H̄alkdan rişte-i ümīdi kesüp Tefīķā
Bār-ı minnet-keşī-i dehri atup ķurtuldum

HARFÜ'N - NÜN*

102

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Ehl-i cāh efzūn-ter itdükçe 'uluvv-i pāyesin
Āña tevsī eylemek mültelzem olur sāyesin
- 2 Güldür iden berg-i ḥārı zīb-i dest-i 'itibār
Feyz-yāb-ı 'izzet eyler nīk ü ān hem-sāyesin
- 3 Bu'l- 'aceb nev-devletān zahmet-keşün fark eylemez
Ṭıfl-ı nādan bile fark eyler digerden dāyesin
- 4 Şarf-ı enfās-ı kerāmāt eyleyüp taķvāsını
Bāda viridi şeyḥ naķd-i 'ömrinüñ sermāyesin
- 5 Pāk- gevher zīb-zāhir ile olmaz dil-pesend
Rūy-ı mir'ata şafā-yı dil virür pirāyesin
- 6 Ehl-i 'irfāndan nazīre cūy olup Tefvīķ-i zār
H̄āme üstādāne 'arz itdi kemīne vāyesin

* Başlık E,R

102 İ 77b, B 87 b, R 74b, E 44b

103

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Oldı çün beyt-i dü ebrū-yı dil-ārā mevzūn
Cünbiş itdikce gelür hūḫıra ma' nā mevzūn
- 2 Ruḫ-ı ma' nādur ider ḫālīb-ı lafzı tezyīn
Ḳadd-i yār ile olur cāme-i zībā mevzūn
- 3 Merdüm-i dāde-i giryān gibi var mı itmiş
Beyt-i vāhidde iki baḫr-ı güher-zā mevzūn
- 4 Ne ḫadar olsa güzel ānsuz olan sāde-ruḫān
Bī-hude söz gibidür ola muḫaffa mevzūn
- 5 Vezn-i ḫab' ile olur nazm-ı süḫān cilve-nümā
Seng-i mevzūn iledür olsa ger eşyā mevzūn
- 6 Sīnesin ḫāşla döğüp muḫtarip olur mizān
Kefine dāḫil olan nesne ola tā mevzūn
- 7 Nīk ü bed bārını çekse n'ola ehl-i temyīz
Seng ü zer olmadadur veznede zīrā mevzūn
- 8 Ḫālecān üzre tereddüde olur çün mizān
Ḫarc ü daḫlīni o kim itmeye her-cā mevzūn
- 9 Ehline 'arz idegör nazmuñı yoḫsa Tevfīḫ
Nā-süḫān-senc oḫur her ḡazeli nā-mevzūn

104

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Cihānda 'āşıḫ itmez şekve 'aşḫ-ı yār derdinden
Rehā mümkün olaydı ḫa'ne-i aḡyār derdinden
- 2 Eger itse ta' aḫḫul renciş-i nāz-ı eḫibbāyı
Şikāyet itmeyüp ḫoşnūt olur bīmār derdinden

103 İ 77b, B 88b, R 75b, E 45b

104 İ 78a, B 88b, R 75b, E 45b

- 3 Tesellî-yâb olursun söyledikce derd-i pinhânın
Bulup hem-derdini eylesen istifsâr derdinden
- 4 Helâk olup tam'ala servetinden feyzmend olmaz
Aḥissânın beterdür derdi bu tîmâr derdinden
- 5 Marîzûn 'illeti neks eyler aḥbâb-ı dağal-bâzuñ
'İyâde sûretinde ta'n-ı istifsâr derdinden
- 6 Mücâzât olup cins-i 'amelle çeşm-i mest-i yâr
Beni pür-derd idüp kırtulmıyor her bâr derdinden
- 7 Seferdür yâ taḥammül çâresi 'aşkuñ dimişler lîk
Ḥalaş olmadı bunlarla dil-i nâ-çâr derdinden
- 8 Dil âgaz virmeyüp yatur firâş-ı ğamda 'uşşâkı
Mesîḥâ itse de tedbîr olur bîzâr derdinden
- 9 Yatur dâü'l-'uzâl-i ma'siyetle mest ü lâ-yu'kal
Ḳulun Tevfîḳ'i yâ Rab luḫ idüp kırtar derdinden

105

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Ne dem ki ğamzesin ol dîde-i âhûda gördüm ben
Pür-âteş ejderi ğüyâ yed-i cādûda gördüm ben
- 2 N'ola şayd-ı ḥaremveş cân atarsam Ka'be-i zülfe
Ki bîm-i cân-şikârı deşne-i ebrûda gördüm ben
- 3 Ḥayâl-i ḳadd-i yâri zîb-i çeşm-i giryenâk itdüm
Yine ol serv-i mümtâzı kenâr-ı cûda gördüm ben
- 4 Kem-endîşân gibi olmam ğubâr- âlûde-i teşvîş
Şafâ-yı ḫâtırı âyîne-i zânûda gördüm ben
- 5 Ḥayâl idüp ḫaḫ-ı müşġîn-i la'lin yâd-ı vaşlıyla
Nüvişte iki âyât-ı şifâ tenzûda gördüm ben

- 6 Dil-i suzân u şâfumdan çıkar serv-i kebūdāsā
Nazîr-i âh-ı sînem dūd-ı tenbākūde gördüm ben
- 7 İdince gerden-i şâfında naķş-ı buse-i rengin
Semen-zâr-ı melâhatda gül-i ne'gşūde gördüm ben
- 8 Raķibe 'îd ü baña rûze-i hicrân ider îmâ
Bu vaz'-ı nâ-becâyı ol hilâl-ebrūda gördüm ben
- 9 Şaķın kim ğamze dirler düşmen-i behbūd imiş zaķmı
Ser-i müjgānda bir simşîr-i müşg-âlūde gördüm ben
- 10 Dü beyt-i ebruvānım maţla'-ı dîvān-ı şevketdür
Anı ne Muhteşem ne Hüsrev-i pür-gūda gördüm ben
- 11 Dil-i işkesteme meyl-i nevâziş var gibi Tefîķ
O şūhun dāmen-i zūlfūñ ğubār-âlūde gördüm ben

106

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Hadd-i vefādan olmasa ger dil-berān birün
'Uşşāķ ider mi her müjesinden 'ayān 'uyün
- 2 Olmazdı tā bu mertebe ser-tîz ü cān-güdāz
Olmasa tîĝ-i ğamzeñe cānā fesān füsün
- 3 'Aķl oldu çün medār-ı tekālîf-i emr ü nehy
Oldı zarūri maķlaş-ı cān u canān cünün
- 4 İslāh u şerh ider anı ol h'âce-i cihān
Olsa kitāb-ı ma'şiyet-i ümmetān mütün
- 5 Tefîķ vaķf-ı hayret ider 'aķl u dānişi
'Arz itse bu zemīnde mu'ciz-fenān fünün

107

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Tard idüp esbāb-ı zevki hātır-ı bī-kīneden
Oldı her vaqtüm peyām-āver şeb-i āzīneden
- 2 Neş'e - dār olup raḥīk-i cezbe-i dīrīneden
Oldı ḥāl-i dil nümüne Aḥmed-i pārineden
- 3 Şāf - tab'andur olan meclā-yı şems-i ma'rifet
Nūr-ı mihr efzūn olur aqs eylese āyīneden
- 4 Cān sarāy-ı tende iken rızkı da āmādedür
Oldı çün murğ-ı ḳafes bī-ḳayd āb ü çīneden
- 5 Pāsbān olup ruḥ u la'line ol zūlf-i siyāh
Bir muḥalsam-ı mārduz gitmez ser-i gencīneden
- 6 Maḥla'ından nīk ü bed ma'lūm olur encām-ı kār
Bellūdūr derd-i ḥumārı neş'e-i dūşīneden
- 7 Dāmeni gerd-i riyādan pāk ise Tevfīk eger
Aḥlās u dībā müreccaḥ ḥırḳa-i peşmīneden

108

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Niçün rū-pūş-ı nāz olur nigāh gāh kāhumdan
Gelür bir burḳa'-güşāy itmek o māhı dest-i āhumdan
- 2 İder rūyun nikāb - ālūde-i naḥvet nigāhumdan
Sezā görmem bu vaz'-ı perde-bīrūni o māhumdan
- 3 O meh gül-ḥand-i nāz itdükde mürvārid-i dendānın
Geçürdüm yek-be-yek ser-rişte-i nūr-ı niğāhumdan
- 4 Ser-ā-pā 'uzv-i yāri bī-sebeb bī-cā iken terciḥ
Esīr-i ḥayretüm ta'yīn-i cāy-ı busegāhumdan

107 İ 78a, B 88 a, R 75a, E 45a

108 İ 78 b, B 89 b, R 76b, E 46a

- 5 Dimiş ol meh hâlel virsün mi mihr-i rûyuma haţţum
Olur mı berķ-i ‘âlem-sûzum azurde giyâhumdan
- 6 Olurdum dil-rübûde keh-rübâ-yı ‘aşķ-ı taĥķîķe
Girâni-i heves maĥv olsa cism hem-ķü gâhumdan
- 7 Ser-i jülîde mûyum berķ-i âhumla idüp sūzân
Olur dil bu riyâ-sûz-ı Şikâyet pâdŐâhumdan
- 8 Bugün tünd-i yemime sa’y itme zâhid luţf-ı bâr ile
PeŐimân olmayam ferdâda da belki günâhumdan
- 9 N’ola gül-geşt-i bâĝ-ı bî-niyâzı eylesem Tevfîķ
Gül-i ümmîdi maţrûd eyledüm ţarf-ı külâhumdan

109

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Gel ey meşŞâta el çek hüsn ü ân-ı rûy-ı dil-berden
Gül-i gülzâr-ı Şun‘a raĥne virme zîb ü zîverden
- 2 Lebi ĥâmûŐ olan ĥandân olur encâm-ı kârında
Olur fehîde bu ma‘nâ dehân-ı ĝonce-i terden
- 3 Zevâl eylerse de rûşen-dilân âşârı bâķidür
Şebângeh pertev-i meh muķtesebdür mihr-i enverden
- 4 Güzend irer mi hiç hem sâyeĝâna Şâf tıynetden
Ĥarâb olur mı dîvâr-ı nigîn-dân âb-ı gevherden
- 5 Cevâsîsi’l-‘uyüb-ı dehrden âsâyiş isterseñ
Hüner Şeklinde taķrîr it görürsün ‘aybı dîĝerden
- 6 Ne deñlü telĥ ise mey neş’e-i ser-Őârı efzündür
Baña zehr-âbe-i düŐnâmı ĥoŐdur la‘l-i dil-berden
- 7 Görüp ĥâl-i ruĥun pûŐide zîr-i ĥaţta Tevfîķâ
Siyeĥkâri-i baĥtum añladum aĥķâm-ı aĥterden

110

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Ğubār-ı dergehin hıfz itmek için çeşm-i dīgerden
Reh-i dil-dārı tertīb itdüm eşk-i dīde-i terden
- 2 'Arağ-rīz olıcağ táb-ı hicáb u germi-i meyden
Olur hoş-bū hūy-ı ruhsarı gül-áb-ı mükerrerden
- 3 N'ola dil-teşne olsağ būs-ı hāl-i gerden-i yāre
Geçilsün mi seherde neş'e-i hubb-ı mu'anberden
- 4 'İbāretdür kad-i bālāsı 'ömr-i cāvidāniden
Kināyetdür şafā-yı haṭṭ-ı sebzi 'ayş-ı aḥḍerden
- 5 Teğāfüldür olan sāmān-rübā-yı ṭakatüm yoḥsa
Baña her kec-nigeh hūsn-i nazardur ol sitemgerden
- 6 'Arīfūñ şı'rīne ümmīd-i ṭanzīr eylemek Tevfīḳ
Çü şeb-tāb itmedür da'vī-i şirket mihr-i enverden
- 7 O deryā dil ki nazm-ı ābdārı kām ider aña
Olur feyz-i selāsetde nümüne 'ayn-ı kevşerden
- 8 Olup bālā-nişīn-i mesned-i emn ü şafā dā'im
Mükedder olmasun ṭab'ı sipihr-i süfle-perverden

111

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Mağmūm olur gelince şikem-pīşe rūzeden
Feyz-i şafā gelür dil-i dervīşe rūzeden
- 2 İmsāki olmasaydı taşarrufdan ādemi
İtmedi ehl-i mükerrermet endīşe rūzeden
- 3 Her şāhı mīve-baḥş-ı şevāb-ı cezīl olur
Şalsa derūna naḥl-ı rızā-rīşe rūzeden

110 İ 79a, B 90a, R 77a, E 46b

111 İ 79b, R 90a, R 77b, E 46b

- 4 Bî-hüde ekl ü şürb ü menâmından ayrılıp
Aıncağ alur günâhı riyâ-kîşe rûzeden
- 5 Rûz u şebüm mübeddel idüp virdi ser-te-ser
Evât-ı hürd ü hâbımı teşvîşe rûzeden
- 6 almadı ihtilâl-i dimâğ ile itidâr
Far-ı muzırr ü nâfi'î teftîşe rûzeden
- 7 Rıtl-ı girân ya atre-i gül-âb virseler
Rindânda yok temeyyüz kem ü bîşe rûzeden
- 8 Her dem kıyâm-ı leyl ü şıyâm-ı nehâr ile
Şabr u riyâzet oldu dile pîşe rûzeden
- 9 Zâ'f-ı teb ile kesb-i şevâb u günâhdan
Tevfî elem irişmedi bir işe rûzeden

112

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

- 1 Ğonce hâmuş idüp la'î-i güher-bârından
Lâle pür-dâğ-ı hâsed hâl-i siyekârından
- 2 Her habâb-ı mey olur mihr ü meh 'âlem-i âb
Pertev-efşân olıcağ sâğara ruhsârından
- 3 Reh-i kûyunda n'ola âb ile der-pây olsam
Gül biter bâğ-ı ğamuñ ser-zede her hârından
- 4 İstikâmet k'ola merkezde olur kâr-ı dürüst
Pây-ı bîrûn olamaz dâ'ire pergârından
- 5 N'ola ser-mest-i mey-i bî-hüdi-i 'aşğ olsam
Neş'e-dâr oldum anuñ dîde-i hammârundan
- 6 Perde-keş kâküli nezzâre-i rûy-ı yâre
Seyre medhal bulamam bîm-i 'alem-dârından

- 7 Gūş-ı hūş oldu dūr ü gevher ile pūr Tefvîķ
İltifâţ eyleyeli Ĥayrî'nün eş'arından

113

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Umma vefā bu günbed-i çarĥ-ı 'anīdden
Ümmīd-i bār bī-hūdedür naĥl-i bīdden
- 2 Pīşīn metā'-ı cānum olur kām-ı vuşlata
İster ki evvel eyleye ĥurbāmı 'īdden
- 3 Ĥamyāze-i dem-ā - demi der-pey olursa da
Leb-beste olmazum hele vaşluñ ümīdden
- 4 Kākül-tırāz-ı 'ārīzuñ olmuş gibi seher
Aldım ĥaber şabā-yı ĥuceste-nüvīdden
- 5 Tefvîķ isterüm bu girān-māye gevhere
Çıķsun nazīre lücce-i ŧab'-ı sedīdden

114

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Şāh-ı ģam sedd-i şüġūr-ı dile dāġ-ı tenden
Yapdı bu ħal'a-i cismümde 'aceb burc u beden
- 2 Saña ey ġonçe girībānını pek teng itmiş
Sūķ-ı ġülşende bu nev-cāme-i ġül-ġünü diken
- 3 Ruĥ-ı ĥuy-gerdesi āb ile idüp āteşi cem'
Şan'at-ı şermde de siĥr ider ol cādū-fen
- 4 Nev-demīde ĥaţ-ı sebz 'āşıķına mihr-i ġiyāh
Tāb-ı nezzāresi şabr-ı dile berķ-i ĥarmen

113 İ 80a, B 89a, R 76a, E 46a

114 İ 80a, B 89a, R 76a, E 46a

- 5 Olsa üftâdesi Tevfîk n'ola ser-gerdân
Oldı girdâb-ı yem-i hüsni ü behâ çâh-ı zekân

HARFÜ'L - HÂ*

115

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Olursa kilik-i luṭfuñ nîk-hâhum yâ Resula'llâh
Olur hâl-i ruḥ-ı raḥmet günâhum yâ Resula'llâh
- 2 Hücûm-ı hâb-ı ğafletden nem-i luṭfuñla bîdâr it
Güşâd olsun bu çeşm-i intibâhum yâ Resula'llâh
- 3 N'ola kehlü'l-cevâhirveş çekülsem çeşm-i hurşide
Ser-i kuyuñda kemter-gerd-i râhum yâ Resula'llâh
- 4 Eger baḥr-i şefâ'atdan olursa nem-rübâ-yı kâm
Olur rîzân-ı iḥsan ebr-i âhum yâ Resula'llâh
- 5 Hurûş-ı seyl-i 'işyân hiç güzend eyler mi Tevfîka
Der-i luṭfuñ iken püşt ü penâhum yâ Resula'llâh

116

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Yeter olduñ dilâ bu derd ile ḥayrân u âvâre
Şifâ-yâb olmağa yok mı marîz-i 'aşka bir çâre
- 2 Tarîk-i müstaḳîme sâlik olmaḳ isterüm ammâ
Çeker maṭmûre-i idlâle durmaz nefsi emmâre
- 3 Gönül reh-yâb-ı gülzâr-ı ḥaḳîḳat olmak ister lik
İdar ḥâr-ı ta'alluḳ dâmen-i teslîmi şad pâre
- 4 Nice tıfl-ı ümîdüm müsterihü'l-bâl ola bir dem
Ki ḳalbüm ıztırâb itmekde dâ'im hem-çü gehvâre

* Başlık E,R

115 İ 80 b

116 İ 81 a, B 91a, R 78b, E 47b

- 5 Bu yemde lenger-endāz-ı tevekkül olmak isterken
Varır da keşti-i dil çarpılır elbette bir yāre
- 6 Girüp ā‘şābuma şeytān gibi kaşd-ı helāk için
Kesüp biçmekdedür nefis-i ħabīṣüm gibi ğaddāre
- 7 Kelām-ı Hakk’ı nuṭk itmek dilersem men‘ ider nefsum
Beni meshūr u ma‘ḫudü’l-lisān eyler bu mekkāre
- 8 Tezelzül itdi dehrün şadme-i kevn ü fesādından
Saray-ı dil yıkılmışdur olur muhtāc mi‘māre
- 9 Eger kaşr-ı dilün ta‘mīrin isterseñ dü ‘ālemde
Rızā-cūy ol yüzün sür āsitān-ı İbni Neccār’e
- 10 Cenāb-ı ħāzret-i şeyhü’ ş-şüyüh şāhibü’l - irşād
Ki olmuş naḫş-bend-i levh-i ħātır-keşf-i esrāra
- 11 Zāmīr-i şāfi mir’āt-ı füyūzāt-ı İlāhiyye
Vücūd-ı pāki müstağriḫ heme envār-ı didāre
- 12 Tarāb-ı āsitānı kimyā-yı devlet-i cāvīd
Ġubār-ı pāyı kehl-i dīde-cān-ı ehl-i ebşāra
- 13 İdince istifāze nūr-ı Necme’d-dīn-i Kübrā’dan
Tariḫ-i Hakk’da hem-pādur ‘Ubeydū’l-lāh-ı Aḫrār’a
- 14 Olup Hızır-ı meded-res sālīkān-ı rāh-ı taḫḫīḫe
Çeker gümrāh-ı inkārı reh-i taşdıḫ ü ikrāra
- 15 Kerem-kārā dem-i ‘İsā-i can-baḫşuñ diriğ itme
Yapılsun bir nefesle bu dil-i Tevfīḫ-i bī-çāre
- 16 Beni kemter-niğāh-ı himmetünle kāmran eyle
Degülsem de sezā şarf-ı kemāl-i ḫüsn-i enzāra
- 17 İşin altun iderken yüz uran ol ḫāk-i dergāha
Kerem ḫıl ceyb-i himmetden faḫīre yok mı bir pāre

- 18 Sezā-yı zīver-i destār raġbetin gül-i ümmīd
Olup pā-māl-ı dūnān düşdi ħayfa sūķ u bāzāra
- 19 Cihānuñ şadme-i ħahırıyla eftān-ı mezelletdür
Elüm ol düşmüşem ħaldur meded-kār ol bu nā-ċāre
- 20 Olup seccāde-pīrā-yı sülük-ı tekye-i irşād
Dūċār olmaya dāmān-ı şafāsı ħār-ı ekdāre
- 21 Mezāhirden olup meclā-yı te'yidāt-ı ħudsiyye
Şafā-yı ħātırı müzdād ola 'ālemde hem-vāre

117

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Virirse dīde cūşiş eşk-i tufān-ħīz-i pür-ħūna
Döner nüħ ħubbe-i gerdün ħabāb-ı cūy-ı Ceyhūn'a
- 2 Olan merbūt-ı peyvend-i 'ala'ıķ-i ċarħ-ı gerdūna
İder mi sebķat-ı hem-pā mişāl-i esb-i gerdūna
- 3 Bulur her sehl ü şa'buñ müsta'idīn - i reh-nümā-yı 'aşķ
Çeker Ferħād-ı zūrı kūħa Ķays-ı zārı hāmūna
- 4 Olur her bir gürūħa ferd-i kāmīl māye-i şöhret
Zebān-zed cüz'-ı ā'zam nāmıdur terkīb-i ma'cūna
- 5 Tevāzu' farzdur neşv ü nemā feyz eyleyen zāta
'Aceb mi ser-fürū itdirse cūlar bīd-i mecnūna
- 6 Sebük- sāmān-ı şervet reh-neverd-i emn ü rāħatdur
Medār-ı ħaşf ü ħüsrān keşret-i māl oldı Kārūn'a
- 7 Gehi mızrāb u gāħi güşmālıyle olur te'dīb
Eger nā-sāz-kār ahengin uydurmazsa ħānūna
- 8 O ċār ebrūnuñ olmaķ bir gedā-yı ħāne-berdūşı
Müreccaħdur baña şāħ olmadan bu rub'-ı meşkūna

- 9 Tenessüm eyledükce bād-ı teslīm ü rızā Tevfīk
 omaz cāy-niřestin dilde hāřāk-ı eh ü ūna

118

Mefā'īlūn Mefā'īlūn Mefā'īlūn Mefā'īlūn

- 1 Hām-ı gīsū-yı cānān ol ruĥ-ı pūr-āb ü tāb ūzre
 Nūmūde ĥalka-i gird-ābdur baĥr-i gūl-āb ūzre
- 2 Niġāh it zūlf-i zerdīne o ĥaĥı-ı mūřg-nāb ūzre
 Nūviřte zer alemle levĥadur gūyā kitāb ūzre
- 3 Hītām-ı ĥūsni mūř'ir-ĥaĥ ruĥ-ı pūr-āb ü tāb ūzre
 Gelūr meclis tamāmında buĥūr elbet gūl-āb ūzre
- 4 Eger olmazsa ĥār-ı ĥaĥı damen-gīr-i istiqrār
 Geer ĥūsn-i civān-mānend-i 'ōmr elbet řitāb ūzre
- 5 Dil-i sūzānum eyler ĥande-i pūr-řūr ile talĥīf
 Virūr lezzet nemek-efřānlı elbette kebāb ūzre
- 6 Dū bāla řiřede ĥabs-i perī řūretlerin seyr it
 Ruĥı 'aks eyledike cām-ı mīnāda ĥabāb ūzre
- 7 řafā-yı merg ile āyīnede ister k'ola manzūr
 Olur sīm-āb añunūn zindeġiden ıztırāb ūzre
- 8 Hāyāl-ı yār ile bir bezm-i nūř-ā-nūř idüp ĥūlyā
 Yürütdüm zevra-ı řabāyı deryā-yı serāb ūzre
- 9 Hāyāl-i cism-i řāfi eřmdūr ya cūř-ı ĥasretde
 Mümāřil 'aks-i nūr-ı mehle serv-i sīm-āb ūzre
- 10 Sūveydā-yı derūnı ıztırāb-ı dil idüp gerdān
 Olur ūn nota-i cevvēle ĥalka āsiyāb ūzre
- 11 Menāmumda bu şeb te'řīr-i teřrīf ile Tevfīkā
 Mu'aĥtar ıldı kāmum nař-ı gūl-bālīn ĥ'āb ūzre

119

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Dehān-ı yārda tebḥāl-i şeker-bārı seyr eyle
Leb-i kevşerde nevreste gül-i bî-ḥārı seyr eyle
- 2 Firāḳ-ı yār-ı çār ebrūdan oldum zār u bî-çāre
Belā-yı çār-mevc-i lücce-i nā-çarı seyr eyle
- 3 Siper - pūş olsa da pūladdan çarḫ-ı sitem - perver
Geçer bir demde tîr-i āh-ı āteş-bārı seyr eyle
- 4 İder nā-dānı ber-kām u dil dānāyı bî-behre
Ġalaḫ-kāri-i çarḫ nā-becā eṭvārı seyr eyle
- 5 Ḥayālāt-ı 'acibe ile olup ḥayrān u dem-beste
Ġubār-ı ḥaṭṭ-ı sebz-i yārde esrārı seyr eyle
- 6 Beyāz gerdeninde ḥāl-i mū-vārın alup yāda
'Amūd-ı şubḫ üzre necm-i ġisū - dārı seyr eyle
- 7 Gelüp bir kerre zālīm ḥaste-i hicrānı şormazsuñ
Ḥayālūñ ile bārı dīde-i ḥūn-bārı seyr eyle
- 8 Dem-ā-dem 'ayş u nūş it fırsat el virdikce fevt itme
Gene fikrin iderseñ zūr-ı istiġfārı seyr eyle
- 9 Olursa nāşid-i ḥoş-gūya pîr-i ḥāme-i Tevfīḳ
İder taḫlīd ṭūṭi-i zāġ-ı bed-reftārı seyr eyle

120

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Ḥulūş ihya - kün-i dīn ü düveldür ḥadd-i zātında
Nifāḳ āteş-zen-i mülk ü mileldür ḥadd-i zātında
- 2 'Adūnuñ şūret-i haḫda irā'et itdigi re'yi
Nizām-ı mülke irās-ı ḥaleldür ḥadd-i zātında

119 İ 82b, B 92b, R 80b, E 49a

120 İ 83a, B 92a, R 80a, E 48b

- 3 Hülüş ‘arz itse de rübeh-firībān olma dil-beste
Esās-ı tıynetı mekr ü hiyeldür hadd-i zātında
- 4 Semend-i tab‘a himmet tāziyāne şevk olur mehmiz
Anuñ seng-i rehi amma keseldür hadd-i zātında
- 5 Miyān-ı nāziküñ kim mecma‘-ı kullāb-ı zülfüñdür
Reh-i ‘aşkuñda bir çengelli beldür hadd-i zātında
- 6 Dehān şorma gel müy-ı miyānın bahşe āgāz it
Belī şāyān-ı diqqat bir maħalldür hadd-i zātında
- 7 Düşüp destār-ı rağbetden gezer her sūḡ u bāzārı
Ruħuñ devrinde güller mübtezeldür hadd-i zātında
- 8 Mü’eccel dil-berüñ her rüz naqd-i vaşlı ferdāya
Vefā-yı va‘di mevķūf-ı eceldür hadd-i zātında
- 9 Neşid-i Nāşid-i mu‘ciz-edāya haḡ bu kim Tevfīḡ
Nazire mümkün olmaz bī-bedeldür hadd-i zātında

121

Fa‘ilātün Fa‘ilātün Fa‘ilātün Fa‘ilün

- 1 Haḡḡ bedidār olıcaḡ gerd-i leb-i dil-dārda
Nev-demid oldı çemen taraf-ı cüy-ı gülzārda
- 2 Çāk-sāz-ı ceyb-i şabr olmaz mı bülbül kim müdām
Dāmen-i gül oldı bir hem-beste dest-i hārda
- 3 Gülşene bir turfe hāsiyyet virüp bād-ı bahār
Gönçeler gül-ħande nāz itmekde bülbül zārda
- 4 Rū-be-pes gerdān olup bir buse iħsan eyledi
Yār ikbāl itdi baña süret-i idbārda
- 5 Būs-ı la‘līm bahş ider vuşlatda Tevfīḡ’ā o şüh
Şerbet-i şekker virülür şā’ime iftārda

122

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Olur nāzīr ḥarīm gülşen-i şād-āb-ı ḥacāta
O kim gülmiş ide çeşm-i niyāzın bāb-ı ḥacāta
- 2 Cibāh-ı ehl-i āmāle olur māliş-geh-i ta'zīm
Girībān-ı niyāzın beñzeden mihrāb-ı ḥacāta
- 3 Müsebbebden bīlen te'sir-i esbābı olur nā'il
Ḳalır maḥrūm o kim maḡrūr ola esbāb-ı ḥacāta
- 4 Ṭalebsiz bī-nemekdür neyl-i maṭlab pek muḥaḳḳardur
Virür şabr u taḥassür revnaḳ āb u tāb-ı ḥacāta
- 5 Çü zeyl-i nāme pāk it māsivādan dāmen-i kāruñ
Ola tā buse ki faşş leb-i erbāb-ı ḥacāta
- 6 Olur memdūḥ icāz-ı ma'ānī 'arz-ı maṭlabda
Ma'ādāt üzredür ehl-i kerem iṭnāb-ı ḥacāta
- 7 Der-i ḡaybuñdan it Tevfīḳ'i şād ey ḳādi'l- ḥacāt
Digerden eyleme muḥtāc daḳḳ-ı bāb-ı ḥacāta

123

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ülü Fā'ilün

- 1 Ḥār-ı müjeyle olmasa pür- dāmen-i nigh
Çesbān idi o mehveşe pirāhen-i nigh
- 2 Ḥaytü's - şu'ā-ı mihri ider tīre riştesi
Oldıḳca tāb-ı 'ārızı pertev- zen-i nigh
- 3 Olmaḳ muḥal çāk-ı girībān refū-pezīr
Olmazsa zülfi tār-ı ser-i sūzen-i nigh
- 4 Tebhāle mi lebünde yaḥūd farṭ-ı nazreden
Olmış mı zaḥm-yāfte -i nāhun-i nigh

122 İ 83b, B 91b, R 79b, E 48a

123 İ 84a, R 77b

- 5 Şanma remed-ḥavāle çeker Hâkim-i ḳazâ
Nâzır ḥarîm-i ḥüsne diyü revzen-i nigh
- 6 Tevfîḳ idince ğamze-i yâre müşâdife
Pür berḳ-i ğaret oldu yine ḥarmen-i nigh

124

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 Olinca yâr içün cân-sipâr-ı pervâne
Hemişe yanmada şem' -i mezâr-ı pervâne
- 2 İderse n'ola gül-i şem' i ziver-i destâr
Çün oldu bezm-i şebistân bahâr-ı pervâne
- 3 Bezmde şem' degül 'aşḳ- âzmâ-yı ḳazâ
Ḳodı miyâna mihekk-i 'ayâr-ı pervâne
- 4 Olur mı rüşeni-i dil o bezmden k'olmuş
Fitil-i şem' ası bâl-ı nizâr-ı pervâne
- 5 Görüp güdâhte-ten şem' -i bezmi Tevfîḳâ
Te'essüf ile ḳalur mı ḳarâr-ı pervâne

125

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Çarḥuñ nigâh-ı 'ibret iden ḥâl ü şânına
Engüşt-i ḥayretin be-hem eyler dehânına
- 2 Geh feyz ü gâh-ı başt ile Ḥallâk-ı bî-zevâl
Virmiş nizâm 'âlem-i kevn ü mekânına
- 3 Bir şey'üñ olsa pertev-i ikbâli ber-kemâl
Olmaḳda zıdd-ı kâmilî pey-veste yanına

124 İ 84a, B 92b

125 İ 84a, B 90 b, R 78a, E 47a

- 4 Bülbül de gül de bād-ı hazāndan olup nihān
Zāg u zağan tasalluḡ ider gülsitānına
- 5 Gülşende bülbülüñ uçurup ḡvāb u rāhatın
Oldı nişeste mār-ı siyeh āşiyānına
- 6 Eyler şikeste revnaḡ-ı gülzārı bād-ı serd
İRmez güzend ḡār u ḡasuñ ḡānedānına
- 7 Gülşende olsa sebze-i bīgāne ser-zede
Taḡsīr-i ḡıdmet-i ‘ uzv olunur baḡbānına
- 8 Berḡ ü giyāhuñ eylemez āmīzişüñ ḡayāl
Çerḡuñ nigāh ider kişi māh u kettānına
- 9 İtdüm hezār tecrübe ben kesb ü kārını
Ümmīd-i sūdı degmedi bīm-i ziyānına
- 10 Ādem ne deñlü eyler ise ḡıfz-ı āb-ı rū
Elbet felek naḡīse virür nām ü şānına
- 11 Āvāze-i derāy-ı rev-ā-revle bir peşeng
Her yolda reh-nümālīḡ ider kār-bānına
- 12 Bir manşıba selef ne kadar nā-ḡālef ise
Cā-ḡiri ḡürmet itmeli zāt u zāmanına
- 13 Tevfīḡ’üñ iştihārı cihān-ḡīr iken diriḡ
Otlıḡcı-zāde geldi de ot tıḡdı cānına

126

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Kec-meniş ider şüreti ḡoş olsa bile
‘Ayb-bīn olmada āyīne beşüş olsa bile
- 2 Eylemez şāf-dili cūş-ı havādiş tekdīr
Yoḡ ḡabāba zārını yemde ḡurüş olsa bile

- 3 Hāme-i mū gibi ʿizzetde mülāyim- ṭabʿān
Her dem ālūde-i şad reng ü nuḡuş olsa bile
- 4 Ne ḡadar zülfi dırāz olsa olur ʿizzetmend
Nik ü ān mükrim olur ḡāne be-dūş olsa bile
- 5 Ṭavḡ-ı ḡumrī degül āzādegi-i serde ḡalel
Rast āzāde olur ḡalka -be-gūş olsa bile
- 6 Rū-güşāyāndur iden ṭabʿumı gūyā Tevfiḡ
Söyledür tūtīyi āyīne ḡamūş olsa bile

HARFÜ'L -YĀ*

127

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün

- 1 Şafā-yı ḡātırum laʿl-i leb-i dil-dārı güldürdi
O şaf-āyīne tūtī-i şeker-güftarı güldürdi
- 2 Nigāh it cünbüş-i nādir berāber vazʿ-ı eflāke
Ki ebri ağladup berḡ-i sebük eṭvārı güldürdi
- 3 İdüp levn ü eşerde zaʿferānla daʿvi-i şirket
Ruḡ-ı zerd-i marīz-i ʿaşḡ o gül-ruḡsārı güldürdi
- 4 Ne var cāmuñda sākī beng mi şahbā mıdur bilmem
Ki ser-mestān-ı ʿaşḡı ağladup dil-dārı güldürdi
- 5 Hırām-ı nāziki taḡlīd idince serv-i bī-endām
İdüp ser-bāz-ı ḡayret kebg-i ḡoş-reftarı güldürdi
- 6 Turunca beñzedüp pistān-ı nāzik zāhid-i nā-dān
Kemāl-i ḡayretinden piste-i pür-bārı güldürdi
- 7 Teḡāzā-yı sürür-ı vuşlat ile ḡanḡer-i ḡamzeñ
Gehi giryān idüp geh zaḡm-ı cism-i zārı güldürdi

* Başlık E, R
127 İ 85b

- 8 Ne hâlet var sürûd-ı hayret-efrûzuñda ey muṭrıb
Ki giryân itdi şem'ı sâğar-ı ser-şarı güldürdi
- 9 Raḳıbi eyleyüp luṭf-ı mizâh-âlûd ile iğfâl
Beni vaz'-ı tebessüm-güne-i âzârı güldürdi
- 10 Giyüp bir âl eteklük başlayınca duḥt-i rez raḳsa
Degül kılḳul-i leb minâ-yı âteş-bârı güldürdi
- 11 Baḳup 'ıbret göziyle leb-güşâ-yı hayretüm Tefvîḳ
Beni zan itme dehrüñ vaz'-ı nâ-hencârı güldürdi

128

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Hâne-i çeşme hayâl-i yâr itmez ragbeti
Yoğimiş ol merdüm-i çeşmânuñ insâniyyeti
- 2 Haste-i hicrâna itmez çün nigâh-ı şefḳati
Görmesün bîmâr-ı çeşmüñ dâḥı rûy-ı şıḥḥati
- 3 Dest - res mümkün degül nev-bâde-i iḥsânına
Var ise ol naḥl-i nâz artırmış ancaḳ ḳâmeti
- 4 Gitdi âğüş-ı hayâle gelmez oldu ol perî
İdeli vaşf-ı miyânında kemâl-ı diḳḳati
- 5 Dem-be-dem seyl-âb-ı eşk-i ḥasrete pâ-mâl iken
Düşde sörmez dîde-i bîdâr ḥ'âb-ı râḥatı
- 6 Var ise ferdâ-yı maḥşerde meger hüşyâr olur
Neş'e-i ser-şâr-ı 'aşḳuñ kem degül keyfiyyeti
- 7 Sâye-i zülfünde yârün ba' d- ez-în âsüdeyim
Başına çalsun felek zıll-ı hümâ-yı devleti
- 8 Fikr-i zülf itdi serv-i sâmân-ı şabrı târ u mâr
Tâḳ-ı ebrû eyledi taḥrîb ḥâḳ-i ḥâḳati

- 9 Şüret - ārālıqdan ‘ārīdūr kerimü’l- aşl olan
Cevher-i zātı yeter şimşire zīb ü ziyneti
- 10 Zāhidāna gūşe-gīri maşlahat-āmīzdür
Künc-i ‘uzletdür çü ‘Ankanuñ medār-ı şöhreti
- 11 Virmeyüñ āyīneyi ol ħod-perest-i nāza kim
Didi kāmiller kabūl itmez maĥabbet şirketi
- 12 Cūşış-i gird-āb-ı sīm-ābı ider ĥatır-güzār
Lerziş-endāz-ı serin oldıqca raqqās āfeti
- 13 Peyrevi mümkin degül Tevfīk tab‘-ı Nāşid’e
Kāmet ü vüs‘umdan efzūndur ‘uluvv-i himmeti

129

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Nihān dāğ-ı tenüm ol çeşm-i mey-gün gördi gösterdi
İdüp çāk-ı girībāna bir efsün gördi gösterdi
- 2 Baqınca ‘aynūñ mihr ü meh ile pīr-i lāhūti
Mezāhirde şü‘ün-ı Hāqq’ı meşhūn gördi gösterdi
- 3 Alınca dūr-bīn-i cāmı deste sākī-i fettān
Şafā-yı ‘ālem-i ābı diger-gün gördi gösterdi
- 4 Ĥatın āyīnede taḥsīn idüp ‘arz itdi ‘uşşāqa
Kitāb-ı Ĥüsn ü ‘Aşq’ı bī-çeh ü çün gördi gösterdi
- 5 Bu şeb sākī-i gerdün naql için ‘unqūd-ı pervīni
Ser-i naḥl-i semāda şekl-i ‘urcūn gördi gösterdi
- 6 Bulup bir laḥza fırsat yāre düzdīde nigāh itdüm
Si‘āyet eyleyüp ağıyar-ı mel‘un gördi gösterdi
- 7 ‘Acebdür duḥt-ı rezde rūze müddetde ayaqlandı
Yetişdi bālīg oldı dün gice ĥūn gördi gösterdi

12a Cūşış : Gūşış B

129 İ 86 b, B 94b, R 83 a, E 51a

- 8 Nazîre-güy olup şi'r-i Reşîd-i mu'ciz-âşâra
 Țariĳ-i nazmını Tevfîĳ-i meftûn gördi gösterdi

130

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Neşr eyleyüp sirişk ü dem-i la'l-i bârumı
 Reşk-i şükûfe-zâr iderüm reh-güzârumı
- 2 Baĳt itse zîr-rân feres-i râh-vârumı
 Çeşm-i şabâda kühl idebilmez ğubârumı
- 3 Ol nev-şükufte ğonçe-i ra'na-yı fıtratım
 İtdim be-hem girifte ğazân u bahârumı
- 4 Çünkim olur neticesi âsâyiş-i dimâğ
 Virmem şafâ-yı neş'eye derd-i ğumârumı
- 5 Ol rind-i bâde - der - bağal u câm - der- kefüm
 Tahmîl-i düş-ı ğayr idemem kâr u bârumı
- 6 Sâĳi tamâma ĳalmadı câm-ı maĳabbetün
 İtdi zebûn neş'e-i ser-şâr-ı yârumı
- 7 Gördükde Ka'beteyn-i nigârumda naĳs-ı kâm
 İtdüm ğüşâde şeş cihet-i baĳt-ı zârumı
- 8 Geşt eyleyüp 'Irâĳ u Şıfahân'ı Şam'a dek
 Çâk perde-i Hicâz'da buldum ĳarârumı
- 9 Keşti-süvâr-ı baĳr-i tevekkül olunca dil
 Tevfîĳ Īaĳ muvafîĳ ider rûzgârumı

131

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

- 1 Dil idüp zîver-i âğuş-ı ğayâl-i yârî
 Müştebeh buldı süveydâ ile ğâl-i yârî

130 İ 87a, B 93b, R 81b, E 50a

131 İ 87b, B 93a, R 81a, E 50a

- 2 Dil olup h^vâst-gâr-ı şeref-i pâ-bûsı
Beklerüm şâm u seher şaff-ı ni^çâl-i yârî
- 3 Eyledüm cismi çü mû-zâr u nizâr-ı hasret
Şemm idüp nefha-i müşğîn-i kelâl-i yârî
- 4 Hiss ider diyü o ter-meşreb ü ‘iffetkârum
Kılmam ümmîd-i hayâl itme vişâl-i yârî
- 5 İstimâ^ç-i sülhan-ı gaybı iderdi taşdıķ
Fem-i hiçinden iden gûş-ı maķâl-ı yârî
- 6 Şafhayı reşk-i gül ü mül ider elbet Tevfîķ
Hâme vaşf eylese hadd ü leb-i âl-i yârî

132

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

- 1 Olursa kuvvet-i bahtuñ eger ziyâdeligi
Kemân-ı Rüstem’üñ olur ‘ayân kepâdeligi
- 2 İder tecâhül-i ‘ârif gibi niçe maħdüm
‘İmâr-ı zâtına rû-pûş efendi-zâdeligi
- 3 Devâm-ı şöhet-i pādâş ise eger maṭlûb
Yolunda sāye şıfat pîşe kıl fütâdeligi
- 4 Giyince cāme şu dibāsi çeşm-i bülbül den
Kābādur ol güle çeşm-i sefîd-i sâdeligi
- 5 Gören ‘azāb ile māt oldıgım niçe şāhuñ
Bu nat^ç-ı dehrde rif^ç at bilür piyâdeligi
- 6 Bu iltinām-ı ma’āniyle eylemiş eşbāb
Mesih-i hâme-i Tevfîķ hark-ı ‘adeligi

133

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fa'ülün

- 1 Ağyār gelüp yār-ı dü çeşmin süzeyazdı
Şıķlet virüp ol ĥaste-i nāzı üzeyazdı
- 2 Dürd-i mey-i teh-cur'ayı zāhid tam'andan
Kef -gır-i gelüden geçirüp hep süzeyazdı
- 3 Ol māh olup ġüte-ĥor-ı lücce-i 'işret
Hem-çün bağ-ı mey ālem-i ābı yüzeyazdı
- 4 İtdükde şabā kākül-i cānānı perişān
Zencirini dīvāne-i aşķuñ çözeyazdı
- 5 Bir çiftesi ĥar diyü leked urdı raķıbe
Gör çiftesin ol esb-i melāĥat düzeyazdı
- 6 Tedkik-i ĥayālāt iderek vaşf-ı miyāna
Ser-rişte-i ümmidini Tevfīķ üzeyazdı

134

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fā'ülün

- 1 Vaşf-ı dehenüñ ĥālet-i taķrīre gelür mi
Hiç görmedigin vāķı'a ta'bire gelür mi
- 2 Şerĥ itsem eĥādiş-i dü zülfin güzel ammā
Āyāt-ı ĥađ-ı mu'cizi tefsire gelür mi
- 3 Māni tūtalum şüret-i ĥüsnin güzel eyler
Güftār-ı şafā-güsteri taşvire gelür mi
- 4 Ferdāya şalarsañ güzelüm va'de-i vaşluñ
Bir kārda tā ĥayr ola te'hire gelür mi
- 5 Ruĥsārını bī-perde-i zülf itse taĥayyül
Çeşm-i dile de 'arıza-i ĥire gelür mi

133 İ 87b, B 94b, R 83a, E 51a

134 İ 88a, B 93b, R 82b, E 50b

6 Cām-ı mey-i efsûn ile itdüm ânı da'vet
Bilmem o perî şîşe-i teşhîre gelür mi

7 Keşf eyleyüp endâze-i himmet ile Tevfîk
Şeyhüm dil-i virânemi ta'mire gelür mi

135

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1 Şafâ hevesger-i yâr oldıgum zamânlar idi
Fürü-nihâde-i 'âr oldıgum zamânlar idi

2 Vişâle kırb ile ağıyâra dâğ-ı dil idigüm
O gül-'izârıma hâr oldıgum zamânlar idi

3 Düşüp ayâğına körlükler itdigüm ğayra
Ser-i rehinde ğubâr oldıgum zamânlar idi

4 Bu hâlbede kaçabü's-sabķ-kâma dest-resüm
Kümeyt-i bahta süvâr oldıgum zamânlar idi

5 Sezâ-yı rağbet-i fitrâk oldıgum Tevfîk
O şeh -süvâra şikâr oldıgum zamânlar idi

136

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1 Süperse bezmde pervâne devr-i rüşeni şimdi
İder bülbül de gülden serde tâc-ı gülşeni şimdi

2 Vücûdı nuţfe vü demden mürekkebiken benî-nev'ün
Huşumetle nedür bu da'vî-i mâ u menî şimdi

3 Çenâr u servveş âzâde ol seng-i ta'arruzdan
Şemer-bahşâ-yı ümmîd itme dest ü dâmeni şimdi

4 Hürüş-ı 'âlem-i âba tayanmaz lenger-i temkîn
Habâbından açarsa zevrak-ı mey yelkeni şimdi

135 İ 88a, B 94a, R 82 b, E 50 b

136 İ 88b, B 94b, R 83b, E 51a

- 5 Dil ārām eylemek mümkün mi ol şüh-ı sürūd - engiz
Terennüm eyledükce ditredür dir dir teni şimdi
- 6 Şahā āzurde eyler cism-i nāzük cāme-ḥ^vābumda
Günāhum gibi sen dergerden it pirāheni şimdi
- 7 Cihānda inḳırāz ehli bundan añla kim Tevfīḳ
Gürūh-ı şā^cirāndan ^cadd ider ^cālem seni şimdi

137

Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilün

- 1 Bir dilün kim şāf ola jeng-i kederden sīnesi
Rū-nümā-yı şāhid-i maḳşūd olur āyīnesi
- 2 Fevt-i fırsatdan kaçup temyīz-i evḳāt eylemez
Yek-nesaḳdur ibn-i vaḳtün şenbe vü āzīnesi
- 3 Faḳr ile faḳr eyleyen ^cāli-nijād himmetün
Reşḳ-i çarḫ-ı atlas olur ḫırḳa-i peşmīnesi
- 4 Ḥatt-ı la^cli bā^ciş cūş-ı ümīd-i vaşl olur
Neş^e-efzādur bu bezmün bāde-i dūşīnesi
- 5 Vadi-i tanzīrde aḫbāba Tevfīḳ ^cacz ile
Ser-fürūdur kilḳ-i naḳmuñ ^cādet-i dīrīnesi

138

Mefā^cilün Fe^cilātün Mefā^cilün Fe^cilün

- 1 Derūna feyz-i şafā baḫş iden şarāb gibi
Ne deñlü telḫ ise maḳbūldur gül-āb gibi
- 2 Bu zūr-ı neş^e ki var cūş-ı la^cl-i nābuñda
Esās-ı şabr u sūkūn sākīyā ḫarāb gibi
- 3 Leb ü miyānuñ için güft ü gūya bā^ciş olur
Açılma her kişiye sevdigüm kitāb gibi

137 İ 88b, B 94b, R 83b, E 51b

138 İ 89a, B 94a, R 82a, E 50b

- 4 Yanup yağıldığıma zehr - hamd-ı nāz olarak
Nemek-feşānluğ ider zağme-i kebāb gibi
- 5 Çü cur'asın sen dağı Tevfīk pāy-māl olma
Şafā gör 'ālem-i āba çıkup ḥabāb gibi

KIT'ALAR

MUḤAṬṬA'ĀT*

1

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 İbn-i vakt olan taşarruf-pişe merd-i kāmilūñ
Seng-i rāhı fikr ü ferdā vü ğam-ı dūşinedür
- 2 Tıfl-ı āzādum ğam-ı şenbe nedür derk itmeyüp
Şām-ı 'ayşum şimdi hem-reng-i şeb-i azinedür

2

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fa'ülün

- 1 Ey şadr-ı kerem-pişe kemāl-ı kereminden
Ḥaddüm degül iken katı çok 'izzet olundım
- 2 Şad sikke-i ihsāna sezāvār olup el-Ḥağ
Akrān arasında bu kuluñ yolu bulundum

3

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Cenāb-ı Şāh-ı Selīm şalāḥ endişe
İdince şer' ile ḥükm-i izāle-i münker
- 2 Zenāt-ı duḡter-i rez қаһbegān-ı nev'-i beşer
Olundı demleri şülb-i arağa ile heder

* Başlık B : Kit' a R,E

1 B 99a, R 89 a,E 63a

2 B 99b, R 89 b

3 B 99b, R 89b, E 62a

4

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Yâ İlâhi kenz-i ihsânından ağna eyleyüp
İtme 'abd-i 'acizüñ muhtâc bâb-ı şırrını
- 2 Nağd-i 'ömri kem'ayâr u nâkış olmayup müdâm
Râyic it bâzâr-ı iqbâlinde yâ Rab işrini

5

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 'Özr-i taqşîr ü güneş bende-i nâ-kâm işidür
'Afv u ihsân u kerem dâver-i mün'âm işidür
- 2 Fi'l-meşel oldı çoban armağânı çam sağızı
Kağı-ı Şâm hedâyası da hep Şâm işidür

6

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Ey melek- menkabe şehbâzı dil-âvârüm
Tutlup dâmgeh-i 'aşkuña gâyet sindi
- 2 Kûmriveş tavk - u 'ubûdiyyeti der-gerden iken
Şevk-i vaşluñla kabardı çü zücâc indi

7

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Nefs-i emmâreyi kul itmek için
Şağne-i dehrden aldum pencüñ
- 2 Bu kadar mezra' a-i ümmide
Hiç vefâ ide mi bir hârmencüñ

4 B 99b, R 89b, E 61b

5 B 99b, R 89b

6 B 99b, R 89b

7 B 99b, R 89b

8

Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılün

- 1 Kāfir nefis ile itdükce cihād-ı ekber
İtdi imdād baña devlet-i 'Oşmānī
- 2 Cünbiş-i ğamdan dili taḥlīs için hem-vāre
Oldı bir hışn-ı ḥaşın ḳal'a-i sultānī

9

Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılün

- 1 Naḳl-i eşkālüm için emkineden emkineye
Oldı ittiba'-ı faḳır zümre-i baḫtāliye
- 2 'Aceb itme başımı ḳaldırabilmezsem eger
Bülümü bükdi benüm ücret-i ḥamāliyye

10

Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılün

- 1 Sā'id-i iḳbālden pervāza āġāz eyleyüp
Başından istişḳāl ile şāhın çıkardı eskefi
- 2 Mühr-i devletle 'aziz mihr-i iclāl eyleyüp
Giydi tāk idüp Züleyḫā-yı vezāret Yūsuf'ı

11

Fe'ılātün Mefā'ilün Fe'ılün

- 1 Rūy-ı ḫilkatdeki ma'āyibimüz
İḫtiyāri olaydı ger suç idi
- 2 Liḫyemüzde nümüde ḫışşetimüz
'Aḳlımuzda olaydı pek güç idi

8 B 99b, R 89b

9 B 99b, R 89 b

10 B 100a, R 90 a

11 B 100a, R 90a

12

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlün Fā'î

- 1 Şad hayf bu şivengede-ı müzdāda
Sükkānı düşer bīm-i ğam u ekdāra
- 2 Dād ü sitedi maḥsur olur elbet
Ġassāl u kefen fūrūşla ḥafāra

13

Fe'îlātün Mefā'îlün Fe'îlün

- 1 Şubḥ-ı vuşlat olup eşer-i nābūd
Şeb-i firḫat cihānı tār itdi
- 2 Heves-i zülf-i yār ile Tevfīḫ
Şām-ı cennet-meşāme dek gitdi

14

Fe'îlātün Mefā'îlün Fe'îlün

- 1 Burc-ı 'izzetde mäh-ı tābānum
Nūr-ı 'aynum ferah-res-i cānum
- 2 Naḥl-i pakīze ebe-zāde
Ya'ni Damād Efendi Sulṭānum

15

Mef'ülü Fā'îlātü Mefā'îlü Fā'îlün

- 1 Enfās ider ḥayātı müşerref gelür gider
İrād olunur mu'ādil- muşrif gelür gider

12 B 100a, R 90a

13 B 100a, R 90a

14 B 100a, R 90a

15 B 100 a, R 90a, E 63a

- 2 Tevfîk olunca reh-beri zevk ü şafâ ile
Hüccet-i emîn şath-ı mükellef gelür gider

16

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 Hemîşe pençeleşüp rûzgâr ile çü çenâr
Yağup derûnumuzı cümle dil garaž iderüz
- 2 Geh âteş-i ğam u geh pençe-i maḥabbet ile
Varup tutuşmak için piş-i çenâra dek giderüz

17

Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 Müjde Tevfîk kim bu nev-dîvân
Oldı şâyân çeşm-i üstühân
- 2 Buldı zîrâ çü huḫbe vü sikke
Nâm-ı Sultân Selîm ile 'unvân

18

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fâ'ülün

- 1 Hallâk-ı cihân eylesün 'âlemi sensiz
Her kânde iseñ 'izz ü selâmet ile sağ ol
- 2 Ne dem berg-i gül-i ter zîb-i dest-i rûzgâr olsun
Bahâra mı seher bir iki beytüm bād-ı kâr olsun

19

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 Bahâr-ı 'ömr-i 'azîzüm 'Ali Efendi kim
Demi virür banâ 'Ali gibi ḫayât-ı cedîd

16 B 100 b, R 90a, E 63a

17 İ 22b

18 B 100 b, R 90a

2: -R

19 B 100b

- 2 Tabīb-i ḥāzık-ı nabz-āşınā-yı hasta-dilān
Ola Hızır gibi yā Rabb humāyun ‘ömr-i mezīd

20

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Dādā-yı Hüsrev-i efsün - ‘alem ü fitne-sipāh
Eyleme mülket-i ārāmumı cevruñle tebāh
- 2 Her seher gūşuñā irmez bu āh ü cāngāh
Bende ‘afv ile var ise şad cürm-i günāh
- 3 Ey şeh-i ḥüsn-i melāḥat baña kıl nīm - nigāh
Eylesüñ ḥüsn-i cihān ṭabuñı müzdād Allāh

21

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Dest-i ḳahruñla şehā bendeñi mağdūr itme
Ağladup hicr ile düşmenini sürür itme
- 2 Ser-ḥvān-ı keremünden dili mehcūr itme
Beni ḥüsn-i nazaruñdan kerem it dūr itme

22

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Beni sevdā-zede-i zülf-i siyekār itdüñ
Dām-gır eşer-i sevdāya giriftār itdüñ
- 2 Rūzumı hicr ile hem-reng-i şeb-i tār itdüñ
Bu tegafülle yeter ‘āşıkın zār itdüñ

20 B 67a

21 R 49a, B 67a

22 R 49a, B 67a

23

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Āhvāl-i ḥarem ol nergis-i bimāruñdur
Tīğ-i cellād-ı kazā ğonce-i Tataruñ'dur
- 2 Ğonce-i bāğ-ı emel la'l-i şeker-baruñdur
Dām-ı pür-çin-i belā zülf-i siyehkāruñdur

24

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Olıcağ āh-ı derūn ateş-i 'aşka dem-sāz
Āb ider āheni bu dilde olan sūz u güdāz
- 2 Merḥamet kıl ne var ey pādşeh-i mülket-i nāz
Eyledi ḥāme bu beyt ile saña arz-ı niyāz

25

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Āteş-i 'aşk olalı dilde nihān sulṭāñum
Şerer-i āhum ile yandı cihān sulṭāñum
- 2 Merḥamet itmez isen ḥāl yaman sulṭāñum
Luṭfuñ itme diriğ āh āmān sulṭāñum

26

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

- 1 Dil-i Tevfīk señün 'abd-i senā-ḥ'ānuñdur
Bende-i ḥalka-be-güş-ı der-i iḥsānuñdur

23 R 49a, B 67a

24 R 49a, B 67a, E 64a

1. beyit :-E

25 R 49a, B 67a, E 64a

26 R 49a, B 67a, E 64a

- 2 Dide- dūz-ı eser-i luḫf-ı firāvānuñdur
Maḫlab-ı ḫāḫır-ı vābeste-i fermānuñdur

RUBĀİLER

RUBĀ'İYĀT-I DER-NA'T-I ŞERİF HAZRET-İ FAḫR-İ KĀ'İNĀT
‘ ALEYHİ EFDALÜ’Ş-ŞALAVĀT*
Bİ'SMİ'LLĀHİR-RAḫMĀNİ'R-RAḫĪM **

1

Ey maḫrem-i ḫalvetgede-i sırr-ı denā
Oldı saña muḫtaş şeref-i *ev ednā*
Eylerdi çü lā-mekāna zatuñ pervāz
Olmazsa n'ola sāye-i cismüñ ber-Cġ

2

Ey şefi'-i rūz-ı maḫşer vey ḫabīb-i kibriyā
Oldı rū-māl-i gubār-ı makdemüñ ‘ arş ü semā
Sāyedār olmaḫ nice mümkin vücūd-ı enverüñ
Saḫınurken zāt-ı maḫbūbın toġar günden Ḥudā

3

Ey faḫr-i rūsul neyyir-i eflāk-ı hüdā
Oldı bedenüñ sirişte-i nūr-ı Ḥudā
Ġālip olıcaḫ nūr-ı vücūduñ şemse
Mümkin mi zemīn üzre ola sāye saña

4

Ey gevher-i şefḫaḫle olan kenz-i leb-ā-leb
Vey dergeh-i vücūd-ı keremi melce' vü maḫlab
Ol naḫd-i şefā'at ki ola kübrā ile mevşūf
Aşār-ı kebā'irdür aña maşraf-ı enseb

* Başlık B; Kıt'a R

** Besmele B, R

1 İ 23b, B 2b, R 3b

2 *ev ednā*: “ (İşte o zaman) oradaki mesafe iki yay arası ya da daha yakın oldu.” Anlamındaki âyetin bir kısmı (Necm 53/9).

2 İ 23b, B 2b, R 3b ; Bu şiir Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün vezniyle yazılmıştır.

3 İ 23b, B 2b, R 3b

4 İ 23b, B 2b, R 36,E 55a

5

Ey pādşāh-ı ‘arş-penāh ü felek - cenāb
 Vey cāmi‘-i mekārīm-i ahlāk-ı müsteṭāb
 Hayli rūsülde Ḥaḳ seni itdükde iḥtiyār
 Mühr-i nübüvvet oldı saña dāğ-ı intihāb

6

Zātuñdur o mihr ile eyā melce‘-i ümmet
 Gencīne-i ser-be mihr-i ‘afv u raḥmet
 Maḥşerde açup ‘usāta baḥş itmek için
 Memhūr tatar dünyede Rabbü’l- ‘İzzet

7

Ey ḥazret-i tenhā-rev-i ḥalvetgeh-i Mi‘rāc
 Olmuşdı *le‘amrük* saña pīrāye-i ser-tāc
 Ümmetleriñ al zīr-i livāña meded eyle
 Qaldıqda bürehne ser ü pā ‘āciz ü muḥtāc

8

Ey nāmver-i Aḥmed ü Maḥmūd u Muḥammed
 Ey ‘ālemiyāna şüfe‘a içre ser-āmed
 Olmazsañ eger dest-i şefā‘atla mededkār
 Qalur bu günahkār cehennemde muḥalled

9

Ey ‘illet-i ga‘iyye-i tekvīn-i cihān
 Sensin bize irsāl olunan ḥimmet-i Yezdān
 Çün bā‘iş-i icādımız ol raḥmet-i Ḥaḳ’dur
 Biz evvelü āḥir oluruz raḥmete şāyān

5 İ 24a, B 2b, R 3b, E 55a

6 İ 24a, B 2b, R 4a, E 55a

7 İ 24a, B 2b, R 4a, E 55a

7-2-le‘amrük: “Ey Rasulüm ! Ömrüne kalem olsun ki , hakikaten onlar sarhoşlukları içinde ne halt ettiklerini bilmiyorlardı.” anlamındaki âyetin bir kısmı (Hicr 15 /72).

8 İ 24a, B 3a, R 4a, E 55b

9 İ 24a, B 3a, R 4a, E 55b

10

Su'âl itdüm bu şeb bir merd-i dānā-yı ḥaḳīḳatden
 Nücūm-ı tābdāruñ aşlı nūr-ı sidre sāyenden
 Didi teşrīf ider iken peyember evc-i Mi'rac'a
 Şererlerdür Burak'uñ ceste olmuş na' l-i pāyünden

MU'AMMALAR

1 MU'AMMĀ BE-NĀM-I ŞİDDİḲ

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

Leb-i yāri görüp tebḥāle - dār olduḳda her sūdan
 Gūsiste eyledüm tār-ı ümīdi zūlf ü gīsūdan

2 MU'AMMĀ BE-NĀM-I FAZLU'LLĀH

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

Derūnunda heme āyendegāni caygīr eyle
 Dil-i mihmāna istiṣnā ile keşf-i zamīr eyle

3 BE-NĀM-I MİR NĀŞİD

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Dil-i kerim ki bī-gāye nāsa itse 'atā
 Olurdu zeyl-i güherbārı busegāh-ı du'ā

4 BE-NĀM-I NĀŞİD BEG

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

Nihāl-i bāḡda bir gül güşād olıcak nā-gāh
 Hezār zār olup peyveste eyler şad hezāran āh

10 İ 24b, B 3a, R 4a, E 55b

1 R 2b

2 R 2b

3 R 2b

4 R 2b

5 BE-NĀM-I

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Gel ey mihr ü dü zülfün içre hālün āşikār eyle
Bu āb ü tāb ile ħurşid-i dehri dāğ-dār eyle

6 BE-NĀM-I ĀDEM TÜRKİ

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Ne mümkin meclis-i meyde ola ümmid-i sāmānī
Ser-endāz-ı sükün olup virür elbet perişānī

LUGAZ*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1

- 1 Ol ne şey'-i bu'l-aceb ibret-nümā
Hey'et-i mecmū'ası ħayret-fezā
- 2 Minber-i cāmi'veş istāde be-cā
Bir cemā'at-ı ħāzır olmışdur aña
- 3 Hem-çü minber-pāyesi var nā-sitiz
Pāyeler līkin nihāyet nā-pezir
- 4 Cem' olup iki ħāṭib-i ħoş-edā
İrtikāya eylemişler vaz'-ı pā
- 5 Her ne deñlü ħaṭve-cünbān olsalar
Bir ḳadem merkezden itmezler güzer

* Bu kelime silinmiş,okunamadı.

5 R 2b

6 R 3a

* Başlık B,R,E

1 B 100b, R 100b, E 63b

2a istāde becā:üstād-ı becā E

- 6 Hâşıl-ı olup sa‘yına âhîr kelâl
Rişte-i kârında bulur inhilâl
- 7 Her taraf âvîzedâr u dil-firîb
Hep muşanna‘ hablile şey‘-i garîb
- 8 Bir taraftan bir şaķîl-i bedrveş
Taķılup itmekde dâ’im serzeniş
- 9 Zîr ü bālāya idüp çün üft ü hîz
Yire bir cism-i tavîl eyler rekîz
- 10 Tarzı turfe bir ‘acib bünyâddur
‘Arşa-i ‘âlemde nev-icâddur
- 11 Halk ekşer ehl-i zimmet kâfirân
Mücidi dahı yeñiden müslimân
- 12 ‘Ālem âb içre olur rû-nümâ
Bir tolum bâde görürsen bî-riyâ